

The Project Gutenberg eBook of Fromont nuorempi ja Risler vanhempi: Parisin tapoja, by Alphonse Daudet

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Fromont nuorempi ja Risler vanhempi: Parisin tapoja

Author: Alphonse Daudet

Translator: Martti Wuori

Release date: December 17, 2015 [EBook #50709]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK FROMONT NUOREMPI JA RISLER VANHEMPI:
PARISIN TAPOJA ***

VANHEMPI***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

FROMONT NUOREMPI JA RISLER VANHEMPI

Parisin tapoja

Kirj.

ALPHONSE DAUDET

Alkuteoksen kolmannesta viidettä painoksesta suomentanut
M. Wuori

Ranskan Akatemian palkitsema teos.

Pietarissa.

Anton Lindeberg'in kustannuksella.

Tampereella, Emil Hagelberg'in ja kumpp. kirjapainossa, 1885.

SISÄLLYS:

Esipuhe

Ensimmäinen kirja:

I. Häät Vefour'in luona

II. Pikku Chèben historia. — Kolme perhekuntaa yksillä portailla.

- III. Pikku Chèben historia. — Väärät helmet.
- IV. Pikku Chèben historia. — Savignyn kiiltomadot.
- V. Kuinka pikku Chèben historia loppui.

Toinen kirja:

- I. Vaimoni vastaanottopäivä.
- II. Oikea ja väärä helmi.
- III. Blondelkadun olutmyymälä.
- IV. Savignyssa.
- V. Sigmund Planus vapisee kassansa tähden.
- VI. Tili.
- VII. Kirje.

Kolmas kirja:

- I. Tuomari.
- II. Selitys.
- III. Pikku neiti Sisi rukka.
- IV. Odotussali.
- V. Sanomissa.
- VI. Hän lupasi olla sitä enää tekemättä.

Neljäs kirja:

- I. Tarina pienestä sini-miehestä.
- II. Havaintoja.
- III. Maksupäivä!...
- IV. Fromont'in huoneen uusi kauppapalvelija.
- V. Café chantant.
- VI. Sidonien kosto.

ESIPUHE.

Tämä teos, joka herätti Parisissa suurta ja ansaittua huomiota, on kieltämättä uuden ranskalaisen kaunokirjallisuuden paraimpia tuotteita. Kaikki Ranskan etevimmät sanomalehdet tervehtivät sitä yleisellä suosiolla ja vähässä ajassa on sitä ilmestynyt kymmeniä painoksia.

Vielä tärkeämpi huomio tuli tämän kirjan osaksi sen kautta, että Ranskan akademia kokouksessaan 10 p, Kesäkuuta v. 1875 *yksimielisesti päätti antaa sen tekijälle palkinnon, määrätyn parhaimmasta vuoden kuluessa ilmestyneestä teoksesta, joka kuvaa Parisin tapoja*. Tämän palkinnon, joka silloin ensi kerran annettiin, sai hra Alphonse Daudet romaanistaan nimellä "Fromont jeune et Risler aîné."

Tämä romaani oivallisine luonteenkuvauksineen on varmaan meilläkin voittava yleisön suosion.

Suomentaja.

ENSIMMÄINEN KIRJA.

I.

Häät Vefour'in luona.

— Rouva Chèbe!

— Poikani...

— Minä olen tyytyväinen...

Varmaankin kahdennen kymmenennen kerran sinä päivänä sanoi kelpo Risler olevansa tyytyväinen, ja aina yhtä heltyneen ja rauhaisan näköisenä, aina samalla harvalla, kumealla ja matalalla äänellä, äänellä, joka ahdistaa mieltä, eikä tohdi puhua liian kovaa pelosta puhkeavansa yht'äkkiä kyyneleisin.

Ei millään muotoa olisi Risler tahtonut silloin itkeä, — sopiiko, näette, se sulhaselle keskellä hääateriaa? — Yhtä kaikki häntä itketti kovin. Onnensa tukehdutti häntä, kuristi hänen kulkkuun, esti sanojen tulemasta esiin. Kaikki, mitä hän voi tehdä, oli kuiskata aika ajoin hiukan värisevin huulin: "Minä olen tyytyväinen... Minä olen tyytyväinen."

Siihen hänellä oli syytä todellakin.

Aamusta saakka luuli miesparka olevansa ihanan unen vallassa, josta pelkää äkkiä havahtuvansa, häikäistynein silmin; mutta hänenpä unestaan ei näkynyt koskaan tulevan loppua. Se oli alkanut kello viideltä aamulla ja kymmeneen iltasella, kymmeneen hyvin tarkalleen Vefour'in kellon mukaan, kesti sitä vielä...

Paljo oli tapahtunut sinä päivänä, josta pienimmätkin seikat pysyivät hänen mielessään!

Aamu koitti, kun hän hyvillä mielin, vaikka hiukan kärsimättömänä astuskeli huoneessaan, vanhana poikana, valmiiksi puettuna, parta ajettuna, kaksi paria valkoisia hansikkaita taskussa... Mutta, kas tuossa jo juhlavaunut, ja ensimmäisissä tuolla — joilla on valkoiset hevoset, valkoiset ohjat ja sisältä ovat verhotut keltaisella damastilla — näkyy kuni pilvenä, morsiamen hääpuku... Siitä sitte mennään kirkkoon, astutaan kaksittain, aina tuo valkoinen pilvi etupäässä, liehuen kepeänä, viehättävänä... Sitte urut, ovenvartija ja kirkkoherran saarna, kynttelien valossa loistavat jalokivet, kevät pu'ut... ja väentungos sakastissa, jossa pieni valkoinen pilvi ikäänkuin katoaa upoksiin kaikkien sitä ympäröidessä ja suudellessa, sillä välin kuin sulhanenkin jakelee kädenlyöntiä kaikelle Parisin ylhäiselle kauppiasseuralle, joka on tullut häntä kunnioittamaan... Sen jälkeen urkujen suuri loppusoitto, joka on sitä juhlallisempi, kun kirkon selälleen avatut ovet sallivat koko kadun ottaa osaa perheen juhlamenoihin. Hääkansaa seuraa esikartanossa humina, katselijoiden puhelut; muun muassa eräs kiillottajatar, suuri esiliina vyöllä, sanoo ihan kovaa: "Sulhanen ei ole kaunis, mutta morsian on armottoman sievä..." Siitä sillä on sulhasella ylpeilemistä...

Sitte aamiaiset tehtaalla, seinäpapereilla ja kukilla kaunistetussa työ-huoneessa, huvimatka Boulognen metsään, mieliksi anopille, rouva Chèbelle, joka, ollen parisilainen pikkuporvaritar, ei olisi pitänyt tytärtään morsiamenakaan ilman ajoa järven ympäri ja käyntiä vedenputouksella. — Sen jälkeen tulo päivällisille, valkeita sytytettäissä bulevaardeilla, jonne ihmisiä oli tullut katsomaan häämatkaa, oikeita ylpeitä häitä, joita vuokrahevoset pitkässä jonossa kuljettivat Vefourin portaille asti.

Sillä kohdalla hän oli unessaan.

Ikäänkuin turtuneena uupumuksesta ja mielihyvästä katseli kelpo Risler epämääräisesti äärettömän suurta kahdeksalle kymmenelle hengelle katettua, molemmista päistä hevosen kengän muotoista pöytää, jonka ympäriltä kohosi hymyileviä, tuttuja kasvoja, ja niiden kaikkien silmistä oli hän näkevinään oman onnensa kuvastavan. Päivällinen oli loppumaisillaan. Haastelun huminaa aaltoili ympäri pöytää. Siinä oli vastatusten kääntyneitä kasvoja vilkkaassa keskustelussa, siinä näkyi mustia hihoja kukkien takaa, siinä nautti lapsi ilomielin hedelmä-jäätelöään, ja isoja kasoja jälkiruokaa kohosi kasvojen tasalle ylt'ympäri tuota iloista, kirjavaa ja valoisaa hääpöytää.

Niinpä niinkin! Risler oli tyytyväinen.

Paitse hänen veljeään Franssia, olivat kaikki, joita hän rakasti, läsnä. Ensin — vastapäätä häntä, Sidonie, eilen pikku Sidonie, tänään hänen vaimonsa. Hän oli heittänyt pois huntunsa päivälliseksi: hän oli astunut ulos pilvestään. Ihan valkeasta ja sileästä silkkihameesta kohosivat nyt sievät tummanvalkoiset kasvat, — joita tuon säännöllisesti sidotun morsiusruunun peittämät kauniit hiukset seppelöivät. Ja niidenpäs kätöksessä vasta mylleröi elämään pyrkivä myrsky, valmiina tuossa paikassa, köykäisten, pienten untuvain tavoin, pois lentämään, katoamaan... Mutta eihän avio-miehet semmoisia asioita huomaa.

Sidonien ja Franssin jälkeen rakasti Risler kaikkein enin maailmassa rouva Georges Fromont'ia, jota hän kutsui "rouva Chorcheksi", osakkaansa vaimoa ja entisen isäntänsä ja herransa, Fromont-vainajan

tytärtä. Risler oli istuttanut hänen viereensä ja puhutteli häntä aina lempeällä ja suopealla tavalla. Rouva Fromont oli aivan nuori nainen, melkein Sidonien ikäinen, mutta kauneutensa oli säännöllisempi, tyyneempi. Hän jutteli vähän, ollen outona tuossa sekalaisessa seurassa, vaan kaikin voimin kumminkin koetti olla rakastettava.

Toisella puolen Risleriä istui rouva Chèbe, morsiamen äiti, joka säteili ja loisti viheriän kiiltävässä satiinihameessaan. Aamusta saakka oli hyvän naisen mieli ollut yhtä loistava, kuin hänen merkkikuvallinen vaatteensa. Tavan takaa sanoi hän itsekseen: "Tyttäreni menee naimisiin Fromont nuoremmalle ja Risler vanhemmalle Vieilles Haudriettes'in kadun varrelta!"... Sillä tyttärensä, muka, ei mennyt naimisiin ainoastaan Risler vanhemmalle, vaan koko kauppahuoneelle, tuolle Parisin kauppamailmassa kuuluisan toimi-nimen, ja joka kerta kuin rouva Chèbe muisteli mainehikasta tapahtumaa suoristi hän itseään ja silittää kahisteli väikkyvää hamettaan.

Aika vastakohtana hänelle oli hänen miehensä, herra Chèbe, joka istui muutamaa tuolia etempänä. Avioliitossa, yleensä, matkaan saattavat samat syyt kokonaan erilaisia seurauksia. Tuo lyhytkasvuinen mies jyrkkine kuhmura-otsineen, joka kiilsi ja oli ontto kuin puutarhan pallo, oli yhtä jörön näköinen, kuin hänen vaimonsa säteilevä. Yhtä kaikki se ei muuttanut herra Chèbeä, sillä hän vihoitteli pitkin koko vuotta. Sinä iltana ei hän kumminkaan ollut niin kurjan ja kuihtuneen näköinen, kuin tavallisesti, kun hän oli puettu leveään, liehuvaan päällystakkiinsa, jonka taskut aina olivat pullollaan öljy- tai viini-, multasieni- tai etikka-näytteistä, sikäli kun hän niissä piteli jotakin näistä kauppatavaroista. Hänen oiva, uusi, musta pukunsa oli vastineena viheriäiselle hameelle, mutta kovaksi onneksi olivat ajatuksensa hänen pukunsa väriset... Miks'ei, näet, häntä oltu pantu istumaan morsiamen viereen, niinkuin hänen oli oikeus?... Miksi oli hänen paikkansa annettu Fromont nuoremmalle... Ja ukko Gardinois, Fromont'ilaisten isoisä, mitä hän teki Sidonien rinnalla?... Aha! vai niin! Kaikki Fromont'ilaisille, eikä mitään Chèbeläisille... Ja sitte vielä ihmetellään, että vallankumouksia syntyy!

Onneksi sai vimmuttu pikku mies purkaa sappensa naapurilleen ja ystävälleen, vanhalle virasta eronneelle näyttelijälle, Delobellelle, joka juhlallisena kuunteli häntä levollisesti ja majesteettillisesti. Vaikkapa oltaisikin oltu poissa teatterista viisitoista vuotta, tirehtöörin häijyyden tähden vaan, niin kyllä sitä aina löytyy, kun tarvitaan, näyttämö-asentoja kaikkia tapauksia varten. Niinikään oli Delobelle sinä iltana häävieraana, kasvot puoleksi vakavina puoleksi hymyilevinä, samalla luontevana ja juhlallisena, sekä, nouteliaana alhaista kansaa kohtaan. Olisi luultu hänen, koko teatterihuoneen edessä, olevan mukana ensimmäisen näytöksen pidoissa pahvilaatikoissa annettujen ruokien ääressä, ja vieläkin enemmän näkyi tuo kummallinen Delobelle näyttelevän jotakin osaa, kun hän, varmaan ajatellen, että hänen kykyänsä iltamassa käytetään, siitä asti, kuin pöydässä oltiin, ajatuksissaan muistutteli kauneimpia kappaleita näytelmistöstään. Senpätähden hänen kasvojensa epämääräinen ja teeskennelty osoite kuvasi näyttelijää, joka muka on tarkkaan kuulevinaan, mitä hänelle sanotaan, vaan koko ajalla ei ajattele muuta kuin vastaustaan.

Omituista, että morsiamenkin kasvoissa oli hiukan samaa osoitetta. Noissa nuorissa, sievissä piirteissä, joita onnellisuus elähytti kirkastamatta niitä, näkyi salainen huoli; ja, hetkittäin, ikäänkuin hän olisi itsekseen puhunut, vilahti hymyn väre hänen suupielissään.

Sellaisella pienellä hymyllä vastasi hän oikealla puolellaan istuvan isoisä Gasdinoisin hiukan kujeellisiin pilapuheisin:

— Sitä Sidonia, yht' hyvin!... sanoi kunnon ukko nauraen... Kun ajattelee, ett'ei ole kahta kuukautta siitä, kuin hän aikoi mennä luostariin... Kyllä ne tunnetaan, tyttöjen luostarit!... Niin on kuin meillä sanotaan: kahden virsut penkin alla, kahden kalsutkin sopessa!...

Ja kaikki pöydän ääressä nauroivat luottoisasti vanhan berryläisen maamiehen talonpoikamaisille ilveille. Suunnattoman rikkauden oli elämä ukolle jakanut sydämen, hyvyyden ja kasvatuksen, vaan ei älyn sijaan: sillä tätä tuolla ovelalla kyllä oli ja enemmänkin kuin kaikilla noilla muilla porvareilla yhteensä. Niiden varsin harvojen joukossa, jotka herättivät hänessä jonkinlaista myötätuntoisuutta, miellytti häntä erittäinkin pikku Chèbe, jonka hän tunsu pienestä tyttöhepakosta asti; ja tämä puolestaan, joka oli liian hiljan tullut rikkaaksi ollakseen varallisuutta jumaloitsematta, puhui oikealla istuvalle naapurilleen sangen kunnioittavalla ja veikistelevällä tavalla.

Sitä vastoin käyttäytyi hän hyvin varovasti vasempaa naapuriaan, Georges Fromont'ia, miehensä osakaskumppania kohtaan. Heidän puhelunsa rajoittui vaan kohteliaisuuksiin, jopa oli heidän kesken ikäänkuin teeskenneltyä välinpitämättömyyttä.

Äkkiä kuului silkin kahinaa, tuolit kolisivat, puhelu lakkasi ja nauru herkesi. Noustiin ruoalta. Tuossa puoli-äännettömyydessä sanoi rouva Chèbe, joka oli käynyt puheliaammaksi, sangen kovaa eräälle serkulle maaseudulta, joka oli ihastuksissaan nuoren, sillä hetkellä herra Gardinois'in kanssa käsitysten seisovan morsiamen vakavasta ja tynestä käytöksestä.

— Näettehän, serkkuni, tuota lasta. — Ei kukaan olisi voinut koskaan tietää, niitä hän ajatteli...

Kaikkien noustua mentiin suureen saliin.

Sill'aikaa kun tanssijaisiin kutsutut joukottain liittyivät päivällisvierasten pariin, kun soittokunta valmistautui ja tanssijat, pänsneet nenällä, pyörivät pienten, valkoiisiin vaatteisiin puettujen malttamattomien neitosten ympärillä, oli sulhanen, tuota kaikkia peläten, paennut ystävänsä Planuksen — Sigismund Planuksen kanssa, joka kolmekymmentä vuotta oli ollut Fromont'in kauppahuoneen rahaston hoitajana — turvaan tuohon pieneen kukilla koristettuun kalteriin, jonka köynnöslehtoa kuvaavat seinäpaperit olivat ikäänkuin vihantana perämönä Vefourin kullatuille saleille. Siellä he ainakin olivat yksinään, siellä he voivat jutella:

— Sigismund, vanhus... minä olen tyytyväinen...

Ja Sigismund oli myöskin tyytyväinen, mutta Risler ei antanut hänelle suuvuoroa sanoa sitä. Nyt kun hän ei enää pelännyt itkeä ihmisten nähden, tulvasi hänen sydämensä koko ilo esiin.

— Ajattelehan tok', ystäväni!... Eikö se ole tavatonta tykkänään, että tuommoinen nuori tyttö huoli minusta. Sillä, suoraan sanoen, enhän minä ole kaunis. Ja tiedänhän sen ilman että tuon hävyttömän tarvitsi sitä minulle kirkossa sanoa. Sitte olen jo kahden viidettä vanhakin... Hän taas, joka on niin suloinen!... Löytyihän niitä paljo muitakin otettavana, paljo nuorempia ja rikkaampia puhumattakaan Frans raukasta, joka häntä hyvin paljon rakasti... Mutta kas ei! vanhan Rislerin hän tahtoi... Ja hullunkurisesti se kävi... Kauan aikaa huomasin minä hänen olevan murheissaan, kokonaan muuttuneen... Ja ajattelin kyllä, että rakkauden huolia siellä pohjalla piilee... Me, äitinsä ja minä, urkimme ja mietimme päämme halki, saadaksemme selkoa, ketä hän, näet, rakasti... Niinpä sitte eräänä aamuna astuu rouva Chèbe huoneeseeni ja itkee ja sanoo: "Teitä hän rakastaa, ystävä kulta!"... Ja minua... minua rakasti hän... Kah! kuka sitä olisi koskaan luullut?... Ja sekö vielä, että samana vuonna kohtasi semmoinen onni!... Päästä osakkaaksi Fromont'in kauppahuoneeseen ja Sidonien sulhaseksi... Oi, tok!...

Silloin tuli, hurmaavan valssin soidessa, pari tanssijoita, ikäänkuin tuuliaispäänä pieneen saliin. Ne olivat morsian ja Rislerin osakas, Georges Fromont. Molemmat olivat yhtä nuoret, yhtä komeat, ja he puhuivat puolikovaan, kietoen sanansa ahtaisin valssipiireihin.

— Te valehtelette... sanoi Sidonie vaaleahkona ja yhä vähän hymyilevänä.

Toinen, vaaleampana häntä, vastasi:

— En valehtele. Enoni tahtoi minun naimaan. Hän oli kuolemaisillaan... te olitte lähteneet pois... Minä en tohtinut kieltää...

Kaukaa ihaili heitä Risler:

— Kuinka hän on sievä! kuinka he tanssivat hyvin!...

Hänet huomattuaan valssijat erosivat, ja Sidonie tuli sukkelaan Rislerin luo:

— Mitä? Oletteko täällä?... Mitä te täällä teette?... Teitä etsitään joka paikasta. Miks'ette ole tuolla?...

Niin puhuessaan, korjasi hän somalla, kärsimättömällä liikkeellä hänen kaulahuivinsa solmua. Ihastuneena hymyili Risler salaviihkää Sigismundille, liian onnellisena tuntiessaan kaulallaan tuon pienen hansikkakätösen kosketuksen, huomatakseen kaikkien hänen sormiensakin vapisevan.

— Antakaa käsivartenne, sanoi Sidonie Rislerille, ja yhdessä astuivat he saliin. Pitkän, valkolaahoksisen hameen rinnalla näytti Rislerin musta, huonosti tehty ja huonosti puettu takki vieläkin kömpelömmältä; mutta takkia ei korjata, niinkuin kaulahuivia: se oli vaan pidettävä semmoisena, kuin se oli... Se oli Sidonielle ylpeyden ja tyydytetyn turhamielisyyden hetki, kun, heidän ohikulkiessaan, kaikki riensivät hymyllä vastaamaan heidän tervehdyksensä. Kovaksi onneksi ei se vaan ollut kestäväinen. Salin nurkassa istui nuori, kaunis nainen, jota ei kukaan kutsunut ja joka katseli tansseja levollisena ja iloisena, vast'ikään ensi kerran äidiksi tultuaan. Heti hänen huomattuaan meni Risler suoraan hänen luoksensa ja istutti Sidonien hänen viereensä. Tarpeetonta on mainita, että se oli rouva Chorche. Kenelle muulle olisi hän puhunut noin kunnioittavasti ja lempeästi? Kenenkä muun, kuin hänen käteensä, olisi hän voinut laskea pikku Sidoniensa käden sanomalla: "Rakastattehan häntä paljo, eikö niin? Te olette oikein hyvä... Hän tarvitsee hyvin paljon neuvojanne ja mailman kokemustanne"...

— Tokihan, hyvä Risler, vastasi rouva Georges, olemmehan me, Sidonie ja minä, vanhoja ystäviä... Mistä syystä me emme vielä rakastaisi toisiamme?...

Mutta turhaan etsi hänen rauhallinen ja suora katseensa vastausta vanhan ystävänsä silmistä...

Täydellisesti naisia tuntematta ja kohdellessaan Sidoniea, kuin lasta, jatkoi Risler samalla äänellä:

— Ota, näet, hänet, tyttiseni, esikuvaksesi... Ei ole kahta semmoista mailmassa, kuin rouva Chorche... Hänellä on aivan isänsä sydän... Oikea Fromont!...

Silmät maassa, kumarsi Sidonie, niitäkään vastaamatta. Tuskin huomattava väristys juoksi hänen satiini kenkensä kärjestä aina seppeleen ylimpään pomeranssi korteen asti. Mutta kelpo Risler ei nähnyt mitään. Hän oli kuin juovuksissa ja hulluna hälinästä, tanssijaisista, soitosta, kaikista noista kukista ja tulista... Hän luuli kaikkien muidenkin hengittävän tuota verrattoman onnellisuuden ilmaa, joka häntä ympäröi. Hän ei huomannut vähäistä kaihoa ja kateuden kilvoituksia, jotka parveilivat koristetuilla otsilla.

Hän ei nähnyt Delobellea, joka, nojaten kyynäspäällään takkaa vasten ja väsyneenä ikuiseen asemaansa, toinen käsi povessa, toinen puuskassa, hattu reidellä, odotti tuntikausia, ilman että kukaan aikoikaan pyytää häntä käyttämään kykyään seuran huviksi. Hän ei nähnyt herra Chèbeä, joka synkeänä seisoa jörötti kahden oven välissä, enemmän kuin koskaan vihoitellen Fromont'ilaisille... Voi niitä Fromont'ilaisia!... Heiliäpä oli etevä sija häissä. Vaimoineen, lapsineen, ystävineen ja ystävien ystävineen olivat he kaikki läsnä... Oli kuin joku heistä olisi häitä viettänyt... Kukapa siinä puhuikaan jostakin Risleristä tai Chèbestä? Häntä, isää, ei oltu edes esiteltäkään!... Ja vieläkin enemmän lisäsi pienen miehen raivoa rouva Chèben käytös ja tapa hymyillä kaikille äidillisesti.

Muutoin oli sielläkin, kuin melkein kaikissa häissä, kaksi tyystin erilaista virtaa, jotka koskettivat toisiinsa, kuitenkin yhteen sekoittumatta. Fromont'ilaiset, jotka kovin suututtivat herra Chèbeä ja olivat tanssijaisten ylimyksinä, kauppakamarin esimies, asian-ajajain vanhin kuuluisa shokolaatikauppias, joka oli esimiehenä lakia laativassa valiokunnassa ja miljonien omistaja ukko Gardinois, kaikki he lähtivät pois kahdentoista jälkeen. Heidän perästä astui Georges Fromont vaimoneen vaunuihinsa, eikä jäänyt enää jäljelle kuin Rislerin ja Chèben puolet. Ja kohta muuttui juhla iloisemmaksi ja pauhaavammaksi.

Kuuluisa Delobelle, joka jo oli väsynyt, kun ei häntä mihinkään pyydetty, päätti itse pyytää itseään, ja, sill'aikaa kun vieraat tungeskelivät shokolaati- ja punssi-pöytien ympärillä, kävi hän lausumaan jyrisevällä äänellä monologia Ruy-Blasista: "Hyvää ruokahalua, herrat!"...

Vuoroonsa pääsivät nyt köyhemmätkin esille näyttämään säästeliäästi tehtyjä vaatteuksiaan, ja nuoret kauppalaiset, jotka kauvan jo olivat himonneet ilvehtimään, uskalsivat hekin käydä katrillia tanssimaan. Morsian oli jo kauvan tahtonut lähteä pois, ja vihdoin hän katosikin Rislerin ja rouva Chèben kanssa. Mitä herra Chèbehen tulee, joka jälleen oli päässyt entiseen arvoonsa, niin oli mahdotonta saada häntä pois. Pitihän jonkun toimittaa isännän virkaa, hitto vie!... Että pieni mies asiaan hyvin ryhtyi, sen minä takaan!... Punaisena ja innostuneena hyöriä mellasti hän melkein kuin kapinoitsija. Ja kuuluipa hän alahalla laskettelevan politikkiakin Vefourin ravintolanhoitajan kanssa sekä julkeudesta puheita pitävän...

... Pitkin katuja, Maraisiin päin, vierivät raskaasti häävaunut, joiden humalan raskauttama ajuri tuskin jaksoi valkoisia ohjaksia käsissään pitää.

Rouva Chèbe puheli paljon, luetellen muistettavan päivän kaikkia komeuksia ja ihastuneena erittäinkin päivälliseen, jonka jotenkin tavallinen ruokalista oli hänestä ylellisyyden korkeimpana osoitteena. Sidonie haaveksi vaunujen suojassa ja Risler, istuen vastapäätä häntä, ell'ei hän enää sanonut: "minä olen tyytyväinen...", ainakin niin ajatteli itsekseen sydämen pohjasta. Kerran koetti hän tarttua pieneen valkoiseen kätöseen, joka nojautui nostettuun ikkunaan, mutta se vetäytyi pois niin pian, että hän jäi hievahtamatta paikalleen vaipuen äänettömään ihaelemiseen.

Kuljettiin Halles'ien ja Rambuteau kadun kautta, joka oli täynnä yrttitarhurien rattaita; sitte, Francs'-Bourgeoiskadun päässä käännettiin Arkistojen kulmasta Braque-kadulle. Siinä seisatuttiin ensikerran ja rouva Chèbe astui alas porttinsa luona. Se oli liian ahdas hänen komealle, viheriäiselle silkkihameelleen, jonka liepeet ja reunukset kauhealla kohinalla katosivat käytävään... Muutaman minuutin perästä aukeni selko selälleen jykeä portti Vieilles-Haudriettes-kadun varrella, päästääkseen juhlavaunut sisään. Portilla, vanhan kartanon kilvessä, puoleksi kuluneen vaakunan alla, oli kilpi, johon sinisillä kirjaimilla oli kirjoitettu: "Seinä-paperia."

Sillä kertaa morsian, joka oli siihen asti ollut liikkumattomana ja ikäänkuin nukuksissaan, näkyi äkkiä havahtuvan, ja ell'eivät kaikki tulet olisi olleet sammutetut suurista rakennuksista, työ- ja tavara-huoneista, jotka seisovat rivittäin pihalla, olisi Risler voinut nähdä riemastushymyn yht'äkkiä kirkastavan nuo kauniit, ongelmoiset kasvat. Pyörät hiljensivät ratinansa puutarhan hienolla hiekalla ja seisattuivat kohta pienen kaksikerroksisen rakennuksen portaiden eteen. Siinä asui Fromont'ilaisten

nuori perhe ja Risler vanhempi vaimoineen asettui asumaan heidän yläpuolelle. Asumus oli suurenlainen, ja aution kadun etäisessä kaupungin osassa korvasi kauppasäädyn varallisuus. Portaissa oli lattiapeitto ylös asti, etehisessä oli kukkia ja kaikkialla loisti marmoria, heijasti kuvastimia ja kiilsi vaskea.

Sill'aikaa kun Risler tyytyväisenä käveli uuden asuntonsa suojissa, oli Sidonie yksin huoneessaan. Lakeen ripustetun pienen sinisen lampun valossa loi hän ensin silmänsä kuvastimeen, jossa hän näki itsensä päästä jalkoihin asti, sitte kaikkeen uuteen ja hänelle outoon loistoisuuteen; ja sen sijaan, että hän sitte olisi mennyt maata, aukaisikin hän ikkunan ja nojautui liikkumattomana balkongiin.

Yö oli valoisa ja lämmin. Selvään näki hän koko tehtaan lukemattomine ikkunoineen, kiiltävine, korkeine lasineen, sen pitkän savutorven, joka hälveni taivaan avaruuteen, ja lähempänä pienen upean puutarhan, vanhan kartanon seinustalla. Ylt'ympäri oli ikäviä, kurjia kattoja ja kolkkoja, kolkkoja katuja... Yht'äkkiä vavahti hän. Tuolla, synkimmässä, rumimmassa kaikista noista ylisistä, jotka, ikäänkuin viheliäisyyden painamina, likistyivät yhteen, toisiinsa nojautuen, aukeni viidennessä kerroksessa selki selälleen kolkko ikkuna. Hän tunsu sen oitis. Se oli porrasikkuna hänen vanhempainsa asunnossa.

Porraslavan ikkuna!...

Kuinka paljo asioita tuo nimi yksistään muistutti hänelle! Kuinka monta hetkeä, kuinka monta päivää hän siellä oli viettänyt, kumarruksissa kosteaa ikkunalaitaa vasten, joka oli ilman rintanojaa, ilman balkongia, katsellen tehtaasen päin...

Ja vielä nytkin oli hän näkevinään siellä ylhällä pikku Chèben näppäret kasvot, ja tuon kurjan akkunan kehikossa aukeni hänen silmiensä eteen koko hänen lapsuutensa elämä, Pariisi-tytön surullinen nuoruuden aika.

II.

Pikku Chèben historia. — Kolme perhekuntaa yksillä portailla.

Parisissa, liian pienissä asunnoissaan ahtaasti asuville köyhille perheille on yhteinen porraslava ikäänkuin lisäsuojana, asunnon suurennuksena. Sen kautta pääsee kesä-aikaan vähän ilmaa ulkoa, siellä puhelevat naiset, siellä kirmaavat lapset.

Kun pikku, Chèbe piti kovin paljon melua kotona, sanoi hänelle äitinsä: "Ole tuossa jo minua vaivaamatta... mene leikkimään portaille." Ja lapsi juoksi sinne hyvin sukkelaan.

Tuo porraslava, vanhan talon viimeisessä kerroksessa, jossa maar' ei oltu tilaa säästetty, muodosti ikäänkuin suuren, korkean käytävän, portaiden puolelta rautaisten käsipuiden suojeleman ja leveän ikkunan valaiseman, josta näkyi kattoja, kartanoita ja muita ikkunoita, sekä kauempaa Fromont'in tehtaan puutarha, ikäänkuin viheriäisenä nurkkana vanhojen jättiläisseinien välissä.

Kaikki tuo ei ollut mitään varsin hauskaa, mutta lapsi huvittelihe siellä paljoa paremmin, kuin kotonaan. Kotielämä oli ikävää, olletikin kun satoi, eikä Ferdinand lähtenyt ulos.

Ferdinand Chèbe, aivot aina höyryävinä uusista aatteista, jotka kovaksi onneksi eivät koskaan koituneet, oli niitä laiskoja ja suurihankkeisia porvareja, joita Parisissa löytyy hyvin kosolta. Vaimonsa, jota hän alussa oli viehättänyt, oli kohta huomannut hänen mitättömyytensä ja kärsi sitte malttavaisesti ja yhtä lailla sekä hänen alituiset onnellisuuden unelmansa että vauriot, jotka niitä välittömästi seurasivat.

Neljästä kolmatta tuhannesta franc'ista myötäjäisiä, jotka vaimo oli tuonut ja miehensä tuhlanut hulluihin yrityksiin, ei heillä ollut jäljellä muuta kuin pieni korko, joka vielä piti heitä arvossa naapurien joukossa, sekä myöskin rouva Chèben, kaikista haaksirikoista pelastettu, kashimirishaali, hänen hääkarikkansa ja kaksi sangen pientä, vähäpätöistä briljantinappia, joita Sidonie toisinaan pyysi äitinsä näyttämään, piirongin laatikonpohjalla, vanhassa valkosamettisessa lippaassa, josta kauppiaan, kolmekymmentä vuotta sitte kultakirjaimilla kirjoitettu nimi, oli ihan kulumaisillaan. Se oli tuon köyhän, kasvuillaan elävän perheen ainoa loistoisuus.

Kauan, hyvin kauan oli herra Chèbe hakenut paikkaa, josta riittäisi vähän lisää heidän pieniin

korkojäännöksiinsä. Mutta hän etsikin vaan semmoista paikkaa, jota hän kutsui *kaupaksi seisoallaan*, sillä hänen terveytensä, näet, oli kaikkia istuvia toimia vastaan.

Todellakin, avionsa ensi vuosina, silloin kuin hän oli suurissa asioissa ja kun hänellä oli oma hevonen ja omat rattaat kauppa-asioitaan varten, oli pieni mies kaatunut pahasti ja se kaatumus, josta hän tuon tuostakin puheli, oli hänen laiskuutensa puolustuksena.

Ei tarvinnut olla viittä minuuttia herra Chèben seurassa, ennenkuin hän jo sanoi luottoisalla äänellä:

"Tunnettehan onnettomuuden, joka tapahtui Orleans'in herttualle?..."

Ja taputtaen kämmenellään hapsitonta pääkalloaan, jatkoi hän:

"Sama tapahtui minullekin nuoruudessani."

Tuon kuuluisan kaatumuksen jälkeen pyörrytti häntä kaikenlainen istuva toimi ja hän näki olevansa katalasti tuomittu *kauppaan seisoallaan*. Niinpä oli hän vuoroon ollut asiamiehenä viini-, kirja-, tryffeli-, kello- ja monessa muussa kaupassa. Kovaksi onneksi kyllästytti häntä hyvin pian kaikki ja hän ei pitänyt koskaan asemaansa riittävänä entiselle kauppamiehelle. Sillä tavoin, katsomalla kaikkea tointa arvoansa alemmaksi, oli hän vähitellen käynyt vanhaksi ja kykenemättömäksi, oikeaksi tyhjäntoimittajaksi, vetelehtijäksi.

Paljo on soimattu taiteilijoita heidän eriskummallisuuksistaan, luonnon oikuistaan, tuosta tavan omaisen kauhusta, joka heittää heidät syrjäpoluille, mutta kukapa taitaa koskaan luetella kaikkia naurettavia mielijohteita ja hulluja eksentrillisyyksiä, joilla joutilas porvari tahtoo täyttää tyhjää elämätään? Niinpä piti herra Chèbe erityisenä lakina kaikenlaiset matkat ja kävelyt. Koko ajan, kun Sebastoopolin bulevardia rakennettiin, kävi hän kaksi kertaa päivässä katsomassa, tokko se muka "edistyi."

Ei kukaan tuntenut paremmin kuin hän maineessa olevia erityistavara-kauppoja; ja hyvin usein, kun rouva Chèbe, itse toimeliaasti korjatessaan talon liina-vaatteita, tuskaantui näkemään miehensä joutilaana katsoa töllistelevän ikkunasta, pääsi hän hänestä erilleen sanomalla: "Etköhän... tuota... kävisi tuosta, tiedähän, kadun kulmasta, jossa hyviä leivoksia myödään, niitä jälki-ruo'aksi päivälliseksi"...

Ja mies lähti, käveli bulevardia pitkin, poikkesi puoteihin, odotteli omnibusta ja vietti siten puolen päivää ulkona kahden kappaleen, kolmen sou'n maksavan leivoksen tähden, joita hän juhlallisesti kantoi kotia, pyyhkien otsaansa.

Etenkin ihaeli herra Chèbe kesää, pyhäpäiviä, pitkiä kävelyjä Clamart'issa tai Romainville'ssa ja juhlia, joissa oli paljo kansaa ja hälinää. Hän oli kanssa niitä, jotka kokonaista viikkoa ennen Elokuun 15 päivää kävivät tarkastamassa valmistuksia juhla-valaistukseen. Eikä hänen vaimonsa ollut siitä pahoillaan ollenkaan. Ainakaan ei silloin ollut hänen tuolinsa ympärillä päivät pitkään vetelehtimässä tuo i'änikuinen ähkijä jättiläistuumineen ja yrityksineen, jotka harkitessa, edeltäkäsinkin jo raukesivat tyhjään, sekä muistoinen menneestä ajasta että raivossa siitä, ett'ei hän voinut ansaita rahaa.

Eikä hänkään, vaimo-raukka, sitä ansainnut, mutta hän osasi sitä niin hyvin tallettaa ja hänen ihmeellinen säästeliäisyytensä täydensi sillä tavoin kaikki, ett'ei kurjuus, tuon kovan puutteen naapuri, ollut koskaan päässyt noihin kolmeen aina siistiin huoneeseen hävittämään huolellisesti korjattuja kapineita, vanhoja, verhonsa alle kätkeytyjä huonekaluja.

Vastapäätä Chèbeläisten ovea, jonka vaskiripa porvarillisesti loisti portailla, oli kaksi muuta pienempää ovea.

Toiseen oli neljällä naulalla lyöty käymäkortti, jossa oli nimi "Risler, tehtaan piirustaja." Toisella oli pieni sahviaani nahka-palanan ja siinä kultakirjaimilla:

ROUVA DELOBELLE, lintuja ja kärpäsiä kuoseiksi.

Delobelleläisten ovesta, joka usein oli auki, näkyi iso neliskulmainen suoja, jossa kaksi naista, äiti ja tytär, vielä melkein kuin lapsi, yhtä vaaleina, yhtä väsyneinä kumpikin, harjoittivat yhtä noista tuhansista fantasia-ammateista, jotka käsittävät sen, mitä kutsutaan Parisin-kaluiksi.

Siihen aikaan oli kuosi koristaa hattuja ja tanssivaatteita siroilla, hohtokiven värisillä, Etelä-Ameriikan eläväsillä, ja niiden valmistaminen oli juuri Delobellen naisten erityistoimi.

Eräs tukkukauppias, jolle lähetykset tulivat suorastaan Antilleista, laittoi heille aukaisematta pitkiä, keveitä arkkuja, joissa, inhottavassa arsenikki pölyssä loistivat kärpäset, ladottuina ja valmiiksi neuiloille pistettyinä, sekä linnut, toinen toisiinsa sullottuina, siivet hienossa paperisiteessä. Tuo kaikki

oli kuntoon pantava, kärpäset saatavat hytisemään messinkilangan päähän, koliibrien höyhenet pöyhistelävät ja kiilloteltavat, taittuneet jalat silkkirihmalla korjattavat, sammuneiden silmien sijaan pantava kiiltäviä helmiä ja hyönteiset tai linnut tehtävät sieviksi ja elävän näköisiksi.

Äiti teki työtä tyttärensä johdolla; sillä Désiréellä, vaikka hän olikin vielä ihan nuori, oli oiva aisti, tenhottaren kekseliäisyys, eikä kukaan osannut niinkuin hän, asetella silmiä lintujen pikku päihin ja levittää niiden kangistuneita siipiä.

Ontuva kun hän oli lapsuudestaan saakka, onnettoman tapauksen tähden, joka ei kuitenkaan ollut laisinkaan vahingoittanut hänen säännöllisten ja hienojen kasvojensa suloa, oli Désirée Delobelle'lla, koska hänen siitä syystä oli melkein täytymys, paikaltaan liikkumatta, alituisesti pysyä kotonaan, oikea ylimyksellinen iho ja erittäin valkoiset kädet. Pitäen aina hiuksensa veikeästi kammattuina, vietti hän päivänsä istuessaan upoksissa nojatuolissaan, kuosikuvilla ja kaikenvärisillä linnuilla kukkuroidun pöytänsä ääressä, ikäänkuin tuossa maailmallisen kauneuden oikullisessa ammatissa unhoittaen oman onnettomuutensa ja siten korvaten epäsuosiollista elämätänsä.

Hän ajatteli, että kaikki nuo pienet siivet lähtivät lentoon hänen liikkumattomalta pöydältään oikeille matkustuksille Parisin maailman ympäri tuikkimaan juhliassa, ruunujen valossa; ja yksin hänen tavastaan asetella kärpäsiään ja lintujaan olisi voinut arvata hänen ajatustensa suunnan. Alakuloisuuden ja murheen päivinä, kuroituivat suipot nokat eteenpäin, siivet levisivät ihan auki, ikäänkuin ottaakseen huiman vauhdin lentääkseen kauas, hyvin kau'as pois viidennen kerroksen asunnoista, puutteen alaisuutta ja kurjuutta pakoon. Vaan kun hän joskus taas oli tyytyväinen, niin näyttivät hänen eläväsensäkin elämään ihastuneilta, olivatpa oikein pienten oikullisten ja rajujen kuosilintujen näköisiä.

Onnellisena tai onnettomanä teki Désirée työtä aina yhtä innokkaasti. Aamupuhteesta aina myöhään yöhön saakka oli pöytä täynnä työesineitä. Ja päivän viimeisen säteen sammussa, kun tehtaan kello kaikui ylt'ympäri lähipihoja, sytytti rouva Delobelle jo lampun, ja heti, tuon varsin niukan aterian jälkeen, ryhdyttiin uudelleen työhön.

Noilla molemmilla väsymättömillä naisilla oli maali tai luuletus, joka esti heitä tuntemasta pakollisen valvomisen kuormaa. Se oli kuuluisan Delobellen näyttelijäkunnia.

Siitä asti, näet, kun Delobelle oli jättänyt maaseudun teatterit tullakseen näyttelämään Pariisiin, odotti hän vaan, että joku ymmärtäväinen tirehtööri, kaitseleva ideaali-tirehtööri, joka keksii nerot, tulisi tarjoamaan hänelle hänen mittaisen roolin. Kentiesi olisi hän voinut, alussa etenkin, saada keskulaisen paikan jossakin kolmannen luokan teatterissa, vaan Delobelle'pa ei tahtonut häväistä itseään.

Hänestä oli parempi odottaa, taistella, niinkuin hän sanoi!... Ja nähkäähän, millä tavoin hän käsitti taistelun.

Aamuisin huoneessaan, vieläpä usein vuoteessaankin, kertoi hän entisen repertoarinsa rooleja; ja vavisten kuuli Delobelle'n naisväki väliseinän takaa katkelmia *Antoonio'sta* ja *Lasten lääkäristä* lausuttavan mahtipontisella, jyrisevällä äänellä, joka sekaantui suuren parisilaisen työpösän pauhinaan. Sitte, aamiaisen jälkeen oli hän poissa kotoa yöhön saakka: hän teki "bulevaardi-kävelynsä," se on, astuskeli verkalleen Château d'Eau'n ja Madeleinein väliä, hammaspuikko suupielessä, lakki hiukan toisella korvalla, hansikkaat aina kädessä, harjattuna ja loistavana.

Tuo pukukysymys oli hänestä hyvin tärkeä. Sen piti hän suurimpana onnistumisen toiveena, houkuttimena tirehtöörille — tuolle mainiolle ymmärtäväiselle tirehtöörille, — jonka päähän ei olisi koskaan juolahtanut ottaa palvelukseen kulunut, huonosti puettu mies.

Myöskin Delobelle'n naisväki piti tarkan huolen siitä, ett'ei häneltä mitään puuttunut; ja kyllä tarvittiinkin lintuja ja kärpäsiä tuollaisen jyhkeän velikullan kaunistamiseksi! Näyttelijä piti sen vallan luonnollisena.

Hänen mielestään vaimonsa ja tyttärensä ponnistukset ja puutteen näkö eivät tarkoittaneet häntä nimen-omaan, vaan tuota salaperäistä ja tuntematointa neroa, jonka ikäänkuin tallettajan hän arveli olevansa. — Chèben ja Delobellen perheiden asemassa oli jonkinlaista yhtäläisyyttä. Delobelleläisten vaan ei ollut niin ikävä. Noista pienistä kasvuillaan eläjistä tuntui heidän ahdas elämänsä valottomalta, aina yhdenlaiselta, kun taas näyttelijän perheelle toivo ja mielenkuvitus kaikkialla avasi oivallisia näköaloja.

Chèbeläiset olivat ikäänkuin umpikujassa elävät ihmiset, Delobelleläiset asuivat ikäänkuin pienen, likaisen, kolkon kadun varrella ilman päivää ja ilmaa, vaan siitähän oli piakkoin käypä iso bulevaardi. Lisäksi ei rouva Chèbe enää luottanut mieheensä, kun taas hänen naapurinsa, tuon ainoan taikasanan "taiteen" nojassa, ei ollut koskaan epäillyt miehestään.

Ja sillä välin otti herra Delobelle, monta monituista vuotta, turhaan vermuutti-naukkuja teatteriasiamiesten kanssa, absinttia taputtajain päämiesten kanssa ja bitteriä vaudeville'in kirjoittajien ja näytelmäsiijäin sekä tuon useiden suurten kappalten kuuluisan sepustajan kanssa. Tarjoomuksia yhä vaan ei tullut. Ja niin oli mies parka, kertaakaan näyttelemättä, luisunut nuoresta rakastajasta vanhempien rooliin, sitte raha-asioitsijaksi, sitte korkeasukuiseksi isäksi, vihdoin ukkonahjukseksi...

Ja siinä hän pysyi!

Kahteen tai kolmeen toviin oli hänelle hankittu tilaisuus ansaita elatuksensa, koettamalla asettaa hänet klubin tai kahvilan hoitajaksi ja suurien makaasiinien, niinkuin Phares de la Bastille'n ja Colosse de Rhodes'in, tarkastajaksi. Siihen oli hyvät käytöstavat tarpeeksi, eikä niitä Delobelle'ltä puuttunut, Jumala nähköön!... Vielä vai, suuri mies hylkäsi kun hylkäsin sankarimaisesti kaikki hänelle tehdyt tarjoomukset.

— Minulla ei ole oikeutta luopua teatterista!... sanoi hän.

Kuulla tuommoisia raukan suusta, joka vuosikausiin ei ollut näyttämölle astunut, oli vastustamattoman koomillista. Mutta halua ei ollut nauraa, kun näki hänen vaimonsa ja tyttärensä yöt päivät nielevän arsenikki tomua ja kun kuuli heidän, taittaessaan neulojaan pikkulintusten messinkilankaa vasten, totisina kertovan:

— Ei, ei! Herra Delobellellä ei ole oikeutta luopua teatterista.

Onnellinen ihminen, jolle hänen mulkosilmänsä, aina suojele hymynsä ja tapansa hallita näytelmissä, oli elinajaksi hankkinut tuon "hemmoitellun" ja ihmetellyn kuninkaan pojan harvinaisen aseman! Kun hän käveli ulkona, tervehtivät häntä Francs-Bourgeois-kadun puotilaiset Parisilaisten tavanmukaisella kunnioituksella ja ihastuksella kaikkea kohtaan, mikä vaan teatteria koskee. Hän oli aina hyvin puettu! Ja sitte niin hyvä, niin kohtelias!... Ihme sentään, että hän, tuo Ruy-Blas, Antonio, *Marmorityttöjen* Rafaelia, *Savannin rosvojen* Antreas, joka lauantai-ilta, modistikotelo kainalossa, kantoi naistensa työtä Saint-Denis-kadun kukkamyymlään...

Entä sitte! Semmoistakin asiaa toimittaessaan oli tuossa mies-vietävässä niin paljon jaloutta ja luonnollista arvollisuutta, että neiti, jolla oli toimenä tarkastaa Delobelle'n tiliä, oli pahemmassa kuin pulassa antaessaan noin moitteettomalle herrasmiehelle vaivalloisesti ansaitut vähäiset viikkorahat.

Vaan niinäpä iltoina, näette, ei näyttelijä tullut kotia päivälliselle, ja sen naisväki tiesi jo edeltäkäsän. Hän muka tapasi aina bulevardilla jonkun vanhan toverin, kova-osaisen, niinkuin itsekin oli — jommoisia kyllä löytyy tuossa pyhässä ammatissa — ja niitä hän kestitsi ravintolassa tai kahvilassa. Sitte toi hän varsin uskollisesti, ja siitä annettiin hänelle kiitokset, loppurahat kotiin, toisinaan kukkakimpunkin vaimollensa, pikku lahjan Désiréelle, jotakin pientä, joutavaa. Mitäs tehdä? Semmoista se tottumus teatterissa on. Melodraamassa voi kyllä pian heittää kultaa ikkunasta ja sanoa:

"Se, hupsu, tuoss' on kukkaro, meno sanomaan rouvalle, että häntä odotan."

Huolimatta suuresta innostaan ja vaikkapa ammattinsa oli kyllin tuottoisa, olivat Delobellen naiset usein pulassa, varsinkin Parisin kauppalakon aikana.

Onneksi oli käsillä kelpo Risler, joka aina oli valmiit auttamaan ystäviään.

Vilho Risler, kolmas asujain portailla, oli elänyt siinä noin viisitoista vuotta nuoremman veljensä Franssin kanssa. Molemmat, suurikasvuiset, rotevat, valkoveriset Schveitsiläiset olivat tuoneet mukanaan himmeän työhuoneensa tukehduttavaan ilmaan maa-elämän terveyden ja raittiuden. Vanhempi oli piirustaja Fromont'in tehtaalla ja kustansi veljeään, joka kuunteli Chaptal'in luentoja tullakseen Centralikouluun.

Tultuaan Pariisiin ja tietämättä, miten järjestää pienen taloutensa, oli Vilho saanut naapureiltaan, Chèben ja Delobellen naisilta neuvoja ja opetusta, joka ehdottomasti oli suureksi avuksi tuolle suoramieliselle, kainostelevalle, hiukan "jörölle" miehelle, jota sitä paitsi hänen ulkomaalainen murteensa ja näkönsäkin vaivasi. Jonkun aikaa naapureina oltuaan ja keskinäistä palvelusta osoitettuaan, olivat veljekset Risler jo ikäänkuin jäseninä molemmissa perheissä.

Juhlapäivinä oli heidän syömäneuvonsa aina pantu esille jommassa kummassa paikassa, ja molemmille isänmaastaan poissa-oleville veljille oli hyvin mieluista tavata noissa köyhissä perheissä, ehkä yksinkertaisia ja puutteenalaisia olivatkin, hellää ja perheellistä kohtelua. Ammatissaan sangen taitavan piirustajan palkka salli hänen auttaa Delobelleläisiä, kun vuokra oli maksettava, ja tulla Chèbelään "setänä," tuoden aina mukanaan surprieisijä ja lahjoja, niin että pikku-tyttö, hänet, nähtyään, heti juoksi hänen taskuunsa koettelemaan ja kiipesi hänen syliinsä.

Sunnuntaisin vei hän kaikki teatteriin; ja melkein joka ilta kävi hän herrojen Chèben ja Delobellen kanssa oluenpanimossa Blondelin kadun varrella, jossa hän kestitti heitä oluella ja *prachtelilla*. Olut ja *prachtel*, ne ne olivat hänen heikkoutensa.

Hänestä ei ollut suurempaa onnea, kuin istua oluttuopin ääressä molempain ystäväinsä kanssa ja kuunnella heidän juttelevan, itse yhtymättä muuten kuin suurella naurulla tai pään pudistuksella heidän puheluunsa, joka oli ylipäätään pitkä valitustulva yhteiskuntaa vastaan.

Lapsimainen arkaluontoisuus ja saksalainen murre, joka lakkaamattomasta työssä-olosta yhä oli säilynyt hänen kielessään, vaivasivat häntä kovin hänen ajatuksiaan lausuessaan. Sitä paitsi herättivät hänessä pelkoa hänen ystävänsäkin. Heillä oli häneen verrattuna joutilaan ihmisen suunnaton etevyys työtä tekevän rinnalla; ja herra Chèbe, joka ei ollut niin hienotunteinen, kuin Delobelle, ei pitänyt minäkään huomauttaa häntä siitä. Herra Chèbe, se katseli häneen hyvin korkealta! Hänestä, näet, oli mies, joka, niinkuin Risler, teki työtä kymmenen tuntia päivässä, siitä päästyään, kykenemätön niitäkään järkevää mielipidettä lausumaan. Toisinaan vielä, uupuneena tehtaalta tultuaan, kävi piirustaja panemaan yötäkin lisäksi kiiruullisia töitä varten. Olisipa pitänyt nähdä herra Chèben loukattua katsetta.

— "Ei sitä minua pantaisi semmoista työtä tekemään," sanoi hän pöyhistellessä; ja katsellen Risleriä suoraan kasvoihin tutkivin silmin, niinkuin sairaan luona oleva lääkäri, liitti hän: "Näette te, kunhan hyvän puuskan saatte"...

Delobelle ei ollut niin julma, mutta hän katsoi häneen vielä korkeammalta:

El seeteripun näe ruusua juurellaan.

Delobelle ei nähnyt Risleriä jalkojensa juuressa.

Kun tuo suuri mies joskus sattumalta noin suvaitsi huomata hänen läsnäolonsa, kumartui hän aina omituisella tavalla häntä kohti kuunnellakseen häntä ja nauroi hänen sanoilleen, kuin lapselle, tahi huvitti hän häntä kertomuksilla näyttelijättäristä, opetti häntä itseään vaatehtimaan, antoi ompelijain osoitteita, eikä voinut käsittää, kuinka mies, joka ansaitsi niin paljon rahaa, aina oli puettu, kuin vasta alkava koulupoika nalkki. Kelpo Risler, joka kyllä hyvin tunsikin alemmuutensa, koki hankkia itselleen anteeksi antamusta kaikenlaisella tarkkaavaisuudella ja avuliaisuudella ja, näette, hienotunteinen kuin aina oli pysyi hän ikuisena hyväntekijänä.

Noiden kolmen samoilla portailla asuvan perheen välillä oli pikku Chèbe ikäänkuin yhdistysmerkinä heidän alituisessa hyörimisessä ja pyörimisessä.

Tavan takaa pujahhti hän Delobelleläisten työhuoneeseen, katseli ratokseen heidän työtään, ihaeli kaikkia noita eläväisiä, ja, ollen jo enemmän koketti kuin kujeileva, koetti hän, jos matkalla kärpänen oli kadottanut toisen siipensä, koliibri kaulauntuvansa, tehdä itselleen noista hylyistä koristeen pistelemällä niitä hienojen hiustensa kihariin. Désirée ja hänen äitinsä nauroivat nähdessään hänen keimaillen kohottaivan varpailleen katsoakseen vanhaan himmentyneeseen kuvastimeen. Sitte, kun hän oli tarpeeksi itseään ihmetellyt, aukasi lapsi, käyttäen pienten sormiensa kaiken voiman, oven ja mahtavasti, pää pystyssä, pelosta turmelevansa hiuslaitostaan, meni hän kolkuttamaan Rislerin ovelelle.

Päivällä siellä ei ollut muita kotona, kuin koululainen Frans, joka kirjojensa ääressä järkevästi valmisti lukuaan. Kun Sidonie astui sisään, niin kirjat nurkkaan! Kaikki oli jätettävä syrjään tuota kaunista naista vastaan otettaessa, joka näet oli olevinaan koliibri prinsessa, joka tuli hänen luo vieraisin Chaptalin kouluun pyytääkseen hänet puolisokseen johtajalta.

Todellakin oli omituista nähdä tuon ison pojan leikkivän kahdeksan vuotisen tyttö tyngän kanssa, taipuvan hänen oikkujensa mukaan ja jumaloivan häntä myöntämällä kaikkiin, niin että sitten, kun hän oli kokonaan häneen rakastunut, mahdotointa oli tietää, milloin hänen rakkautensa oli alkanut.

Miten hyvänä tahansa pikku Chèbe olikin pidetty noissa molemmissa kodeissa, niin tuli kuitenkin aina hetki, jolloin hän karkasi porras ikkunalle. Siellä hänellä sentään oli suurin huvituksensa, aina aukea näköpiiri, ikäänkuin joku tulevaisuuden haave, jota kohti hän kumartui uteliaana ja ilman pelotta, sillä lapsillahan ei, näet, ole päänpörrytystä.

Toinen toistaan vasten kallistuvien vuolukivikatkojen keskellä, näyttivät hänestä tehtaan suuri seinä, puutarhassa kasvavien plataanien latvat ja lasiakkunaiset työhuoneet ikäänkuin hänen unelmiensa luvatulta maalta.

Fromont'in talo oli hänestä suurin rikkaus jota voi ajatella.

Sen asema koko tuossa Haraisin kolkassa, joka määrättyinä tuntina oli suljettu savuunsa ja tehtaiden

ryskeesen, Rislerin innostus, hänen tarumaiset kertomuksensa isäntänsä rikkaudesta, hyvyydestä ja taitavuudesta, olivat herättäneet hänen lapsellisen uteliaisuutensa; ja sitte ikkunaan näkyvät asuinrakennukset, hienot, koruleikkauksilla varustetut puiset akkunavarjostimet, pyöreä kuisti, jonka eteen puutarhakaluste oli järjestetty, suuri, valkoisesta messingistä tehty ja kultalangoilla lävistetty lintu häkki, joka loisti auringonpaisteessa, ja siniset kuomivaunut, jotka seisovivat pihalla valjaissa, kaikki tuo oli myöskin, hänen alituisen ihmettelemisensä esineenä.

Hän tunsu talon kaikki tavat; tiesi hetken, milloin kelloa soitettiin, työmiesten poislähdön, maksulauantait, jolloin rahastonhoitajan pikku lamppu paloi myöhään iltaan saakka ja pitkät jälkepuolenpäivät sunnuntaina, jolloin työhuoneet olivat suljetut, tulipesä oli sammutettu ja suuri hiljaisuus salli hänen kuulla neiti Clairen kirmaavan puutarhassa serkkunsa Georgesin kanssa. Kaikki erityisseikat sai hän tietää Risleriltä.

"Näytä minulle salin ikkunat, sanoi hän hänelle... entä Clairen huone?"...

Mielissään tuosta tavattomasta myötätuntoisuudesta rakkaasen tehtaasensa, selitti Risler lapselle ylhäältä kunkin rakennuksen, näytti hänelle paino-, kultaus- ja värinvalmistus-huoneet, piirustussalin, jossa hän itse teki työtä, konehuoneen, josta kohosi tuo kauhea torvi, joka mustasi kaikki lähiseinät utteralla savullaan, eikä varmaankaan aavistanut, että viereisen katon alla oli kätöksessä pieni olento, joka yhdisti hartaimmat aatoksensa sen kovaan, väsymättömään huohotukseen.

Kerran vihdoinkin pääsi Sidonie tuohon haaveksimaansa paratiisiin.

Rouva Fromont, jolle Risler usein oli puhunut pienestä, sievästä ja älykkäästä naapurittarestaan, pyysi hänen tuomaan Sidonien lastentanssiaiisiin, joita hän pani toimeen jouluksi. Siihen vastasi herra Chèbe kuivasti kieltäen. Jo siihen aikaan, näet, kiusasivat ja nöyryyttivät nuo Fromont'ilaistet, joiden nimi aina oli Rislerin suussa, herra Chèbeä rikkaudellaan. Muutoin koski asia naamiaishuveja, ja herra Chèbellä — jolla, näet, ei ollut seinä-paperi-kauppaa — ei ollut varoja hankkia tyttärelleen tanssijattaren pukua. Mutta Risler penäsi; sanoi ottavansa kaikki toimittakseen ja rupesi oitis piirustamaan pukua.

Se oli muistettava ilta.

Rouva Chèben huoneessa, joka oli täyteen sullottu kankaita, neuloja, ja vähäisiä toaletti-kaluja, johti Désirée Delobelle Sidonien koristelemista. Tyttönsä, suuremman näköisenä lyhyessä puna- ja mustajuovikkaassa villahameessaan, seiso i kuvastimen edessä suorana ja liikkumattomana ja viehättävä oli hän loistavassa pu'ussaan. Valkoiselle kaatille oli nauhoitettu sametti-pienoinen korsetti ja pitkät, kauniit, kastanjan väriset palmikot laskeutuivat punotun olkihatun alta. Vaan kaikkia noita hänen Schveitsiläispukunsa hiukan jokapäiväisiä yksityisyyksiä ylensivät hänen älykkäät kasvonsa, tavaksi otettu viehkeä käytöksensä ja tyytyväisyytensä tuohon ylensirottuun, heleänväriseen teatteri koristukseensa.

Kaikki katsomaan tulleet naapurit huudahtivat ihmetyksestä. Sill'aikaa kuin käytiin Delobelleä hakemassa, korjasi pikku ontuva hameen poimuja, kenkänauhoja ja loi viimeisen silmäilyn työhönsä. Neula ei joutanut hänen kädestään, ja hänkin, lapsi rukka, oli kiihtynyt juhlan huolettavasta hurmauksesta, vaikk'ei hän sinne ollut menossakaan. Tuli sitte suuri mies. Hän kerrotutti Sidoniella pari kolme tervehdystä, joita hän oli hänelle opettanut, neuvoi, miten oli käytävä ja seisottava, ja hymyiltävä, suu pyöreäksi avattuna, juuri sakarin kärjen suuruiseksi. Oli tosiaan koomillista nähdä, kuinka säntillisesti lapsi teki temppujaan.

— Hänellä on näyttelijän verta suonissaan!... sanoi vanha näyttelijä innossaan, ja tietämättä, miksikä tuota suurta Frans tolhoa itketti...

Vielä vuosi tuon onnellisen illan jälkeen olisi voinut kysyä Sidonielta, millä kukilla etehiset olivat koristetut, minkäväriset huonekalut olivat, mitä tanssia soitettiin, kun hän tuli tanssiaiisiin, niin syvä oli hänen huvinsa vaikutus. Hän ei unhottanut mitään, ei pukuja, jotka pyörivät hänen ympärillään, ei lasten naurua, eikä kaikkia noita pieniä askeleita, jotka riensivät yli liukkaan parketin. Istuessaan suuren, punasilkkisen kanapeen reunalla ja ottaessaan ojennetulta tarjottimelta ensimmäisen sorbetti juoman elämässään, muistui hänelle yht'äkkiä mieleen mustat portaat ja hänen vanhempainsa pieni tukehduttava asunto, ja se näytti hänestä kaukaiselta, i'äksi jätetyltä maalta.

Muutoin oli hän kaikkien mielestä ihastuttava, kaikki häntä ihmettelivät ja hyväilivät. Claire Fromont, pelkkiin karikkoihin puettuna Cauchoisena, esitteli hänet Georges-serkulleen, komealle husaarille, joka alin omaa kääntyi katsomaan miekkalaukkunsa vaikutusta.

— Kuulethan, Georges, se on minun ystäväni... Hän tulee leikkimään meille sunnuntaina... Äiti lupasi sen.

Onnellisena ja ihastuneena suuteli hän viattomasti pikku Chèbeä kaikesta sydäimestä.

Täytyi, kuitenkin lähteä pois... Pitkän aikaa vielä, kolkolla kadulla, jossa lumi sulii, sammutetuilla portailla ja nukkuvassa huoneessa, jossa hänen äitinsä häntä odotti, loisti salien hohtava valo Sidonien huikaistuneissa silmissä.

Oliko kaunista?... Oliko sulla hauska? kyseli hiljaa rouva Chèbe päästäessään hakasista hänen loistavaa pukuaan.

Ja väsymyksen painamana nukkui Sidonie seisoalleen, niitäkään vastaamatta, alkaen ihanaa unta, joka oli kestävä koko hänen nuoruutensa ja oli maksava hänelle paljon kyyneleitä.

Claire Fromont piti sanansa. Sidonie tuli usein kisaamaan kauniisen hiekoitettuun puutarhaan ja sai läheltä nähdä kuvaleikkauksilla varustetut ikkunavarjostimet ja kultalankaisen lintuhäkin. Hän näki kaikki suuren-suuren tehtaan nurkat ja sopukat, ja oli usein piilosilla painopöytien takana sunnuntai-ehtoon hiljaisuudessa. Juhlapäivinä oli hänen syömäneuvonsa pantuina esille lasten pöydällä.

Kaikki häntä rakastivat, vaikk'ei hän osoittanut koskaan paljo suosiota kellekään. Niin kauan kuin hän oli keskellä tuota loistoisuutta, tunsu hän olevansa suoepa ja onnellinen ja ikäänkuin kaunistuneensa, mutta tultuaan vanhempiensa luo ja nähdessään tehtaan, porrasikkunan himmeiden lasien läpi, heräsi hänessä selittämätöin kaipuu ja viha.

Ja kumminkin kohteli häntä Claire Fromont hyvänä ystävänä.

Toisinaan pääsi hän noissa kuuluisissa sinisissä, vaunuissa heidän kanssa Boulognen metsään tai Tuileriesen, tahi maalle koko viikoksi isoisa Gardinois'in hoviin, Savignyyn Orgen varrella. Rislerin, joka oli sangen ylpeä pikku tyttinsä menestyksestä, oli kiitos siitä, että Sidonie oli aina siististi ja somasti pu'ettu... Sen piti rouva Chèbe'kin kunnian asiana ja sievä ontuva oli myös aina valmis tarjoamaan pienelle ystävälleen käyttämättömiä koruaarteitaan.

Herra Chèbe, joka aina oli närkästyksissään Fromont'ilaisille, katseli karsain silmin tuota kasvavaa harrasta tuttavuutta. Oikea syy oli kuitenkin se, ett'ei häntä kutsuttu vieraisin, mutta hän lykkäsi syyksi muuta, sanoen vaimolleen:

— Etkös näe, että tyttäresi aina palajaa sieltä alakuloisena ja sitte istuu tuntikaudet mietteissään ikkunalla?

Mutta rouva Chèbe, joka oli ollut onneton naimisestaan saakka, oli käynyt varomattomaksi. Hänen mielestään piti nauttia nyky-aikaa, peläten tulevaisuutta, ja pitää onnesta kiinni sen ohi kulkiessa, sillä usein ei ole elämässä muuta turvaa ja lohduitusta, kuin muisto onnellisesta lapsuudesta.

Kerrankin näkyi herra Chèbe olevan oikeassa.

III.

Pikku Chèben historia. — Väärät helmet.

Kaksi- tai kolme-vuotisen tuttavuuden ja yhdessäkisailemisen jälkeen, jona aikana Sidonie tottui loistoisuuteen ja rikkaiden lasten suloisiin tapoihin, lakkasi ystävyys äkkiarvaamatta.

Kauan aikaa sitte oli Georges serkku, jonka holhojana oli herra Fromont, tullut lyseehen. Claire vuorostaan, varustettuna kapiolla, kuin pikku kuningatar, lähti kasvatuslaitokseen; ja juuri siihen aikaan oli kysymys Chèbeläisillä lähettää Sidonie oppiin. Luvattiin rakastaa toisiaan aina ja tavata toisiaan kahdesti kuukaudessa, ulospääsunnuntaina.

Pikku Chèbe kävi todellakin vielä toisinaan leikkimässä ystävänsä kanssa, mutta sen mukaan kuin hän kasvoi, käsitti hän yhä paremmin välin, joka heitä erotti, ja hänen vaatteensa alkoivat hänestä näyttää hyvin yksinkertaisilta rouva Fromont'in salia varten.

Kun he olivat vaan kolmen kesken, ei lapsuuden ystävyys, joka teki heidät yhden vertaisiksi, laskenut heidän väliin mitään tukaluutta; mutta tuli vieraita, koulutoveria, muiden muassa suuri, aina rikkaasti vaetetettu tyttö, joka äitinsä neitsyen saattamana, sunnuntaisin tuli kisaamaan pienten Fromont'ilaisten kanssa.

Nähdessään vaan hänen, muhkeana ja korskeana, astuvan portaita ylös, halusi Sidonie heti lähteä pois. Hän, näet, vaivasi Sidoniea hankaloilla kysymyksillä: Missä hän asui? Mitä hänen vanhempansa tekivät? Oliko heillä vaunut?...

Kuullessaan heidän puhelevan kasvatuslaitoksesta ja tovereistaan, havaitsi Sidonie heidän elävän erityisessä mailmassa, tuhansia peninkulmia hänestä; ja kuoleman suru valtasi hänen, etenkin, kun hänen kotia tultuaan, äitinsä puhui hänelle oppiin menosta neiti Le Mire'n luo, joka oli Delobelleläisten ystävä ja jolla Roi-Doré-kadun varrella oli väerien helmien kauppa.

Risler puolsi kovin tuota tytön opinkäynti aatetta. — "Oppikoon hän jotakin ammattia," sanoi kelpo sydän... "Minä kyllä sittemmin otan ostaakseni hänelle kauppavaraston..."

Sehän olikin sattumus, sillä neiti Le Mire sanoi luopuvansa toimesta muutamien vuosien kuluttua.

Eräänä ikävänä lokakuun aamuna vei isänsä Sidonien Roi-Doré-kadun varrelle, vanhan talon neljänteen kerrokseen, joka talo oli vielä vanhempi, vielä mustempi, kuin heidän.

Alaalla oli käytävän kulmaan ripustettu joukko kilpiä kultakirjaimineen: *Salkkutehdas; Sélahopea-vitjoja; Lastenleluja; Lasikoneita; Kukkavihkoja morsiamia ja morsiusneitejä varten; Erityisyys ketokukkia* ja ihan ylähällä pieni lasikaappi, jossa keltaisista helmistä, lasisista viinirypäleistä ja kirsimarjoista tehdyt kaularenkaat ympäröivät neiti Angéline Le Mire'n suurellisen nimen.

Hirveä talo!

Ei ollut enää edes Chèbeläisten leveätä, vanhuudesta himmeätä, mutta ikkunansa valaisemaa porraslavaa eikä kaunista näkö-alaa, jonka tehdas tarjosi... Vaan kapeat portaat, kapea ovi, jono hyvin pieniä ja kylmiä neliskulmaisia suojia, ja viimeisessä vanha neiti irtonaiskiharineen ja mustine tumppuineen, parasta kättä lukemaisillaan töhrättyä annosta *Journal pourtous'ia*, ja näyttäen olevan hyvin pahoillaan siitä, että hänet häirittiin lu'ussa.

Neiti Le Mire otti vastaan isän ja tyttären, nousematta istualtaan, puheli loivalle hävinneestä tilastaan, isästään, vanhasta Rouergueläisestä aatelismiehestä, — kuinka sanomattoman paljon Rouergue jo on tuottanut vanhoja aatelismiehiä; — ja uskottomasta kartanonhoitajasta, joka oli vienyt koko heidän omaisuutensa. Neiti oli heti hyvin herra Chèben mieleen, jolla säätyarvonsa hävittäneihin oli vastustamaton veto voima, ja ukko lähti pois ihastuksissaan, luvaten tulla tyttärensä perään iltasella, kello seitsemän, tehtyjen sopimusten mukaan.

Sitte vietiin oppilas heti työhuoneeseen, joka vielä oli tyhjä. Neiti Le Mire asetti hänen suuren laatikon ääreen, joka oli täynnä helmiä, silmäneuloja ja naskalia, husin hasin neljän sou'n maksavien romaanivihkojen joukossa.

Sidonie sai toimekseen valikoida helmiä ja pujottaa ne yhtä pitkiksi nauhoiksi, jotka solmittiin yhteen rihkamakauppioille myötäväiksi. Muutoin piti neitien kohta tulla ja näyttää hänelle tarkkaan, mitä hänen oli tehtävä, sillä neiti Le Mire ei sekoittunut mihinkään, vaan valvoi kauppaansa hyvin kaukaa, tuon pienen, mustan suojan perältä, jossa hän vietti elämänsä lukemalla novelleja.

Kello yhdeksän tulivat työnaiset, viisi suurta, kalpeata, kuihtunutta, huonosti puettua tyttöä, hiukset kuitenkin hyvin sirotut, köyhien käsityöläisten vaatimusten mukaan, jotka paljain päin kulkevat Parisia kaduilla.

Kaksi tai kolme heistä haukotteli, hieroi silmiään ja sanoi siihen paikkaan kaatuvansa unesta. Mikä sen ties, kuinka he olivat yönsä käyttäneet?...

Vihdoin ryhdyttiin työhön pitkän pöydän ääreen, jossa jokaisella oli laatikkonsa ja työkalunsa. Vast'ikään oli saatu surukoru tilaus; oli kiirehdittävä, Sidonie, jolle *johtajatar*, äärettömän etevyyden äänellä, neuvoi, mitä oli tehtävä, alkoi alakuloisena valikoida läjästä mustia helmiä, viinimarjoja ja harsotähkiä.

Toiset, huolimatta tyttökutaleesta, juttelivat keskenään työtä tehdessään. Puhuttiin komeista häistä, jotka olivat samana päivänä Saint-Gervais'issä.

— Emmekö menisi sinne? sanoi iso, punatukkainen tyttö nimeltä Malviina... Ne ovat puolen päivän aikaan... Me ehdimme kyllä sukkelaan mennä ja palata takaisin.

Aamiaistunnilla tosiaankin koko joukkio tulla tupsahti nelin ryömin portaita alas.

Sidoniella oli, kuin koulutyttöillä, ateriansa pienessä korissa; alakuloisena söi hän pöydän kolkalla pyöyksin ensimmäisen kerran... Herra Jumala! kuinka elämä näytti hänestä viheliäiseltä ja surulliselta! Kauhean korvauksen hän ottaisi vasta tuosta surullisuudesta.

Kello yksi tulivat tytöt takaisin, pauhaten ja innoissaan.

"Olettekos nähneet semmoista valkonypläistä hametta?... Entä huntu, Englantilaisine ompeluksineen?... Kas silläpä vasta onni oli!"

Sitte työhuoneessa alkoivat he uudestaan muistutuksiaan, joita olivat tehneet hiljaa kirkossa, nojaten koko juhlamenojen aikana kyynärpäihinsä. Kysymys rikkaista häistä ja kauniista pu'usta kesti koko päivän, eikä se työtä estänyt, päin vastoin.

Pienet Parisilaiset kaupat, jotka valvovat vaatteusten vähäisimpiäkin erityiskohtia, saavat työntekijänsäkin seuraamaan kuosia ja antavat heille ikuisen huolen loistaisuudesta ja komeudesta. Köyhistä tytöistä, jotka työskentelivät neljännessä kerroksessa neiti Le Miren luona, ei mustia seiniä ja kapeita katuja ollut olemassakaan. Koko ajan he miettivät muita asioita, kuluttaen aikansa kysymyksiin:

— "Kuules, Malviina, mitä sinä tekisit, jos olisit rikas?... Minä asuin Champs-Elysée'lla"...

Suuret puut skveerillä ja vaunut, jotka siellä veikeinä, vauhtiaan hiljentäen, kääntyivät, olivat heille hetken viehättävänä ja virkistävänä ilmiönä.

Nurkastaan kuunteli pikku Chèbe, sanaakaan sanomatta, ja laitteli huolellisesti mustia viinirypäletertтуjaan aikaiseen kypsyeellä kätevyydellä ja aistilla, jonka hän oli oppinut Désiréen luona. Ja iltasella, kun herra Chèbe tuli tyttärtään noutamaan, lausuttiin hänelle Sidoniesta suurimmat ylistykset.

Siitä pitäen olivat kaikki päivät yhtäläiset. Seuraavana päivänä asetteli Sidonie mustien helmien sijaan valkoisia sekä punaisia väärin korallien jyviä; sillä neiti Le Miren luona valmistettiin vaan vääriä tavaroita, kiiltokaluja, ja siellä kai olikin pikku Chèbe'n käytävä elämänsä oppikoulua.

Jonkun ajan eli uusi oppilas, joka oli nuorempi ja paremmin kasvatettu, kuin muut, yksinäisenä heidän keskellä. Sittemmin, suuremmaksi tultuaan, pääsi hän heidän ystävyYTEEN ja luottamukseen, ottamatta kuitenkaan koskaan osaa heidän huveihin. Hän oli liian ylpeä mennäksEEN puolen päivän aikaan häitä katsomaan ja suurella ylenkatseella kuuli hän aina puhuttavan yöllisistä tanssijaisista *Waux-Hall'issa* tahi *Délices du Marais'sa* ja hienosta illallisesta *Bonvalet'illa* tahi *Quatre Sergents de la Rochelles'sa*.

Meillä sitä tähdätään korkeammalle, eikö niin, pikku Chèbe?

Muutoin, tuli hänen isänsä joka ilta häntä hakemaan. Toisinaan kuitenkin, ennen uutta vuotta, täytyi hänen valvoa muiden kanssa kiiruita tilauksia lopetettaessa. Sääliksi kävi nähdä noita kalpeita Parisin tyttöjä, jotka kaasun valossa, kivuloisen ja ulean näköisinä, valikoivat helmiä, yhtä valkeita, kuin itse olivat. Heissä näkyi sama tekoloisto, samaa väärin hohtokivien haurautta. Muusta he eivät puhuneet, kuin naamiaisista ja teaattereista.

— Oletko nähnyt Adèle Pagen *Kolmessa Musketöörissä*?... Ja Melinguen? Entä Maria Laurent'in?... Oi! Maria Laurent!

Näyttelijäin ihokkaat ja näytelmä kuningattarien koruilla neulotut vaatteet heijastivat heidän silmissään valkoisista kaulanauhoista, joita he sormissaan pyörittelivät.

Kesällä ei ollut niin kova työ. Se oli, "kuollut aika." Silloin, suuren kuumuuden kestäessä, kun suljettujen sälyvarjostimien takaa kuultiin pitkin katuja huudettavan mirabelleja ja renkloodeja [luumun lajeja], makasivat tytöt sikeästi, pää pöydällä. Tahikka kävi Malviina perähuoneesta pyytämässä neiti Le Mireltä annoksen *Journal pourtois'ia*, jota hän luki muille ääneen.

Uutta pikku Chèbe ei pitänyt romaaneista. Hänellä oli päässä kaikkia noita paljon hauskempi romaani.

Ei mikään ollut, näet, saanut häntä unhottamaan tehdasta. Lähtiessään aamusin isänsä syleilyksestä, loi hän aina silmäilyn sinnepäin. Siihen aikaan oli tehdas heräämisillään. Torvi laski korkealle ensimmäisen mustan savutuprunsa. Ohikulkiessaan kuuli Sidonie työmiesten huudot, painimien kovat, raskaat iskut, koneiden voimakkaan ja säännöllisen puhkumisen ja koko työn räyhyn, joka, ollen hänen mielessään sekaisin muistojen kanssa juhlista ja sinisistä kuomivaunuista, itsepintaisesti vainosi häntä.

Se puhui enemmän edukseen, kuin omnibusten rytinä, katuhuudot ja vesiputoukset; työhuoneessakin, hänen valikoidessa vääriä helmiä ja iltasin vanhempainsa luona, kun hän päivällisen jälkeen tuli porrasikkunalle ilmaa hengittämään ja yöllä katseli sammunutta, autiota tehdasta, humisi aina vaan hänen korvissaan tuo toimekas hälinä, ikäänkuin alituisena säestyksenä hänen ajatuksilleen.

Pikku tytin on ikävä, rouva Chèbe... Häntä pitää huvitella... Ensi pyhänä minä vien teidät kaikki maalle.

Sunnuntai-matkat, joita kelpo Risler toimitti Sidonia huvittaakseen, surettivat vaan yhä enemmän häntä.

Niinä päivinä oli noustava ylös neljän aikaan aamulla, sillä ilmaiseksi eivät köyhät saa huvituksiaan, Aina, näet, tuli viimeisenä hetkenä jokin tilkku silitettävätä tai garnityyri ommeltava, koettamalla siten uusia i'änikuista, pientä, valkoraitaista syreeniväristä hametta, jota rouva Chèbe tunnollisesti jatkoi joka vuosi.

Lähdettiin kaikki yhdessä, Chèbeläiset, Risleriläiset ja kuuluisa Delobelle. Désirée ja hänen äitinsä vaan eivät olleet muassa. Kovan onnensa masentama, heikko tyttö-raukka ei tahtonut koskaan hievahtaa istuimeltaan, ja äiti Delobelle jäi hänelle pitämään seuraa. Muutoin ei kummallakaan ollut kyllin sopivaa vaatteusta näyttäytyäkseen ulkona suuren miehen rinnalla; sillähän olisi koko hänen asunsa vaikutus hävinnyt.

Lähtiessä kävi Sidonie vähän iloisemmaksi. Parisi, verhottuna heinäkuu-aamun ruusuuhuruun, pysäyspaikat, täynnä heleitä vaatteuksia, vaunujen ikkunoista näkyvät maaseudut, sitte jalottelemisen puhtaassa, Seinevirran raitistuttamassa ilmassa, johon metsän kolkka levitti virkeyttä, kukkivat niityt ja tähässä olevat viljavainiot tuoksuaan, kaikki tuo huumasi hänen hetkeksi. Mutta pianpa inhoitti häntä sunnuntain halpuus...

Oli aina vaan yhtä ja samaa.

Seisahduttiin ravintolan luo, jossa voipaistoksia valmistettiin, hyvin pauhaavan ja vireän maalaisjuhlan läheisyyteen, sillä yleisöä tahtoi Delobelle, joka, yhä vaan haaveensa valtaamana, kuljeskeli harmaassa takissa ja harmaissa sääryksissä, pieni hattu toisella korvalla, vaalea paltto käsivarrella, ajatellen, että teatteri kuvasi tienoota Parisin lähellä ja että hän näytteli maalla oleskelevaa Parisilaista.

Mitä herra Chèbeen tulee, joka kerskaili rakastavansa luontoa samoin kuin Jean-Jacques vainaja, niin ei se ollut hänen mielestään mitään ilman makarooniin ampumista, puuhevosia, säkissä juoksua, tomua ja ruokopillin soittoa. Ja semmoinen oli myöskin rouva Chèben maaelämän perikuva.

Sidonien taas oli aivan toinen; häneen nuo sunnuntait, jotka Parisilaiset viettävät kävelemällä kylän teitä pitkin, vaikuttivat kauhean ikävän. Hänen ainoa huvinsa tuossa väentungoksessa oli tuntea olevansa huomattu. Mikä maalaisen, suoraan ja kovaan hänen vieressään lausuma ihmetteleminen hyvänsä sai hänen hyvälle mielin koko päiväksi, sillä hän oli niitä, jotka eivät halveksi mitäkään sievistelemistä.

... Väliin, jättäen Chèbeläiset ja Delobellen juhlaan, käveli Risler pitkin kenttiä veljensä ja "tytin" kanssa, kukkia poimiskellen seinäverhomalliksi. Pitkillä käsillään taivutti Frans orapihlajan korkeat oksat tahi kiipesi puiston aidalle taittaakseen nuortean lehvän, jonka toiselta puolelta oli huomannut. Mutta joen rannaltapa he korjasivat rikkaimman satonsa.

Siellä oli notkeita, pitkä- ja koukero-vartisia kasveja, jotka ovat niin hyvän näköisiä seinäverhoilla, suuria, suoria ruokoja ja pyöräkelloja, joidenka kukat — puhjeten yht'äkkiä oikullisessa piirustuksessa — näyttävät eläviltä kasvoilta, joltakin, joka katselee neuvottoman, lumoavan lehvän keskeltä. Risler ryhmitti kukkakimppunsa, lajitteli ne taiteellisesti, viehättyen itse kasvienkin luonnosta ja kokien hyvin panna mieleen niiden elintavan, joka onkin käsittämätöin, kun vaan yhden päivän väsymys on niiden yli kulkenut.

Kun kimppu oli valmis ja leveällä ruoholla, ikäänkuin nauhalla, sidottu, sälytettiin se Franssin selkään, ja sitte matkalle! Mietiskellen yhä taidettaan, etsi Risler kävellessäänkin aineita ja meistejä.

— Katsohan tyttäreni... tätä lehmänkieloa valkoisine kulkusineen näiden ruusujen välitse... Hä? Mitäs luulet?... vesivihriällä tai villaharmaalla pohjalla, sepä se koreata olisi.

Mutta Sidonie ei pitänyt enemmän lehmänkieloista, kuin ruusuistakaan. Kedon kukat olivat hänestä köyhien kukkia, jotakin hänen syreeni-värisen hameensa tapaista.

Hän muisti nähneensä muullaisia herra Gardinois'in hovissa, ansareissa, porrasaidalla ja ylt'ympäri hiekoitettua, suurien vaasien reunustamaa pihaa.

Kas semmoisia kukkia hän rakasti, niin käsitti hän maa-elämän!

Muisto Savignysta johtui hänen mieleensä joka askeleella. Kun he kulkivat jonkun puiston ristikkoportin ohi, seisattui hän katselemaan suoraa yhtämittaista kujaa, joka vei portaitten luo... Suurien puiden säännöllisesti varjostamat nurmikot ja rauhalliset penkereet veden partaalla muistuttivat hänelle muita penkereitä, muita nurmikoita. Ja nuo loistaisuuden näyt, muistoihin

yhdistyneinä, tekivät hänen sunnuntainsa paljoa surullisimmiksi. Mutta varsinkin paluu lannisti hänen.

Ne ovat niin hirveän täynnä väkeä ja tukehduttavaa ilmaa, noina iltoina, Parisin pienet lähipysäkit! Siellä sitä on teeskenneltyä iloa, tuhmaa naurua ja lauluja, vedettyjä viimeisellä äänellä, jolla ei ole enää muuta voimaa, kuin kirkua!... Sillä kertaa oli herra Chèbe haltioissaan...

Siinä sai hän tuuppia piljettiluukun ääressä, vihoitella junan myöhästymisestä, sättiä asema päällikköä, yhtiötä, hallitusta, ja sanoa kovaa Delobellelle, naapurien kuulla.

— "Hä?... annas kun tämmöistä tapahtuisi Ameriikassa?"... Ja, kiitos kuuluisan näyttelijän osoitteelliselle mimiikille ja mahtavalle katsannolle, jolla hän vastasi: 'Kyllä kai!'... sai se ympärillä olevat arvelemaan, että nuo herrat täsmälleen tiesivät, miten Ameriikassa olisi käynyt moisissa tapauksissa. Hehän olivat peräti yhtä tietämättömät kumpikin; mutta kansassa tuo heitä ylensi.

Istuen Franssin rinnalla, puolet hänen kukkakimpustaan polvillaan, oli Sidonie ikäänkuin mitättömäksi hälvennyt keskellä tuota melskettä, kauan odottaessa iltajunaa. Asemalta, jota yksi ainoa lamppu valaisi, näki hän ulkona synkkävarjoiset varvikot, siellä täällä viimeisten juhlavalaistusten läpäisemänä, mustan kyläkadun, ihmiset, jotka tulivat, ja lyhdyn, ripustetun autiolle rannikolle.

Aika ajoin kulki lasiovien takaa pysähtymättä juna, hehkuvien hiilien räiskinä ja uhkuen höyryä. Silloin puhkesi asemalla huuto- ja koputus-myrsky, jonka yli liiteli herra Chèben ylen kimakka sopraano ääni, kirkuen kuin kalalokki ikään: "Murtakaa ovet! Murtakaa ovet!"... jota pikku mies kyllä olisi kavahtanut tekemästä, hän kun julmasti pelkäsi kaikkia shandarmeja. Tuokion kuluttua myrsky lakkasi. Naiset, väsyneinä ja kovan ilman hajoittamine hiuksineen, nukkuivat lavitsoille. Siinä oli rutistuneita hameita, särkyneitä kapineita ja valkoisia, avorintaisia vaatteuksia, täynnä tomua.

Sitäpä kyllä karisi kaikista vaatteista, kohosi ilmaan joka askeleella, se synkensi lamput, himmensi silmät, muodosti kuni pilven ikään rasittuneille kasvoille. Vaunut, joihin vihdoon astuttiin, tuntikausia odotettua, olivat myöskin tomun läpätunkemat... Sidonie aukais ikkunan ja katseli mustia tasankoja, loppumatointa pimeyden juovaa. Sitte nousivat esiin, lukemattomina tähtinä ensimmäiset lyhdet kaupungin laidan bulevaardeilla, linnoitusten lähellä.

Siihen loppui kaiken tuon köyhän väestön hirveä lepopäivä. Parisin näky johti kaikkien mieleen seuraavan päivän työn. Kuinka ikävä hyvänsä sunnuntainsa olikin, niin alkoi Sidonie kuitenkin kaivata sitä. Hän ajatteli rikkaita, joille joka päivä elämässä on lepopäivä; ja hämärästi, kuni unessa esiytyivät hänelle pitkät puistikot, jotka hän päivällä oli nähnyt täynnä tämän mailman miekkoisia, jotka kävelivät hienolla hiekalla, sillä välin kuin tuolla ristikkoportilla, tomuisella tiellä, köyhien sunnuntai kului suurin askelin, että tuskin ehti pysähtyä hetkeksi katsomaan ja kadehtimaan.

Kolmestatoista seitsemääntoista vuoteen oli pikku Chèben elämä tuollaista.

Vuodet vuosia seurasivat tuomatta vähintäkään muutosta mukanaan. Rouva Chèben kashimirishaali oli hiukan enemmän kulunut, pieni syreenivärinen hame oli vielä kestänyt muutamia korjauksia, ja siinä kaikki! Ainoastaan mikäli Sidonie kasvoi, loi Frans, joka nyt oli tullut nuoreksi mieheksi; häneen äänettämiä, helliä katseita, osoitti häntä kohtaan kaikille silmin nähtävää rakkauden huomiota, jota nuori tyttö vaan yksin ei älynnyt.

Eikä mikään, muutoin, huvittanut pikku Chèbeä.

Työhuoneessa täytti hän tehtävänsä säännöllisesti, vaiteliaasti, ilman pienintäkään ajatusta tulevaisuudesta tai aikaantulosta. Kaikki, mitä hän teki, näkyi tapahtuvan toistaiseksi.

Frans sitä vastoin työskenteli jonkun aikaa jo erityisellä innolla, vauhdilla semmoisella, kuni ne, jotka johonkin pyrkivät ponnistustensa lopulla, niin että hän neljänkoltmatta vanhana pääsi toisena Centraalikoulusta insinöörin arvolla.

Sinä ehtoonä oli Risler vienyt Chèbea perheen *Gymnase*-teatteriin ja koko illan tekivät rouva Chèbe ja hän alinomaa merkkejä iskemällä toisilleen silmää lasten selän takana. Sitte lähtiessä, pani rouva Chèbe juhlallisesti Sidonien käden Franssin käsivarrelle, ikäänkuin sanoen rakastajalle: "Selvittäykää nyt... se on teidän asianne..."

Silloin koetti rakastaja parka selvittäydä.

Matka on pitkä *Gymnase*-teatterista Marais'iin. Tuskin on muutamia askeleita käyty, kun bulevardien loisto katoaa, jalkakadut käyvät yhä pimeämmiksi, kulkiat yhä harvinaisemmiksi. Frans alkoi puhua näytelmästä... Hän piti hyvin paljon kappaleista, joissa oli tunnetta.

— Entä te Sidonie?

— Oi! minä, tiedättekö, Frans, jos vaan löytyy komeita pukineita.

Laita on se, ett'ei hän teatterissa muusta huolinutkaan. Hän ei ollut noita tuntehikkaita *à la Bovary*, jotka tulevat teatterista valmiine rakkauden lauselmineen ja ylpeine ideaalineen. Ei! Himoa loistoon ja komeuteen, sitä vaan teatteri hänessä herätti; sieltä hän saavutti ainoastaan meistejä hiuslaitoksiin ja vaateparsia... Näyttelijättärien uudet, liioitellut pukineet, heidän käytöksensä, aina heidän maalliseen, teennäiseen lausumiseensa asti, joka hänestä näytti oikein erinomaiselta, ynnä kulloitusten ja tulien halpamainen häikäistys, loistava ilmoitus ovella, vaunut, jotka seisattuivat, koko tuo hiukan epäterveellinen melu maineessa olevan kappalen ympärillä — kas sitä hän rakasti, se kävi häneen.

Rakastaja jatkoi:

— Kuinka hyvin he näyttelivät rakkauden kohtauksen!

Ja sanoessaan tuon rakkaus-sanan, kumartui hän hellästi pientä, sievää päätä kohti, käärittyä valkoiseen villa päähineeseen, jonka alta kiehkuroivat suortuvat laskeutuivat.

Sidonie huo'ahti:

— Oi, niin, rakkauden kohtaus!... Näyttelijättäreillä oli hyvin kauniit hohtokivet!...

Oli hetki äänettömyyttä. Frans paralla oli paljo vaivaa selittääkseen. Sanat, joita hän etsi, eivät tulleet esille, sitte anasti pelko hänen. Puhuakseen määräsi hän itselleen paikat:

— Kunhan ollaan käyty Saint-Denis-portin sivu... Kunhan mennään bulevardilta.

Mutta Sidonie rupesi puhumaan muista ihan joutavista asioista, niin että Franssin julistus jäätty hänen huulilleen, tahikka seisautti heitä vaunut, joten vanhemmat ehtivät yllättää heitä.

Maraisissa vihdoon ratkaisi hän yhtäkkiä päätöksensä:

— Kuulkaas, Sidonie... Minä rakastan teitä...

Sinä yönä oltiin Delobellelässä valveella hyvin myöhään.

Noiden miehuullisten naisten tapa oli tehdä työpäivänsä niin pitkäksi, kuin mahdollista, jatkaa se niin myöhään yöhön, että heidän lamppunsa oli aina viimeiseksi sammuneita hiljaisen Braque kadun varrella. Maata pannakseen odottivat he suuren miehen tuloa, jolleka takan hiilloksella pidettiin varina pieni, vahvistava illallinen.

Hänen näyttelyaikanaan oli sillä olemisyynsä, koska näet näyttelijät, joiden täytyy syödä aikaiseen ja sangen keveä päivällinen, näyttämöltä päästyään tulevat kotia hirveän nälkäisinä. Delobellehan ei enää ollut näytellyt moniin aikoihin; mutta omaamatta oikeutta, kuten hän sanoi, luopua teatterista, kannatti hän kiihkoaan monituisilla ilveilijän tavoilla, joihin kuului tuo palausillallinen samoin kuin jokapäiväinen kotiintulonsakin, sen jälkeen kuin kaasua oli sammutettu bulevarditeatterin viimeiseltä lamppu-partaalta. Panna levolle illalliset, samaan aikaan, kuin kaikki muut, sehän olisi ollut eroamista, luopumista taistelusta. Eikä hän luopunut, hiisi vie!...

Puheenalaisena yönä ei näyttelijä vielä ollut palannut, ja molemmat naiset odottelivat häntä jutellen ja työskennellen sangen vilkkaina, ehkä jo varsin myöhä oli. Koko illan oli puhuttu yksinomaisesti Franssista, hänen edistyksestään ja tulevaisuudesta.

— Nykyään, sanoi äiti Delobelle, ei häneltä puutu muuta, kuin hyvä pikku vaimo.

Se oli myöskin Désiréen mielipide. Muuta ei puuttunut Franssin onnesta, kuin hyvä, pikku vaimo, sauras, hilpeä ja työhön tottunut, joka unhoittaisi kaikki hänen takia. Ja kun Désirée puhui siitä tuollaisella vakuutuksella, tiesi se että hän oikein hyvin tunsu tuon vaimon, joka oli niin sovelias Frans Rislerille... Désirée ei ollut kuin vuotta nuorempi Franssia, juuri mitä tarvitaan ollakseen nuorempi miestänsä ja voidakseen samalla kelvata hänelle äidiksi...

Kaunis?...

Ei ihan, mutta pikemmin sievä, kuin ruma, huolimatta hänen vaivaisuudestaan, sillä hän ontui, poloinen!... Ja sitte älykäs, reipas ja niin hempeä! Ei kukaan muu, kuin Désirée, tietänyt mihin määrin tuo pikku vaimo rakasti Franssia ja kuinka hän oli ajatellut häntä yöt päivät jo vuosikautia. Frans itsekin ei ollut sitä huomannut, eikä hänen silmänsä näkyneet olevankaan muita, kuin tuota tyttömukuraa, Sidonia, varten. Mutta yhden tekevä! Hiljainen rakkaus on niin kaunopuhelias, niin suuri voima on kätkeyty pidätettyihin tunteisiin... Kuka ties? ehkäpä jonakin päivänä...

Ja pikku ontuva, kumartuneena työnsä yli, lähti pitkälle matkalle haaveiden maahan, niinkuin usein

tapahtui tuon viallisen, istuessaan nojatuolissaan, jalat nojattuina liikkumattomaan jakkaraan — matkalle ihmeelliselle, jolta hän aina palasi onnellisena ja hymyilevänä, nojaten Franssin käsivarteen rakastetun puolison kaikella luottamuksella. Sormensa seurasivat hänen sydämensä unelmaa, pikku lintu, jota hän silloin käsissään piteli ja jonka rutistuneita siipiä hän korjaeli, sekin näytti olevan matkalla, lentämäisillään tuonne, hyvin kauas, hilpeänä ja köykäisenä, kuin hän. Yht'äkkiä aukeni ovi.

— Enhän teitä häirinne? sanoi reimastunut ääni. Äiti, joka oli hiukan nukahtanut, kohotti pikaisesti päätään:

— Kah! herra Franshan se on... tulkaa vaan sisään herra Frans... Näette, me odotamme isää... Näyttelijät peijakkaat ne tulevat aina niin myöhään kotia... Istukaahan tuohon... syöttehän illallista hänen kanssa...

— Oi! ei, kiitoksia, vastasi Frans, jonka huulet vielä olivat vaaleat äskeisestä mielenliikutuksesta; kiitos, minä en viivy... Minä näin teillä tulta ja poikkesin vaan teille sanomaan... kertomaan teille suuren uutisen, joka teitä on hyvin huvittava, sillä tiedän teidän minua rakastavan...

— Minkäs niin, Herra Jumala?

— Herra Frans Rislerin ja neiti Sidonien kihlauksen!...

— Tuota! Minä kun vast'ikään pääsin sanomasta, ett'ei häneltä muuta puutu, kuin hyvä, pikku vaimo, pani siihen äiti Delobelle nousten ylös hypätäkseen hänen kaulaansa.

Désirée ei kyennyt lausumaan sanaakaan. Hän kumartui vielä enemmän työnsä yli ja, koska Franssin silmät olivat yksinomaisesti onnessaan kiinni ja äiti Delobelle vaan katsoi kelloa, nähdäkseen, kohtako hänen suuri miehensä tulisi, niin ei kukaan huomannut ontuvan mielenliikutusta ja kalpeutta, eikä pikku linnun suonenedon tapaista väräjämistä, joka liikkumattomana oli hänen käsissään, pää kallellaan, kuni kuolleeksi haavoitettu eläin.

IV.

Pikku Chèben historia. — Savignyn kiiltomadot.

Savigny-sur-Orgeessa.

'Rakas Sidonie!

Eilen istuimme pöydässä suuressa ruokasalissa, jonka tunnet, ja ovi oli selkoisen selällään täydessä kukassa oleville portaille. Minun oli pikkuisen ikävä. Isä kulta oli ollut huonolla tuulella koko aamupäivän, ja äiti parka ei tohtinut hiiskua sanaakaan noiden rypistettyjen kulmakarvojen lannistamatta, jotka aina ovat hänelle lakia lukeneet. Minä ajattelin, että todellakin vahinko olla aivan yksin, kesäsydännä, näin kauniissa paikassa, ja että olisin varsin onnellinen, nyt kun, näet, olen päässyt kasvatustaloksesta ja kun minun on oltava kaiket vuoden ajat maalla, saadessani, kuni muinoin, jonkun kanssani juoksentelemaan pitkin metsiä ja pyökki-puistoja.

Georges käy kyllä toisinaan täällä, mutta hän tulee aina hyvin myöhään, ainoastaan päivälliseksi, ja palajaa sitte seuraavana päivänä jo ennenkuin olen hereillä. Sitä paitsi onkin hän jo vaka mies, herra Georges. Hän tekee työtä tehtaalla, ja asioiden huoli vetää usein hänenkin otsalleen ryppejä.

... Näin pitkälle olin ehtinyt mietteissäni, kun isäni yht'äkkiä nopeasti kääntyi puoleeni:

— Mitenkä pikku Sidonien laita on? Mielelläni tahtoisin pitää hänet täällä jonkun ajan.

Arvaathan, kuinka olin onnellinen! Sehän vasta iloa taas kohdata toisensa ja sitoa tuo hyvä ystävyys jonka keskeyttäminen oli enemmän elämän, kuin meidän vikamme! Paljo niitä on meillä oleva asioita kerrottavana! Sinä, joka yksin voit huvittaa hirveää isoisää, sinä olet tuottava iloa meille, ja vakuutan sinua, että sitä kyllä tarvitaankin.

Se on niin autio, tämä kaunis Savigny! Ajattelehan, että aamuisin välistä pistää päähäni viraileminen. Pukeudun, teen itseni kauniiksi, hiukset kiharassa ja koreat vaatteet yllä; kävelen puistikoissa, ja äkkiä huomaa tehneeni kustannuksia joutsenien, sorsien, Muiskukoirani ja lehmien vuoksi, jotka niityllä eivät edes käännäkään ohi kulkiessani. Silloin menen kiusalla hyvin sukkelaan takaisin, puen ylleni kattuuni-hameen, askartelen moisiossa, aitassa, vähän missäkin. Ja todellapa alan uskoa, että ikävä on minun vartuttanut ja että minusta tulee varmaan oiva emäntä....

Onneksi tulee, näet, kohta metsästysaika, jolloin arvelen voivani huvitella hiukan. Ensiksi käyvät silloin Georges ja isäni, jotka molemmat ovat kovia metsästäjiä, useammin täällä. Sitte tulet sinä. — Sillä vastaathan minulle heti, että tulet meille, eikö niin? Herra Risler sanoi tuonnoin sinun olevan raihnas. Savignyn ilma tekee sinulle oikein hyvää.

Täällä kaikki sinua odottavat. Ja minä en malta enää elääkään.

Claire.'

Kirjeensä kirjoitettuaan, pani Claire Fromont suuren olkihatun päähänsä, sillä elokuun ensimmäiset päivät, olivat helteiset ja ihanat, ja meni laskemaan sen pieneen laatikkoon, josta kirjeenkantaja joka aamu ohimennessään otti hovin postin.

Se oli puiston päässä, tien käänteessä. Hän seisattui hetkeksi katselemaan puita tien varrella ja ympäröiviä niittyjä, jotka uinailivat päivän paistehessa. Tuolla elonleikkaajat korjasivat viimeisiä lyhteitä, vähän kauempana taas kynnettiin. Mutta koko tuon hiljaisen työnteon alakuloisuus oli kaukana nuoresta tytöstä, joka loisti ilosta nähdäkseen ystävänsä.

Ei yhtäkään tuulenhengähdystä kohonnut korkeilta kukkuloilta taivaanrannalla, ei yhtäkään ääntä puiden latvoista tullut varoittamaan häntä, edes aavistusta antamalla ja estämään häntä lähettämästä tuota kovaonnista kirjettä. Ja oitis kotia palattuaan kävi hän puuhaamaan Sidonielle sievää huonetta omansa viereen.

Kirje meni uskollisesti perille. Kuusaman ympäröimästä pienestä, ruohonpäisestä portista tuli se Pariisiin ja saapui samana iltana, Savignyn postimerkkineen ja ihan tuoksuvana maa-ilmaa, viidenteen kerrokseen Braque-kadun varrelle.

Sepä oli tapahtuma! Kirje luettiin kolmeen kertaan; ja viikonajan, lähtöön saakka oli se takan reunuksella rouva Chèben tähteiden, lasikuvulla varustetun kellon ja keisarikunnan aikuisien maljojen joukossa. Sidoniesta oli se, kuni ihmeellinen romaani, täynnä lumousta ja lupauksia, jota hän luki aukaisematta, katselemalla vaan sen valkoista koteloa, jossa kohosi Claire Fromont'in koreiltu nimikirjoitus.

Kyllä nyt puuhattiin, kuin häiksi konsanaan. Pääasia oli tietää, minkälaisissa vaatteissa mennä hoviin. Huolta oli pidettävä siitä, oli leikattava, sovitettava ja koetettava hameita ja hiuslaitoksia... Frans raukka! Kuinka nuo valmistukset saivat hänen pahoille mielin! Lähtö Savignyn, jota hän turhaan oli koettanut vastustella, oli vielä viivyttelevä heidän naimistaan, jota — hänen tietämättä, miksi? — Sidonie oli siirtänyt joka päivä vähän. Frans ei, näet, voisi mennä hänen luo; ja kun Sidonie kerran oli siellä, keskellä kestejä ja huvia, niin ties' sen, miten kauvaksi hän sinne jäisi?...

Delobellen naisille kävi tuo toivotoin rakastaja aina luottamuksiaan tekemässä, vaan huomaamatta kertaakaan, kuinka vireästi Désirée nousi ylös, hänen sisään tullessaan, tarjotakseen hänelle sijaa vieressään työpöydän ääressä ja kuinka hän sitte istuutui ihan punaisena, hehkuvien silmin.

Muutamiiin päiviin ei oltu enää tehty *lintuja ja karpäsiä kuosiksi*. Äiti tyttärilleen päärmäsivät ruusun punaisia sepaluksia Sidonien hametta varten, eikö pikku ontuva ollut koskaan ommellut niin kernaasti.

Hän ei ollut suotta Delobellen tytär, tuo pikku Désirée.

Isältään oli hän perinyt taipumuksen haaveilla ja toivoa loppuun asti, oli mikä oli.

Franssin kertoessa hänelle rakkauden huoliaan, ajatteli Désirée, että kun Sidonie on kerran lähtenyt pois, hän tulisi niinkään joka päivä, vaikka kohta puhumaankin poissa olevasta; että hän olisi siinä hänen vieressään, valvoisi yhdessä "isää" odottaessa, ja että hän kenties jonakuna iltana, katsellessa häntä, huomaisi mikä ero on naisen välillä, joka rakastaa ja sen, joka antaa rakastaa itseään.

Ajatus, että joka pisto, jonka hän hameesen teki, riennätti tuota kärsimättömästä odotettua lähtöä, antoi silloin hänen neulalleen tavattoman nopeuden ja kauhulla näki rakastaja raukka sepaluksia ja reunustuksia läjittyvän silmin nähden hänen ympäri, kuohuen kuni pienet aallot ikään.

Ruusun värisen hameen valmistuttua, lähti neiti Chèbe Savignyn.

Herra Gardinois'in hovi oli rakennettu Orge-laaksoon, pienen joen varrelle, jota niin oikullisesti sievistivät sen myllyt, saaret, sulut ja laajat puistonurmikot, jotka siintoon hälvenivät sen ahteita pitkin.

Kartano, vanha Lutvikki XV aikuinen rakennus mataloine huone-kertoineen, mutta hyvin korkeine kattoineen, oli kovin alakuloisen näköinen, omituista ylimyksellisen muinaisuuden muotoa: — leveät portaat, ruosteiset rautabalkongit, vanhat, sateen hivuttamat vaasit, joista tuoreet kukat heleästi esiin pistivät punertavaa kiveä vastaan. Silmän siintämättömiin ulottui rappeutunut, kaatumaisillaan oleva muuri, joka laskeutui vienoa rinnettä alas virralle. Mahtavasti kohosi niiden yli hovi vuolukivikattoineen, moisio punaisine kattotiilineen, ja ihana puisto lehmuksineen, saarnineen, poppelineen ja kastanjineen, jotka liittyivät tuuheaksi, mustaksi juovaksi, kupukaariksi lehtikujien yli toisinaan aueten.

Mutta viehätyksellä vanhalla tilalla oli vesi, vesi joka elähytti sen hiljaisuutta, teki sen näyt juhlallisimmiksi. Savignyssa löytyi, jokea lukematta, lähteitä, vesisuihkuja ja lampeja, joissa mailleen menevä päivä kuvasti täydessä kunniassaan; ja tuo sopi hyvin vanhanaikuiselle, sammaltaneelle ja vihertyneelle kartanolle, joka oli kuni veden kuluttama kivi puron rannalla.

Pahaksi onneksi oli laita Savignyssa, kuin useimmissa ihmeteltävissä, parisilaisissa kesäpalatseissa, jotka ovat joutuneet kauppa- ja asioimis-nousukasten saaliiksi, ett'ei hovin herrat sointuneet yhteen hovin kanssa.

Siitä saakka, kuin vanha Gardinois oli hovinsa ostanut, koki hän vaan hävittää kaikki, mitä sattuma hänelle niin kauniina hankkinut oli, kaadatti puita "näkyä varten", varusti puistonsa kummallisilla aitauksilla rosvoja vastaan, ja pyhitti yksinäisyytensä komeaksi kasvitarihaksi, joka, tuottaen äärettömän paljo hedelmiä ja vihanneksia, oli hänestä enemmän hänen oma maansa, talonpojan maa.

Mitä tulee suuriin saleihin, joiden seinämaalaukset syksyn sumusta vaalentuivat, vesistöihin, ulpukkojen anastamiin, ja rotkoihin ja siltoihin näkinkenkineen, niin piti hän niistä ainoastaan siitä syystä, että vieraat niitä ihailivat ja että kaikki tuo käsitti sen, joka hyvin paljo mairitteli vanhan härkäkauppiaan turhamielisyyttä: — hovin!

Ollen jo iäkäs ja voimatta enää metsästä taikka, kalastaa, vietti hän aikansa valvomalla äärettömän suuren tilansa vähäpätöisiä yksityisyyksiä. Jyvät, jotka annettiin kanoille, hinta myydystä viimeisestä viljan korjuusta, olkikupojen luku oivalla, pyöreällä parvella, kaikki tuo antoi hänelle torumisen aihetta koko päiväksi; ja kaukaa katsellessa kaunista Savignya vierulla sijaitsevina kartanoineen, sen alitse juoksevan joen kuvastinta, kietolasten siimestämiä korkeita penkereitä ja kivikerroksia, jotka puistoa majesteettillisesti viettävällä tantereella kannattivat, ei olisi suinkaan koskaan voinut arvata haltian kitsautta ja mielen niukkuutta.

Joutilaana rikkaudessaan eleli herra Gardinois, koska hän Parisissa ikävöi, siellä koko vuoden, ja kauniina vuoden aikana pitivät Fromont'ilaiset hänelle seura.

Rouva Fromont oli lempeä, vaan ei kovin mielevä nainen, jota hänen isänsä tyly itsevaltaisuus varhain oli taivuttanut kärsivään ja alituiseen tottelevaisuuteen. Samassa asemassa oli hän mieheensä, jonka hyvyys ja kestävä lempeys ei ollut voinut saada voittoa tuosta nöyryytetystä, hiljaisesta, kaikesta välinpitämättömästä ja ikäänkuin vastuuttomasta luonnosta. Elettyään aina asioista syrjässä, oli hän rikastunut huomaamattaan ja ilman vähintäkään halua käyttää sitä hyväkseen. Kaunis asuntonsa Parisissa ja isänsä uhkea hovi vaivasivat häntä. Hän teki paikkansa siinä niin pieneksi, kuin mahdollista, käyttäen elämänsä yhteen kiihkoon, — järjestykseen, näet, — järjestykseen ihmeelliseen ja eriskummalliseen, johon kuului harjaaminen, pyyhkiminen, tomuttaminen, ja kuvastimien, kulloitusten ja oven-päälysten kiilloittaminen, omin käsin ja levähtämättä.

Kun ei hänellä ollut enää muuta siivoamista, kävi tuo kumma nainen sormuksiinsa, kellonvitjoihinsa ja solidinsa käsiksi, puhdisti hohtokivensä ja helmensä, ja yhä kirkastamalla omaa ja miehensä nimeä kihlasormuksessansa, oli hän siitä kaikki kirjaimet kuluttanut. Huolensa seurasi häntä Savignynkin. Käytävistä noukki hän risut, kaaputti sammaleen penkeistä päivänvarjostimellaan, olisipa tahtonut tomuttaa lehdetkin ja nuohia vanhat puutkin. Vallan usein, rautatiellä, kadehti hän pitkin radan vartta rivitettyjä pieniä huviloita, loistavine vaskineen, englantilaisine kiiltopalloineen ja pitkulaisine pikku puutarhoineen, jotka ovat aivan piirongin laatikkoin näköiset. Se se oli hänestä maatalon perikuva.

Herra Fromont, joka kävi siellä ainoastaan pikimältään ja asiat aina mielessään, ei myöskään nauttinut ollenkaan Savignysta. Claire yksin oli todellakin kuin kotona tuossa kauniissa puistossa. Hän siellä tunsu pienimmätkin pehkot. Pakotettuna itse itselleen riittämään, niinkuin kaikki yksinäiset lapset, oli hän hankkinut itselleen rattoa kaikenmoisisissa kävelyissä ja kukoistuksen valvomisissa, hänellä oli lehtikujansa, puunsa ja mielipaikkansa, jossa hän kävi lukemassa. Ruokakello tapasi hänen aina tilan perältä. Pöytänsä tuli hän hengästyneenä, tyytyväisenä, ulkoilman virkistämänä. Pyökkipuuden varjo oli, hiipimällä hänen nuoren otsansa yli, jättänyt sille jonkinmoisen surumielisen sulon ja vesistöjen vehreä

syvyys, päilyvien säteiden läpituokema, kuvastavana löytyi hänen suurissa silmissään.

Tuo kaunis maapaikka oli todellakin suojellut häntä keskuutensa alhaisuudesta ja halpamaisuudesta. Tuntikausia saattoi herra Gardinois valittaa hänelle hankkijien ja palvelusväen turmelusta, laskea lukua siitä, mitä häneltä varastettiin joka kuukausi, joka viikko, joka päivä, joka minuuttikin; rouva Fromont saattoi tehdä kanteitaan hiiriä, koita, pölyä ja kosteutta vastaan, jotka kaikki olivat raivossa hävittämään hänen kalujaan ja yhdessä liitossa hänen kaappiaan vastaan, vaan ei tavuutakaan tuosta hurjasta puhelusta ollut jäänyt Clairen mieleen. Käynti nurmikon ympäri, luku veden rannalla toi heti tyyntä tuohon ylevään ja sangen vilkkaasen sieluun.

Isoisänsä piti hänen outona olentona, aivan kuulumattomana perheesensä. Lapsena jo vaivasi hän ukkoa suurien, kirkkaiden silmänsä tautta, suoralla mielteellään kaikesta ja myöskin sentähden, ett'ei hän hänessä nähnyt omaa tytärtään, nöyrää ja kuuliaista lasta.

— Siitä tulee ynseä ja omituinen, kuin isänsä on, sanoi hän ollessaan huonolla tuulella.

Paljoa enemmän miellytti häntä pikku Chèbe, joka toisinaan kävi kirmailemassa Savignyn käytävillä. Siinä hän ainakin huomasi rahvasluonteen, kuin omansa oli, sekä rahtusen kunnianhimoa ja kateutta, joka jo siihen aikaan ilmoitti tuommoista pientä myhäilemistä suupieleessä. Sen ohessa ihmetteli ja ihaeli tyttö kovin hänen rikkauttaan, joka seikka liehakoi nousukkaan ylpeyttä; ja toisinaan kun ukko häntä ahdisteli, käytti hän hullunkurisia Parisilapsen sanoja ja jotenkin alhaisia lausumia, joille hänen soma, kelmeähkö, pikku naamansa jokapäiväisyyksineen lisäsi omituisuutta. Eikä vanhus myöskään ollut häntä koskaan unhoittanut.

Tällä kertaa etenkin, kun Sidonie pitkän poissaolon jälkeen tuli Savignyyn, uhkuvine hiuksineen, sorea-vartaloisena, kasvot hilpeinä ja vilkkaina, kokonaan sirottuna puotineideiltä hiukan lainatuilla koristeilla, oli hänellä siellä paljon menestystä. Ukko Gardinois, joka oli varsin ihmeissään nähdessään suuren, nuoren tytön odottamansa lapsen sijasta, piti hänen paljoa sievempänä ja olletikin paljoa paremmin puettuna, kuin Clairen.

Totta on, ett'ei neiti Chèbellä, tullessaan rautatieltä ja istuessaan hovin suurissa vaunuissa, ollut liian huonoa ryhtiä, mutta häneltä puuttui sitä, joka oli hänen ystävänsä kauneus ja viehäytys, tottumusta, käytöstä, teeskenneltyjen asentojen ylenkatsomista ja varsinkin mielen vakuutta. Sulonsa muistutti hiukan hänen vaatteitaan, huokeita kankaita, päivän aistin mukaan leikatutta, tilkkuja, olkoon menneeksi, mutta tilkkuja, joille kuosi, tuo mieletöin ja hurmaava tenhetär, oli antanut vivahduksensa, koristeen ja meistin. Parisilla on tuollaisia pukineita varten pieniä, vasituisia näpsiä, joita on sangen helppo sirotta ja vaatehtia, siitä syystä juuri, ett'ei heillä ole mitään tyyppiä, ja neiti Chèbe oli noita näpsänaamoja.

Sepä ihastusta, kun vaunut kääntyivät pitkään kujaan, vehreän nurmikon ja satavuotisten jalavain päärmäämään, jonka päässä Savigny häntä vartoeli, portti selko selällään. Siitä päivästä lähtien eli hän tuota lumottua elämää, jota hän kauan uneksunut oli. Loistoisuus näyttäytyi hänelle kaikissa muodoissaan, alkaen salien muhkeudesta, huoneiden suunnattomasta korkeudesta, ansarien ja tallien rikkaudesta, aina pienimpiin erityiskohtiin saakka, joihin se näkyy tiivistyvän, kuni oivallisimmat hajuvedet, joita pisara vaan riittää tuoksuttamaan koko huoneen: — niinkuin pöytäliinoille aseteltuihin kukka-astioihin, palvelijain kylmään tapaan, rouva Fromont'in surkeaan ja ikävään "valjastakaa"-sanaan asti...

Ja kuinka hyvä hänen oli olla keskellä tuota rikkaiden hienonnusta! Sepä oli juuri hänen mielen mukaista elämää! Ja hänestä näytti, kuin ei hänellä olisi koskaan muuta ollutkaan.

Yht'äkkiä, keskellä hänen hurmaustaan, tuli Franssilta kirje, joka johti hänen takaisin hänen elämänsä todellisuuteen, hänen kurjaan tilaansa virkamiehen tulevana vaimona; se vei hänen väkisin pieneen niukkavaraiseen huoneeseen, missä hän kerran oli asuva ylähällä jossakin mustassa talossa, jonka raskasta, kurjuudesta paksua ilmaa hän jo oli hengittävinään.

Rikkoako naimisliitto?

Sen hän kyllä voi, kosk'ei hän ollut muuta panttia antanut, kuin sanansa. Mutta kun tämä oli mennyt, kuka ties, tulisi hän katumaan?

Tuossa pienessä kunnianhimon raivoamassa päässä törmäsivät vastattain kummallisimmat aatteet. Toisinaan, kun isoisä Gardinois, joka hänen kunniakseen oli heittänyt metsästysnuttunsa ja villamekkonsa, suottaili hänen kanssaan ja piloillaan vastusteli häntä saadakseen jonkun suolaisen tokauksen vastaukseksi, katseli hän ukkoa vastaamatta, terävästi ja kylmästi vasten silmiä. Voi, jos *hän* olisi ollut kymmentä vuotta nuorempi... Mutta tuo ajatus päästä rouva Gardinois'iksi ei ollut pitkälinen. Uusi henkilö, uusi toivo astui, hänen elämäänsä.

Sidonien tulosta saakka, oli Georges Fromont, jota ei oltu nähty Savignyssä muulloin, kuin pyhinä, ottanut tavakseen tulla sinne päivälliseksi melkein joka päivä.

Hän oli solakka, kalpea ja näöltään komea poika. Ollen täysi orpo, setänsä herra Fromont'in kasvattama, oli hän katsottu hänen seuraajakseen kaupassa ja todenmukaisesti myöskin tulemaan Clairen mieheksi. Tuo valmis tulevaisuus oli tehnyt hänen jokseenkin kylmäkiskoiseksi. Ensiksi ikävystytti häntä kauppa. Mitä hänen serkkuunsa tulee, oli heidän välillä olemassa hyvästä ystävällisyys, yhteisen kasvatuksen herättämä, ja tottumuksesta syntynyt luottamus toisiinsa, eikä mitään muuta, ei ainakaan hänen puoleltaan.

Sidonien kanssa taas tunsi hän oitis olevansa vaivattu, arka, ja samalla haluavansa tehdä vaikutusta, täydellisesti muuttuneensa. Hänestä, Sidoniessa oli juuri tuota väärennettyä, hiukan tyttömäistä suloa, joka oli miellyttävä tuota hulivilin luontoa, eikä kauan kestänytään, ennenkuin Sidonie huomasi, minkä vaikutuksen hän oli häneen tehnyt.

Molempien nuorten tyttöjen kävellessä puistossa oli Sidonie aina se, joka ajatteli junan tuloa Parisista. Yhdessä he tulivat portille matkustajia tähystelemään, ja ensimmäisen katseen loi Georges aina neiti Chèbeen, joka oli hiukan ystävänsä takana, mutta sellaisessa asemassa ja sen näköisenä, että silmät aina pysähtyivät häneen. Tuota vehettä kesti heidän välillä jonkun ajan. Rakkaudesta siinä ei puhuttu, mutta joka sana, joka hymy, jota vaihdettiin, oli täynnä tunnustuksia ja salassa pitoa.

Eräänä pilvisenä ja raskaana kesäiltana, kun molemmat ystävät päivällisen loputtua olivat nousseet pöydästä ja menivät pyökistöön kävelemään, yhtyi Georges heidän joukkoon. He tarinoivat kolmen kesken kaikenlaista, kävellessään verkalleen ritisevää kivitietä pitkin, kun rouva Fromont'in ääni kutsui Clairen hoviin päin. Georges ja Sidonie jäivät yksin. He jatkoivat kävelyään lehtikujaa myöden, hämärästi vaalastavan hiekan opastamana, puhumatta taikka lähestymättä toisiaan.

Leuto tuuli liikutteli humisten pyökkejä. Yltyneet aallot loiskuivat hiljaa vasten pienen sillan kaareja; akaasiat ja lehmukset, joiden irroittuneet kukat karisten lentelivät pyörteissä, tuoksuttivat sähkön täyttämää ilmaa... He tunsivat olevansa väräjävässä, läpitukevassa ukkosen ilmassa. Heidän silmänsä pohjalla leimahteli kuumuuden välähdyksiä, kuni taivaan rannalla syttyvät salammat...

— "Oi noita kauniita kiiltomatoja"... virkkoi nuori tyttö, jota tuo salamielisten melskeiden valtaama hiljaisuus rasitti.

Nurmikon reunalla valaisivat pienet, viheriäiset, huohottavat tulet heinänkorsia. Sidonie kumartui ottaakseen yhden hansikkaalleen. Georges polvistui aivan hänen viereensä: ja kyyristyneinä ruohon tasalle kosketellen toistensa hiuksiin ja poskiin, katselivat he tuokion toisiaan kiiltomatojen valossa. Kuinka Sidonie hänestä näytti oudolta ja hurmaavalta tuon viheriän valon kuvastamana, joka hohti hänen kumartuneita kasvojaan kohti ja haihtui hänen aaltoavien hiustensa hienoon verkkoon!... Hän kiersi kätensä tytön vyötäisien ympäri ja äkkiä, huomaten hänen heittäytyvän, likisti häntä rintaansa vasten, pitkään ja huimasti.

— "Mitäs te etsitte?" kysyi Claire, joka seisoj varjossa heidän takana.

Hämillään ja ahdistunein rinnoin vapisi Georges niin kovin, ett'ei hän voinut vastata. Sidonie sitä vastoin nousi ylös hyvin tyynenä ja sanoi, pöyhötellen hamettaan:

— "Ne on kiiltomatoja... Kas kuinka niitä on paljon tänä iltana... ja kuinka ne loistavat!"...

Hänen silmänsä loistivat myös tavattomasta valosta.

— "Tietävät ukkosta varmaan"... jupisi Georges vieläkin kokonaan väristen.

Ukkonen olikin tulossa. Hetkittäin kulki kovia tuuliaispäitä, kuljetellen lehtiä ja pölyä toisesta päästä pyökistöä toiseen, He kävelivät vielä vähäisen ja menivät sitte kaikki kolme saliin. Nuoret tytöt ottivat työnsä, Georges koetti lukea sanomalehteä, sill'aikaa kuin rouva Fromont puhdisti sormuksiaan ja herra Gardinois viereisessä suojassa pelasi biljaardia.

Ilta näytti Sidoniesta kauhean pitkältä. Hän ei halunnut muuta, kuin päästä olemaan yksin, vapaana ajatuksineen.

Mutta hänen pienen huoneensa hiljaisuudessa, kun hän oli sammuttanut tulen, joka haittaa ajatuksia liian selvään valaisemalla todellisuutta — sielläpä sitä oli mietteitä ja riemastusta!... Georges rakasti häntä, Georges Fromont, tehtaan perillinen!... He menisivät naimiseen; hän tulisi rikkaaksi... Tuossa turhamielisessä sielussa, näet, ei ensimmäinen lemмен suudelma herättänyt muuta, kuin kunnianhimon ja ylellisyyden aatteita.

Tullaksensa oikein vakuutetuksi rakastajansa totisuudesta, koki hän johdattaa mieleensä heidän

kohtauksensa vähimmätkin seikat, hänen silmänsä osoitteen, halailunsa innon ja suu suuta vasten kuiskutetut valat kiiltomatojen hämärässä valossa, jonka yksi ainoa juhlallinen hetki oli iäksi hänen sydämeensä kiinnittynyt.

Oi, noita Savignyn kiiltomatoja!

Koko yön ne tuikahtelivat, kuni tähdet, hänen suljettujen silmiensä edessä. Puisto oli täynnä niitä, aina sen etäisimpiin, pimeisiin polkuihin saakka. Siellä oli ilotulia pitkin nurmikkoa, puissa ja pensaissa... Käytävien hieno hiekoitus ja joen laineet vilisivät viheriäisiä säkeneitä, ja kaikki nuo pienen pienet valkeat muodostivat, kuin juhlalutituksen ikään, johon Savigny näkyi olevan verhottu hänen kunniaukseen, viettämään Georges'en ja Sidonien kihlajaisia...

Kun hän seuraavana päivänä nousi ylös, oli hänen aikeensa valmis. Georges häntä rakasti, se oli varma. Aikoiko hän naida hänet?... Ett'ei, sen hän kyllä arvasi, veitikka! Mutta se ei häntä säikäyttänyt. Hän tiesi olevansa kyllin luja saamaan vallan tuosta lapsellisesta, samalla heikosta ja innokkaasta hengestä. Sitä oli vaan vastusteltava, ja sen hän juuri tekikin.

Muutaman päivän kuluessa oli hän välinpitämätöin, tarkkaamatoin ja tahallaan sokea ja muistitoin. Georges tahtoi puhutella häntä, saada jälleen auvoisen hetken, mutta Sidonie väisti häntä, pani aina jonkun heidän väliinsä. Silloin hän kirjoitti.

Hän vei itse kirjeensä kiven koloon, lähelle kirkasta lähdeettä, joka kutsuttiin "Kummitukseksi" ja jota suojasi olkikatko puiston perällä...

Sidoniesta oli tuo ihanaa. Iltasella täytyi valehdella, keksiä joku tekosyy päästäkseen yksin "Kummituksen" luo. Puiden varjo tien poikki, kolkon yön levottomuus, juoksu ja mielenliikutus saivat hänen sydämensä suloisesti sykähtelemään. Hän löysi kirjeen, joka kasteesta ja lähteen vahvasta kylmästä oli neiteä ja niin valkoinen kuutamossa, että hän sen kätki hyvin sukkelaan pelosta tulevana yllätetyksi.

Sitte, kun hän oli yksin, kuinka hauska avata se, lukea noita lumoavia kirjaimia, noita rakkauden lauseita, joiden sanat heijastivat sinisien ja keltaisien, huikaisevien kehien ympäröiminä, ikäänkuin hän olisi lukenut kirjettään auringon paistehessa.

"Minä lemmin teitä... Lempikää minua..." kirjoitti Georges jos johonkin tapaan.

Ensin ei Sidonie vastannut; mutta kun hän huomasi hänen jo olevan aivan vangitun, täydellisesti käsissään ja vimmassa hänen kylmydestään, ilmoitti hän suoraan:

— Minä en tahdo rakastaa muita, kuin miestäni...

Oi, hän oli jo täydellinen nainen, tuo pikku Chèbe.

V.

Kuinka pikku Chèben historia loppui.

Tuli sitte syyskuu.

Metsästys oli koonnut hoviin suuren, meluavan ja rahvasmaisen seuran. Oli pitkiä aterioita, joissa nuo rikkaat porvarit viivytelivät talonpoikain pitkäpiimäisyydellä, väsymyksellä ja uneliaisuudella. Vaunuilla mentiin metsästäjiä vastaan syksynhämarästä jo kylmille teille. Usma kohosi leikatuilta pelloilta; pelästyneet otukset lentää hipasivat vakoja pitkin, päästäen ruikuttavia ääniä, ja yö näkyi lähtevän ulos kaikista metsistä, joiden kamala synkeys kasvamalla kasvoi, peittäen kentät ja kedot.

Vaunujen lyhdyt sytytettiin ja lämpimästi, auki käärittyjen peitteiden alla, ajaa kiidätettiin kotia, raikkaan tuulen hyväillessä kasvoja. Komeasti valaistu sali täyttyi pauhusta ja naurusta.

Claire Fromont, jota seuran raakuus vaivasi, ei puhellut sanaakaan. Sidonie taas loisti täydessä valossaan. Ajo oli vilkastuttanut hänen vaalean hipiänsä ja parisilaiset silmänsä. Hän osasi nauraa hyvin, käsitti ehkä vähän liika paljon ja siellä olevista ihmisistä näkyi olevan ainoa oikea nainen. Hänen menestyksensä hurmasi Georgesin kokonaan, mutta mitä etemmäksi tämä meni, sitä maltikkaammin käyttäytyi Sidonie. Siitä pitäen päätti Georges, että hän oli oleva hänen vaimonsa. Hän vannoi sen itselleen tuolla heikkojen luonteiden liioitellulla vakuuttamisella, luonteiden, jotka aina näkyvät

edeltäkäs in taistelevan niitä väitteitä vastaan, joiden eteen he tietävät kerran taipuvansa...

Pikku Chèbestä oli tämä ihanin hetki hänen elämässään. Lukuun ottamatta kaikkia kunnianhimoisia tarkoituksia, oli hänen virnailevasta ja teeskentelevästä luonteestaan omituinen viehätyks tuossa salaperäisesti johdetussa rakkauden juonessa, kemujen ja pitojen keskellä.

Ei kukaan heidän ympärillä olevistaan aavistanut niitäkään. Claire oli siinä raittiissa ja ihanassa nuoruuden i'ässä, jolloin henki, puoleksi puhjenneena, mieltyy asioihin, joita se tuntee, sokealla luottamuksella, laisinkaan vilppiä ja valhetta tietämättä. Herra Fromont ajatteli vaan kauppa-asioitaan. Hänen vaimonsa puhdisteli, kuin vimmuttu, hohtokiviään. Muita ei ollut pelättävänä, kuin ukko Gardinois'ia ja hänen pieniä naskalisilmiiän; mutta Sidoniehan huvitti häntä ja jospa hän olisikin jotakin saanut ilmi, niin ei hän ollut mies, joka olisi saattanut hänet tulevaisuuttaan puuttumaan.

Sidonie riemuitsi, kun äkkinäinen, odottamaton turma kumosi hänen toiveensa.

Eräänä sunnuntai-aamuna, palatessaan väjymysmetsästykseltä, tuotiin herra Fromont kotia kuolettavasti haavoitettuna. Metsäkauriisen tähdätty laukaus oli sattunut hänen ohimoihinsa. Koko hovi oli ylösalaisin.

Metsästäjät, niiden joukossa osaamaton ampuja, lähtivät kiiruusti Pariisiin. Claire, mieletöinnä murheesta, ei heittänyt huonetta, jossa hänen isänsä makasi viimeisessä hengen lähdössä, ja Risler, tapauksesta tiedon saatuaan, tuli kohta hakemaan Sidoniea.

Lähtöpäivän aattona oli tällä yhtymys Georgesin kanssa "kummituksen" luona, jäähyväis-yhtymys, tuskallinen ja salainen, sekä juhlallinen kuoleman läheisyyden tautta. Vannottiin sentään ainaista rakkautta; sovittiin paikasta, jonne voisi kirjoittaa. Ja erottiin.

Surullinen palaus.

Tuota pikaa tuli hän jälleen jokapäiväiseen elämäänsä, ollen Rislerin epätoivon vartioimana, hänelle kun rakkaan isäntänsä kuolema oli korvaamaton vahinko. Kotiin tultuaan piti Sidonien kertoa hänelle olonsa vähimmätkin seikat, puhua hovin asukkaista, vieraista, pidoista, päivällisistä ja viimeisestä onnettomuudesta. Mikä rangaistus Sidonielle, joka, kokonaan yhden ja aina saman ajatuksen, omana, kovin kaipasi hiljaisuutta ja yksinäisyyttä. Sepä ei vielä ollut kaikkein hirveintä.

Ensimmäisestä päivästä saakka oli Frans tullut istumaan vanhalle paikalleen; hänen etsivät katseensa ja sanansa, lausutut Sidonielle yksistään, näyttivät hänestä sietämättömän vaativilta.

Huolimatta kaikesta arkuudestaan ja luottamattomuudestaan, luuli poika parka omaavansa hyväksytyt ja malttamattoman sulhasen oikeuden, ja pikku Chèben täytyi jättää unelmansa, vastatakseen velkojalleen lykkäämällä yhä tuonnemmaksi maksuajan.

Tuli kuitenkin päivä, jolloin ratkaisemattomuus enää oli mahdotoin.

Hän oli luvannut naida Franssin, kun tämä oli saanut paikan, ja nyt tarjottiin hänelle semmoinen Etelässä, insinööriä Grand'-Comben valimolla. Yksinkertaiselle taloudelle oli se tarpeeksi.

Minkäänlaista keinoa ei ollut peräytyä.

Täytyi altistua tai löytää veruke. Mutta mikä?...

Tuossa kovassa pulassa ajatteli hän Désiréetä. Vaikk'ei pikku ontuva koskaan ollut uskonut hänelle salaisuuksiaan, tiesi Sidonie hänen kovin rakastavan Franssia. Kauan aikaa jo oli hän arvannut sen noilla virnailevan tytön silmillään, — kirkkailla ja muuttelevilla kuvastimilla, jotka heijastivat muiden kaikki ajatukset, näyttämättä laisinkaan omiaan. Ehkäpä juuri tuo ajatus, että toinen nainen rakasti hänen sulhastaan oli ihan alussa tehnyt hänen mielessään Franssin rakkauden kärsittävämmäksi, ja niinkuin haudoille pannaan muistopatsaita, etteivät ne näyttäisi niin surullisilta, niin olivat Désiréen sievät, pienet, kelmeät, kasvot tuon niin synkeän tulevaisuuden kynnyksellä, tehneet sen hänestä vähemmän kamalan näköiseksi.

Nyt hankki tämä hänelle kunniallisen ja helpon tekosyyntä päästä lupauksestaan.

— En! näetsen, äiti, sanoi hän kerran rouva Chèbelle, en koskaan minä suostuisi matkaan saattamaan onnettomuutta ystävälleni. Minulla olisi siitä liika kovat tunnon vaivat... Désirée raukka! Etkös sitte ole huomannut, kuinka sairaannäköinen hän on ollut minun tuloni jälkeen ja kuinka hän katselee minuun rukoilevasti?... En! minä en tahdo tehdä hänelle tuota vaivaa, minä en vie häneltä hänen Franssiaan...

Ihmetellessäänkin tyttärensä jalomielisyyttä, piti rouva Chèbe kuitenkin tuon uhrauksen liioiteltuna, väittäen vastaan:

— Ota vaari, lapseni, me emme ole rikkaita... Semmoinen mies, kuin Frans, ei ole tarjona joka päivä.

— Sitä pahempi! Minä en naimisiin menekään... selitti suoraan Sidonie, ja pitäen verukettaan hyvänä, iski hän siihen innolla kiinni. Ei mikään saanut häntä muuttamaan ajatustaan, ei Franssin kyyneleet, jota tuo hämären syiden verhoama epäys saattoi toivottomuuden, eikä Rislerin rukoukset, jolleka rouva Chèbe suurimmassa salaisuudessa oli kuiskannut tyttärensä syyt ja joka, kaikesta huolimatta, ei voinut olla moista uhrausta ihmettelemättä.

— Elä häntä soimaa, kah!... Hän on enkeli sanoi hän veljelleen, koettaen rauhoittaa häntä.

— Niin kyllä, enkeli hän on, puolsi rouva Chèbe huoaten, niin ett'ei petetyllä rakastaja paralla ollut oikeutta edes valittaakaan. Epätoivossa päätti hän jättää Parisin ja paon vimmassa näytti Grand'-Combe hänestä liian läheiseltä, jonka tähden hän etsi ja saikin tarkastajan paikan Ismailiassa, Suezin kannaksen töissä. Hän lähti niitäkään tietämättä tahi tahtomattakaan tietää mitään Désiréen rakkaudesta, ja kumminkin, kuin hän tuli jäähyväisille, loi armas heikko tyttö häneen kauniita kainoja silmäilyjä, joissa selvään oli kirjoitettu:

"Minä teitä rakastan, ell'ei hän rakasta"...

Mutta Frans Risler ei osannut lukea noiden silmäin kirjoitusta.

Kaikeksi onneksi on kärsimään tottuneilla sieluilla loppumatointa kärsiväisyyttä. Ystävänsä lähdettyä, kävi pikku ontuva sievän kuvitusvoimansa kannattamana, jonka hän isältään oli perinyt ja hänen naisluonteensa oli puhdistanut, jälleen miehuullisesti työhönsä, sanoen:

— Minä odotan häntä.

Ja siitä pitäen aukaisi hän ihko auki lintuinsa siivet, ikäänkuin he olisivat lähteneet toinen toisensa jälkeen Ismailiaan Egyptiin... Ja sepä oli kauas!

Ennen laivaan astumistaan kirjoitti nuori Risler Marseilestä Sidonielle vielä viimeisen kirjeensä, samalla koomillisen ja liikuttavan, jossa onnetoin insinööri, sekoittamalla yhteen teknillisimmät seikat sydäntä särkevimpiin jäähyväisiin, ilmoitti lähtevänsä, pakahtuvin sydämmin, *Sahib*-nimisellä kuljetuslaivalla, "tuhannen viidensadan hevosvoiman aluksella", ikäänkuin hän olisi toivonut, että moinen melkeä höyry-hevosten luku vaikuttaisi tuohon kiittämättömään, jättämällä häneen ikuiset tunnon vaivat. Mutta Sidoniella oli aivan muita asioita mielessä.

Häntä rupesi huolettamaan se, ett'ei Georgesista ollut mitään kuulunut. Savignystä tultuaan oli hän saanut yhden kerran tietoja häneltä, eikä sitte enää. Kaikki hänen kirjeensä olivat vastaamatta. Totta on, että hän Risleriltä oli kuullut Georgesilla olevan paljo askareita ja että hänen setänsä kuolema, jonka kautta tehtaan johto oli joutunut hänen huostaansa, oli tuottanut hänelle vastaavaisuuden yli hänen voimiensa... Mutta olla sanaakaan kirjoittamatta!

Porraslavan ikkunasta, jossa hän oli jälleen ottanut hiljaiset asemansa — sillä hän oli laittanut niin, ett'ei tarvinnut enää palata neiti Le Miren luo — koki pikku Chèbe saada nähdä lemmittynsä, tähysteli kaikkia hänen hommiaan, pihalla ja rakennuksissa, ja iltasella, Savignyn juna-aikana, näki hän hänen nousevan vaunuihinsa lähteäkseen tätinsä ja serkkunsa luo, jotka viettivät surunsa ensi kuukaudet isoisän luona maalla.

Tuo kaikki häntä huoletti ja pelotti; ja tehtaan läheisyys etenkin teki Georgesin kaukana olon vieläkin tuntuvammaksi. Sanokaahan, että vähä kovemmin huutamalla, hän olisi saanut hänen kääntymään! Sanokaahan, ettei ollut kuin seinä, joka eroitti heitä! Ja kumminkin olivat he sinä hetkenä hyvin kaukana toisistaan.

Muistatteko, pikku Chèbe, tuota ikävää talvi-iltaa, kun kelpo Risler tuli vanhempienne luo omituisen näköisenä ja sanoen: "Suuria uutisia!"

Suuria uutisia todellakin.

Georges Fromont oli vast'ikään käynyt hänelle ilmoittamassa, että hän, yhtäpitävästi, setänsä viimeisen tahdon kanssa, aikoo naida Claire serkkunsa, ja koska hän suorastaan ei voinut yksin tehdasta johtaa, oli päättänyt ottaa hänet osakkaaksi ja antaa liikenteelle toiminimen: *Fromont nuorempi ja Risler vanhempi*.

Mitäs te teitte, pikku Chèbe, pitääksenne kylmäverisyttänne, kuultuanne, tehtaan teiltä hukkaan menevän ja toisen naisen anastavan paikkanne? Kamala ilta!... Rouva Chèbe parsiskeli pöydän ääressä, herra Chèbe kuivasi valkean edessä pitkällä matkustuksella sateesta kastuneita vaatteitaan. Oi, kurjaa kotia, täynnä murhetta ja ikävää! Huonosti valaisi lamppu. Pikainen ateria oli jättänyt suojaan hajun

köyhien keitoksista. Ja tuota Risleriä, joka riemun hurmoksissa jutteli, intoili ja teki suunnitelmiaan!

Kaikki nuo asiat ahdistivat sydäntänne, tekivät petoksen mielestänne vieläkin kauheammaksi, verrattuna rikkauksiin, jotka pakenivat kurotettuja käsiänne, ja katalaan keskulaisuuteen, jossa olitte tuomittu elämään...

Siitä hän oli kovasti ja kauan sairaana.

Vuoteessaan ollen, kun ikkunat varjostimien takana tärisivät, luuli tuo onnetoin aina, että Georgesin häävaunut kulkivat alahalla kadulla; ja siitä hän sai hermosetiä, äänettä, selittämättömiä kuin vihankuume, joka häntä riudutti.

Vihdoin sai aika, nuoruus, ja hänen äitinsä sekä erittäinkin Désiréen huolet, joka nyt tiesi mikä uhraus hänelle oli tehty, taudista voiton. Mutta kauvan oli Sidonie hyvin heikko, kuolettavan surun ja itkun halun vaivuttamana, joka hermotaudin tavoin häntä pudisteli.

Milloin sanoi hän tahtovansa matkustaa ja jättää Pariisi, milloin taas piti hänen päästä luostariin. Hänen omaisensa olivat hänestä kovin murheissaan, etsittiin syytä tuohon eriskummalliseen tilaan, joka oli vielä huolettavampi, kuin tauti, — kun hän yht'äkkiä tunnusti äidilleen murheittensa salaisuuden.

Hän rakasti näet Risler vanhempaa... Hän ei ollut muka koskaan uskaltanut sanoa sitä, mutta häntä hän rakasti, eikä Franssia.

Tuo uutinen hämmästytti kaikkia, Risleriä enemmän kuin muita; mutta pikku Chèbe oli niin kepo, katseli häntä niin suloisilla silmillä, että tuo kunnan mies rakastui häneen oitis, kuin hullu. Ehkäpä myös, hänen sitä arvaamatta, tuo rakkaus oli ollut hänen sydämensä pohjalla jo kauvankin aikaa...

* * * * *

Ja, näet sen, miksikä nuori rouva Risler, ihan valkoisena hääpukineessaan, hääpäivä-iltana katseli, voittoisasti hymyillen, porrasikkunaan, johon kymmenen vuotta hänen elämästään oli ikäänkuin ahtaasti puitettu. Tuo kopea hymy, jossa myöskin syvällistä surkua ja pientä ylenkatsetta kuvautui, jota vasta rikastunut voikin tuntea alottelujensa keskulaisuutta kohtaan, tarkoitti selvään köyhää ja riutunutta lasta, jonka hän oli näkevinään tuolla ylähällä vastassaan, menneen ajan ja yön synkeydessä, ja jolle hän näkyi sanovan tehdasta osoitellessaan:

— Mitäs tuosta sanot, pikku Chèbe?... Näet sen, tässä sitä ollaan nyt...

TOINEN KIRJA.

I.

Vaimoni vastaanottopäivä.

Kello on kaksitoista. Marais on murkinalla.

Angelus-soiton mataliin väräjämisiin Saint-Paulissa, Saint-Gervaissä ja Saint-Denis du Saint-Sacrementissa sekaantuu — pihoilta kohoten — tehdaskellojen kimeä helinä. Kullakin niistä on oma omituinen muotonsa. Siinä on surullisia ja iloisia, vireitä ja uneliaita. Siinä on rikkaita, onnellisia kelloja, jotka kilisevät sadoille hengille; köyhiä, ujoja, jotka ikäänkuin piilottuvat muiden taa ja tekeytyvät pienen pieniksi, peläten, että heitä vararikko kuulisi. Ja sitte valheellisia ja röyhkeitä, jotka soittavat ulkolaisille, kaduille, uskotellakseen, että muka ollaan mokomakin kauppahuone ja että väkeä paljo löytyy.

Jumalan kiitos ei Fromont'in tehtaan kello niitä ole. Se on vanha kunnan kello, hiukan rämisevä vaan, tunnettu Maraissa jo viisitoista vuotta aikaa, eikä se joutilaana ole ollut koskaan muulloin kuin sunnuntaina ja kinastuspäivinä.

Sen soidessa käydä marssii koko lauma työmiehiä vanhan rakennuksen portista ja hajoaa likeisiin ruokaloihin. Oppipojat käyvät jalkakadun laidalle muurarien kanssa istumaan. Saadakseen puolen tuhtia joutoaikaa, einehtivät he viidessä minuutissa, syöden kaikkea, mitä kuljetellaan Parisissa kiertolaiskansaa ja köyhiä varten, niinkuin kastanjia, pähkinöitä, omenia, ja heidän rinnalla taittelevat muurarit isoja leipäkakkuja, jotka ovat ihan valkoisia jauhosta ja kalkista. Naisilla on kiire ja he juosta varvastavat pois. Jokaisella heistä on lapsi katsottava kotona tai lasten majassa, vanha sukulainen tai talous hoidettavana. Tehdasilman tukehduttamina, silmäluomet turvoksissa, hiukset tummina samettipaperin hienosta yskittävästä pölystä, kiiruhtavat he, vasu käsivarrella, pitkin täpö täysiä katuja, joilla hevosradan vaunut hädin tuskin pääsevät kulkemaan väen tulvan takia.

Portin lähellä, istuen pyykkikivellä, jota ratsastajat ennen olivat käyttäneet hevosen selkään noustakseen, katseli Risler hymysuin lähtöä tehtaalta. Hänestä oli aina hyvää, tuo yhteinen arvossa pito, jota häntä kohtaan osoittivat kaikki nuo kunnan ihmiset, jotka hän tunsu siitä saakka, jolloin hän oli pieni ja alhainen niinkuin hekin. Sanat "hyvää päivää, herra Risler", jota niin monet erilaiset ja lempeät äänet lausuivat, oikein lämmittivät hänen sydäntään. Pelotta lähestyivät häntä lapset, pitkä partaiset piirustajat, osaksi työmiehiä, osaksi taiteilijoita, pistivät hänelle ohimennen kättä, sinutellen häntä. Kenties oli kaikki tämä vähä liian ystävällistä, sillä kunnan mies ei ollut vielä käsittänyt uuden asemansa viehätystä ja arvoa, ja tunnenpas erään, jonka mielestä tuommoinen yhtäkaikkisuus on nöyryyttävää. Mutta tuo eräs ei voi häntä tällä hetkellä nähdä, ja isäntä käyttää sitä hyväkseen kelpolailla syleilläkseen vanhaa kirjanpitäjää Sigismundia, joka astuu kaikesta viimeisenä, jäykkänä, pienoisena, isoon kaulukseensa kiristettynä ja paljain päin — oli minkälainen ilma hyvänsä — peläten veren syöksyä päähän.

Risler ja hän ovat maanmiehiä. Heidän ystävällinen kunnioituksensa toistansa kohtaan on alkuansa niiltä ajoilta, kun he tulivat tehtaaseen, jolloin he yhdessä suurustivat pienessä maitolassa kadun kulmassa, jonneka Sigismund nyt menee aivan yksin ja valitsee ruoaksen seinälle ripustetusta taulusta...

Mutta varo! tuossa tulla laskettaa Fromont nuoremman vaunut portista. Aamusta saakka on hän ollut ajolla; ja molemmat osakkaat, astuessaan veikeään taloon päin, jossa he asuvat aivan puutarhan perällä, haastelevat ystävällisesti asioistaan.

— Minä kävin Prochassonilaisten luona, sanoi Fromont nuorempi. Siellä minulle näytettiin uusia malleja, totta vie, hyvin sieviä... Pitää olla varoillaan. Siinä on meillä vaarallisia kilpailijoita.

Rislerpä ei ole huolissaan. Hän tuntee hyvin kykynsä ja kokemuksensa, ja sitte... mutta tämä suurimmalla luottamisella... on hän ihmeellisen keksinnön jäljillä, täysikuntoisen painimen, jonkin... annapahan olla, sitte nähdään. Jutellessaan tulevat he puutarhaan, joka on hoidettu, kuin skveeri, pallomaisine akaasioineen, jotka ovat yhtä vanhat, kuin kartano, ja komeine seineliäineen, jotka peittelevät mustia, korkeita seiiniä.

Fromont nuoremman rinnalla on Risler kauppapalvelijan näköinen, joka tekee tiliä isännälleen. Joka askeleella pysähtyy hän puhuakseen, sillä hänen liikkeensä ovat raskaat, ajatuksensa hitaiset, ja työläästi tulevat häneltä sanansa esiin. Oi, jospa hän näkisi tuolla ylähällä, toisen kerroksen ikkunan takana pienet ruusukasvot, jotka vaarin ottavat kaikki tarkasti...

Rouva Risler odottaa miestänsä aamiaiselle ja tuskastuu kunnan miehen hitaisuudesta. Kädellään viittaa hän hänelle: "Hyvä on jo!" Mutta Risler ei sitä huomaa. Hän on puuhassa pikku Fromont'in, Georges'in ja Clairen tytön kanssa, joka, loistaen karikoissaan imettäjänsä käsivarrella, on ulkona auringon paisteessa. Kuinka hän on siro. — Se on ihan teidän kuvanne, rouva Chorche.

— Niinkö pidätte, hyvä Risler? kaikki kumminkin sanovat hänen tulevan isäänsä.

— Kyllä, vähän... Mutta sentään...

Ja siitä sitte kaikki, isä ja äiti, Risler ja imettäjä hakemaan toimessaan yhtäläisyyttä tuosta pienestä ihmisen alusta, joka katselee heitä epämääräisin silmin, huikaistuna aivan elämästä ja päivästä. Puoleksi avatusta ikkunasta kumartuu Sidonie katsomaan, mitä he tekevät ja miks'eikä miehensä tule.

Sillä hetkellä pitelee Risler pikkuruista sylissään, tuota somaa myttyä valkoisia kankaita ja heleitä nauhoja, ja koettelee sitä naurattaa ja jokelluttaa, hyväillen isoisän tavoin. Kuinka hän on vanhan näköinen, mies parka! Iso ruumiinsa, jota hän pienentää lapsen edessä, karkea äänensä, joka käy kumeaksi vienontaessa, ovat sekä rumia että naurettavia.

Ylähällä polkaisee hänen vaimonsa jalkaa ja mutisee hampaiden lomitse:

— Hölmö!...

Vihdoin, odottamaan väsyneenä, lähettää hän ilmoittamaan herralle, että aamiainen on pöydällä; mutta huvi on parhaimmallaan, niin ett'ei herra tiedä, miten keskeyttää tuota ilon ja kikatuksen puuskaa. Hän saapi sentään lapsen annetuksi imettäjälle ja pujahtaa portaille nauraen sydämen täydeltä. Hän nauraa vielä tullessaan ruokasaliin; mutta vaimonsa katse keskeyttää hänen tuossa paikassa.

Sidonie istuu pöydässä, täysi ruo'an lämmitin edessään. Hän on, näköään, vaseti huonolla tuulella tuossa uhrin asennossaan:

— Vihdoin viimein... Sepä onni.

Risler käy istumaan, hiukan häpeissään.

— Älä suutu kultaseni. Lapsihan on niin...

— Olenhan teitä pyytänyt, ett'ette minua sinuttelisi. Se ei käy laatuun meidän kesken.

— Mutta yksin kun ollaan?

— Sepähän, ett'ette opi mukautumaan uuteen asemaamme... Ja kuinkas sitte käy? Ei kukaan täällä minua kunnioita. Akilles ukko minua tuskin tervehtii kulkiessani hänen koppelinsa sivutse. Tosinhan en minä ole mikään Fromont, eikä minulla ole vaunuja...

— Olehan kultaseni, sinä... tuota... te kyllä tiedätte, että sinä... että te voitte käyttää rouva Chorchensa vaunuja.

— Kuinka monta kertaa pitää minun teille sanoman, ett'en minä tahdo niitäkään sitoumusta tuon naisen kanssa.

— Mutta Sidonie...

— Kyllä, me tiedetään, sehän on päätetty... rouva Fromont on Jumala itse. Häntä ei muka saa koskeakaan. Ja minun, minun täytyy taipua olemaan mitätöin talossa, antaa nöyristää itseäni, tallata itseäni jaloissa...

— Olehan, olehan, kultaseni...

Risler parka koettaa välittää ja puhua rakkaan rouva Chorchensa hyväksi. Mutta hän on taitamaton. Se on pahin lepytys; ja silloinpa vasta Sidonie puhkeaa sanoihin:

— Minä teille sen sanon, että hän hiljaisine katsantoineen on pöyhkeä ja häijy nainen... Ensiksi hän minua inhoo, sen minä tiedän... Niin kauan kuin minä olin pikku Sidonie parka, jolle viskattiin särkyneet lelut ja vanhat vaatteet, oli kaikki hyvin; mutta nyt, kun minä olen rouva, minäkin, niin se häntä kiusaa ja vihaksi pistää... Hän muka etevämpänä on antavinaan minulle neuvoja; arvostelee tekojani... Väärin, näet, olen tehnyt pitäessäni kamarineitsyttä... Tietty se. Enkö minä muka ollut tottunut palvelemaan itseäni?... Joka paikassa etsii hän syytä loukatakseen minua. Käydessäni hänen luona keskiviikkoina, niin kuulisittepa, millä äänellä hän minulta kyselee tuosta hyvästä rouva Chèbestä... Hyvä on! niin. Minä olen Chèbe, hän Fromont. Vertoja ne vetävät toisilleen, luulen ma. Minun isoisäni oli rohtoilija. Entä mikäs hänen on? Rikastunut talonpoika, koronkiskuri... Äläs huoli, minä sen hänelle näytän jonakin päivänä, jos hän rupee liika paljon ylvästelemään, ja sanonpa myöskin, että tyttöherjansa, vaikk'eivät sitä aavistakaan, on aivan vanhan ukko Gardinois'in näköinen, ja Jumala sen tietää, ett'ei hän kaunis ole.

— Oi! sanoi Risler, joka ei saanut sanaakaan vastaukseksi.

— Niin! toden totta neuvon teitä ihmettelemään heidän lastansa! Aina se on sairas, ja itkeä tillittää yöt pitkään, kuin kissan pentu, ett'en saa maatakaan... Päivällä sitte äidin piano ja loilotukset... ral la la la laa... Jospahan se sitte olisi hauskaa soitantoa.

Risler on hyvän osan valinnut. Hän ei sano enää sanaakaan; tuokion kuluttua vasta, nähtyään hänen alkavan tyyntyä, päätti hän rauhoituksen sievistelemisillä.

— Ollaanpa sitä nyt korea tänään! Mennään kai vieraisin kohta?...

Välttääkseen sinuttelemisen hankaluuksia, käyttää hän epämääräisiä ja persoonattomia muotoja.

— En, en mene vieraisin, vastaa Sidonie jonkin laisella ylpeydellä. Päin vastoin otan vastaan vieraita, Tänään on minun vastaanottopäiväni.

Ja vasten miehensä, kummastuneita, nolostuneita kasvoja, lisää hän.

— Niinpä juuri! tänään on minun vastaanottopäiväni... Rouva Fromont'illa on päivänsä; minulla voi kai myöskin olla päiväni, luulen ma.

— Epäilemättä, epäilemättä, sanoo kelpo Risler, katsellen ympärilleen hiukan levotoinna... Siksipä olikin niin paljo kukkia joka paikassa, portailla ja salissa.

— Niin, neitsyt kävi aamulla puutarhassa... Vai oliko se väärin tehty? niin, te ette sitä sano, mutta olen varma teidän ajattelevan, että siinä olen tehnyt väärin... Luulinpa, että kukat ovat yhtä paljo meidän, kuin heidänkin.

— Tietysti... vaan kuitenkin sinun... teidän olisi ehkä pitänyt...

— Pyytää?... Kas niin... nöyryyttää vielä itseäni muutaman päivänkakkara raukan ja parin kolmen heinäkorren vuoksi! Enpä niitä sentään salaa ottanutkaan, noita kukkia; jo kun hän kohta tulee...

— Tulee vai hän? Kas, sehän on kauniisti... Sidonie hypähtää harmissaan:

— Kuinka? Se on kauniisti?... Sekö muka vielä puuttuisi, ett'ei hän tulisi. Minä, kun joka keskiviikko istun ikävissäni hänen luona turhanpäisen virnakka-parven seurassa.

Hän ei mainitse, sitä, että nuo rouva Fromont'in keskiviikot ovat häntä paljo hyödyttäneet, ovat hänelle ikäänkuin kerran viikossa ilmestyvänä kuosilehtenä, pienenä ilmoitus-kokoelmana, jossa löytyy osotettuna tapa, miten tulla sisään, mennä ulos, tervehtiä, asetella kukat telineilleen ja sikarit astiaansa, lukuun ottamattakaan piirroksia ja koko jonoa, joka seuraa hyvien ompelijattarien asunnon osoitteita ja nimiä. Sidonie ei sano myöskään pyytäneensä kaikkia Clairen ystäviä, joista hän noin halveksivasti puhuu, tulemaan luokseen hänen vastaanottopäivänään, ja heidän itsen sen valinneenkin.

Tulevatko he? Saattaisiko rouva Fromont nuorempi rouva Risler vanhemmalle häpeän jäämällä pois ensimmäisenä perjantaina? Tämä huolettaa häntä kuumeen tapaisesti...

— Mutta joutukaahan toki, sanoi Sidonie vähä väliä... Herranen aika, kuinka te syötte hitaasti!

Seikka on se, että yksi kelpo Rislerin tavoista on syödä hitaasti, sytytellä pöydässä piippuaan ja särppiä kahviaan vähin erin. Tänään on hänen heitettävä rakkaat tapansa, piippu jätettävä koteloonsa savun takia, ja heti viimeisen palan jälkeen mentävä pukeutumaan hyvin sukkelaan, sillä vaimonsa vaatii, hänen, jälkeen puolisen, tulemaan vieraita tervehtimään.

Sepä tapaus tehtaalla, kun Risler vanhempi arkipäivänä nähdään olevan puettu mustaan takkiin ja juhlakaulahuiviin.

— Häihinkös sinua viedään? huutaa hänelle rahastonhoitaja Sigismund ristikkonsa takaa.

Ja Risler, vastaa ylpeän puolisesti:

— Tänään on vaimoni vastaanottopäivä!

Pian tietää koko talo Sidonien vastaanottopäivän; ja Akilles ukkokaan, puutarhan hoitaja, ei ole vallan hyvillään siitä, että oksia on taitettu kasveista sisään käytävän luona.

Piirustuslautansa ääressä, korkeiden ikkunain valossa, istuu Risler heitettyään yltään kauniin takkinsa, joka häntä vaivaa, ja vedettyään ylös uuden uutukaiset kalvoisensa, mutta ajatus, että vaimonsa odottaa vieraita, huolettaa, vaivaa häntä ja aika ajoin pukee hän asunsa mennäkseen kotia.

— Onko kukaan tullut? kysyy hän arasti.

— Ei, ei kukaan.

Kauniisen punaisen saliin — heillä on, näet, salissa kaikki punaista damastia, kuvastin-pöytä on ikkunain välissä ja sievä pöytä keskellä heleäkukkaista lattiapeittoa — on Sidonie asettunut, kuni vieraita vartova rouva, tuolipiirin keskelle. Siellä täällä on kirjoja, aikakauslehtiä, suikean muotoinen punottu työkopsa silkisine tupsunauhoineen, orvokkivihko kidelasissa ja viheriöitseviä kasveja telineillään. Kaikki on lajiteltu säntilleen, niinkuin Fromonti Fromont'ilaisilla, alakerroksessa; mutta aisti vaan, tuo näkymätöin juova, joka erottaa ylhäisen alhaisesta, ei ole vielä saavutettu. Oli ikäänkuin keskulainen ote kauniista laatumaalauksesta. Rouvalla itsellään on liian uudet vaatteet, hän näyttää pikemmin olevan kylässä, kuin kotonaan. Rislerin silmissä on kaikki mainiota, moitteetointa; hän on

juuri sitä sanomaisillaan saliin astuessaan, vaan vaimonsa vihastuneen katseen edessä seisattuu mies raukka pelästyneenä.

— Näette, kello on neljä, sanoi Sidonie hänelle, osoittaen kelloa vihan liikkeellä... Ei tule ketään... Mutta Clairelle olen etenkin vihoissani, kun ei hän tule... Hän on kotona... minä olen varma siitä... kuulen sen.

Päivällisestä saakka oli Sidonie todellakin vaaninut pienintäkin melua alakerrassa, lapsen itkua ja oven sulkemista Risler tahtoi mennä alas, välttääkseen alkavaa aamiaispuhetta, mutta hänen vaimonsa ei päästä niinkään. Hän ainakin pitääkseen seuraa, koska kaikki hänen hylkäävät; ja Risler jääpi saamattomana, naulattuna paikalleen, kuni ihmiset ikään, jotka eivät uskalla hievahtaa ukkosen aikana peläten sen iskua. Sidonie on levotoin, menee ja tulee, muuttelee tuolia, panee paikoilleen, katsahtaa sivumennen kuvastimeen, soittaa neitsyttä ja lähettää hänen kysymään Akilles ukolta, eikö ole käynyt ketään. Hän on häijy tuo Akilles ukko. Kenties vastaa hän, kun joku tulee, että rouva on mennyt ulos.

Mutt'ei! Oven vartija ei ole vielä nähnyt ketään.

Äänettömyys ja kummastus. Sidonie seisoo vasemman puolisen ikkunan luona; Risler oikeanpuolisen. Sieltä näkyy pieni puutarha, jossa alkaa hämärtää, ja musta savu, jota korkea torvi lykkää matalalle taivaalle. Sigismundin ikkuna valaistuu ensiksi maakerroksessa; rahastonhoitaja valmistaa itse lamppunsa varovaisen huolellisesti ja hänen iso varjonsa kulkee liekin edessä, taittuen kahtia ristikkoon. Sidonien viha haihtuu hetkeksi noista tutuista asioista.

Yht'äkkiä ajavat pienet vaunut puutarhaan ja pysähtyvät oven eteen. Kas vihdoimpa tuli joku. Tuossa kauniissa silkin, kukkien, helmin etuleiden, nauhasolkien ja turkiksen pyörteessä, joka kiiti nopeasti portaita ylös tunsii Sidonie erään hienon naisen Fromont'ilaisten hyvistä tuttavista, rikkaan pronssikauppiaan vaimon. Sepä kunnia saada moisia vieraita! Pian, pian, perhe käy asemaan, herra takan luo, rouva tuoliin, selailemaan välinpitämättömästi jotakin aikakauskirjaa. Hukkaan mennyt asento. Kaunis vieras ei tullutkaan Sidonien luo; hän jäi alakerrokseen...

Oi, jospa rouva Georges olisi kuullut, mitä hänen naapurinsa puhui hänestä ja hänen ystävistään.

Samassa aukeni ovi, ilmoitettiin:

— Neiti Planus.

Tämä oli rahastonhoitajan sisar, vanha piika raukka, nöyrä ja hiljainen, joka piti velvollisuutenaan käynnin veljensä isännän vaimon luona. Hän oli ihan hämillään tuosta kiihkeästä vastaanotosta. Häntä hyväillään jos joltakin haaralta. "Sehän nyt oli teiltä ystävällistä... Tulkaa tok' lähemmäksi valkeata!" Siinä kuullaan ja tarkastellaan joka ainoata sanaa. Kelpo Risler hymyilee lämpimästi ikäänkuin kiitokseksi. Sidonie itse ilmaisee kaiken armautensa, onnellisena näyttäytyäkseen kunniansaan vertaiselleen entisiltä ajoilta ja ajatellessaan, että toinen alahalla kuulee varmaan, että hänelle on tullut vieraita. Sitte jyristään, mitä mahdollisesti enemmän, vetämällä tuoleja, työntämällä pöytää; ja kun vanha neiti lähtee pois, loistavana, ihastuneena, ja hämillään, seurataan häntä portaille kauhealla kahinalla, ja huudetaan hyvin kovaa, kumartuessa käsipuiden yli, että ollaan kotona joka perjantai... Kuulettehan, joka perjantai...

Nyt on yö. Salin molemmat suuret lamput ovat sytytetyt. Viereisessä suojassa kuuluu neitsyt kattavaa pöytää. Se on päätetty: Rouva Fromont nuorempi ei tule.

Sidonie on kalpea vimasta:

— Näette sen äkäpussia, kun ei voi nousta kahdeksaatoista astintakaan... Rouvan mielestä olemme varmaan liian halpaa väkeä... Mutta kyllä minä sen kosten...

Ja sen mukaan kuin hän purkaa vihaansa kunnottomiin sanoihin, käy hänen äänensä rivoksi, saa alhaisen roistoväen lausunnon, joka ilmaisee entisen oppilaan Le Miren makasinista.

Pahaksi onneksi sanoo Risler:

— Kuka sen tietää? Ehkä lapsi oli sairas.

Raivossa kääntyi Sidonie häneen, ikäänkuin tahtoi hän syödä hänen.

Jätättekö minun rauhaan tuosta lapsesta? Ensinkin, se on teidän vikanne, mitä minulle tapahtuu... Te ette saa minua kunnioitetuksi.

Ja kun huoneen ovi tuimasti kiinni paiskattuna, tärisyttää lampun kupuja ja kaikkia korukaluja

hyllyllä, seisoo Risler yksin, liikkumatoimna keskellä salia ja katselee hämmästyneenä ihko valkeita kalvoisiaan, leveitä kiilloitettuja jalkojaan, ja jupisee koneentapaisesti:

— Vaimoni vastaanottopäivä!

II.

Oikea ja väärä helmi.

"Mikä hänen on?... Mitä minä olen hänelle tehnyt?" kyseli Claire Fromont usein itseltään ajatellessaan Sidonia.

Hän ei tietänyt mitään siitä, mitä muinoin oli tapahtunut ystävänsä ja Georges'in välillä Savignyssa. Elämältään vilpitöin ja tyyni sielultaan kun hän oli, oli hänen mahdollisuus aavistaa, mikä mustasukkainen ja halpa kunnianhimo oli kasvanut hänen rinnallaan viisitoista vuotta. Kumminkin vaivasi häntä, tietämättään miksi, tuo ongelmoinen katse, joka hymyili hänelle kylmästi noista somista kasvoista. Lioiteltua, lapsuuden ystäväin kesken omituista, kohteliaisuutta seurasi yht'äkkiä huonosti salattu viha, kuiva ja koskeva puhe, jonka edessä Claire seisoivat neuvotoiminta kuni arvoituksen edessä. Toisinaan yhdistyi myös tuohon levottomuuteen omituinen aavistus, hämärä havainto suuresta onnettomuudesta; sillä kaikki naiset ovat vähäisen ennustajattaria, ja kaikesta puhtaimmillekin valkenee syvälinen paheen tietämättömyys hämmästyttävän kirkkauden äkillisistä nä'ivistä.

Ajoittain, hiukan pitkänlaisen juttelun, tuommoisen aavistamattoman kohtauksen johdosta, jolloin äkkiarvaamatta tavatuista kasvoista näkyy niiden todelliset ajatukset, ajatteli rouva Fromont vakaisesti tuota omituista pikku Sidonia; mutta toimellinen, kiire elämä, verhottuna lempeensä ja huoliinsa, ei antanut hänelle aikaa pysähtyä noihin vähäpätöisyyksiin.

On, todellakin, naisilla, aika jolloin olemus tekee niin pikaisia pyöräntänteitä, että kaikki näköpiirit ja näkökannat muuttuvat, muodostuvat uudestaan.

Nuorena tyttönä olisi tuo ystävyys, joka poistui hänestä kappale kappaleelta, ikäänkuin pahan käden raastamana, häntä hyvin murehdittanut. Mutta hän oli kadottanut isänsä, nuoruutensa suurimman rakkauden; sitte oli hän mennyt naimiseen. Tuli sitte lapsi ihanine vaatimuksineen joka hetki. Sitä paitsi oli hänellä luonaan äitinsä, joka oli vajonnut melkein lapsellisuuteen, jopa oli käynyt höperöksikin miehensä surullisen kuoleman takia. Niin toimekkaassa elämässä oli Sidonien oikuilla vähän sijaa; ja tuskinpa Claire Fromont lienee tullut ihmetelleeksikään hänen aviotaan Rislerin kanssa. Selvään oli hän liian vanha Sidonille mutta yhtä kaikki, koska he rakastivat toisiaan.

Harmistuakseen siitä, että pikku Chèbe oli päässyt tuohon korkeaan asemaan, tullut melkein hänen, vertaisekseen, semmoisiin joutavuuksiin oli Clairen varsin ylevä luonne kykenemätöin. Hän olisi, päinvastoin, halunnut täydestä sydämestään nähdä onnellisena ja kunnioitettuna tuon nuoren vaimon, joka asui liki häntä, eli niin sanoakseni hänen elämätään ja oli ollut hänen lapsuutensa kumppani. Sangen ystävällisesti koetti hän häntä neuvoa, johtaa maailmaan, niin kuin tehdään lahjakkaan maalaistytön kanssa, jolta puuttuu aivan vähän tullakseen viehättäväksi.

Kahden kauniin ja nuoren naisen kesken ei neuvoja niin helposti oteta vastaan. Eräänä suurena päivällispäivänä vei rouva Fromont rouva Rislerin huoneensa ja hymyili hänelle suoraan silmiin, sanoakseen hänelle häntä suuttuttamatta:

— Kovin paljo koruja, kultani... Ja sitte, näet, korkeakauluksisten vaatteiden kanssa ei panna kukkia tukkaan... Sidonie punastui, kiitti ystävänsä, mutta sydämensä pohjaan kirjoitti hän kaihon lisää häntä vastaan.

Clairen vieraiden joukossa häntä kohdeltiin jotenkin kylmästi

Saint-Gervainin etukaupungilla on vaatimuksensa, mutta elkööpa luulko, ett'ei Marais'illa ole omansa myöskin!

Nämä elinkeinolaisten, rikkaiden tehtailijain vaimot ja tyttäret tiesivät pikku Chèben historian, olisivatpa arvanneetkin sen yksin hänen tavastaan esiytyä ja olla heidän seurassaan.

Sidonie ei mitenkään ollut siihen oleentua. Häneen oli jäänyt jotakin puotimamselin tapaista. Hänen

hiukan väkinäiset, toisinaan liika nöyrät herttaisuuden osotuksensa loukkasivat samoin kuin teeskennelty ääni puodeissa; ja hänen ylenkatseellinen ryhtinsä muistutti johtajattarien kopeita katsantoja, jotka uutismakasiineissa, koreissa mustissa silkkivaatteissaan, joita panevat jälleen varastoonsa illalla pois lähtiessään, katselevat mahtavasti, suurikiharaisten hiuslaitostensa korkeudelta, vähäistä kansaa, joka tinkii uskaltaa.

Hän havaitsi, että, häntä tutkittiin ja arvosteltiin, ja hänen kainoutensa oli pakotettu varustamaan sotaan. Nimet, jotka hänen läsnä ollessa lausuttiin, hovit, pidot, kirjat, joista puhuttiin, olivat hänelle tuntemattomat. Claire teki parastaan pitääkseen häntä asiain juoksussa, ja koki yllä pitää häntä muiden tasalla kurotetuin käsin, kuin ystävä ainakin; mutta, moni noista naisista piti Sidonia kauniina. Ja siinä oli syytä kylliksi pahaksua hänen olevan heidän seuroissa. Muut, ylpeinä miestensä asemasta ja rikkaudestaan, eivät voineet osottaa kylliksi loukkaavaa mykkyyttä ja alentuvaista kohteliaisuutta häntä kohtaan, siten nöyryyttääkseen pientä nousukasta.

Sidonie yhdisti heidät kaikki yhteen sanaan. Clairen ystävät, toisin sanoin minun viholliseni!... Mutta oikein vihoissaan ei hän ollut kuin yhdelle ainoalle.

Molemmat osakkaat eivät vähääkään aavistaneet, mimmainen heidän vaimoinsa väli oli.

Risler vanhempi, aina vaipuneena painimensa keksimiseen, istuskeli toisinaan puoli yöhön saakka piirustuspöytänsä ääressä. Fromont nuorempi vietti päivänsä ulkona, einehti klubissaan, eikä ollut melkein koskaan tehtaalla. Hänellä oli syynsä siihen.

Sidonien naapuruus saattoi hänen levottomaksi. Tuo kiihkeä oikku Sidonia kohtaan, setänsä viimeiselle tahdolle uhrattu rakkaus tunki liian usein hänen muistiinsa korvaamattomine kaipauksineen; ja tuntien itsensä heikoksi, oli hän pakosalla. Hän oli vento, ponneton luonne, kyllin älykäs itseään tuntemaan, liian heikko ohjaamaan itseään. Rislerin häpäivän iltana, oli hän, oltuaan itse naimisessa tuskin muutamia kuukausia, löytänyt tuon naisen rinnalla Savignyn myrskyiltain täydellisen tyrskyn. Siitä pitäen, voimatta itselleen siitä tehdä tiliä, karttoi hän Sidonia nähdä, puhutella häntä. Pahaksi onneksi he asuivat samassa talossa, vaimot kävivät toistensa luona senkin kymmenen kertaa päivässä, ja sattumus vei heidät usein yhteen; niinpä tapahtui se omituinen asia, että tuo mies, joka tahtoi pysyä kunniallisena, hylkäsi kokonaan kotonsa ja haki huvituksia muualta.

Claire näki sen hämmästyttävästi. Hän oli tottunut isänsä kautta tuohon alituisen kauppaelämän "ulkona oloon;" ja noiden poissaolemisen aikana, hyvin uuttera velvollisuuksissaan kun oli vaimona ja äitinä, keksi hän suuria puuhia, kaikenlaisia toimia, kävelyjä lapsen kanssa ja pitkiä levollisia viivähdyksiä päivän paisteessa, joista hän palasi ihastuneena tyttökävyn edistyksestä, hurmautuneena kaikkien ulkoilmassa olevien pikkuisten ilosta ja naurusta, hänkin, omaten, hiukan heidän ilonsäteitä vakaisten silmänsä pohjalla.

Sidonie kävi ulkona yhtä paljo. Usein yöpuoleen, pakottivat Georges'in vaunut portissa rouva Rislerin nopeasti väistymään syrjään, kun hän komeassa pu'ussa palasi suurilta kaupungin matkoiltaan. Bulevaardi, näytteille asetetut tavarat ja kauvan aikaa valikoidut ostokset ikäänkuin maistelemalla nauttiakseen uutta ostamisen huvia, pitivät hänen hyvin myöhään poissa kotoa. Vaihdettiin tervehdys, kylmä katse portaiden käänteessä; ja Georges meni nopeasti kotiinsa, ikäänkuin turvapaikkaan, kätkien siellä hyväilytulvaan häntä kohden ojennetulle lapselleen yht'äkkiä tunteman levottomuutensa.

Sidonie se ei näyttänyt enään muistavan mitään, vaan halveksivan tuota velttua ja hentoa luontoa. Muutoin, hänellä oli paljo muita askareita.

Heidän punaiseen saliinsa, molempien ikkunoiden väliin, oli hänen miehensä sijoittanut pianon.

Kauvan arveltuaan oli Sidonie päättänyt opetella laulua, koska, näet, oli liian myöhään ruveta pianoa soittamaan; ja kahdesti viikossa tuli rouva Dobson, sievä tuntehikas vaaleaverinen nainen antamaan opetusta kahdestatoista yhteen. Läheisten pihain hiljaisuudessa kaikuivat nuo a...a...a...t ja o...o...o...t, hartaasti venytettyinä ja senkin kymmenen kertaa uudestaan laulettuina, avonaisista ikkunoista, kuin jostakin opistosta ikään.

Se oli kyllä, tosiaan, koulutyttö, joka siellä harjoitteli, pieni kokematon ja häilyvä olento, täynnä käsittämättömiä haluja, jonka oli kaikki opittava ja tunnettava tullakseen todelliseksi vaimoksi. Mutta hänen kunnianhimonsa kellui vaan itse asian pinnalla.

— Claire Fromont soittaa pianoa; minä rupean laulamaan... Hän pidetään komeana ja arvoisana naisena, minä tahdon, että minusta sanottaisi samaa.

Hetkeäkään ajattelematta hankkiakseen itselleen oppia, vietti hän aikansa juoksemalla puodeissa ja suurten kauppiasten luona: "Mitä tänä talvena ruvetaan käyttämään." Hän kävi uhkeissa tavaränäyttelyissä ja kaikissa, mikä pistää ohikulkijain silmiin.

Noista vääristä helmistä, joita hän kauvan oli käsitellyt, oli hänelle jäänyt jotakin näppihin, vähän teennäisraakun tapaista, niiden onteloa haurautta, pohjatointa loistoa. Hän oli kyllä itsekin väärä helmi, pyöreä, hohtava ja hyvin juotettu, johon alhaiso voi tarttua kiinni; mutta Claire Fromont oli oikea helmi, rikasta ja samalla maltillista valoa, ja eron voi kyllä huomata, kun näki heidät yhdessä. Saattoi arvata, että toinen oli helmi aina, pikkuinen helmi lapsuudesta saakka, kasvanut somuuden ja oivallisuuden aineksista, jotka olivat siitä tehneet, harvinaisen ja arvokkaan luonnon. Toinen sitä vastoin, oli Parisin, tuon väärrien jalokivien kauppiaan tekoa, joka jakelee tuhansia ihania, loistavia turhuuksia, mutta kestäättömiä, huonosti sovitettuja ja kiinnitettyjä: hän oli todellinen rihkamakaupan tuote, jossa hän oli ollut osallisenakin.

Yli muuta kadehti Sidonie Claireä lapsen tähden, joka oli ylenmäärin koristeltu kätkyensä uutimista aina imettäjänsä päähineeseen saakka. Hän ei ajatellut suloisia velvollisuuksia, täynnä kärsimystä ja kieltämystä, pitkiä, vaivaloisia uneen tuudittamisia, ja lapsen naurusuista, raikkaasta aamukylvystä loistavaa heräämistä. Ei! lapsesta piti hän vaan seurana kävelyillä... Sehän on niin kaunista tuo koristus häälyvine voineen ja pitkine höyhenineen, joka seuraa nuoria äitejä katujen pyörteessä.

Itsellään ei hänellä ollut seuranaan muita, kuin vanhempansa tai miehensä. Kernaammin kävi hän ulkona yksin. Kelpo Risler oli niin kummallinen rakkaudessaan; hän leikkeli vaimonsa kanssa kuin nukun kanssa, nipisteli häntä leukaan ja poskiin, tepasteli hänen ympärillään huudellen: "hu! huu!" tahi katsellen häntä suurin hempein silmin, kuin ystävällinen ja kiitollinen koira. Tuo typerä rakkaus, joka teki Sidoniesta lelun, porssiinikorun, hävetti häntä. Mitä hänen vanhempiinsa tulee, niin vaivasivat he häntä seurassa, johon hän tahtoi kuulua, ja kohta naimiseen jouduttuaan vapautti hän itsensä heistä vähitellen, vuokraamalla heille pienen talon Montrougeessa. Tämä oli tehnyt lopun pitkätaakkisen herra Chèben ahkeroista käynneistä hänen luonaan ja hyvän rouva Chèben loppumattomista vieraista, jossa palannut vaurastus elähytti kielittelemisten ja jouto-elämän vanhoja tapoja.

Samalla haavaa olisi Sidonie telellään tahtonut vieroittaa myöskin Delobelleläiset, joiden naapuruus häntä painosti. Mutta Marais oli keskuksena vanhalle näyttelijälle bulevaardi-teatterin läheisyyden vuoksi; sitte piti Désirée, niinkuin kaikki koturit, tutusta näköalasta, ja ikävä, talviaikaan neljästä saakka, pimeä pihansa näytti hänestä ystävältä, tuttavan kasvoilta, joita aurinko toisinaan valaisi, kuni hymyillen hänen kätevyydelleen. Voimatta suoriutua heistä, oli Sidonie päättänyt olla heitä näkemättä enää.

Ylimalkaan olisi hänen elämänsä ollut yksinäinen ja jotenkin ikävä ilman muutamia huvituksia, joita Claire Fromont hänelle toimitti. Joka kerta oli hän vihoissaan siitä. Hän ajatteli:

— Kaikkihan minä saan hänen kautta!

Ja kun päivällisen aikana hänelle tuli alakerroksesta looshipiletti tai kutsumusilta maan, ei hän pukeutuessaankaan, ihastunut kun oli voidakseen näyttäytyä, ajatellut muuta kuin kilpailijansa polkemista. Muutoin, nuo tilaisuudet kävivät yhä harvemmiksi, koska Clairelle kasvoi yhä enemmän puuhia lapsestaan. Kuitenkin kun isoisä Gardinois kävi Parisissa, ei hän koskaan jättänyt yhdistämättä molempia perheitä. Puhjetakseen ilmi, tarvitsi tuon vanhan maalaisen iloisuus pikku Sidonia, jota hänen pilansa eivät hirvittäneet. Hän vei kaikki neljä päivälliselle Philippin luo, valitsemaansa ravintolaan, jonka isännät, palvelijat ja isännöitsijät hän kaikki tunsu, tuhiasi paljo rahaa, ja sieltä saattoi heidät edeltä päin tilattuun looshiin Opéra-Comiqueen tai Palais-Royal'iin.

Teatterissa hän nauroi ääneen, puhutteli tuttavallisesti oven aukaisijattaria, niinkuin palvelijoita Philippin luona, vaati kovalla äänellä jakkaroita naisille, ja poislähtiessä tahtoi ennen kaikkia muita saada päällystakit ja turkit, niinkuin hän olisi ollut ainoa opporikas nousukas salissa.

Noihin hiukan rahvasmaisiin huveihin, joihin Georges useimmiten oli tulematta, pukeutui Claire tavallisen älyllisyytensä mukaan säädyllisesti ja kulki aina huomaamattomana. Sidonie, päin vastoin, täysin purjein, levitettyinä looshien eteen, nauroi täydestä sydäimestä iso-isän tarinoille, onnellisena päästyään kolmannelta ja toiselta rivistä, entisistä paikoistaan, noihin kauniisiin, kuvastimilla koristettuihin avant-sceneihin, joiden sametti partaat näyttivät hänestä vaseti tehdyiltä hänen vaaleita hansikoitaan, norsunluista lornjettiaan ja liesteviuhaansa varten. Julkisten paikkojen jokapäiväisyys, punaiset seinäverhot, ja kultaus se oli hänestä oikeata muhkeutta. Siinä hän loisti, kuni soma paperi kukka punotussa metalli kopassa.

Eräänä iltana, huudossa olevan kappaleen näytännössä Palais-Royalissa, läsnä olevien naisten, maalattujen kuuluisuuksien joukossa, jotka, mikroskooppillisine hattuihin ja kauhean isoine viuhkoineen näyttivät punattuja kasvojaan ja korsettiensa koverruksia baignoiren pimennosta, oli Sidonien käytös, hänen pukunsa, ja tapansa nauraa ja katsella hyvin esiin pistävät. Kaikki lornjetit salissa, tuon ruumin alla niin mahtavan magneettillisen virran opastamina, käänsivät suuntansa vähitellen looshiin, jossa hän oli. Clairea tuo vihdoon vaivasi; ja, älykkäästi pani hän omalle paikalleen miehensä, joka, pahaksi onneksi, oli sinä iltana tullut mukaan.

Georges, nuori ja komea Sidonien rinnalla, oli hänen luonnollisen kumppaninsa näköinen, kun taas, heidän takana, Risler vanhempi, aina tyyneenä ja raukeana näkyi olevan paikallaan Claire Fromont'in vieressä, joka, hiukan tummassa vaatteuksessaan, oli ikäänkuin sievä nainen incognito Opera naamiaisissa.

Poislähtiessä, otti kumpikin osakas naapurinsa käsivarteensa. Oven aukaisijatar sanoi Sidonille, Georgesista puhuessaan: "Teidän miehenne..." ja pikku vaimo loisti siitä iloisiaan.

Teidän miehenne!

Tuo yksinkertainen lause riitti kiihdyttämään häntä ja nostamaan hänen sydämensä pohjalta joukon pahoja asioita. Käytävien ja lämpiön läpi mennessään katseli hän Risleriä ja rouva "Chorchea", jotka kulkivat heidän edellä. Clairen komeus näytti hänestä hävitetyltä, halvennetulta Rislerin raskaasta käynnistä. Hän sanoi itsekseen: "Kyllä hän mahtaa rumentaa minua yhdessä käydessämme!..." Ja hänen sydämensä sykki ajattellessaan, mikä ihana, onnellinen ja ihmeteltävä pari he olisivat olleet, hän ja Georges Fromont, jonka käsivarsi värisi hänen käsivarrellaan.

Kun sitte siniset vaunut olivat noutaneet Fromont'ilaiset teatterin ovelta, kävi hän ensikerran ajattelemaan, että sittenkin tuo nainen oli anastanut hänen paikkansa ja että hänellä oli oikeus koettaa omistaa se jälleen.

III.

Blondelkadun olutmyymälä.

Naimisensa jälkeen oli Risler jättänyt käynnin olutmyymälässä. Sidonien olisi ollut mieleen nähdä hänen menevän kotoa, iltasin, komeaan klubiin, johonkin rikkaiden ja hyvin puettujen miesten kokoukseen; mutta ajatus, että hän palajaisi piipun savuun, entisten ystävänsä Sigismundin, Delobellen ja hänen isänsä luo, tuo ajatus lannisti hänen, teki hänen onnettomaksi. Risler ei siis käynyt siellä enää; ja se hänelle maksoikin hiukan. Olutmyymälä, joka oli jossakin vanhan Parisin unhottuneessa nurkassa, oli ikäänkuin muistina kotimaasta. Harvalukuiset ajoneuvot, maakerrokset korkeine ristikkoikkunoineen, ja rohtojen ja farmaseutti tuotteiden tuores haju antoivat pienelle Blondelin kadulle jonkinmoisen yhtäläisyyden muutamien Baaselin ja Zyrichin katujen kanssa. Eräs Schveitsiläinen piti tätä olutmyymälää, joka oli täpösen täynnä sikäläistä kansaa. Ovea avatessa näkyi tupakkasavun läpi, raskaan, kankean saksan murteen kaikuessa, kauhean avara, matala sali vuoliaisiin ripustettuine pöystineen, oluttynnöreineen pitkissä riveissä, sahajauhoa polvia myöten, pöydällä isoja kulhoja punaperunoineen, ja koreja, vastaleivottuine *prachtelineen*, joiden kullankeltaisille solmuille oli paksulta suolaa ripoteltu.

Kaksikymmentä vuotta oli Rislerillä siellä ollut piippunsa, pitkä, hänen nimellään merkitty piippu, tuttujen kävijöiden hyllyllä, ja pöytänsä, jonka ääressä istuskeli muutamat säveät ja hiljaiset maanmiehet, jotka kuuntelivat ja ihmettelivät, Chèben ja Delobellen loppumattomia väittelyjä heitä kuitenkaan ymmärtämättä. Kun Risler kerta oli poissa, olivat molemmat jälkimäisetkin vuorostaan hylänneet olutmyymälän monesta hyvästä syystä. Ensin asui herra Chèbe nyt liian kaukana. Lasten anteliaisuuden kautta oli hän vihdoin onnistunut toteuttaa koko elämänsä unelma.

— Kun minä tulen rikkaaksi, sanoi aina tuo pikku mies ikävässä asunnossaan Maraisissa, niin minulla on oleva oma taloni, Parisin portin lähellä, melkein maalla, ja pieni puutarha, jota kaivan ja kastelen itse. Se on oleva monta vertaa parempi terveydelleni kuin pääkaupungin kaikki puuhut.

Hyvä! nyt oli hänellä talonsa, eikä hänellä siellä hauska ollut, totta vie.

Se oli Monterougessa, lähellä valleja tuo "Pieni maja puutarhoineen", niinkuin sanoi päällekirjoitus, jonka neliskulmainen paperi antoi melkein tarkan käsityksen tiluksen ko'osta. Seinäverhot olivat uudet ja maalaiset, maalaukset ihan vereksiä; viiniköynnös-majan viereen asetettu kastelutynnöri toimitti järven osaa. Lisätäkää kaikkiin noihin etuihin, että pensasaita ainoastaan erotti tuon paratiisin toisesta, aivan samanlaatuisesta "majasta puutarhoineen", jossa asui rahaston hoitaja Sigismund Planus sisarineen. Rouva Chèbestä oli tämä kallis naapuruus. Kun tuon kunnan vaimon oli ikävä, vei hän kutomis- ja paikkaus-varastonsa vanhan piian lehtimajaan, jota hän viehätti kertomuksillaan menneeltä loisto-ajaltaan. Pahaksi onneksi ei hänen miehellään ollut samallaisia huvituksia.

Kaikki kävi hyvin vielä ensi aikoina. Oli sydän kesä. Herra Chèbe, ollen alituisesti paitahihaisillaan, askarteli talon kuntoon panolla. Pienin naula, joka talossa oli lyötävä, oli pitkäveteisten miettimisten ja loppumattomien keskustelujen aineena. Puutarhan laita samoin. Hän oli ensin päättänyt tehdä englantilaisen puutarhan, aina viheriöine nurmikkoineen, kiertävine käytävineen ja varjoisille pensaineen. Mutta pirun pensaat, kun vievät paljo aikaa kasvaakseen.

— Toden totta! mieleni tekee tehdä siitä hedelmäpuiston, sanoi pikku kärsimätöin mies.

Ja kas nyt hän ei enää uneksikaan muusta kuin kasvoslavoista, turkinpuriveistä ja persikkahäkeistä. Hän kuokki aamut pitkään, kulmakarvat rypyssä huolesta ja pyyhkieli otsaansa vaimonsa nähden, saadakseen hänen sanomaan:

— Lepäähän toki... tapathan sinä itsesi.

Laskun loppu oli, että puutarhassa tuli olemaan sekaisin kukkia, hedelmiä ja kasvoksia; ja joka kerta kun herra Chèbe meni Pariisiin, pani hän napinreikään koristeeksi ruusun kukkasarastaan.

Niinkauvan kuin kauniita ilmoja kesti, eivät nuo hyvät ihmiset väsyneet ihaelemaan auringon laskua linnoitusten taa, pitkiä päiviä ja ihanaa maa-ilmaa. Toisinaan, iltaisin, ikkunain ollessa auki lauloivat he kaksi-äänisesti; ja taivaan tahteja katsellessaan, jotka syttyivät yht'aikaa rautatievyön lyhtyjien kanssa, kävi Ferdinand runolliseksi... Mutta sepä ikävää, kuin sateet tulivat, eikä enää voinut käydä ulkona! Rouva Chèbe, täydellinen parisilainen, kaipasi Maraisin pieniä katuja, käyntejä Blancs Monteauxin torilla ja muilla ostoksilla.

Lähellä ikkunaa, tarkastus- ja ompelu-asemaltaan, katseli hän pientä kosteata puutarhaa, jossa siementyvät pyöräkellot ja kukkimasta laanneet kapusiinit itse irtaantuivat sauvoistaan riutuneen näköisinä, pitkiä, suoria, aina viheriäisiä rinteitä, ja vähän kauempana, kadun kulmassa Parisin omnibus-pysäkkiä, kaikkine kulkupykäläineen, jotka houkuttavilla kirjaimilla olivat kirjoitetut lakeeratuille seinille. Joka kerta kuin omnibus lähteä tärästi liikkeelle, seurasi hän sitä katseellaan, niinkuin virkamies Cayenessa tai Numeassa katselee Ranskaan palaavaa kuljetusalusta, oli matkustavinaan siinä, tiesi millä kohdalla se seisattuu, millä se kääntyy raskaasti, pyörillään hipaisten puotijien ikkunoita...

Vankina kävi herra Chèbe raukeaksi. Hän ei voinut enään hoitaa puutarhaa. Pyhinä linnoitukset olivat autiot; oli enää mahdollintakin kävellä ruohikossa, evästään nauttivien työmiesten perheiden joukossa, mennä parvesta toiseen, naapurina, koruilla neulotut kotut jaloissa, rikkaan lähi-tilanomistajan oikeudella. Tuota hän erittäinkin kaipasi, himoissaan kun oli, että hänelle pidettäisi seuraa. Siitä lähtien, tietämättä mitä tehdä, omaamatta ketäkään, kenen edessä mahtaila, kuka kuuntelisi hänen hankkeitaan, tarinoitaan ja kertomusta Orleansin herttualle tapahtuneesta onnettomuudesta, — sama, tiedätte, tapahtui hänelle nuorena ollessaan — ahdisti onnetoin Ferdinand vaimoan nuhteilla.

— Tyttösi pitää meitä maanpaossa... tyttösi häpeää meitä...

Muuta ei kuultu kuin: "Tyttösi... tyttösi... tyttösi..." Sillä, suuttuneena Sidonieen, eihän häntä tunnustanut omakseen, vaan jätti vaimolleen vastuun tuosta luonnottomasta ihme-lapsesta. Oikea helpotus rouva Chèbelle oli, kun hänen miehensä astui omnibus'een mennäkseen etsiskelemään Delobellea, joka aina oli altis maleksimaan, ja vuodattamaan hänen poveensa kaiken vihan, joka hänellä oli vävyään ja tytärtään vastaan.

Kuuluisa Delobelle oli myöskin vihoissaan Rislerille, ja hän sanoi kernaasti hänestä: "Hän on jonni joutava..."

Suuri mies oli toivonut pääsevänsä varsinaiseksi osaksi uuteen talouteen, pitojen toimeen panijaksi, komeuden tuomariksi. Sen sijaan kohteli Sidonie häntä sangen kylmästi, ja Risler ei häntä edes vienyt enää olutmyymälään. Kumminkaan ei näyttelijä sitä valittanut liian kovaan, ja joka kerta, kuin hän tapasi ystävänsä, vaivasi hän häntä liialla kohteliaisuudella ja mielistelemisillä; sillä hän oli tarvitseva häntä kohta.

Väsyneenä odottamaan järkevää tirehtööriä ja näkemättä koskaan roolin tulevan, jota hän monta vuotta toivoi, oli Delobelle'n mieleen johtunut ajatus ostaa teatteri ja käyttää sitä itse. Risleriltä toivoi hän varoja. Ihan parahiksi oli Temple'n bulevardilla teatteri, pieni teatteri myötävänä, tirehtörijän vararikon johdosta. Delobelle puhui siitä Rislerille, alussa hyvin yleisesti, ihan hypoteettillisessä muodossa: "Olisipa siinä oiva asia..." Risler kuunteli, niinkuin tavallisesti, kylmäverisesti: "Todella, se olisi varsin hyvä teille..." Sitte, uskaltamatta vastata "ei" suoraan alkajaispuheeseen, turvasi hän sanoihin: "nähdäänhän... sittemmin... ken tiesi..." ja lopuksi lausui onnetoman sanan: "Olisi tarpeen nähdä kulunki-arvio."

Kahdeksan päivän kestäessä ponnisteli näyttelijä, teki ehdotelmiaan, piirteli numeroitaan, istuen

molempien naistensa keskellä, jotka häntä ihaellen katselivat ja hurmoittivat tuosta uudesta unelmasta. Talossa hoettiin: "Herra Delobelle aikoo ostaa teatterin." Bulevaardilla, näyttelijäin kahviloissa puhua rähistiin vaan tuosta ostosta: Delobelle ei salannut, että hän oli löytänyt asioimis-rahain antajan, ja tämäpä kokoeli hänen ympäri koko lauman virattomia näyttelijöitä, vanhoja tovereita, jotka tulivat taputtamaan häntä olkapäille, muistuttivat häntä. — "Tiedäthän ukkoseni..." Hän lupasi pestauksia, suurusteli kahviloissa, kirjoitteli siellä kirjeitä, tervehti, sormien liikkeellä ihmisiä, jotka sinne tulivat, piti hyvin innokkaita puheluja jossakin nurkassa; ja kaksi kulunutta kirjailijaa oli jo lukenut hänelle draamansa seitsemässä kuvaelmassa, joka, "sopi kuin sormikas" avauskappaleeksi. Hän sanoi "minun teatterini!" ja kirjeitä kirjoitettiin: "Herra tirehtööri Delobellemme."

Toimitettuaan suunnitelmansa ja kulunki-arviot tehtyään meni hän Risleriä tapaamaan tehtaalta. Tällä kun oli liian paljo työtä, määräsi yhtymyksen Blondelin kadun varrella; ja sinä iltana, tultuaan ensimmäisenä olutmyymälään, asettui Delobelle vanhan pöytänsä ääreen, pyysi pullon ja kaksi lasia, ja kävi odottamaan. Kauan odotteli hän, tarkastellen ovea ja vavisten kärsimättömyydestä, Risleriä ei kuulunut. Joka kerta kuin joku astui sisään, kääntyi näyttelijä. Hän oli pannut paperit pöydälle ja luki niitä, liikutellen käsiään, päätään ja huuliaan.

Ei löytynyt sen vertaista, loistavaa asiaa. Hän jo oli näyttelevinään — se, näet, oli pääkohta — näyttelevinään omassa teatterissaan vaseti häntä varten tehtyjä, hänen mittaisia rooleja, joissa hän oli tekevä kaiken vaikutuksen...

Yht'äkkiä ovi aukesi, ja tupakan savusta näkyi herra Chèbe. Hän oli yhtä hämillään ja tuskissaan nähdessään Delobellen siellä, kun Delobelle itsekin hänestä, Hän oli kirjoittanut aamulla vävyllään haluavansa häntä puhutella hyvin tärkeästä asiasta ja odottavansa häntä olutmyymälässä. Näet, kunniasian tähden, aivan heidän välillä, kahden kesken. Tuon kunniasian seikka on se, että herra Chèbe oli antanut eron pienelle talolle Montrougessa ja vuokrannut Mail-kadun varrella, keskellä kauppa-asuntoja, makasiiniin välikerroksineen... Makasiiniin?... Herra Jumala, niin... Nyt oli hän hiukan pelossaan päähän pälähdyksestään ja huolissaan siitä, mitä hänen tyttärensä tuosta pitäisi, semminkin koska makasiini maksoi paljoa enemmän kuin talo Montrougessa ja koska siellä, sinne muuttaessa, oli muutamia isoja korjauksia tehtävänä. Tuntien ammoisista ajoista vävynsä hyvyyden, tahtoi herra Chèbe heti alussa kääntyä hänen puoleensa, toivossa saada hänet puolelleen ja jättää hänelle kaiken vastuun tuosta kodin valtiomulkkauksesta. Rislerin sijaan tapasikin hän nyt Delobellen.

He katselivat toisiaan alakättä, karsaasti, niinkuin kaksi koira, jotka ovat kohdanneet toisensa saman lautasen ääressä. Kumpikin arvasi mitä toinen odotti, eivätkä he koettaneetkaan petkutuskappaa.

— Vävyäni ei ole täällä? kysyi herra Chèbe, tähytäen pöydälle levitettyjä paperirämiä, ja korottaen "vävyäni"-sanaa, tarkkaan merkitäkseen, että Risler kuului hänelle, eikä kellekään muulle.

— Minä odottelen häntä, vastasi Delobelle, kooten paperejaan.

Hän puristi huulensa yhteen ja lisäsi mahtavasti, salamielisen ja teatterimaisen näköisenä:

— Erästä varsin tärkeää asiaa varten.

— Ja minä myös... vakuutti herra Chèbe, jonka kolme hiuskarvaa kohosi pystyyn piikkisian harjaksien tapaisesti.

Samassa kävi hän istumaan sohvalle Delobellen viereen, pyysi, kuten hän, pullon ja kaksi lasia; sitte, kädet taskussa, selkä seinää vasten ja tanakkana, odottaa kökötti hän. Molemmat vierekkäin seisovat lasit, jotka olivat määrätty samalle poissa-olijalle, olivat taisteluun vaatavien näköiset.

Ja Risler kun ei tullut.

Molemmat hiljaiset juojat tuskastuivat, olivat levottomina sohvallaan, toivossa aina vaan, että jompi kumpi väsyisi.

Lopuksi tulvi heidän paha mielensä yli partaidensa, ja, luonnollisesti, sai Risler raukka kaikki osakseen.

— Sepä säädyttömyyttä! antaa minun ikäiseni miehen näin kauan odottaa, puuttui herra Chèbe puheeksi, joka ei koskaan muulloin vetonut korkeaan ikäänsä, paitsi moisissa asianhaaroissa.

Herra Delobelle jatkoi:

— Minä luulen, toden perään, että meistä tehdään pilkkaa.

Ja toinen:

— Varmaan on tullut vieraita päivälliseksi.

— Ja vielä millaisia!... pani halveksivalla äänellä kuuluisa Delobelle, jossa heräsi haikeita muistoja.

— Seikka on... pitkitti herra Chèbe.

He lähestyivät toisiaan ja puhelivat. Kumpikin oli pahoilla mielin Risleristä ja Sidoniesta. He tyhjensivät sydämensä. Risler, vaikka olikin kunnan pojan näköinen, ei ollut oikeastaan muuta kuin itsekäs, nousukas. He pilkkasivat hänen lausuntoaan, vaatteustaan, matkivat muutamia hänen tapojaan. Sitte he puhelivat hänen taloudestaan, ja, alentaen äänensä, kertoivat salaisuuksia ja nauroivat ystävinä taas.

Herra Chèbe meni liika kauas; — Ja varokoon hän itseään! Hän on tehnyt tuhmuuden, antamalla isän ja äidin poistua lapsestaan; jos tälle jotakin tapahtuu, ei hänellä ole meitä soimaamista. Tyttö, jolla ei ole enään vanhempiaan esimerkkinä silmänsä edessä, ymmärrättehän...

— Tietysti... tietysti... sanoi Delobelle; erittäin kun Sidonie on käynyt sangen kokeiksi... Mutta mitä sille tekee. Risler saa, mitä ansaitsee. Vai olisiko hänen ikäisensä miehen pitänyt... Vait!... Tuossa hän on.

Risler oli tullut sisään, ja lähestyi heitä, pistellen kättä pitkin istuimia.

Kolmen ystävän kesken oli hankala hetki. Risler pyysi anteeksi parhaimman mukaan. Hän oli viivähtänyt, Sidoniella, näet, oli vieraita, — Delobelle kosketti Chèben jalkaa pöydän alla, — ja puhellessaan mies raukka, ollen hiukan pulassa molemmista laseista, jotka häntä odottivat, ei tietänyt kenen viereen oli istuminen.

Delobelle oli jalomielinen:

— Teillä on puhumista keskenänne, hyvät herrat, tehkää hyvin. Ja hän sopotti, iskien silmää Rislerille:

— Paperit on muassa.

— Mitkä paperit?... sanoi toinen kummissaan.

— Kulunkiarviot... kuiskutti näyttelijä. Siitä sitte, teeskennellen suurta vaiteliaisuutta, kävi hän uudelleen nurkkaan lukemaan papereitaan, pää kourissa, kourat korvissa.

Hänen vieressään juttelivat molemmat muut, ensin hiljaa, sitte kovemmin, sillä herra Chèben kimakka ja kirkuva ääni ei voinut hillitä itseään kauan... Hänen ei ollut näet vielä aika haudata itsensä, perhana vie!... Hän olisi kuollut ikävään Montrougeessa... Mailin ja Sentier'in katua, kauppapaikkojen hälinää ja liikettä, kas sitä hän tarvitsi.

— Kyllä, mutta makasiini?... Mitä varten?... uskalsi Risler lausua arasti.

— Mitäkö varten makasiini?... Mitä vartenko makasiini? kertoi herra Chèbe, punaisena kuin pääsiäismuna ja korottaen äänensä askelmansa korkeimmalle asteelle... Sitä, varten, että minä olen kauppias, herra Risler. Kauppias ja kauppiaan poika... Niin, kyllä mä yskän ymmärrän. Mulla, muka, ei ole kauppaa... Mutta kenenkä vika?... Jos ihmiset, jotka minun sulkiivat Montroge Bicêtren portin luo, kuin minkä parantumattoman ikään, olisivat olleet järkevät hankkimaan minulle varoja yritykseen... Siinä sai Risler vaatia vaitioloa, eikä kuulunut enää muuta kuin puheen palasia: "... mukavampi makasiini... laipiolta korkeampi... hengittää paremmin... tulevaisuuden hankkeita... jättiläis-asia... puhun kun aika tulee... Ihmiset hämmästyvät." Kuunnellessaan noita lauseen pätkiä, vaipui Delobelle vaipumistaan kulunkiarvioihinsa, ja oli, nerokkaan miehen tavoin, kääntänyt selkensä heidän puheilleen. Risler, tuskissaan, joi vähä väliä kulauksen olutta saadakseen ryhtiä. Lopuksi, kun herra Chèbe oli tyyntynyt, ja syystä, kääntyi hänen vävynsä nauraen kuuluisaa Delobellea kohti, jonka ankara, järkähtämätöin katse näkyi sanovan: "Hyvä! entä minä?..."

— Ai! Herra Jumala... tosiaan... ajatteli miesparka.

Vaihtaen oitis tuolia ja lasia, kävi hän istumaan näyttelijän eteen; mutta herra Chèbellä ei ollut Delobellen mailman tottumusta. Sen sijaan että hän olisi ajattelevasti poistunut, lähensi hän oluttuoppinsa ja liittyi joukkoon, niin että suuri mies, joka ei tahtonut puhua hänen läsnä ollessaan, pani juhlallisesti toistamiseen paperinsa taskuunsa sanoen Rislerille:

— Katsotaanhan sitte myöhemmin.

Toden perältä sangen myöhään, sillä herra Chèbe oli harkinnut näin:

"Vävyni on hyväluontoinen nahjus... Jos minä jätän hänen tuon visukintun kanssa, niin kuka ties mitä hän häneltä vielä kiskoo?"

Ja hän jäi heitä valvomaan. Näyttelijä oli vimmassaan. Lykätäkö asia toiseen päivään? Mahdotointa, Risler oli vast'ikään kertonut lähtevänsä seuraavana päivänä kuukaudeksi Savignyyn.

— Kuukaudeksi Savignyyn?... sanoi herra Chèbe toivotoinna, nähdessään vävynsä karkaavan hänen käsistään... Entä asiat?..

— Oi! tulenhan minä Pariisiin joka päivä Georges'in kanssa... Herra Gardinois tahtoo nähdä välttämättä pikku Sidonieta.

Herra Chèbe pudisti päätään. Hän piti sen hyvin varomattomana. Asiat on asiat. Niistä ei saa koskaan mennä pois, vaikka mikä olisi. Ties sen? Voihan tehdas syttyä yöllä palamaan. Ja hän kertoi mahtipontisesti: "Isännän silmä, veliseni, isännän silmä", sillä välin kun hänen vieressään näyttelijä — jolle myöskään tuo lähtö ei ollut ollenkaan mieleen — siiristi suuret silmänsä ja antoi niille samalla terävän ja takaavan osoitteen, todellisen isännän silmän osoitteen.

Vihdoin kesk'yön puoleen, vei viimeinen Montrougeen kulkeva omnibus pois hirmuisen apen ja Delobelle sai puhua.

— Ensin suunnitelma, sanoi hän, tahtomatta heti käydä numerokysymyksen kimppuun, ja, pänsneet nenällä, alkoi hän pontevasti, kun näyttämöllä aina: "Kun puolueettomasti katsellaan sitä rappiotilaa, johon näytelmätaide on vaipunut Ranskassa, kun mitataan matka, joka erottaa Molièren teatterin..." Niinikään oli useimpia sivuja. Risler kuunteli, imien piippuaan, tohtimatta hiiskahtaa, sillä lukija katseli tuon tuostakin häneen pänsneensä yli nähdäkseen lauseidensa vaikutuksen. Pahaksi onneksi, keskellä suunnitelman parasta paikkaa, suljettiin kahvila. Valkea sammutettiin, piti mennä pois... Ja kulunkiarviot?... Sovittiin, että hän lukisi ne tiellä. Seisatuttiin joka kaasuliekin luona. Näyttelijä lasketteli numeroitaan... Niin paljo salia varten, niin paljo valaistukseksi, niin paljo köyhien eduksi, niin paljo näyttelijöille... Tuossa näyttelijäkysymyksessä hän pysytteli:

— Hyvä puoli asiassa on se, sanoi hän, ett'ei tarvita maksaa ensimmäistä roolia... Ensimmäinen roolimme on Bibi... (Puhuessaan itsestään, kutsui Delobelle itseään kernaasti Bibiksi) Ensimmäinen rooli maksaa kaksikymmentä tuhatta francia... kun ei sitä tarvitse maksaa, niin on sama kuin ottaa ja panee 20 tuhatta francia lakkariin. Eikö niin, vai?

Risler ei vastannut mitään. Hän näytti vastenmieliseltä, silmät harhailivat, kuin sen, jonka ajatukset ovat toisaalla. Luettuaan kulunkiarviot, esitti Delobelle, joka kauhistuen näki Vieilles-Haudriettes käännöksen lähestyvän, kysymyksen suoraan. Tahtoiko hän päättää asian, tahtoiko vai ei?

— No siis!... en, sanoi Risler sankarimaisesti, rohkaistuna erittäinkin tehtaan läheisyydestä ja ajatellessaan, että asia koski hänen talonsa onnea. Delobelle ällistyi. Hän luuli asian olevan tekeillä, ja aivan liikuttetuna, paperit kädessä, katseli hän toista pyöreillä silmillään.

— En, kertoi Risler... Min'en voi tehdä sitä, mitä pyydätte... näette miksi en.

Harvaan ja kankeasti, kuin tavallisesti, selitti kelpo mies, ett'ei hän ollut rikas. Vaikka hän oli mahtavan kauppahuoneen osakas, ei hänellä ollut rahaa käytettävänä. Georges ja hän nostavat joka kuukausi määrätyn summan kassasta; sitte, vuoden lopulla tiliä tehdessä, jakavat he voiton. Talon perustaminen oli hänelle maksanut paljo: kaikki säästönsä. Vielä oli neljä kuukautta tilintekoon. Mistä ottaisi hän 30,000 francia oitis teatterin oston? Ja sitte lopuksi voisi asia käydä huonosti.

— Mahdotointa... Bibihän on elävä siellä! Niin puhuessaan suoristi Bibi rukka vartaloaan; mutta Risler oli päättänyt, ja Bibin kaikki keskustelut murtoivat aina samoja kieltoja vastaan: "Myöhemmin, kahden vuoden, kolmen vuoden perästä, saattaa olla..."

Näyttelijä taisteli kauan, puolustaen aluettaan askel askeleelta. Hän esitti uusien kulunkiarvioiden tekemistä. Voisi saada asia helpommalla... "Se on aina liian kallista minulle, keskeytti Risler... Nimeni ei ole minun. Se on osana toiminimessä. Minulla ei ole oikeutta sitä käyttää. Minä kun joutuisin vararikkoon!" Hänen äänensä värisi, lausuessaan tuon sanan: vararikko.

— Mutta kun kaikki käy minun nimelläni, sanoi Delobelle, jossa ei ollut ennakkoluuloa. Hän koetti kaikkia, otti avuksi taiteen pyhän asian, jopa ryhtyi puhumaan pikku näyttelijättärien viehättävistä silmäyksistä... Risler päästi suuren naurun:

— Olkaahan, olkaahan, ilveilijä... Mitä tuossa mulle juttelette... Te unhotatte, että olemme naineita

miehiä molemmat, vieläpä ett'on hyvin myöhä ja vaimomme varmaan jo odottavat meitä... Elkkää panko pahaksi, ettehän?... Eihän se ole kielto, ymmärrättehän hyvin sen... Tuota! tulkaa tilin jälkeen. Sitte siitä tuumitaan... Kas, Akilles ukko tuossa jo sammuttaa kaasun... Lähdän sisään. Hyvästi.

Kello kävi toista yöllä, kun näyttelijä tuli kotiinsa.

Molemmat naiset odottivat häntä, tehden työtä, kuin ainakin, mutia hiukan kuumeentapaisesti ja ripeästi, joka ei muuten ollut tavallista. Joka hetki värisivät erinomaisella tavalla suuret sakset, joita äiti Delobelle käytti leikatakseen vaskilankoja, ja Désiréen. pienet sormet, aika vauhtia hius-korua laitellensa, oikein päätä pyörryttivät niitä katseltaessa, niin sukkelaan ne liikkuivat. Levitettyinä pöydälle hänen eteensä, näytti pitkissä karpäs- ja lintu-höyhenissä myös olevan jonkimmainen loisto, komeampi väri kuin muina päivinä. Se oli siitä syystä, että kaunis vieras nimeltä Toivo oli tullut sinä iltana heidän luo. Se oli pannut kaikki voimansa noustakseen viidenteen kerrokseen takaportaita myöten, tirkistääkseen pienen asunnon oven ra'osta ja luodakseen sinne loistoisin katseen. Olkoonpa mitä vilppiä tahansa elämässä ollut, niin nuo taika loistot huikaisevat aina.

— Oi, jospa isä onnistuisi... sanoi vähä väliä äiti Delobelle, ikäänkuin yhdistäen joukon onnellisia ajatuksia, joihin hänen haaveksimisensa oli vaipunut.

— Hän onnistuu, äiti, olkaa varma. Herra Risler on niin hyvä, minä takaan hänen. Sidonie myöskin rakastaa meitä paljo, vaikka hän naimiseen mentyään näyttää hiukan välinpitämättömältä ystäviään kohtaan. Mutta pitää ottaa lukuun hänen asemansa. Muutoin, minä en koskaan unhota, mitä hän minulle on tehnyt.

Ja muistellessaan, mitä Sidonie hänelle oli tehnyt, kävi pikku ontuva vielä kiihkeämmin työhönsä. Hänen sähkön täyttämät sormensa liikkuivat kaksinkertaisella nopeudella. Olisi luullut niiden ajavan takaa jotakin pakenevaa, kiinni saamatointa, niinkuin onnea, esimerkiksi, tai jonkun rakkautta, joka ei vastaa rakkauteen.

"Mitä hän sitte sinulle on tehnyt?" olisi äidin ollut kysyttävä; mutta mitä hänen tyttärensä sanoi, ei huvittanut häntä laisinkaan silloin. Hän ajatteli ainoastaan suurta miestään:

— Hä! mitäs luulet, tyttö?... Jos isällä tulee olemaan oma teatteri, jos hän käy näyttämään, kuin ennen! Sinä et sitä muista, sinä olit silloin liian pieni. Mutta hänelläpä oli kauhea menestys, ja esille huudettiin, niin hurjasti, niin... Kerran, Alenconissa, annettiin hänelle kulta seppele... Voi, kun hän silloin oli mainio ja niin iloinen, niin onnellinen elääkseen. Jotka hänen nyt näkevät, eivät tunne ollenkaan mies raukkaani, onnettomuus on hänen niin muuttanut... Niin! minä olen varma, ett'ei tarvitsisi muuta, kuin hiukan menestystä, niin kävisi hän nuoreksi ja tyytyväiseksi!... Ja sitte sitä ansaitsee rahaa johtajana. Nantesissa oli tirehtöörillä vaunut. Ajattelepa, me vaunuissa?... Älähän muuta, vaunuissa?... Se, se olisi sinulle hyvää. Voisit käydä ulkona, päästä vähäksi aikaa tuoliltasi. Isä veisi meidät maalle. Näkisit vettä ja puita, sinun kun niin tekee mieli.

— Niin! puita... sanoi aivan hiljaa, vapisten, pikku kelmeä vankina-eläjä.

Silloin kuului talon iso ovi rutosti sulkeutuvan, ja herra Delobellen säännölliset askeleet kajahtelivat käytävässä. Oli hetki ahdistusta, ilman ääntä, ilman hengähdystä. Molemmat naiset eivät tohtineet katsoa toisiinsa ja äidin isot sakset vapisivat niin kovin, että ne leikkasivat vaski langan ihan väärin.

Varmaan oli viheliäistä kohdannut hirvuinen isku. Kukistuneet unelmansa, masentava kielto, toverien pilkka, tili kahvilasta, jossa hän oli suurustanut koko ajan velaksi, ja joka oli maksettava, tuo kaikki näkyi hänelle yön hiljaisuudessa noustessaan viidenteen kerrokseen. Hänen sydämensä oli pakahtua... Mutta hänen näyttelijä luonteensa oli niin kova, että hänen, tuossa niin todellisessa surussa, piti vielä ottaa sovelias traagillinen naamarinensa.

Hät'hätään sisään tultuaan, seisattui hän, loi katalan katseen työhuoneeseen, pöydälle, joka oli täynnä tavaroita, pieneen illalliseensa, joka häntä odotti nurkassa, ja noihin rakkaisiin tuskallisiin olentoihin, jotka häntä loistavin silmin katselivat. Näyttelijä oli varmaan minuutin ääneti ja tiedättehän, kuinka pitkä minuutti äänettömyyttä teatterissa on; sitte kävi hän kolme askelta, vaipui matalaan tuoliin pöydän ääressä ja sanoi kuiskaavalla äänellä:

— Oih! minä olen kirottu.

Samassa löi hän nyrkillä pöytään niin hirveästi, että linnut ja karpäset kuosiksi lensivät pitkin huoneen nurkkia. Pelästyneenä nousi hänen vaimonsa ylös ja lähestyi häntä arasti, Désirée taas kohosi puoleksi tuolillaan hermojen ahdistuksesta, joka veti kokoon hänen kasvojensa piirteet.

Hyykistyneenä, masentuneena tuolillaan, kädet riipuksissa, pää rinnalla, puheli näyttelijä yksin. Monolooginsa oli paloittainen, katkonainen, täynnä huokauksia ja näytelmä nikotusta, täynnä sadatusta

itsekkäitä porvarijulmureja, noita hirviöitä vastaan, joille taiteilija syöttää lihansa ja verensä.

Sitte kertoi hän kaiken teatteri elämänsä, debyytti juhlistaan, Alenconilaisten antamasta kultaseppeleestä ja naimisestaan tuon "pyhän Taimon" kanssa; ja hän osoitti olento parkaan, joka seisoi hänen vieressään, vuodattaen vetreitä kyyneleitä, vapisevin huulin ja nyökötellen vanhojen tapaan, päätänsä joka sanasta, jonka hänen miehensä lausui.

Todellakin, jokainen, joka ei ollut tuntenut kuuluisaa Delobellea, olisi tuon pitkän monologiin perästä voinut kertoa kaikki hänen elämänsä kohdat. Hän mainitsi tulonsa Pariisiin, vastuksensa, puutteen alaisuutensa... Oi! hänpä ei ollut puutetta kärsinyt, Ei tarvinnut muuta, kuin nähdä hänen leveät kukoistavat kasvonsa noiden molempien laihojen kuihtuneiden naisten kasvojen rinnalla. Mutta näyttelijä ei katsonut niihen niin tarkkaan; hän hurmoittui yhä edelleen pöyhkeistä sanoista.

— Oih! sanoi hän, niin kauan olen taistellut... Kymmenen, viisitoista vuotta olen taistellut noiden uskollisten olentojen ylläpitämänä, heidän elättämänä.

— Isä, isä, olkaa vaiti... rukoili Désirée kädet ristissä.

— Niin kyllä, heidän elättämänä... enkä sitä häpeä... Sillä pyhän taiteen vuoksi olen sallinut tuota uskollisuutta... Vaan nyt on liiaksi. Minulle on liika paljon tehty. Minä luovun.

— Oi! ystäväni, mitä tuossa puhut? huudahti rouva Delobelle syösten häntä kohti.

— Elä, heitä minut... Voimani on lopussa. Ovat tappaneet minussa taiteilijan. Se on päätetty... Minä luovun teatterista.

Olisittepa silloin nähneet molempien naisten ympäröivän hänet käsillään, rukoilevan häntä vielä taistelemaan, vakuuttavan hänelle, ett'ei hänellä ollut oikeutta luopua, niin ette olisi voineet pidättää kyyneleitänne. Delobelle pani yhtä kaikki vastaan.

Vihdoin hän myöntyi, lupasi pitää kiinni vielä jonkun ajan, koska he tahtoivat; mutta siihen sitä tarvittiin rukouksia ja hyväilemistä.

Neljännes tunnin perästä, monolooginsa tyhjentämänä ja lohdutettuna epätoivonsa puhkeamisesta, istui suuri mies pöydän päässä ja illasti hyvää kyytiä; eikä hän ollut muuta, kuin hiukan väsynyt vaan, samoin kuin näyttelijä, joka on näyteltyt hyvin pitkän ja traagillisen osan.

Semmoisissa tapauksissa näyttelijä, joka on liikuttanut kokonaisen salin ja itkenyt oikeita kyyneleitä näyttämöllä, ei ajattele sitä ulkona enää kertaakaan. Hän jättää looshiin mielen liikutuksensa, samalla kuin pukimensa ja valetukkansakin, kun taas naiivimmat katselijat, näytelmä mielessä, menevät kotiaan, silmät punaisina, ahdistunein sydämin, ja hermojen kiihdytys pitää heidät valveella vielä pitkän aikaa.

Pikku Désirée ja äiti Delobelle eivät maanneet paljo sinä yönä!

IV.

Savignyssa.

Molempien perheiden olo Savignyssa kuukauden ajan oli suuri onnettomuus.

Kahden vuoden kuluttua olivat Sidonie ja Georges taas toistensa rinnalla tuolla vanhalla tilalla, joka oli liian vanhanaikuinen olematta aina itsensä näköinen ja jossa kivet, lammet ja puut, muuttumattomina näkyivät olevan kuni pilkaksi kaikelle muuttuvalle ja katoavulle. Olisi pitänyt olla kaksi toisin karaistua, toisin kunniallista henkeä, ett'ei tuo likentäminen olisi heille ollut turmiollinen.

Mitä Claireen tulee, ei hän ollut koskaan ennen ollut onnellisempi, eikä koskaan Savigny ollut näyttänyt hänestä kauniimmalta. Sepä iloa talutella lastaan nurmikolla, missä hän pikkaraisena itse oli kulkenut, ja istua nuorena äitinä penkeillä kalveessa, jossa hänen äitinsä muinoin oli valvonut heidän leikkejään, ja Georges'in kanssa käsitysten kävellä katselemassa pienimpiä soppeja, missä yhdessä olivat kisailleet. Hän tunsu tuota levollista tyytymystä, jota tyyni elämä täydellisenä onnena hiljaisuudessa nautitsee; ja joka päivä laahasivat käytäviä myöten hänen pitkät peignoir'insa, joita lapsosen pienet askeleet, sen huudot ja vaatimukset riennättivät.

Sidonie oli vähän mukana noilla äidillisillä kävelyillä. Hän sanoi lasten melun väsyttävä itseään ja piti siinä yhtä ukko Gardinois'in kanssa, jolle kaikki kelpasi tekosyyksi kiusatakseen tyttärensä tytärtä. Semmoisen syyn hän luuli saavuttaneensa sillä, että hän huoli yksistään Sidoniesta ja toimitti hänelle vielä enemmän kemuja, kuin viimeisellä kerralla. Kaksi vuotta sitte vajaan sysätyt vaunut, joita tomuutettiin kerran viikossa, koska hämähäkit kutoivat verkkojaan silkki-istuimille, annettiin hänen käytettäväkseen. Valjastettiin kolmasti päivässä, ja portti kääntyi sarannoissaan yhtä mittaa. Kaikki talossa seurasi tuota maallista kiihotinta. Puutarhuri hoiti paremmin kukkia, sillä rouva Risler valitsi kauniimmat niistä pannakseen hiuksiinsa päivälliseksi; sitte kävi paljo vieraita. Laitettiin eväitä huviretkiä varten, joita rouva Fromont johti, mutta joissa Sidonie erottamattomana loisti ylinnä hilpeydellään. Muutoin jätti hänelle Claire paikkansa usein vapaaksi. Lapsella oli makuu- ja kävely-aikansa, joita ei mikään huvi koskaan muuttanut, Äidin täytyi mennä väkisen pois, eikä hän iltasellekaan monta kertaa päässyt menemään Sidonien kanssa molempia osakkaita vastaan, jotka palasivat Parisista.

— Suothen mulle anteeksi, sanoi hän mennessään huoneeseensa.

Rouva Risler riemuitsi. Uhkeana, joutilaana, ajaa nelisti hän hevoisilla, tajunnottomana nopeasta ajosta, ja niitäkään ajattelematta.

Vilvakka tuuli, joka puhalteli hänen harsonsa alle, elähytti häntä vaan. Hämärästi, puoleksi suljettujen ripsiensä välistä, huomasi hän tien käänteessä vierasmajan ja lapsia huonoissa vaatteissa kävelevän ruohikossa maantien varrella; se muistutti hänelle muinaisia kulkuja Rislerin ja vanhempainsa kanssa, ja pikku väristys, joka karsi hänen ihoaan, tuota muistellessaan, sijoitti hänen paremmin pehmoisesti poimuteltuun uuteen pukuunsa, joissa hänen ajatuksensa onnellisena ja rauhallisina uinahtivat vienosti vaunujen tuodittamina.

Asemalla odotti muita vaunuja. Häntä hyvin katseltiin. Pari kolme kertaa kuuli hän sopotettavan: "Se on rouva Fromont nuorempi..." ja totta on, että saattoi erehtyä nähdessään heidän tulevan sillä tavoin kaikki kolme rautatieltä, Sidonie perällä Georges'in vieressä, nauraen ja haastellen hänen kanssaan, Risler vastapäätä heitä rauhallisesti hymyillen, hiukan hämillään kauniiden vaunujen tähden ja leveät kämmenet lappeellaan polvilla. Ajatus, että hänet pidettiin rouva Fromont'ina, teki Sidonien hyvin ylpeäksi, ja joka päivä tottui hän siihen yhä enemmän. Tultuaan kotia, molemmat, perheet erosivat päivälliseen asti; mutta makaavan tyttärensä luona rauhallisesti istuvan vaimonsa rinnalla, ajatteli Georges Fromont, joka oli liian nuori ollakseen kiedottuna onnensa hellyyteen, aina tuota loistavaa Sidonieta, jonka ääni riemuisasti kaikua liverteli puutarhassa pyökkien alla.

Sillä välin kuin koko hovi muodostui nuoren vaimon oikkujen mukaan, eli ukko Gardinois ikävystyneen joutilaan ja kykenemättömän rikkaan supistettua elämää. Paraimpana huvituksenaan oli vielä hänellä vakoileminen. Palvelijain työt ja toimet, haastetut hänestä keittohuoneessa, vasut kasvoksineen ja hedelmineen, jotka tuotiin joka aamu kasvimaasta ruoka-aittaan, ne ne olivat hänen alituisten tutkistelemuksiansa esineenä. Hänellä ei ollut suurempaa huvia kuin tavata joku rikoksesta. Se oli hänen toimensa, se oli hänestä tärkeää, ja aterioidessa, vieraiden kuunnellessa, kertoi hän laajalti ilkityön ja juonet, joita hän oli käyttänyt sitä ilmisaadakseen, sekä rikollisen nä'ön, pelästyksen ja rukoukset.

Tuota palkollistensa ikuista silmällä pitoa varten oli ukkonahjus omistanut itselleen maan peittämän kivipenkin, kauhean ison paulownian takana. Lukematta tai ajattelematta istui hän siellä päiväkaudet tähystellen, sisään- ja ulos-käviöitä. Yöksi oli hän keksinyt toisen keinon. Sisään käytävän suuren etusuojan alle, johon kukilla varustetut portaat veivät, oli hän laitattanut aukon, joka oli yhteydessä hänen yläkerroksessa olevan huoneensa kanssa. Täydellinen kuulotorvi johdatti hänelle ylös kaikki äänet maakerroksesta, jopa palvelijain puheetkin, kun he portailla olivat iltaisin ilmaa nauttimassa.

Kovaksi onneksi enensi tuo liian täydellinen kone kaikki äänet, hämmensi ja venytti ne. Suuren seinäkellon alituinen tik-tak, papukaijan huuto, joka kuului alaalta orrelta, jonkun kadonnutta jyväänsä etsivän kanan kotkotus, siinä kaikki, mitä herra Gardinois kuuli, pannessaan putken korvaansa. Äänet, ne tulivat vaan sekavana hurinana ja huminana, josta oli mahdotoin erottaa mitäkään. Siihen olivat hänen laitoskustannuksensa menneet, ja siitä pitäen kätki hän akustillisen ihmeensä vuoteensa uutimen poimuun.

Eräänä yönä oli ukko vast'ikään nukkunut, ja heräten kavahti ylös oven narinasta. Siihen aikaan oli tämä jotakin tavatointa. Kaikki talossa makasivat. Ei kuulunut muuta kuin vahtikoirien kápälien tassutus hiekalla, tai niiden pysähtyminen puun juurelle, jonka latvasta huhkaja huutaa liuhutteli. Hyvä tilaisuus käyttää akustillista torvea. Pannen sen korvaansa vakuuttihe herra Gardinois, ett'ei hän ollut erehtynyt. Kopinaa kuuluu edelleen. Aukeni ovi, aukeni toinen. Porrasoven loira soljahti auki ponnistuksesta. Mutta ei Pyramis, eikä Thisbe, eikä edes Muiskukaan, julma New-foundlantilainen, ollut hievahtanut. Hän nousi hiljakseen nähdäkseen, ketkä nuo omituiset rosvot saattoivat olla, jotka menivät ulos sen sijaan, että sisään tulisivat, ja varjostimen säleiden läpi näki hän:

Hoikka, solakka mies, ryhdiltään Georges'in näköinen, tarjosi käsivartensa kaapuun puetululle naiselle. He seisattuivat ensin paulownian luo, jonka oksat olivat täydessä kukassa.

Oli ihmeen kaunis, lumivalkoinen yö. Kuu, puiden latvoja hipaisten, kokoeli loistavia hahtuvia tiheiden lehvien välistä. Säteiden valkaisemat penkereet, joilla kiherä-turkkiset New-foundlantilaiset edes takaisin kuljeskelivat yöperhoisia väjyen ja siintävä rasvatyyni vedenkalvo, kaikki hohti äänettömässä, levollisessa loistossa, ikäänkuin hopeakuvastimesta heijastuen. Siellä täällä nurmikon reunalla tuikahtelivat kiiltomadot.

Paulownian siimeksessä, kadonneina synkkään pimentoon, jota kirkas kuutamo sen ympäri muodosti, istuivat molemmat kävelijät tuokion ääneti. Äkkiä ilmestyivät he täyteen valoon, ja yhteen kiedottuna, raukeana ryhmänä kulkivat he portaiden sivu, ja katosivat pyökistöön.

— Min'olen varma siitä, sanoi itsekseen ukko Gardinois, joka tunsivat heidät. Mitäpä muutoin tarvitsi heitä tunteakaan? Vai eikö koirien levollisuus, nukkuvan talon näkö ilmaissut hänelle paremmin, kuin kaikki muu, minkälainen julkea rikos, rankaisematta, tietämättä, majoeli yöllä hänen puistonsa käytävillä? Yhden tekevä, vanha maamies oli ihastunut keksintöönsä. Valkeata ottamatta palasi hän makaamaan, hymyillen itsekseen, ja pienessä suojassa, joka oli täynnä metsästysaseita ja josta hän oli heitä vakoellut, luullen alussa itsellään olevan tekemistä rosvojen kanssa, ei kuun säteet kohta enää valaisseet muuta, kuin seinälle järjestettyjä pyssyjä ja kaiken kokoisia kuti-koteloja.

He uudistivat rakkautensa entisen lehti kujansa nurkassa. Kulunut vuosi, täynnä epäilystä, hämärää taistelua ja vastustuksia, näytti olleen vaan valmistus heidän kohtaamiseensa. Ja, sanokaahan, että kerran rikoksen tehtyään, he ihmettelivät ainoastaan, kuinka niin kauan olivat myöhästyneet... Etenkin Georges Fromont oli hurjan intohimon vallassa. Hän petti vaimonsa, parahimman ystävänsä; hän petti Rislerin, osakkaansa, tuon aina uskollisen toverin.

Hänen rikoksensa suunnattomuudesta kiihtyi hänen rakkautensa ylenpalttisuuteen ja alituisesti karttuviin omantunnon vaivoihin. Sidonie oli hänen pysyväisenä ajatuksenaan, ja hän huomasi, ett'ei hän ollut siihen asti elänytään. Mitä Sidonieen tulee, niin lähti hänen rakkautensa turhamielisyydestä ja vihasta. Yli kaikkea nautti hän sitä, että hän, näet, oli nöyryyttänyt Clairen. Oi! jospa hän olisi voinut hänelle sanoa: "Miehesi rakastaa minua... hän pettää sinut minun tähteni"... niin silloin olisi hänen mielihyvänsä ollut vieläkin suurempi. Risler taas oli hänen mielestään hyvin ansainnut sen, mitä hänelle tapahtui. Vanhalla oppilas murteellaan, jolla hän ajatteli, ehk'ei hän sitä enää lausunut, oli mies parka vaan "ukko", jonka hän oli ottanut päästäkseen varallisuuteen. Ja petettäväksihän "ukot" ovatkin luodut.

Päivällä oli Savigny Clairen ja lapsen hallussa, joka kasvoi, juoksenteli hiekalla, ja nauroi linnuille ja pilville. Äitiä ja lasta varten oli valo, ja päiväntäyttämät käytävät. Mutta siniset yöt olivat avionrikosta vasten, tuota vapaasti perehtynyttä rikosta varten, joka haasteli hiljaa, kävi melutta suljettujen varjostimien alitse ja jolle uneen taintunut talo tekeytyi mykäksi ja sokeaksi, ja näytti kallion kovaa järkähtämättömyyttä, ikäänkuin sitä olisi hävettänyt nähdä ja kuulla.

V.

Sigismund Planus vapisee kassansa tähden.

— Vaunut, ystävä Chorche?... Vaunut, minulle?... Ja mitä varten?...

— Minä vakuutan, kallis Risler, että ne ovat teille välttämättömät. Joka päivä yhteytemme ja asiamme laajenevat; yhdet vaunut eivät meille riitä. Eikä muutoin ole sopivaakaan aina nähdä toisen osakkaan ajavan, toisen kävelevän. Uskokaa, se on välttämätöin meno, ja se luetaan, tietysti, asiamme yhteisiin kulunkeihin. No, antautukaahan toki.

Se olikin oikea antautuminen.

Mielestään Risler ikäänkuin varasti jotakin ostaessaan nuo ylelliset vaunut; Georgesin karttamisesta hän sentään vihdoin myöntyi, ajatellen itsekseen:

— Sidoniepa on oleva tyytyväinen!

Miesparka ei aavistanut, että Sidonie itse kuukausi takaperin oli valinnut Binderin luonta vaunut,

joita Georges Fromont tarjosi ja jotka muka pantiin yhteisille kulungille, siks' ett'ei mies siitä huolestuisi.

Hän oli semmoinen koko ikänsä, petetyksi määrätty olento, tuo kelpo Risler. Hänen synnynnäinen rehellisyytensä ja luottamuksensa ihmisiin ja asioihin, mikä oli pohjana hänen perin suorassa luonnossaan, olivat jo jonkun aikaa sitte kasvaneet kaksinkertaisiksi levottomuuksista, joita hänellä oli tuosta *Rislerin painimen* hankkeesta, joka oli määrätty kumoomaan koko seinäpaperi-teollisuuden ja joka, hänen silmissään esitti hänen osuumsaksuaan yhtiössä. Jätettyään kaavapiirroksensa ja pienen työhuoneensa, oli hän aina ajatuksiin vaipuneen näköinen, niinkuin ne, joilla on elämänsä toisella ja huolensa toisella haaralla. Mikä onni myöskin hänelle nähdä, palatessaan, rauhaisan kotonsa, vaimonsa hyvällä tuulella, aina koreana ja hymyilevänä. Voimatta selittää muutoksen syytä, näki hän todeksi, että jonkun aikaa jo "pikkuisensa" ei ollut sama häntä kohtaan, kuin ennen. Nyt salli hän Rislerin ottaa vanhat tapansa: piipun jälkiru'an aikana, pienen ruokalevon päivällisen jälkeen, yhtymykset olutmyymälässä herra Chèben ja Delobellen kanssa. Heidän kotonsakin oli muuttunut ja kaunistunut. Päivä päivältä mukavuus teki sijaa loistoisuudelle. Huokeista kukkapöytäin keksinnöistään ja tulipunaisesta salistaan muutti Sidonie hienoihin kuoseihin, antiikki huonekalujen sekä harvinaisten fajansien käyttämiseen. Hänen huoneensa oli verhottu heleänsiniseen silkkiin ja sisustettu kuni hohtokivi-lipas ikään. Flyygeli, kuuluisaa tekoa, seisoi salissa vanhan paikalla, eikä enää kahdesti viikossa, vaan joka päivä nähtiin laulun-opettajattaren Dobson'in tulevan, romansi-kääre käsissä.

Hän oli jotenkin omituinen tyyppi tuo nuori vaimo ameriikkalaista syntyperää, jonka, ikäänkuin sitroonin soseen väriset, happamen vaaleat hiukset valuivat vimmastuneelle otsalle ja metallin sinerville silmille. Koska hänen miehensä oli estänyt hänet astumasta näyttämölle, niin hän antoi laulu opetusta ja lauloi itse muutamissa porvariperheissä. Elämällä tuossa sävelmien te'ennäisessä mailmassa, oli hän joutunut jonkinmoiseen senttimenttaaliseen toivottomuuteen.

Hän oli romanssi itsekin. Hänen suussaan näkyi "lempi"- ja "into-himo"-sanoilla olevan senkin seitsemänkymmentä tavuuta, sillä semmoisella osoitteella lausui hän ne. Oi! osoite. Sitäpä juuri mistress Dobson piti kaikkea muuta ylempänä, ja sitä hän koki turhaan jaella oppilaalleen.

Silloin oli tuon "Ay Chiquita'n" kaunis aika, jolla Parisi kokonaiset vuoden ajat kulkuansa huuhtoi: Sidonie opetteli sitä tunnollisesti, ja koko aamun kuultiin hänen laulavan:

Minulle kerrottiin sun naivan;
Siis mua vartos kuolema...

— Kuolemaaaaa! keskeytti osoitteellinen rouva Dobson, voipuvasti painaen pianon mustaa kosketinta; ja hän kuolehtui todellakin, loi vaaleat silmänsä kattoon ja heitti päänsä huimasti taaksepäin. Niin pitkälle ei Sidonie koskaan tullut. Hänen ilkkuisat silmänsä ja elämää uhkuvat huulensa eivät olleet luodut eolilaisen harpun hellätuntoisuuksia varten. Offenbach'in tahi Hervè'n soinnut, äkkiarvaamattomien säveleiden maustamina, joissa autetaan liikkeelle päänyökkäyksellä tahi lanteen heilauksella, olisivat sopineet hänelle paljoa paremmin; mutta hän ei tohtinut sitä tunnustaa raukeamieliselle opettajattarelleen. Ja, vaikka häntä olikin paljon laulatettu neiti Le Mire'n luona, oli hänen äänensä vielä nuori ja jotenkin sievä.

Ollen seuraa vailla, sai Sidonie vähitellen ystävän itselleen laulun-opettajattarestaan. Hän piti hänen aamiaisella, vei mukanaan ajamaan uusissa vaunuissa ja kaikenlaisille ostoksille. Rouva Dobson'in senttimenttaalinen ja säälivä ääni taivutti hänen salaisuuksien uskomiseen. Hänen alituiset valituksensa näkyivät tahtovan vetää puoleensa muitakin. Sidonie puheli hänelle Georges'ista, heidän lemmestään, lievittäen vikaansa vanhempiensa julmuudella, jotka muka väkisen olivat naittaneet hänen rikkaan ja häntä paljoa vanhemman miehen kanssa. Rouva Dobson oli heti altis heitä auttamaan; ei sillä, että hän olisi ollut luusittava, mutta tuolla pikku vaimolla oli intohimo intohimoon ja taipumus romantillisiin juoniin. Ollen onnetoin perheessään ja naitu hammaslääkärin kanssa, joka häntä löi, oli hänestä kaikki miehet hirviöitä, ja olletikin Risler parka näytti hänestä hirmuiselta itsevaltiaalta, jota hänen vaimollaan oli oikeus vihata ja pettää.

Tämäpä oli toimellinen ja sangen hyödyllinen tuttava. Pari kolme kertaa viikossa toi hän looshin Oopperaan tahi muihin pieniin hyvin menestyviin teattereihin, jotka yhden vuoden ajan kuluessa panevat koko Parisin liikkeelle. Rislerin silmissä tulivat paikat rouva Dobsonilta; niitä oli hänellä vaikka kuinka paljo kaikissa lauluteattereissa. Poloinen ei aavistanut, että pienin looshi "ensimmäiseen näytäntöön" oli usein maksanut kymmenen tai viisitoista louis'ia hänen osakkaalleen. Todellakin liian helppoa pettää moista miestä. Hänen tyhjentyvätöin herkkäuskoisuutensa otti levollisesti vastaan kaikki valheet, ja sitte ei hän tietänyt mitään tuosta, tekomailmasta, jossa hänen vaimonsa alkoi käydä tunnetuksi. Risler ei häntä seurannut koskaan. Harvoina kertoina, heidän avionsa alussa, jolloin hän oli mukana teatterissa, oli hän häpeällisesti nukkunut, liian yksinkertainen kun oli huoliakseen yleisöstä ja liian hidassajatuksinen viehättyäkseen näytelmästä. Myöskin oli hän äärettömän kiitollinen rouva Dobsonille, että hän täytti hänen sijansa, Sidonien vieressä. Rouva Dobsonpa teki sen niin mielellään.

Iltaisin, kun vaimonsa lähti, aina muhkeasti puettuna, katseli Risler häntä ihmetellen aavistamatta hintaa, mitä hänen vaatteensa maksoivat, saatikka kuka ne maksoi, ja niitäkään epäilemättä, odotti hän häntä, kotinurkassaan, piirustellen ja onnellisena voidakseen sanoa: "Kyllä maar' hänellä on hauska!"

Alakerroksessa Fromont'in talossa näyteltiin samallaista komediaa, mutta muutetuin roolein. Siellä taas nuori vaimo istui kotoa vartioimassa. Joka ilta, puolen tuntia Sidonien lähdettyä, aukeni suuri portti Fromont'in vaunuille, jotka kiidättivät häntä klubiin. Kauppa vaatii omansa. Korttipöydän ääressä pannaan suuret asiat kynällensä, ja sinne on mentävä ell'ei tahdota kauppahuonetta vähentää. Claire uskoi sen suoraan. Mieheensä lähdettyä oli hän hetken suruissaan. Hän olisi niin mielellään pitänyt hänen luonaan tahi lähtenyt ulos käsitysten hänen kanssaan yhdessä huvittelemaan. Mutta nähdessään lapsensa, joka jokelteli lieden ääressä ja telmi pikkuisilla punaisilla jalkasillaan, riisuttuansa, rauhoittui äiti piakkoin. Ja sitte "asiat," tuo kauppiasten valtionperuste auttoi häntä aina altistumaan.

Georges ja Sidonie tapasivat toisensa teatterissa. Yhdessä ollessaan tunsivat he alussa turhamielisyyden tyytymystä. Heitä katseltiin kovin. Sidonie oli nyt todenperään sievä ja hänen näppärät kasvonsa, jotka tarvitsivat kaikkia kuosin eriskummallisuuksia tehdäkseen todellisen vaikutuksensa, soveltuivat niihin niin hyvin, että ne näkyivät varten vasten hänelle keksityiltä. Hetken kuluttua, he menivät pois, ja rouva Dobson jäi yksin looshiinsa. He olivat vuokranneet pienen asunnon Gabrielin kadun varrella Champs-Elyséesin pyörön luona, — Le Miren työhuoneen tyttöjen haaveksima, — kaksi komeata ja rauhallista suojaa, jossa rikkaiden asuntojen hiljaisuus, ainoastaan vierivien vaunujen häiritsemänä, suloisesti heidän lempeänsä verhosi. Vähitellen rikokseensa totuttuaan, ilmestyi Sidonieen rohkeita mielihaluja. Siitä asti kuin hän oli ollut työssä, oli hänen muistissaan säilynyt tanssijaisten ja kuuluisien ravintoloiden nimet, joihin hänen nyt teki mieli mennä, samoin kuin hän tyytyväisenä näki itselleen auvaistavan selko selälleen suurien ompelijattarien ovet, joista hän i'ässään ennen ei ollut tuntenut muuta kuin kilvet. Tätähän hän etenkin etsi rakkaudessaan nuoruutensa murheiden ja nöyryytyksien korvaukseksi. Ei mikään häntä huvittanut niin paljon kuin, esimerkiksi, tultuaan teatterista tai yömatkalta Bois'ista, illallinen Café Anglaisissa, ylellisen paheen pauhinassa. Noilla alituisilla matkustuksillaan oppi hän puhe- ja käytöstapansa, rohkeat lauselmansa ja vaatteidensa leikkaukset, jotka toivat vanhan kauppahuoneen porvarilliseen piiriin sen ajan Parisi-Cocotten tarkan ja hurjan kuvauksen.

Tehtaalla alettiin epäillä jotakin. Köyhimmätkin työnaiset tekevät tuota pikaa tiukan pu'usta... Kun rouva Risler lähti ulos kolmen aikaan, katseli häntä viisikymmentä paria karsasta ja kirkasta silmää lymyten kiillotushuoneen ikkunoiden takana, nähden hänen rikollisen omantuntonsa pohjaan komeiden pukineiden läpi.

Vaarin pitämättä siitä, lentää levisivät tuon pienen hurjan kaikki salaisuudet hänen ympärilleen, kuni nauhat, jotka häilyivät hänen paljaalla niskallaan; ja hänen kymmenellä napilla varustettuihin, kultajalkineihinsa hienosti kengitetyt jalkansa kertoelivat hänen käydessään kaikenlaisista salaisista juoksuista, lattiapeitoilla verhotuista portaista, joita ne astui yöllä illalliselle, ja lämpimistä turkiksista, joihin hän kääriytyi vaunujen kiertäessä järveä lyhtyjen pilkoittamassa pimennossa.

Työmiehet nauraa virnuttelivat, keskenään kuiskutellen: "Katsokaapas tuota veikelettä!... Sepä kummallisesti on puettu ulos mennäkseen... Ei hän ainakaan kirkkoon lähteäkseen ole noin itseään koristellut... Ja ajatelkaa sitte, että hän kolme vuotta takaperin kulki joka aamu oppiin sadevaipassaan ja kahden sousin kastanjat taskussa hyppysiaansa lämmittääkseen... Nyt sitä vaan vaunuissa ajellaan..." Ja talkki-kiven pölyssä, talvet ja kesät yhä punaisten uunien tohinassa, moni köyhä tyttö ajatteli salliman oikkuja, jotka yht'äkkiä muuttavat naisen elämän, ja kävi uneksimaan kaunistä hämäärää tulevaisuutta, joka ehkä häntäkin odotti, vaikk'ei hän sitä aavistanut.

Kaikki pitivät Rislerin petettyinä miehenä.

Kaksi tehtaan työmiestä — uskollista Folies-Dramatiques'issa kävijää — vakuutti nähneensä rouva Rislerin useita kertoja teattereissa muutaman kansalaisen seurassa, joka kätkeytyi looshin perälle. Akilles ukkokin kertoi ihmeellisiä juttuja... että Sidoniella oli lemmitty, oli useampiakin lemmittyjä, sitä ei kukaan epäillyt. Vaan ei kukaan ollut vielä ajatellut Fromont nuorempaa.

Yhtä kaikki Sidonie ei ollut varovainen suhteissaan häneen. Päin vastoin näytti hän sillä koreilevan ja juuri se ehkä pelasti heidät. Monta kertaa seisotti hän hänen julkeasti portailta sopiakseen yhtymyksestä iltasella. Monta kertaa pani hän hänen vaseti vapisemaan puhumalla hänelle vasten silmiä kaikkien nähden. Ensimmäisen hämmästyksen ohi mentyä, oli Georges hänelle kiitollinenkin hänen rohkeudestaan, pitäen sen ylellisenä rakkauden intona. Siinä hän erehtyi.

Erittäinkin olisi Sidonie tahtonut, mielessään toki oikein sitä hyväksymättä, että Claire heidät huomaisi, kohottaisi ikkunan uudinta ja saisi epäluulon siitä mitä oli tekeillä. Häneltä puuttui vaan, ollakseen täydellisesti onnellinen, kilpailijattarensa mustasukkaisuus. Mutta turhaan tavoitteli hän sitä;

Claire Fromont ei huomannut mitään, hän eli kuin Risler, järkähtämättömässä suruttomuudessa.

Vanha rahaston hoitaja Sigismund, hän vaan oli todellisesti levotoin. Eikä hän vielä ajatellut Sidonieta, kun hän, kynä korvan takana, seisattui hetkeksi tilissään, tuijottaen ristikkonsa läpi pienen puutarhan märkään maahan. Hän ajatteli vaan isäntäänsä, herra Chorchea, joka nyt otti paljo rahaa kassasta juoksevia menojaan varten ja hämmensi kaikki hänen kirjansa. Joka kerta oli uusi veruke. Hän tuli luukulle kysyen huolettomasti:

"Onko teillä pikkuisen rahaa, hyvä Planus?... Minut taas nylkivät eilen illalla kortin lyönnissä, enkä tahtoisi lähettää pankkiin niin vähää varten..."

Sigismund Planus aukasi, ikäänkuin vastenmielisesti kassansa, antaakseen vaaditun summan, ja kauhulla muisti hän sitä päivää, jolloin herra Georges, joka silloin oli kahdenkymmenen vanha, tunnusti sedälleen hävittäneensä pelissä muutamia tuhansia franceja.

Ukko kammoksui klubia ja halveksi kaikkia sen jäseniä. Kun siihen kuuluva rikas kauppias, kerran tuli tehtaalle, sanoi Sigismund häikäilemättä:

— Piru vieköön teidän klubinne... Kahdessa kuukaudessa on herra Georges jättänyt sinne yli kolmekymmentä tuhatta francia.

Toinen purskahti nauruun:

— Mutta tehän erehdytte, ukkoseni... siitä on vähintäkin kolme kuukautta, kun emme ole nähneet isäntäänne.

Planus ei väittänyt vastaan; mutta hänen mielessään syntyi kauhea ajatus, jota hän hautoi koko päivän.

Kosk'ei Georges käynyt klubissa; missäs hän sitte vietti iltansa? minne hukkasi hän niin paljo rahaa?

Selvään piileili sen alla joku naisjuttu.

Siitä asti kuin tuo ajatus hänelle johtui mieleen, alkoi Sigismund Planus totisesti vavista kassansa tähden. Tuo vanha karhu Bern'in kantonista, joka oli jäänyt naimattomaksi eläessään, pelkäsi hirmuisesti naisia ylipäätään ja Parisittaria erittäinkin.

Ennen kaikkia, rauhoittaakseen oman tunteensa, piti hän velvollisuutenaan ilmoittaa siitä Rislerille. Alussa teki hän vaan viittauksia:

— Herra Chorche menettää paljon rahaa, sanoi hän eräänä päivänä.

Risler ei ollut siitä milläänkän:

— Minkä minä sille teen, Sigismund ukkoseni?... Hänellä on oikeutta siihen.

Kelpo mies ajatteli niinkuin hän puhuikin. Hänen silmissään oli Fromont nuorempi talon itsenäinen herra. Sepä koreata olisi, tosiaankin, jos hän, Risler, vanha piirustaja, rupeaisi muistutuksia tekemään. Rahaston hoitaja ei uskaltanut siitä enää hiiskuakaan, kunnes kerran erästä suuresta shaalimakasiinista tarjottiin kuuden tuhannen francin tili.

Hän meni tapaamaan Georges'ia hänen työhuoneestaan;

— Onko tämä maksettava?

Georges Fromont oli hiukan hämmästyksissään. Sidonie oli unhottanut ilmoittaa hänelle tuosta uudesta ostoksesta; hän teki nyt mielin määrin mitä tahtoi.

— "Maksakaa, maksakaa, Planus hyvä..." sanoi hän hämillään, ja lisäsi: "Pankaa se Fromont nuoremman tilille... Se on minulle toimitettavaksi annettu asia..."

Sinä iltana näki ukko Sigismund, lamppua sytyttäessään, Rislerin kulkevan puutarhan poikki, ja koputti hänelle ikkunaan:

— Se on nainen, sanoi hän ihan hiljaa... Nyt minulla on todistuksia...

Lausuessaan tuon kauhean sanan "nainen", vapisi hänen äänensä pelosta, joka kuitenkin hälveni tehtaan jyrinässä. Työn pauhina kuului silloin katalalta tuosta onnettomasta rahaston hoitajasta. Hänestä näytti että kaikki nuo käynnissä olevat koneet, kauhea torvi, joka savua heittää tupsutteli ja eri toimissaan olevien työmiesten hälinä, että kaikki tuo pauhasi, liikkui ja uupui pienen, salaperäisen, samettiin puetun ja jalokivillä koristetun olennon vuoksi.

Risler pilkkasi häntä, eikä ottanut uskoakseen. Hän tunsu ammon ajoista maanmiestensä kiihkon nähdä kaikessa naisen turmiollista vaikutusta. Sentään johtuivat ukon sanat toisinaan hänen mieleensä, erittäin iltaisin, yksinäisyyden hetkinä, kun Sidonie, lähettyään rouva Dobsonin kanssa teatteriin, kaiken pukemismetelin jälkeen, jätti huoneensa hyvin tyhjäksi niin kohta kuin hänen pitkä laahuksensa oli kulkenut kynnyksen yli. Kynttelit paloivat kuvastimen edessä; pienet toaletti kapineet, hajallaan ja mullin mallin huoneessa ilmaisivat hurjia oikkuja ja liikanaisia menoja. Risler ei huomannut mitään, ainoastaan silloin, kun hän kuuli Georges'in vaunujen ajavan pihalla, oli hänen paha olla ajatellessaan, että alakerrassa rouva Fromont vietti iltansa yksin. Poloinen! Jos sentään oli totta, mitä Planus sanoi... Olikohan Georges'illa talous kaupungissa... Oi! se olisi hirvittävä.

Silloin ei hän mennyt työhön, vaan sen sijaan alas kysymään, oliko rouva tavattavana, ja katsoi velvollisuudekseen pitää hänelle seuraa.

Tytti oli jo levolla; mutta pieni myssy ja siniset jalkineet vetelehtivät vielä valkean ääressä lelujen joukossa. Claire luki tai teki työtä, ja hänen vieressään istui hiljaa hänen äitinsä, yhä hieroen, innokkaasti tomuttaen, ja puhailtaen kellokoteloon, ja kymmenen kertaa peräkkäin tuolla itsepäisellä kiihkolla ottaen ja pannen saman esineen paikalleen tuskallisella liikkeellä. Ei hänkään, kelpo Risler, ollut liian iloinen seuran pitäjä; mutta se ei estänyt nuorta vaimoa kohtelemasta häntä ystävällisesti. Hän tiesi kaikki mitä Sidoniasta puhuttiin tehtaalla; ja vaikk'ei hän uskonut puoliakaan, niin ahdisti hänen sydäntään nähdä tuon mies raukan niin usein vaimonsa jättämänä. Molemmat puolinen sääli oli noiden rauhallisten suhteiden pohjana, eikä ollut liikuttavampaa niitäkään kuin nähdä noiden molempien hyljättyjen surkuttelevan ja koettelevan huvitella toisiaan.

Istuessaan keskellä salia pienen valaistun pöydän ääressä, tunsu Risler itsessään vähitellen kodon lämpöä ja ympäröivien esineiden sopusointua. Siellä näki hän kaluston, jonka hän tunsu kaksikymmentä vuotta aikaa ja vanhan isäntänsä kuvan, ja rakas rouva "Chorche," joka istui kumartuneena hänen vieressään jonkun sievän ompelutyön ääressä, näytti hänestä vielä nuoremmalta ja herttaisemmalla noiden vanhojen muistojen keskellä. Ajoittain nousi hän ylös ja meni katsomaan makaavaa lasta, jonka kevyt huokuminen kuului viereisestä suojasta. Tietämättään miksi, mutta Rislerin oli täällä parempi, mieluisampi olla, kuin kotonaan; sillä välistä oli hänestä hänen kaunis asuntonsa, jonka ovet yhtä mittaa aukenivat ja sulkeutuivat Sidonien pikaisia kulkuja varten, aution, tuulien valtaan heitetyn kojun näköinen. Hänen kotonaan elettiin nuotio elämää, täällä asuttiin. Huolellinen käsi hoiti järjestystä ja somuutta. Piiriin asetetut tuolit ikäänkuin juttelivat hiljaa keskenään, ihanasti palaa räiskiä valkea takassa ja tytyn pikku myssy sinisine nauhoineen muistutti lapsen suloista hymyä ja katsetta.

Silloin, Clairen ajatellessa, että tuommoinen oiva mies olisi ansainnut toisellaisen elämän kumppanin, arveli Risler, nähdessään nuo tyynet ja kauniit kasvot puoleensa käännettyinä sekä nuo lempeät, älykkäät silmät, minkähän ruojan tähden Georges Fromont oli hyljännyt noin ihanan vaimon.

VI.

Tili.

Talo, jossa ukko Planus asui Montrougeissa, oli sen talon, vieressä, jossa Chèbeläiset jonkun aikaa olivat eelleet. Siinä oli yhtäläinen kolme ikkunainen kerros maakerroksen päällä ja samallinen pieni puutarha säleaitooneen ja viheriöine puksipuineen. Vanha rahastonhoitaja asui siellä sisarineen. Aamulla lähti hän kotoa ensimmäisellä omnibuksella, tuli takaisin päivälliseksi, ja pyhänä pysyi hän kotonaan hoitaen kukkia ja kanojaan. Vanha piika, hänen sisarensa, piti huolen taloudesta ja talon tarpeista. Onnellisempaa paria ei ole koskaan ollut.

Molemmat olivat naimattomia ja vihasivat yhtä paljo avioa. Sisar kammoi kaikkia miehiä, veli epäili kaikkia naisia, niin ollen kunnioittivat he sentään toisiaan, pitäen kumpikin toinen toisensa poikkeuksena sukupuolensa yleisestä turmiosta.

Puhutellessaan veljeään, sanoi sisar aina: "Herra Planus, veljeni!" ja keskellä puhettaan mätti veli aina samalla juhlallisuudella: "Neiti Planus, sisareni!" Huolimatta siitä, että nuo arat ja suoraluontoiset olennot joka päivä kulkivat Parisin ristiin rastiin, eivätkä he sitä laisinkaan tunteneet, vaan pitivät sen kahden laatuisten hirviöiden tyssijana, jotka kokivat tehdä toisilleen pahaa, minkä suinkin voivat, ja kun joku perhenäytelmä, tahi juoruja jostakin talosta, tuli heidän korviinsa, niin kumpikin, ajatustaan seuraten, sytytti eri rikoksellista.

- Se on miehen syy, sanoi "neiti Planus sisareni."
- Se on vaimon syy, vastasi "herra Planus veljeni."
- Voi niitä miehiä...
- Voi, niitä vaimoja...

Ja siinä oli heidän ikuinen väittely aineensa, niinä harvoina joutohetkinä, joita Sigismund ukko pidatti itselleen päivästä, joka oli yhtä hyvin täytetty ja järjestetty, kuin hänen kassakirjansakin. Jonkun aikaa jo olivat veljen ja sisaren ottelut olleet tavattoman vilkkaat. Mitä tehtaalla tapahtui oli heidän alituisena huolenaan. Sisar surkutteli rouva Fromont nuorempaa ja piti hänen miehensä käytöstä kokonaan kunnottomana; mitä Sigismundiin tulee, ei hänellä ollut kyllin katkeria sanoja tuntematointa dattaa vastaan, joka pani kassan maksamaan kuuden tuhannen franc'in shaalin. Hänestä koski asia tuon vanhan kauppahuoneen kunniaa ja mainetta, jota hän nuoruudestaan oli palvellut.

- Mihin me tässä joudumme?... sanoi hän tuon tuostakin... Voi, niitä vaimoja...

Kerran neuloi neiti Planus lieden ääressä, veljeään odotellen.

Pöytä oli jo ollut katettu puolen tuntia, ja vanha piika alkoi huolestua noin odottamasta viipymyksestä. Samassa tuli Sigismund sisään, masentunein kasvoin, ja sanaakaan lausumatta, mikä oli aivan vastoin hänen tapojaan.

Hän odotti siksi kuin ovi oli ihan kiinni; sitte, vastaukseksi sisarensa kysyvälle ja levottomalle katseelle.

- Mull'on uutisia, sanoi hän matalalla äänellä. Tiedän naisen, joka on meitä perikatoon saattamaisillaan.

Luotuaan tarkastavan katseen pienen ruokasalinsa mykkään kalustoon, lausui hän vielä hiljemmin, niin kummallisen, niin odottamattoman nimen, että neiti Planus vaati hänen kertomaan sen uudestaan.

- Onko se mahdollista?
- Kyllä se on niinikään!...

Ja huolimatta murheestaan, oli hän melkein riemuitsevan näköinen.

Vanha piika ei voinut sitä uskoa... Niin hyvin kasvatettu, niin kohtelias ihminen, joka niin sydämellisesti oli häntä ottanut vastaan!... Kuinka sitä voi olettaakaan?

Sigismund Planus sanoi: "Minulla on todistuksia..."

Siitä hän sitte kertomaan, että Akilles ukko oli eräänä iltana yhdentoista aikaan nähnyt Georges'in ja Sidonien juuri silloin, kuin he menivät pieneen maataloon Montmartren kaupungin osassa. Ja se mies ei valehtelee. Hänet tunnettiin jo kauan aikaa. Sitä paitsi oli muutkin heitä nähneet. Tehtaalla ei muusta puhuttukaan, kun siitä. Risler vaan ei aavistanut mitään.

- Mutta velvollisuutenne on ilmoittaa hänelle, selitti neiti Planus.

Ukko kävi vakaisen näköiseksi.

— Se on kovin arka asia... Mikä sen ensin tietää, uskooko hän minua? Löytyyhän semmoisia umpisokeita... Ja sitte, joutuessani molempien osakkaiden väliin, on paikkani vaarassa... Voi, niitä naisia... niitä naisia... Entä Risler, kun olisi voinut olla niin onnellinen. Kun minä hänen tuotin kotimaaltaan veljineen, eikä hänellä ollut penniäkään; ja nyt on hän Parisin yhden ensimmäisten kauppahuoneiden etunenässä... Hänkö vai pysysi alallaan!... No, ja vielä mitä... Naida sen piti... Niinkuin hän muka olisi tarvinnut naida... Ja sitte vielä ottaa Parisitar, pörröpää, joka tuo turmion rehelliselle huoneelle, kun kyllä käsillä löytyi melkein hänen ikäisensä kelpo tyttö, oman maan lapsia, joka on tottunut työtä tekemään ja, totta maarin, salvoksista pitää!...

Neiti Planus-sisarellani, jonka ruumiinrakennukseen hän viittasi, olisi ollut hyvä tilaisuus huudahtaa: "Voi, niitä miehiä... niitä miehiä..." mutta iän oli vaiti. Se oli liian arka kysymys, ja ehkä, todellakin, jos Risler ennen muinoin olisi tahtonut, niin olisi hän ollut ainoa...

Ukko Sigismund jatkoi:

— Kas nyt, missä sitä ollaan... Kolme kuukautta jo on Parisin ensimmäinen seinäpaperitehdas riippunut tuon joutavan rievun helmoissa. Nähdä pitää vaan kuinka rahat juoksee. Joka päivä on herra

Georges ensimmäisenä luukullani. Minuun hän aina kääntyy, sillä pankissa tuota liian huomattaisi, kun taas kassassa raha aina liikkuu, tulee ja menee... Mutta annapas tilin tulla!... Siinä sitä vuoden lopussa kauniita laskuja saadaan!... Hulluinta kaikista on se, ett'ei Risler vanhempi pane sitä mieleensä. Minä olen monesti sanonut: "Varo vaan, herra Georges tekee hulluuksia tuon naisen tähden..." Joko hän menee pois hartioitaan kohottaen, tahi vastaa, ett'ei se häneen kuulu ja että Fromont nuorempi on isäntä... Tosiaankin mulla ei ole luottamusta... mulla ei ole luottamusta...

Rahaston hoitaja ei lopettanut lausettaan; mutta hänen vaikenemisensa oli runsas salaisista ajatuksista.

Vanha piika oli kummissaan; mutta niinkuin useimmat naiset samallaisissa tapauksissa, niin hänkin, etsiäkseen keinoa pahetta vastaan, sen sijaan eksyi monenlaisiin surkutuksiin... Kova onni, ett'ei hän sitä tietänyt ennen, kun Chèbeläiset vielä olivat heidän naapureina. Rouva Chèbe oli niin arvokas ihminen. Olisi voinut sopia hänen kanssa, että hän olisi katsonut Sidonien perään ja puhunut vakavasti hänen kanssaan.

— Todellakin, se on kelpo ajatus, keskeytti Sigismund. Teidän olisi mentävä Mailkadun varrelle ilmoittamaan vanhemmille. Minä arvelin ensin kirjoittaa Franssille... Hän on aina vaikuttanut veljensä, ja hän on ainoa maailmassa, joka voisi sanoa hänelle joitakuuta asioita... Mutta Franssi on niin kaukana... Ja sitte olisi hirveätä tulla sieltä asti... Risler parka, minun käy häntä sentään sääliksi... Mut ei! parasta on vielä ilmoittaa Chèbelle... Otattehan sen toimeksenne, siskoni?...

Asia oli arveluttava. Neiti Planus esteli hiukan; mutta hän ei ollut koskaan osannut vastustaa veljensä tahtoa, ja halu ollakseen hyödyksi vanhalle Risler ystäväilleen sai hänet tekemään päätöksen.

Vävynsä hyvyyden tähden, oli herra Chèbe'n onnistunut toteuttaa uusi haaveensa. Kolme kuukautta oli hän jo asunut kuuluisassa makasiinissaan Mail-kadun varrella, ja tuo makasiini ilman tavaroita, jonka ikkunaluukut au'aistiin joka aamu ja joka ilta suljettiin, kuni suurissa kauppahuoneissa, ihmetytti koko kaupungin osaa. Hyllyjä oli laitettu ylt'ympäri, uusi kauppapöytä, salalukkoinen kirstu ja suuri vaaka. Sanalla sanoen, herra Chèbe'lla oli valmiina tarpeet mihin kauppaan hyvänsä, mutta hän ei tietänyt vielä varmaan, minkä hän valitsisi.

Hän ajatteli sitä joka päivä kävellessään ristin rastin makasiinissaan, joka oli täyteen läjitetty useita makuuhuoneen kaluja, jotka eivät olleet sopineet takasuojaan; sitä hän ajatteli myöskin, seisoessaan ovensa kynnyksellä ja, kynä korvan takana, suloisissa mietteissään kiintyessään parisilaisen kauppa elämän touhuun. Ohikulkevat kauppapalveliat, näytekirjat kinalossa, kuljetuslaitosten vankkurit, omnibukset, kantomiehet puriluineen, käsipyörät, tavarain purkaus naapurein ovilla, kangasmytyt ja nauhat, jotka laahasivat katu-ojan lo'assa ennen kuin alustaan pääsivät, noihin rikkauksilla sullottuihin loukkoihin, jossa kauppahuoneiden varallisuus orastaa, kaikki tuo viehätti herra Chèbeä...

Huvikseen koetteli hän arvata kääryjen sisällystä, oli ensimmäisenä rähinässä, kun joku taakka putosi kulkijan jaloille, tahi kun ajurien virmat hevoset pillastuivat ja käänsivät pitkät ajokalut kadun poikki siten estäen kaiken liikkeen. Sitä paitsi oli tuhansia huvituksia, niin kuin pikku kaupustelijalla, jolla ei ole ostajia, esim. rankkasateet, onnettomuudet, varkaudet ja torat...

Päivän kuluttua, huumautuneena, masentuneena ja runneltuna muiden työstä, loikoi herra Chèbe nojatuolissaan, ja sanoi vaimolleen, otsaansa pyyhkiessään:

— Kas semmoista elämää oli minun tarvis! — toimellista elämää...

Rouva Chèbe nauroi hiljaa, mitäkään vastaamatta. Uupuneena miehensä alinomaisista oikuista, oli hän sijoittunut, parhaimman mukaan, takasuojaan, joka antoi mustalle kartanolle päin, lohdutti itseään ajatteleamalla vanhempainsa hyvää oloa ennen muinoin ja tyttärensä varain vaurautta, ja, ollen aina siististi puettu, oli hän jo ennättänyt saavuttaa muonan hankkijainsa ja naapuriensa kunnioituksen.

Enempää hän ei vaatinutkaan, kun ei häntä vaan sekotettu työmiesten vaimojen kanssa, jotka usein olivat häntä varakkaimpiakin, ja kun hän vaan sai pitää, muusta huolimatta, pienen porvarillisen arvoasteensa. Se oli hänen pysyvä huolensa; sekä myös tuo pieni suoja perällä, jossa hän asui ja jossa oli pimeä jo kolmen aikaan, loisti aina järjestettynä ja hyvässä kunnossa. Päivällä pantiin vuode kokoon sohvaksi, vanha shaali oli pöytäliinana, uunin päällys toimitti ruokahuoneen virkaa varjostimen takana, ja hiilosastian kokoisella liedellä kiehui siististi ruoka. Rauha se se oli tuon vaimo raukan unelma, jota tukalan kumppanin ainainen juonittelu häiritsti.

Sinne muutettuaan, kirjoitti herra Chèbe suurilla jalan korkuisilla kirjaimilla vastamaalatulle oven päällyställe:

TOIMITUS- JA VIENTI-ASIOIMISTO.

Mitään erityistä ei mainittu. Hänen naapurinsa möivät tylliä, verkkaa tai palttina kankaita; hän oli valmis vaikka mihin, tietämättä oikeastaan, mitä yrittäisi. Siinä sitä toimitettiin rouva Chèbe'lle iltasin maata pannaessa!

— Min'en oikein hyvin tunne palttina kankaita; mutta verasta minä kyllä vastaan. Vaan jos verkakauppaa harjoittaisi, niin täytyy mulla olla matkustaja; sillä Sedanista ja Elbeufista tulee paraimmat lajit. Painetuista kankaista, ei puhettakaan; niillä on vaan kesällä menekkiä. Tylli taas ei käy päinsä, kun sen aika jo on kauas ehtinyt.

Useimmiten lopetti hän epävarmuutensa sanoilla:

— Aamu on iltaa viisaampi... pannaan maata.

Ja sen hän tekikin suureksi lohdutukseksi vaimolleen.

Kolmen neljän kuukauden perästä kyllästytti tämäkin elämä herra Chèbeä. Päänkivistykset ja pyörriytykset palasivat vähitellen. Asunto, näet, oli rauhatoin ja epäterveellinen. Muutoin eivät asiakaan käyneet. Ei mikään kulkenut, ei verka, ei kankaat, ei mikään.

Juuri tuon uuden taitteen aikaan tuli neiti Planus sisareni vieraisiin Sidonien jutun tähden.

Vanha piika ajatteli tiellä: "Käydään varovasti käsiksi..." Mutta, niinkuin kaikki ujut ihmiset, höllitti hän kuormansa heti ensi työkseen sisään tultuaan.

Se oli oikein teaatteri kohtaus. Kuullessaan, että hänen tyttärtään syytettiin, kiepsahti rouva Chèbe ylös harmissaan. Saattaako hän uskoa moisia asioita koskaan. Hänen Sidonie parkansa oli joutunut katalan herjauksen uhriksi.

Herra Chèbe, hän taas katseli asiaa korkealta, tavanmukaisine puheenparsine ja katsantoineen, tarkoittaen kaikkea itseensä. Kuinka voisi olettaa, että hänen oma lapsensa, neiti Chèbe, kymmeniä vuosia tunnetun kunniallisen kauppiaan tytär, saattaisit... Olkaa joutavia!...

Neiti Planus väitti edelleen. Hänellepä maksoi se, että hänet pidettiin kielittelijänä, juorunaisena. Mutta löytyypä varmoja todistuksia. Asia ei ollut enää keltäkään salassa.

— Ja jospa vielä niin olisikin, karjasi herra Chèbe, raivossa tuosta itsepintaisuudesta... Vai meidänkö siitä on huolta pitäminen? Tyttömme on naimisissa... Se on hänen miehensä asia, joka on häntä paljoo vanhempi, neuvoa ja johdattaa häntä... Onko hän sitä ajatellutkaan?

Tuosta pikku mies sulmimaan vävyään, tuota Schveitsiläistä pölkkyyä, joka ikänsä kökötti huoneessaan etsimällä koneita, eikä seurannut nuorta vaimoiaan maailmaan, vaan ennen pysyi kaikissa noissa vanhan pojan tavoissaan, piipussa ja olutmyymälässä.

Olisittepa nähneet, miten halveksivasti ja aristokraattillisesti herra Chèbe mainitsi "olutmyymälän"... Ja kumminkin hän melkein joka ilta kävi siellä Risleriä tapaamassa, ja purki hänelle soimauksia, jos hän kerrankin oli tulematta.

Kaiken tuon tuulen pieksemisen pohjalla oli Mailkadun kauppiaalla selvä ajatus. Hän tahtoi heittää makasiininsa, vetäytyä pois asioista, ja jonkun ajan oli hän jo aikonut mennä Sidonien luo suostuttaakseen hänen uusiin mietteihinsä. Tietty se, ett'ei silloin ollut aika matkaan saattaa ikäviä kohtauksia ja puhua isän oikeudesta ja perheen maineesta. Mitä rouva Chèbeen tulee, niin hän, ollen jo hiukan vähemmin vakuutettuna, kuin vast'ikään, tyttärensä erehtymättömyydestä, ei hiiskunut pikkuistakaan. Vaimo raukka olisi tahtonut olla kuuro ja sokea, ja koskaan tuntemattakaan neiti Planusta.

Niinkuin kaikki, jotka ovat olleet hyvin onnettomat niin hänkin tahtoi elää näennäisessä levossa, ja näkyi pitävän tietämättömyyttä kaikkea parempana. Eikös elämä sitten muutenkin ollut kyllin ikävä, Jumala paratkoon! Ja olihan Sidonie sitä paitsi aina ollut kunnan tyttö, miks'ei hän olisi myöskin kunnan vaimo? Tuli hämärä.

Mahtavasti nousi herra Chèbe ylös sulkeakseen ikkunaluukut ja sytytti kaasun, joka valaisi alastomat seinät, tyhjyydellään loistavat hyllyt ja kaiken tuon omituisen sisustan, joka muistutti vararikkoa seuraavaa päivää. Vaitiolonsa ja yhteen puristetut huulensa näkyivät sanovan vanhalle piialle: "Päivä on lopussa... aika on mennä kotiaan..." Samaan aikaan kuului rouva Chèbe nyyhkyttelevän takasuojassa, illallista puuhatessaan.

Sen neiti Planus oli saanut vieraisistaan.

— No? kysyi ukko Sigismund, joka odotti häntä kärsimättömänä.

— He eivät uskoneet minua, ja koreasti ajoivat ovesta ulos.

Hänellä oli kyneleet silmissä tuosta halvennuksesta.

Ukko kävi ihan punaiseksi ja tarttui kunnioituksella hänen käteensä:

— Neiti Planus sisareni, sanoi hän arvollisesti; pyydän anteeksi, että matkaansaatoin tuon toimen; mutta asia koski Fromontin kauppahuoneen mainetta.

Siitä hetkestä lähtien kävi Sigismund yhä murheellisemmaksi. Hänen kassansa ei näyttänyt hänestä enää varmalta eikä vakaalta. Vieläpä kun Fromont nuorempi ei pyytänytäkään rahaa, pelkäsi hän ja yhdisti kaiken pelkonsa neljään sanaan, jotka yht'mittaa johtuivat hänen mieleensä, puhellessaan sisarensa kanssa.

— Minulla ei ole luottamusta!... sanoi hän omituisella raskaalla murteellaan.

Aina kassastaan huolissaan, uneksi hän siitä toisinaan yölläkin, että se oli kaikki alta mennyt rikki ja oli auki, vaikka hän kyllä useimpia kertoja oli kiertänyt avainta tahi myös kova tuuliaispää hajotti paperit, piletit ja tshekit, ja että hän juoksi niiden perästä pitkin tehdasta, menehtyen väsymyksestä koettaessaan koota niitä.

Päivällä, istuessaan ristikon takana rauhallisessa huoneessaan, näytti hänestä, kuin pieni, valkea hiiri olisi pujahtanut arkun pohjalle ja aika kyytiä syödä nakerteli ja hävitti kaikkia, käyden sitä lihavamaksi ja kauniimmaksi, mitä enemmän vaurio lisääntyi.

Myöskin kun Sidonie jälkeen puolen päivän ilmestyi portaille kauniissa kokottihöyhenissään, niin ukko Sigismund vapisi raivosta. Hänestä tuo oli talon häviö, suureen pukuun puettu häviö, onnellisen virnakan levollisine katsantoinen, jota sen pienet vaunut pihalla odottivat.

Rouva Risler ei arvannut, että maakerroksen ikkunasta vihollinen joka hetki väjyi hänen pienimpiäkin tekojaan, elämänsä pikkuisiakin erityiskohtia, opettajattaren käyntiä, ompelijattaren tuloa, kaikkia arkkuja, joita tuotiin, "Louvre'n" palvelijan kalunalakkia jonka suuret vaunut seisattuivat ovelle kulkusien helinällä, ikäänkuin vahvojen hevosten vetämä dilishanssi, joka aika vauhtia kiidättää Fromont'in huonetta vararikkoon.

Sigismund luki kääryt, punnitsi ne silmällään ohimennen, ja katseensa tunki uteliaasti auaistujen ikkunoiden kautta Rislerin kotoon. Lattiapeitot, joita kovalla paukkinalla pudistettiin, ulostuodut kukkaispöydät, täynnä nääntyviä kalliita ja harvinaisia kukkia huikaisevat seinäverhot, ei mitään jäänyt häneltä huomaamatta.

Uudet ostot, jotka sattuivat yhteen kovien rahavaatimusten kanssa, pistivät hänen silmiinsä.

Mutta yli kaikkia tarkasteli hän Rislerin kasvoja.

Sigismundista oli tuo vaimo tekemäisillään hänen paraimmasta ystävästään, rehellisimmästä miehestä kunnottomimman lurjuksen. Siitä ei ollut vähääkään epäilystä. Risler tunsu häpeänsä, hän hyväksyi sen. Hänelle maksettiin vaiti-olosta.

Tietysti oli moinen oletus hirveä. Mutta omituista on puhtaille luonteille, jotka kuulevat paheen, ollen sitä itse koskaan tuntematta, että he menevät oitis liian kauas, yli rajain. Tultuaan kerran vakuutetuksi Sidonien ja Georges'in petoksesta, näytti Rislerin kelvottomuus rahaston hoitajasta vähemmin anteeksi annettavalta. Ja mitenkä muutoin selittää tuo huolettomuus osakkaansa tuhlauksista?

Kelpo Sigismund niukkoine ja piintyneine käsitteineen kunniaista ei voinut käsittää Rislerin hienotunteisuutta. Hänen metoodilliset tapansa kirjan pitäjänä ja selvätajuisuutensa kauppa-asioissa olivat kaukana tuosta hajamielisestä, huumautuneesta puoleksi taiteilijan puoleksi keksijän luonteesta. Hän arvosteli kaiken sen itsensä mukaan, arvaamatta minkälainen ihminen on, joka, keksimisen taudissa, on kokonaan aatteensa vallassa. Nuo ihmiset ovat, kuni unessa kävijät, jotka katsovat näkemättä, silmät sisään päin käännettyinä.

Sigismundin mielestä Risler kyllä näki.

Tuo ajatus teki vanhan rahastonhoitajan onnettomaksi. Joka kerta kun ystävänsä tuli rahastoon, katsoi hän häntä terävästi silmiin; mutta vihdoin tuon puutuneen välinpitämättömyyden lannistamana, jonka hän luuli olevan ehdollisen ja tahallisen, ikäänkuin naamiona hänen kasvoillaan, kääntyi hän hänestä pois, kaivellen papereitaan välttääkseen hänen valhe katseitaan, eikä enää puhutellut Risleriä muuten, kuin silmät kiinnitettyinä puutarhan käytäviin tai ristikkoon. Sanansakin olivat aivan toisilla teillä ja yhtä karsaat kuin katseensakin. Oikeastaan ei tietty ketä hän puhutteli.

Ei ollut enään ystävällistä hymyilyä, eikä muistoja, yhdessä tehtaan kassakirjoja selaillessa.

"Kas tuona vuonna tulit virkaasi... Ensimmäinen palkankorotuksesi... Muistatko sen? Silloin oltiin yhdessä päivällisellä Douix'in luona... Sitte iltasella 'Sokeiden' kahvilassa... hä? Sielläpä mässättiin!"

Ajan pitkään huomasi Risler omituisen jäähtymisen Sigismundin ja hänen välillään. Hän puhui siitä vaimolleen.

Jonkun aikaa jo oli tämä huomannut vastatuntoisuutta ympärillään. Toisinaan, kulkiessaan pihan poikki, ikäänkuin rasittivat häntä nuo pahansuovat katseet, jotka ehdottomasti käännättivät hänen vanhan rahaston hoitajan lutoa kohti. Molempien ystävien eripuraisuus pelotti häntä, ja hyvin sukkelaan ryhtyi hän asettamaan miestään varolle Planuksen pahoja aikeita vastaan.

— Ettekö näe, että hän on mustasukkainen teidän ja teidän asemanne tähden... Hän ei voi sulattaa sitä, että te, joka ennen olitte hänen vertaisensa, nyt olette ylempänä häntä... Mutta kylläpä käskisi huolia kaikesta häijyydestä... Jopahan!... Minäkin olen sen ympäröimänä täällä.

Kelpo Risler siiristi suuret silmänsä: —

— Sinä?

— Niinpä niin, se on selvä... kaikki minua vihaavat, siitä, että pikku Chèbe nyt on rouva Risler vanhempi... Jumala ties, mitä ilkeyttä minun tililleni pannaan... Ja kyllä rahaston hoitajannekin osaa kieltään pieksää, sen minä takaan... Mikä häijy mies!

Noilla sanoilla oli vaikutuksensa. Risler suutuksissaan ja liian ylpeä valittamaan, maksoi samalla mitalla. Nuo kunnan miehet, täynnä epäluottamusta toisiinsa, eivät voineet nähdä toistansa ilman tuskallista mielenliikutusta, niin että vihdoin jonkun ajan kuluttua Risler vanhempi lakkasi käymästä rahastossa. Muutoin se oli helppokin, sillä Fromont nuoremmalla oli toimensa kaikki raha-asiat. Hänen kuukausi maksunsa tuotiin hänelle kotia. Siten oli Georges'ille ja Sidonielle mukavampi elää, ja helpompi matkaan saattaa kaikenlaisia katalia rettelöitä.

Sidonie jatkoi edelleen komean elämänsä programmin täydentämistä. Häneltä puuttui huvila. Sydämessään vihasi hän puita, maata, ja maanteitä, jotka pölyä suitsuttivat: — "Kaikkein ikävintä maailmassa," sanoi hän. Vaan Claire Fromont vietti kesän Savignyssa. Kun ensimmäiset kauniit päivät tulivat, täytettiin remetit alakerroksessa, uutimet otettiin ikkunoista ja suuret muuttovaunut, joiden päällä ylimpänä tytin kätkyt kiikkui, kuin sininen ruuhi ikään, lähtivät menemään isoisän hovia kohti. Sitte lähtivät eräänä aamuna äiti, isoäiti, lapsi ja imettävä, ajaen vaunuissa täyttä juoksua päivänpaisteisia nurmikenttiä ja pyökkien suloisia siimentoja kohti.

Silloin oli Parisi ruma ja väestä köyhä; ja vaikka Sidonie siitä piti kesä-aikaankin, joka sitä lämmittää, kuin kiu'as, vaivasi häntä kovin ajatus, että kaikki parisilaiset komeudet ja rikkaudet kävelevät heleiden päivänvarjostimiensa suojassa meren rannikkoa pitkin, ja matkoistaan saavat tekosyitä tuhansiin uusiin keksintöihin, omituisiin, rohkeisiin kuoseihin, joissa on sallittu näyttää somaa säärtä ja pitkiä kiharia, kastanjan värisiä hiuksia, ihan omia.

Merikylvyt? niitä ei ollut ajattelemistakaan, sillä Rislerin ei käynyt poistuminen kotoa.

Ostaa huvila? siihen ei ollut vielä varoja.

Rakastaja kyllä löytyi, joka ei olisi parempaa pyytännyt, kuin saada tyydyttää tuo uusi oikku; mutta huvilaa ei käynyt salaaminen, niinkuin rannerengasta tahi kashmirishaalia. Se oli miehen hyväksyttävä. Helppo sitä ei ollut tehdä, vaan saattoihan Risleriä koettaa.

Valmistaakseen tietä, puheli Sidonie lakkaamatta pikkuisesta, huokeasta huvilasta likellä Parisia. Risler kuunteli häntä hymyillen. Hän ajatteli korkeata heinikkoa, kauniita hedelmäpuistoja ja häntä alkoi jo kiusata tuo saamisen halu, joka seuraa aina varallisuutta; mutta varova, kun hän oli, sanoi hän:

— Sittepä nähdään... Odotetaanhan vuoden loppua.

Vuoden loppua, se on tiliä.

Tili!

Se se taikasana on. Koko vuoden mennä hyöritään asioissa. Raha tulee, menee, kiertää, tuottaa lisää ja hajoaa; ja huoneen rikkaus on ikäänkuin kiiltävä, liukas kyykärme, joka lakkaamatta on liikkeessä, venyy, vetäytyy kokoon, supistuu tai kasvaa, ja mahdollointa on tehdä selkoa sen tilasta ennenkuin lyhyen levon jälkeen. Tilissä vasta tiedetään, miten laita on, ja onko vuosi, joka näyttää hyvältä,

semmoinen todellakin.

Tavallisesti tapahtuu tili joulukuun lopulla, lähellä joulua ja uutta vuotta. Koska se vaatii lisätunteja, niin sitä tehdessä valvotaan pitkälle yöhön. Koko huone on jaloilla. Lamput, jotka palavat konttoreissa kauan aikaa sen jälkeen, kun ne ovat suljetut, ikäänkuin ottavat osaa juhlanäköön, joka elähyttää vuoden viimeistä viikkoa, jolloin monet monituiset ikkunat valaistaan perheiden iltamissa. Jokainen, vähinkin virkamies huoneessa on utelias tietämään tilin loppua. Palkan korotukset ja uuden vuoden palkinto-rahast riippuvat tuosta onnellisesta numerosta. Ja sillä välin kuin rikkaan tehtaan asiat ottelevat, niin monessa viidennessä kerroksessa tahi pienessä asunnossa kaupungin laidalla puhelevat virkamiesten vaimot, lapset ja vanhat vanhemmat tilistä, jonka loppupäätös on tuntuva joko säästäväisyyden lisäämisessä tahi kauan aikaa lykätystä ostoksessa, jonka palkinto-rahast vihdoin tekevät mahdolliseksi.

Fromont nuoremman ja Risler vanhemman kauppahuoneessa on Sigismund Planus silloin oikea jumala ja hänen pieni aituuksensa on pysäkki, jossa kaikki kauppa-palvelijat valvovat. Nukkuvan tehtaan hiljaisuudessa kahisevat suurien kirjojen raskaat lehdet niitä kääntäessä; kovaan mainitun niinet etsitään muista luetteloista. Kynät ne ratisevat. Vanha rahaston hoitaja, apulaistensa ympäröimänä on hirveän kiireissään. Ajoittain, ennen vaunuihin astuttuaan, tulee Fromont nuorempi, sikari hampaissa, hansikkaat käsissä, ihan valmiina. Hän astuu hiljaa, varpaisillaan ja kumartuu aituutta kohti:

— No!... luistaako?...

Sigismund jupisee jotakin, ja huoneen nuori isäntä menee tiehensä, tohtimatta kysellä enempää. Hän arvaa hyvin rahaston hoitajan kasvoista, että uutiset ovat huonot.

Todenperään ei vallan kumouksesta saakka, jolloin tapeltiin tehtaan pihalla, oltu koskaan niin kurjaa tiliä nähty Fromontin kauppa huoneessa. Menot ja tulot olivat tasapainossa. Yhteiset kustannukset olivat nielleet kaikki ja, sitä paitse, jäi Fromont nuorempi kassalle melkoisia summia velkaa. Olisittepa nähneet ukko Planuksen ällistyneen näön, kun hän joulukuun 31 päivänä vei Georgesille tilin teoistaan.

Tämäpä katseli asiaa hyvin iloiselta kannalta. Kaikki, näet, sujuu vast'edes paremmin. Ja saadakseen rahaston hoitajan taas hyvälle päälle, antoi hän hänelle tuhannen francin palkinnon sen sijaan, kun hänen setänsä oli antanut viisi sataa. Kaikkia koski sellainen jalomielinen anteliaisuus, ja yleinen tyytymyys saattoi kohta noiden surkuteltavien laskujen loppupäätöksen unhotuksin. Mitä Risleriin tulee, niin Georges tahtoi ottaa toimekseen ilmoittaa hänelle asian laidan.

Tultuaan osakkaansa pieneen työhuoneeseen, johon päivä pystysuoraan ylähältä lankesi, valaisten keksijän mietteitä, epäröi Fromont nuorempi hetkisen, häpeissään ja oman tunnon vaivaamana siitä, mitä aikoi tehdä.

Kuultuaan oven narinan, kääntyi Risler iloisesti:

— Chorche, Chorche ystävänä... Tässä se nyt on meidän *painimemme*... Puuttuu vaan vielä muutamia pikku seikkoja... Niistä vähät! asiastani nyt olen varma... Saatte nähdä... Saatte nähdä... Antaapa Prochassonilaisten vaan ponnistella... Kyllä Rislerin *painin*, kaikki kilpailijat kukistaa...

— Bravo, kumppanini, vastasi Fromont nuorempi... Kas siinä on tulevaisuutta varten, mutta ettekö nykyäikää ajattelekkaan... Ja tiliä!...

— Kah! niin vainkin. Minä sitä en muistanutkaan... Se kai ei ole loistava, vai?

Sen sanoi hän Georgesin hämmästyneiden ja levottomien kasvojen edessä.

Tämäpä virkkoi: "Onpa niinkin, päinvastoin sangen loistava. Saamme olla tyytyväiset ensimmäiseksi vuodeksemme... Meillä on kummallakin voittoa neljä kymmentä tuhatta francia, ja koska arvelen, että tarvitsette rahaa uuden vuoden lahjoiksi vaimollenne niin..."

Uskaltamatta katsoa rehellistä miestä silmiin jota hän parasta kättä oli pettämäsillään, pani Fromont nuorempi pöydälle kimpun tshekkejä ja pilettejä.

Risler vanhempi oli hetken liikutettu. Min paljon rahaa kerrallaan ja hänelle yksistään! Hän ajatteli heti Fromontilaisten jalomielisyyttä, jotka olivat hänestä tehneet sen, mikä hän oli, sitte pikku Sidonien ja hänen niin usein lausumia toiveitaan, joita hän nyt voi tyydyttää.

Kyöneleet silmissä ja sydämellinen hymy huulilla, ojensi hän molemmat kätensä osakkaalleen:

— Minä olen tyytyväinen... minä olen tyytyväinen...

Nämä olivat hänen sanansa suurissa tilaisuuksissa. Sitte, osottaen noita hänen eteensä levitettyjä arvopilettejä, jotka näyttivät olevan valmiit tuossa paikassa joutavina paperi palasina pois lentämään:

— Tiedättekö mitä tämä on? sanoi hän Georgesille riemuitsevan näköisenä... Se on Sidonien huvila, se.

Peijakas!

VII.

Kirje

Hra Frans Rislerille, Ranskalaisen yhtiön insinöörille.

Ismailia (Egypti).

Frans, poikaseni, vanha Sigismund kirjoittaa sinulle. Jos minä osaisin paremmin panna ajatukseni paperille, niin minulla olisi sinulle hyvin paljon kertomista. Mutta tuo kirottu Ranskan kieli on liian vaikeaa, ja ulkopuolella numeroitaan, ei Sigismund Planuksesta ole mihinkään. Siis, sanon sinulle pian, mistä kysymys on.

Veljesi talossa tapahtuu asioita, jotka eivät ole hyviä. Vaimo pettää hänen sekä osakkaan. Hän on tehnyt miehensä naurettavaksi, ja jos tätä vielä kestää, pidetään hän kohta konnana. Kuulehan hyvä Frans, sinun pitää tulla oitis. Sinä yksin voit puhua Rislerille ja au'aista hänen silmänsä Sidonieta kohtaan. Meikäläisiä ei hän usko. Ota virkavapaus ja tule.

Minä tiedän, että sinä siellä ansaitset leipäsi ja toivot tulevaisuutta; mutta kunnan miehen tulee ennen kaikkea katsoa vanhempainsa antamaa nimeä. Niin muodoin! ell'et, sanon minä, tule heti paikalla, niin käy siten, että Rislerin nimi joutuu sellaisen häväistyksen alaiseksi, ett'et sinä uskalla sitä enää pitääkään.

Sigismund
Planus.
Rahaston
hoitaja.

KOLMAS KIRJA.

I.

Tuomari.

Ihmiset, jotka aina elävät kotona, ikkunaloukkoonsa työn tai kivulloisuuden sitomina, muodostavat itselleen näköalan likeisistä seinistä, katoista ja ikkunoista sekä ovat myöskin huvitetut ohi kulkevista ihmisistä.

Liikkumatta koskaan paikaltaan, he yhdistyvät katuelämään, ja kaikki kiirehtiväiset, jotka heille näyttäytyvät, toisinaan joka päivä samalla hetkellä, eivät aavista, että he ovat ajan määrääjänä muille ihmisille ja että heitä ystävälliset silmät katselevat, kaivaten heitä, jos joskus ottavat mennäkseen toista tietä.

Delobellen naisilla, jotka olivat kotiinsa suljettuina päivät pitkään, oli tällaisia mykkiä tarkastuksia. Koska ikkuna oli kapea, niin äiti, jonka silmät alkoivat kulua kovasta työstä, kävi lähemmäksi päivää, nostetun musliini uutimen vastaan. Hänen vieressään, mutta vähän kauempana, istui hänen tyttärensä, joka mainitsi hänelle heidän päivälliset ohikulkijansa. Se oli heidän huvinsa ja puheen aineensa; ja pitkät työ-tunnit tuntuivat paljoa lyhemmiltä noiden, myöskin sangen kiireisien ihmisten säännöllisen ilmestymisen väilytyksestä. Oli siinä kaksi nunnaa, muuan herra harmaassa palttoossa, lapsi, joka vietiin kouluun ja sieltä noudettiin, ja vanha puujalka virkamies, jonka askeleet katuvierustalla kapsoivat kamalasti.

Hän nähtiin tuskin, tämä mies, sillä hän kulki aina, kun jo oli pimeä, mutta hän kuultiin, ja joka kerta tuntui tuo kolina pikku ontuvasta hänen ikävimpien ajatustensa julmimpana kaikuna. Kaikki nuo katuystävät askarruttivat tietämättään molempia naisia. Kun satoi, sanottiin:

"Nyt he kastuvat... Ehtiiköhän lapsi ennen rankkasadetta sisään?" Ja vuoden-ajan muuttuessa, kun kevät-aurinko pani kadun vierustat tulvimaan tai kun joulukuun lumi peitti ne valkoisilla kokkareillaan ja mustilla levyillään, muistutti uuden vaatteuksen ilmestyminen jollakulla heidän ystävistään molemmalle kotona olijoille: "Nyt on kesä" tahi "jo tuli talvi."

Vaan tämäpä päivä oli ehtoopuoli toukokuulla, noita valoisia ja ihania iltoja, jolloin kotielämä levittäytyy ulos avatuista ikkunoista. Désirée ja hänen äitinsä liikkutelivat joutuisasti neulaa ja sormia, tarkkaan ammentaen laskevan päivän viimeisiä säteitä ennen lampun sytyttämistä. Kuului pihalla kisaavien lasten kirkunaa, kumeita pianon ääniä ja kulku-kauppiaan huutoa, joka kadulla veti puoleksi tyhjiä rattaitaan. Kaikkiällä tuntui kevät-ilmaa, hyasinttien ja syreenien sekaista tuoksua.

Äiti Delobelle oli vast'ikään laskenut työnsä käsistään ja kuunteli, ennen ikkunan sulkemista, nojaten kyynärpäillään sen lautaan, hällinää suuressa työkaupungissa, joka päivänsä lopetettuaan, onnellisena kuljeskeli kaduilla.

— Kah! tuossahan kulkee herra Sigismund. Hänpä tänään lähtee aikaiseen tehtaalta... Pitenevät päivät ehkä sen tekevät, vaan minusta näyttää, ett'ei kello vielä seitsemän ole... Mut kenenkäs kanssa ukko on?... Sepä kummallista!... Eikö se ole... Totta toisen kerran... Ihan se on kuin herra Frans... Vaan eihän se tok' ole mahdollista... Kaukana täältä herra Frans on tällä hetkellä; ja sitte ei hänellä ollut partaa... Oli mikä oli! Mutta kovin yhteen näköön... Katsohan tuossa tok', tyttö.

Tyttö se vaan ei heitä tuoliaan, ei edes hievaudakaan. Tuijottavin silmin, neula ilmassa kivettyneenä somaan työnteon liikkeeseen, on hän lähtenyt sinimaahan, tuohon ihmeelliseen maahan, jonne pääsee vapaasti, huolimatta niistäkään heikkoudesta. Franssin nimi, jonka hänen äitinsä, sattuneesta yhtenäköisyydestä, koneentapaisesti mainitsi, oli hänestä koko mennyt aika, täynnä haaveksimia ja lämpimiä toiveita, yhtä haihtuvia, kuni puna, joka lehahti hänen poskilleen, kun Frans iltaisin astui sisään puhellakseen hetkisen hänen kanssaan. Kuinka tuo kaikki jo on kaukana! Silloin, näet, asui hän pienessä viereisessä huoneessa, silloin kuultiin hänen askeleensa portailta, ja hänen pöytänsä, jota hän veti lähemmäksi ikkunaa piirustaakseen. Kuinka tuskallista ja kuinka suloista oli kuulla hänen puhuvan Sidoniasta, istuessaan hänen jalkojensa luona matalalla tuolilla, sill'aikaa kun hän laitteli kärpäsiään ja lintusiaan.

Työtä tehdessäänkin Désirée lohdutteli ja rohkaisi häntä, sillä Sidonie oli matkaan saattanut Frans raukalle paljon pieniä huolia ennen tuota suurta. Hänen äänensä, puhuessaan tuosta toisesta, hänen silmänsä loiste, häntä ajatellessaan hurmasivat Désiréen niin, että kun Frans epätoivossa oli lähtenyt pois, hän jätti jälkeensä vielä kovemman rakkauden, kuin se, jonka hän itse vei mukanaan, rakkauden, jonka aina samallinen huone, istuva, liikkumaton elämä säilytti koskemattomana kaikkine katkeroine tuoksuineen, sillä välin kuin Franssin rakkaus oli katoava, haihtuva vähitellen pitkien matkojen aavoille ilmoille.

... Päivä sammuu kokonaan. Tyttö raukan valtaa kauhea suru illan suloisten varjojen laskeutuessa. Menneen ajan onnellinen valkeus heikkonee hänen silmissään, niinkuin päivänvalokin ikkunan loukossa, jossa hänen äitinsä nojaa kyynärpäihinsä.

Yht'äkkiä aukenee ovi... Joku tuli, jota ei voi nähdä... Kuka se on? Delobellen naisten luona ei käy koskaan vieraita. Äiti kääntyi ja luuli ensin, että makasiinista tultiin viikon työtä hakemaan.

— Mieheni meni vast'ikään teille... Meillä ei ole täällä enään mitään. Herra Delobelle vei kaikki pois.

Mies lähestyy vastaamatta, ja kuta likemmäksi ikkunaa hän tulee, sitä selvemmäksi käy hänen

kuvansa. Se on iso, roteva, päivettynyt, tuuheapartainen vaaleaverinen mies; äänensä on vahva, puheensa hiukan kankea.

— Vai niin, äiti Delobelle, ettekö siis minua tunnekaan?

— Kyllä, herra Frans, minä tunsin teidät heti, sanoi Désirée hyvin tynesti, kylmällä, vakavalla äänellä.

— Herranen aika! herra Frans. Joutuisaan juoksee äiti Delobelle lampun luo, sytyttää sen, ja sulkee ikkunan.

— Mitenkä! tekö, Frans ystävänä... Kuinka tynesti hän sen lausua, tuo pikkuinen... minä tunsin teidät heti... Voi sitä, jäämuruja. Aina hän on oleva sama.

Oikea pikku jäämuru todellakin. Hän on niin vaalea, niin vaalea; ja Franssin kädessä on hänen kätensä ihan valkea, ihan kylmä.

Franssista hän on kaunistunut, vieläkin enemmän hienontunut.

Hänestä taas Frans on muhkea, kuin ainakin, silmäin osoite hiukan väsyneen ja murheellisen näköinen, joka tekee hänen miehekkäämmäksi, kuin hän lähtiessä oli.

Hänen väsymyksensä tulee äkkiarvaamattomasta, Sigismundin kauhean kirjeen johdosta tehdystä matkasta. "Häväistys"-sanan kiihdyttämällä oli hän lähtenyt heti paikalla matkalle, odottamatta virkavapauttaan, tulevaisuutensa ja paikkansa uhalla; ja suoraa tietä niissäkään pysähtymättä tuli hän Parisiin. Syytä on olla väsynyt, olletikin kun kiirehtii perille ja koko ajan kärsimättömänä ja huolestuneena epäilyksen, pelon ja alituisen neuvottomuuden vaiheella on kulkenut matkan jo kymmeneen kertaan.

Surullisuutensa on aikaisemmilta ajoilta. Se alkoi silloin, kun se, jota hän rakasti, kielsi naimasta hänen, ja kuitenkin, puolen vuotta myöhemmin, meni hänen veljensä vaimoksi; kaksi kauheata iskua perätysten, ja toinen vielä hirveämpi ensimmäistä. Totta on, että Risler vanhempi, ennenkuin hän nai, oli kirjoittanut veljelleen ja pyytännyt saada lupaa tulla onnelliseksi, ja sen teki hän niin liikuttavilla, niin hellillä sanoilla, että saattamansa iskun julmuus oli siitä hiukan lieventynyt; lopuksi sitte olo vieraalla maalla, työ ja pitkät matkat pääsivät voitolle hänen huolestaan. Pohjalla oli jäljellä ainoastaan syvä alakuloisuus. Joll'ei vaan sentään ja viha tuota naista kohtaan, joka hänen veljeänsä häpäisee, olisi vielä jonkinlaista vanhaa rakkautta?!

Vielä mitä! Frans Risler tahtoo vaan kostaa Rislerien kunnian puolesta. Hän ei ole tullut rakastajana, mutta tuomarina; ja pitääköön Sidonie puoliaan.

Heti suoraan, rautatieltä, oli tuomari mennyt tehtaalle, aikeessa hämmästyttää ja siten odottamattomalla tulollaan saada silmän räpäyksessä kaikki ilmi.

Kovaksi onneksi ei hän tavannut ketäkään.

Ikkuna varjostimet pienessä kartanossa puutarhan perällä olivat olleet kiinni kaksi viikkoa.

Akilles ukko ilmoitti, että naiset asuivat asianomaisissa huviloissaan, jonne molemmat osakkaat matkustivat joka ilta.

Fromont nuorempi oli mennyt makasiineista hyvin varhain; Risler vanhempi oli vast'ikänsä lähtenyt.

Frans päätti puhutella vanhaa Sigismundia. Mutta oli lauantai, maksu-ilta, ja hänen oli odottaminen, siksi kuin pitkä jono työmiehiä, alkaen Akilleen kopista ja loppuen rahaston hoitajan aituukseen, oli vähitellen rahansa saanut.

Vaikka kärsimättömänä ja hyvin murheissaan, oli tuo kelpo mies, joka lapsuudesta saakka oli elänyt parisilaisten työmiesten joukossa, hyvillä mielin ollessaan noiden vilkkaiden, omituisten tapojen keskellä. Kaikista, sekä rehellisistä että paheellisista kasvoista loisti tyytymys viikon loppumisesta. Näkyi, että heidän pyhänsä alkoi lauantai-iltana kello seitsemän, rahaston hoitajan pikku lampun ääressä.

Joka on elänyt kauppiasten parissa, se vaan tuntee tuon lepopäivän viehätyksen ja juhlallisuuden. Monet köyhät ihmiset, kahlehdittuina epäterveellisiin töihinsä, odottavat tuota siunattua sunnuntaita, kuin raitista, heidän terveydelleen ja elämälleen välttämätöntä tuulahdusta. Sepä hurmoitusta ja pauhaavan ilon tarvetta! Viikon työn rasitus katoaa samalla kun koneiden höyry viheltäen ja tupruten haihtuu ilmoille.

Työmiehet poistuvat aituksen luota lukien heidän mustissa kourissaan hohtavaa hopeata. Siinä

nuristaan ja naristaan vääryydestä; poissa olleista tunteista ja edeltäkäsien saaduista rahoista; ja keskeltä rahan helinää kuuluu Sigismundin levollinen ja armoton ääni, joka järkähtämättä puolustaa isäntänsä etuja.

Frans tunsi kaikki maksun näytelmät. Äänestä hän erotti valheen ja toden. Hän tiesi kuka anoi enempää perheelleen, maksaakseen leipurille, rohtolaan, tai koulumaksut, kuka juomiseen ja vielä pahempaan. Surulliset, kuihtuneet varjot kulkivat edestakaisin tehtaan portilla, luoden pitkiä katseita pihan perälle, hän tiesi, että kaikki siinä odottivat ja tähystelivät, kuka isää, kuka miestä, viedäkseen heidät pikemmin kotia, muistuttavalla ja kehoittavalla äänellä.

Oi! noita avojalkaisia, lapsukaisia, pikkuraisia, vanhoihin huiveihin kapaloittuja ja likaisia naisia, joiden kyynelet liottamat kasvot olivat yhtä vaaleat, kuin heidän valkoiset päähinensä.

Oi! tuota lymyävää pahetta, joka maleksii maksun ympärillä, hökkeliä, jotka valaistaan mustien katujen perällä ja juomaloiden himmeitä ikkunoita, joiden takana tuhannet viinimyrkyt levittävät valheellisia värejään.

Frans tunsi kaikki nuo kurjuudet; mutta ne eivät olleet koskaan näyttäneet hänestä niin surkeilta, niin sydäntä kouristavilta, kuin tänä iltana.

Maksu oli loppunut, ja Sigismund tuli ulos konttoristaan.

Molemmat ystävät tunsivat toisensa ja syleilivät; ja neljäksi kolmatta tunniksi seisahdettiin tehtaan tyhjen huoneusten hiljaisuudessa selitti rahaston hoitaja Fransille asian laidan. Hän kertoi Sidonien käytöksestä, hurjista tuhlauksista ja talon iäksi menetetyistä maineista. Risleriläiset, näet, olivat ostaneet huvilan Asnieressa, erään näyttelijättären entisen talon, johon hyvin ylellisesti olivat asuttuneet. Heillä oli hevosia ja vaunuja, loistoisuutta ja elämää! Yli kaiken huoletti kelpo Sigismundia se, ett'ei Fromont nuorempi enää melkein ollenkaan ottanut rahaa kassasta, ja yhtä kaikki kulutti Sidonie enemmän kuin milloinkaan.

— Mulla ei ole luottamusta!... sanoi onnetoin rahaston hoitaja, ravistaen päätään... Mulla ei ole luottamusta.

Sitte jatkoi hän alentaen äänensä:

— Mutta veljesi, Frans kulta, veljesi?... Kukas sen selittää? Hän vaan käypi keskellä kaikkea tuota, silmät taivasta kohti, kädet lakkarissa ja aprikoipi kuuluisaa keksintöään, joka kovaksi onneksi ei suju sukkelaan... Hä! sanonkoma sulle?... Hän on joko lurjus tahi hölmö.

Niin puhellessaan kävelivät he puutarhassa, seisahduivat ja lähtivät taas käymään. Frans luuli näkevänsä pahaa unta. Pikainen matka, paikan ja ilmanalan rutto muutos, Sigismundin loppumatoin sana tulva, uusi käsitys Risleristä ja Sidoniasta, Sidoniasta, jota hän kovasti oli rakastanut, kaikki nuo seikat huumasivat hänen, tekivät hänen mielettömäksi.

Oli myöhä. Sigismund pyysi hänen yöksi Montrougeen; hän kielsi, lykäten verukkeeksi väsymystä, ja jäätyään yksin Maraiseen, tuohon arveluttavaan ja ikävään aikaan päivästä, joka jo on loppunut, vaan jolloin kaasu ei vielä ole sytytetty, kävi hän koneentapaisesti vanhaa asuntoaan kohti Braquekadulle.

Sisään-käytävässä oli ilmoitettu: *Poikamiehen huone* vuokrattavana.

Se oli juuri sama huone, jossa hän oli kauan aikaa asunut veljensä kanssa. Hän tunsi maantieteen kartan, joka neljällä neulalla oli pistetty kiinni seinään, porras-ikkunan ja Delobelleläisten pienen levyn: *Lintuja ja kärpäsiä vuosiksi*. Heidän ovensa oli lengolla ja hän astui sisään.

Tietysti hänellä ei ollut koko Parisissa turvallisempaa suojaa, jossa häntä olisi siten kohdeltu ja jossa hän voi niin rauhoittaa levotointa sieluaan, kuin tuossa uuraassa, hiljaisessa kodossa. Hänen eksyneen elämänsä hyökynässä oli se ikäänkuin tyynenä, syvänä valkamana, valon ja rauhan satamana, jossa naiset tekevät työtä miehiään ja isiään odottaessaan, sillä välin kuin ulkona tuuli ulvoo ja meri kuohuu. Erittäinkin oli se, ilman että hän voi siitä itselleen tehdä tiliä, varmojen tunteiden yhteys ja se hellyyden suloinen ihme, joka saattaa rakkauden meitä kohtaan kalliiksi, vaikk'emme omaa vastarakkauttakaan.

Désirée, tuo armas pikku jäämuru, rakasti häntä kovin. Hänen silmänsä loistivat ihmeellisesti, joutavistakin asioista Fransille puhuessaan. Niinkuin fosforiin kastetut esineet helottavat kaikki yhtäläillä, niin pieninkin sana, jonka Frans lausui, valaisi hänen sievät ilosta loistavat kasvonsa. Mikä mieluinen levähdys Fransille Sigismundin tuimuksien perästä.

He haastelivat keskenään vilkkaasti, sillä aikaa kuin äiti Delobelle kattoi pöytää:

— Syöttehän meidän kanssa, eikö niin, herra Frans?... Isä meni viemään työtä; mutta hän tulee

varmaan päivälliseksi.

Hän tulee varmaan päivälliseksi!

Oiva vaimo lausui tämä jonkinmoisella ylpeydellä.

Tosiaankin, siitä saakka kuin hänen teatteri hankkeensa raukesi, ei kuuluisa Delobelle enää syönyt kaupungilla, ei edes niinä iltoinaakaan kuin hän kävi rahoja noutamassa. Onnetoin tirehtööri oli syönyt niin monta kertaa velaksi ravintolassaan, ett'ei hän uskaltanut sinne enää palatakaan. Korvaukseksi siitä ei hän lauantaan koskaan jättänyt tuomatta mukanaan paria, kolmea nälkäistä ja odottamatointa ruokavierasta, vanhoja tovereja, kova-onnisia. Niinikään tuli hän sinäkin iltana kotia, erään Metsin teatterin traagikon ja Angersin teatterin koomikon saattaessa, jotka molemmat olivat palvelukseen saatavina.

Koomikko, parta sileäksi ajettuna, ryppyinen ja lamppu partaan tulista näivettynyt, oli vanhan veitikan näköinen; traagikko kävi pieksut jalassa ilman vähääkään näkyvää liina vaatetta. Sisään astuessaan ilmoitti Delobelle mahtipontisesti heidän tulonsa, mutta Frans Rislerin näky keskeytti hänen esittelynsä.

— Frans!... Frans veliseni!... huudahti vanha ilveilijä melodramaatillisella äänellä viuhtoen suonenvedon tapaisesti käsillään, vasta pitkän ja juhlallisen tervehdyksen perästä, esitteli hän päivällisvieraansa toinen toisilleen.

— Herra Robricart, Metzsin teatterista.

— Herra Chandezon, Angers'in teatterista. — Frans Risler, insinööri.

"Insinööri" sanan lausui Delobelle hyvin pontevasti.

Isänsä ystävään sisään tultua, meni Désiréen suu nyrypälleen. Olisi ollut niin hauska olla tänään omiensa kesken. Mutta suuri mies huoli siitä viisi! Hänellä oli kyllin työtä lakkariaan tyhjentäessään. Ensin veti hän esille mainion piirakkaan; "naisille", sanoi hän, unhottaen, että hän itse piti siitä. Sen jälkeen tuli meriäyriäinen, sitte oiva lihamakkara, sokeritettuja kastanjoja ja kirsimarjoja, ensimmäisiä sinä vuonna.

Sill'aikaa kuin innostunut traagikko kohotteli näkymättömän paidan kaulusta ja koomikko teki "gnuff, gnuff" liikkeen, joka jo kymmenen vuotta oli ollut Parisissa unohduksissa, ajatteli Désirée kauhistuen, minkä kauhean rei'än tuo äkki-arvaamaton ateria oli tekevä heidän niukoissa viikko rahoissaan, ja äiti Delobelle häärrien mullisti koko kaapin löytääkseen tarvittavan määrän syömäneuvoja.

Ateria oli hyvin iloinen. Molemmat näyttelijät syödä ahmasivat, Delobellen suureksi iloksi, joka kaivoi esille vanhoja muistoja näyttelijä-elämästä. Ei toista kurjempaa! Ajatelkaa kannattimien pirstaleita, sammuneita lamppuja ja vanhaa varastoa, homehtuneita ja murskaksi hajoavia näyttämön tarvekaluja.

Puhellen ystävällisesti keskenään halpaa ja raakaa siansaksaa, ja sinutellen toisiaan, kertoivat he lukemattomista menestyksistään; sillä, heidän puheesta päättäen, oli yleisö ihastuneena taputellut jokaiselle ja koko kaupungit riemastuneina antaneet heille seppeleitä.

Puhellessaan söivät he, niin kuin näyttelijät syövät, istuen, kolmanneljättä osaa kasvoista yleisöön päin näennäisesti kiirehtien, kuin paperilaatikoista illastavat teatteri vieraat, vuoroon puhuen, vuoroon syöden, kokien tehdä vaikutusta tavallaan, asetella lasia, lähentää tuolia, lausua tyytymyksensä, kummastuksensa, ilonsa, säikähdyksensä ja hämmästyksensä, taidokkaasti käsittelemällä veistä ja haarukasta. Äiti Delobelle kuunteli heitä hymyillen.

Eipä olla kolmekymmentä vuotta näyttelijän vaimona, hiukan tottumatta noihin omituisiin tapoihin.

Mutta pieni pöydän kolkka oli erotettu muista ruokavieraista ikäänkuin pilvellä, joka sieppasi raa'at sanat, naurun honotukset ja kerskaukset. Frans ja Désirée puhuivat hiljaksen kuulematta, niitäkään, mitä heidän ympärillä sanottiin. Heidän lapsuutensa tapaukset, naapurien tarinat, koko hämärä mennyt aika, jolla ei ollut muuta arvoa, kuin että se oli heidän yhteisenä heränneenä muistona, ikäänkuin yhtälailla molempien silmissä loistavana säkenenä, oli heidän suloisen puhelmansa aineena.

Yht'äkkiä pilvi repeytyi ja Delobelle'n kamala ääni keskeytti haastelun:

— Etkö ole nähnyt veljeäsi? kysyi hän Fransilta, ett'ei muka kokonaan jättäisi häntä syrjään... etkä hänen vaimoan myöskään?... Kas! siinä sinä näet rouvan vasta. Pukineita, veli kulta, ja muhkeutta! Muuta en sanokaan. Heillä on oikea hovi Asnières'sa. Chèbeläiset ovat siellä myöskin... Niin! tuo kaikki, pyhä veli, se meidät pysyttää kaukana. Rikkaaksi kun tullaan, halveksitaan vanhat toverit... Ei puhuta sanaakaan, ei tulla koskaan vieraisin... Minä puolestani, näet sen, siitä vähät, mutta noita naisia

kohtaanhan se tosiaan on loukkaavaa...

— Oi, isä, sanoi Désirée vilkkaasti, tiedättehän sen hyvin, että me rakastamme Sidonieta liika paljo voidaksemme olla hänelle vihoissaan.

Näyttelijä löi raivoisasti nyrkkinsä pöytään:

— He, sepä se juuri väärin on... Vihoissaan täytyy olla ihmisille, jotka vaan toista tahtovat loukata ja sortaa.

Hänellä oli vielä sydämellään teatteri hankkeesensa kielletyt rahat, eikä hän muutoin koettanut salata vihaansa.

— Jospa tietäisit, sanoi hän Franssille, jospa tietäisit sitä rahan hukkaa. Oikein käy sääliksi... Ei siellä ole lainkaan vakavuutta, ei järkevyyttä... Minä itse juuri tässä pyysin veljeltäsi pienen summan tulevaisuuttani turvatakseni ja hänelle vakuutin melkoisen voiton. Kielsi kun kielsikin... Hitto vie! rouva on aivan liian vaativa. Hän ratsastaa, ajelee vaunuissa kilpa ajoihin ja antaa miehelleen saman kyydin kuin hevoselleenkin ajellessaan pikkuisissa ajoneuvoissaan... Meidän kesken, min'en luule että hän on onnellinen, tuo kelpo Risler. Kyllä hän tuon pikku vaimon kanssa on kaikkia kokea saanut...

Entinen näyttelijä lopetti tiraadinsa iskemällä silmää koomikolle ja traagikolle, ja hetken kuluessa kesti heidän kesken kaikenlaisten katseiden, hymyilemisten, "he, he!" ja "hum, hum'in!" vaihtelua, kaikenlaista salakäsitysten pantomiimia.

Frans oli kuin maahan kaivettu. Vasten hänen tahtoaankin kohtasi kauhea varmuus häntä joka haaralta. Sigismund oli puhunut tavallaan, Delobelle samoin. Loppupäätös oli sama.

Onneksi oli päivällinen syöty. Kolmet näyttelijät nousivat pöydästä ja menivät Blondelkadun olutmyymälään. Frans jäi molempien naisten kanssa.

Nähdessään hänet vieressään, lempeänä ja ystävällisenä, innostui Désirée yht'äkkiä kiitollisuudesta Sidonieta kohtaan. Hän arveli, että Sidonien jalomielisyydelle sittenkin hänen tuli olla kiitollinen tästä onnen haameesta, ja tämä ajatus rohkaisi häntä puolustaakseen vanhaa ystävätään:

— Näette, herra Frans, ei tarvitse uskoa kaikkia, mitä isäni kertoi kälystänne. Hän liioittelee aina vähäsen, tuo isä kulta. Minä sen tiedän hyvin, ett'ei Sidonie kykene tekemään kaikkea paha, josta häntä syytetään. Olen varma että hänen sydämensä on pysynyt samana ja että hän yhä rakastaa ystäviään, ehkä hän heitä laimin lyö hiukan... Elämä se on semmoista... Tahtomattansakin sitä eritään. Eikö se ole totta se, herra Frans?

Oi, kuinka hän näytti Franssista sievältä, noin puhellessaan. Ei koskaan ollut hän yhtä hyvin huomannut noita hienoja piirteitä ja tuota ylimyksellistä hipiää; ja, pois lähtiessään iltasella liikuttuna tuosta innosta ja tavasta, jolla Désirée puolusti Sidonieta, ajatteli Frans Risler, hyvillä mielin, että lapsukainen oli häntä rakastanut, että hän ehkä rakasti häntä vieläkin ja säilytti sydämensä pohjalla hänelle lämpimän, turvallisen paikan, jonne paetaan ikäänkuin suojaan elämän verisaunasta.

Maatessaan entisessä huoneessaan, matkan liikunnon, aaltojen ja kovan tuulen tuudittamana, jommoinen tunne aina seuraa pitkiä merimatkoja, uneksi hän kaiken yötä nuoruutensa ajasta, pikku Chèbestä, Désirée Delobelista, heidän kisailuista ja töistä ja Centraalikoulusta, jonka suuret rakennukset, lähellä häntä, lepäsivät synkkinä Marais'in pimeiden katujen keskellä.

Kun sitte, aamun tultua, aurinko, ilman uutimia olevista ikkunoista paistoi häntä vasten silmiä muistuttaen hänelle velvollisuuden tunteen ja päivän huolet, uneksi hän, että oli aika mennä kouluun ja että hänen veljensä, tehtaalle mennessään, ra'oitti ovea, huutaen hänelle:

— Ylös! laiskuri, ylös!...

Tuo rakas ääni, liian vilkas, liian todellinen ollakseen unta, sai hänen aukaisemaan silmänsä kokonaan.

Risler seisoi hänen vuoteensa luona, vartoen hänen heräämistään ihmettelevällä, hiukan heltyneellä hymyllä; ja todistukseksi, että se varmaan oli Risler, oli se, että hän ilosta, nähtyään veljensä, ei tietänyt muuta sanoa kuin:

— Minä olen tyytyväinen... minä olen tyytyväinen.

Vaikka olikin pyhäpäivä, oli Risler, niinkuin tavallisesti, tullut tehtaalle saadakseen rauhassa ja levossa miettiä painintaan. Kohta kuin hän oli tullut, ilmoitti Akilles ukko hänelle hänen veljensä pysähtyneen Braque kadun varrelle, ja Risler lähti sinne heti iloissaan ja hämmästyneenä, mutta

pahoillaan, ett'ei hän ollut saanut tietoja edeltäpäin, sekä erittäin, ett'ei hän saanut olla yhdessä Franssin kanssa jo ensimmäisenä iltana; tuo mielipaha keskeytti hänen puheensa tuon tuostakin ja kaikki, mitä hänellä oli sanottavana, jäi kesken tuhansien eri kysymysten, ilon ja tyytymyksen tähden. Frans syytteli väsymystä ja huvia, kun sai olla taas entisessä huoneessaan.

— Hyvä, hyvä, sanoi Risler; mutta nyt en sinua päästäkään... ja sinä tulet Asnières'iin heti... Tänään olkoon minulla lupapäivä... Näet, nyt on mahdollointa enää tehdä työtä, kun sinä juuri olet tullut... Mutta Sidoniellapa on oleva siitä silmät suurena ja mieli hyvä... Me olemme hyvin usein puhuneet sinusta... Sepä onni! Sepä onni!

Ja miesparka loisti ilosta, hänkin kävi puheliaaksi, tuo hiljainen ihminen, ihaili Franssiaan, sanoi hänen kasvaneen. Olihan Centraalikoulun oppilas yhtä kaikki koko jykeä jo lähtiessäänkin; mutta hänen piirteensä olivat vakaantuneet, hartiansa olivat käyneet leveämmiksi, ja paljon oli väliä tuosta poikaköyrästä joka ryhdiltään koululaisena pari vuotta sitten oli lähtenyt Ismailiaan, tähän kauniiseen, ruskettuneeseen, vakavaan ja lempeään merirosvoon.

Rislerin häntä katsellessa, Frans puolestaan tarkasteli veljeään, ja pitäen hänen aivan samana, yhtä suorana, yhtä lempeänä ja silloin tällöin yhtä hajamielisenä, kuin ennenkin, arveli hän:

— Ei! se on mahdollointa... hän on vieläkin kunnon mies.

Silloin, ajatellessaan kaikkea, mitä oli tohdittu olettaa, kääntyi koko hänen vihansa tuota ulkokullattua rietasta vaimoa kohtaan, joka niin hävyttömästi ja rankaisematta petti miehensä, että saattoi luulla hänen olevan osallisena rikoksessa. Kyllä siitä oli oleva kauhea selitys heidän kesken, ja ankarasti aikoi hän puhua hänelle. — Minä kiellän teitä, rouva, kuulettehan, minä kiellän teitä häpäisemästä veljeäni!...

Sitä hän ajatteli koko matkan, nähdessään vielä hoikkien puiden vilahtavan pitkin Saint-Germain'in rautatien vartta. Risler istui hänen vastassaan ja jutteli juttelemistaan. Hän puheli tehtaasta ja heidän asioistaan. Kukin oli edellisenä vuonna voittanut neljäkymmentä tuhatta francia; mutta toista siitä tulee kun *painin* alkaa käydä... "Kiertävä painin, Franssiseni, kiertävä- ja kaksitoistakulmainen, joka yhdessä pyöräyksessä tekee kahdestatoista viiteentoista väriseen kuvaukseen tulipunasta ruusunpunaselle, tummanvihreätä heleänvihreälle, sekoittamatta tai imemättä värejä, vahingoittamatta lähivärejä tai turmelematta ja poistamatta muita... Ymmärrätkös sen, veikkoni?... Kone, joka työskentelee yhtä taidokkaasti kuin ihminen... Se on mullistus seinäpapereille."

— Mutta, kysyi Frans, hiukan levotoinna, oletko jo keksinyt painimesi vai etsitkö sitä vielä?

— Löytänyt... perin löytänyt!... Huomenna näytän sinulle kaavan. Samalla olen keksinyt myös automatisen koneen, joka ripustaa paperit kuivattimelle... Ensi viikolla menen ylös meidän ullakollemme ja te'etän läsnä ollessani itse, salassa ensimmäisen koneeni. Kolmen kuukauden perästä on minulla oleva patentti ja *painin* käymässä... Saat nähdä, veli Frans, että siinä on meidän kaikkien rikkautemme... ja arvaathan kuinka olen tyytyväinen voidessani palkita vähän Fromont'ilaisia siitä hyvästä, mitä minulle ovat tehneet... Niin, näet tosiaankin, Jumala on vuodattanut minulle yltäkyllin hyvää elämässäni.

Ja annahan kun hän siitä sitte lähti luettelemaan menestyksiään. Sidonie, näet, oli paras olento maailmassa, armahin pikku vaimo, joka tuotti hänelle paljon kunniaa. Heillä on viehättävä koto. Heillä käy vieraita, sangen hienoa seuraa. Vaimonsa laulaa kuin satakieli, josta kiitos rouva Dobson'in osoitteelliselle opetustavalle. Sekin oikein hyvä ihminen, tuo rouva Dobson... Yksi ainoa asia kiusasi Risler raukkaa, nimittäin käsittämätöin epäsovu Sigismund'in kanssa. Frans ehkä auttaa häntä selittämään salaisuuden.

— Kyllä! kyllä minä autan, vastasi Frans kiristäen hampaitaan; ja vihan puna kohosi hänen kasvoihinsa, ajatellessaan, että oli voitu epäillä tuota suoraa ja vilpitöntä, miestä. Onneksi oli hän tullut panemaan kaikki asiat kohdalleen.

Tultiin tuosta Asnières'iin. Frans huomasi jo sen kaukaa oikullisista, tornin tapaisista portaista, loistavine, uusine ja sinisine vuolukivikattoineen. Se näytti olevan vaseti tehty Sidonielle, oikeaksi häkiksi tuolle kirjava- ja heleä-höyheniselle linnulle.

Se oli kaksikerroksinen Schveitsiläisrakennus, jonka kirkkaat ikkunat puna-alustuksine uutimineen näkyi rautatielle, kuvastaen vehreän, nurmikon perältä, jolla koreili kauhean iso metalli pallo.

Joki juoksi aivan läheltä, muistuttaen Parisia puomineen, kylpyhuoneineen, suurine lossineen ja vähin laine keikutteli monia pieniä, keveitä valkamaan sidottuja venosia hiilipölyn peittämine vaatelaine, juuri ikään maalattuine nimineen. Ikkunoistaan voi Sidonie nähdä rannalla olevat ravintolat, jotka, olletti viikon kuluessa hiljaisia, pyhinä vilisivät kirjavaa hällisevää kansaa, joiden ilot sekaantuivat airojen

raskaisiin mulahduksiin ja lähtivät molemmilta rannoilta yhtyäkseen joen yläpuolella tuohon melun ja huudon, naurujen ja laulujen virtaan, joka, juhlapäivinä nousee ja laskee lakkaamatta Seine'ltä kymmenen penikuorman matkalla.

Viikon aikana nähtiin siellä harhailevan renttuja, joutoväkeä ja kulkulaisia, miehiä, suuret, leveät ja suippopäiset olkihatut päässä, villa mekko yllä, ja naisia, jotka toimitoinna istuivat vieruilla, katsella töllistellen kuin lehmät laitumella. Kaikki kiertävät saksat, soittoniekat ja silmänkääntäjät seisattuivat siihen, kuin kaupungin läheisyyteen. Rannikko oli täynnä heitä ja samaten pienet kyysät joen partailla aina aukenivat heidän saapuessa; valkoiset, avonaiset liivit, pörröiset hiukset ja piippunysä näkyivät ikkunoista, vakoillen tuota kiertävää törkyä, joka muistutti Parisin läheisyyttä.

Se oli ikävää ja inhoittavaa. Tuskin orastunut ruoho kellersi tallattuna maassa. Pöly oli mustaa; ja kumminkin kulkivat joka torstai, ylhäiset kokotit sen kautta Casinoon kauhealla pauhinalla huonoissa vuokravaunuissaan. Kaikki tuo miellytti Parisilaista Sidonieta riivattua. Asnières'ista, oli pikku Chèbe, näet, lapsuudessaan kuullut kuuluisan Delobellen puhuvan, joka olisi tahtonut omata tuossa väylässä, kuin monet muutkin näyttelijät, pienen huvilan, maakaistaleen, jonne, teatterista päästyä, mennään junalla kello puoli yksi yöllä.

Sidonie Risler toteutti kaikki pikku Chèben unelmat.

Molemmat veljet tulivat satamaportille, johon avain tavallisesti oli jätetty. He astuivat sisään ja kulkivat vielä nuorien pensaiden keskitse. Missä oli biljaardisali, missä puutarhurin huone, missä pieni lasinen ansari, jotka muistuttivat schveitsiläisten majojen eri osia, joita annetaan leluiksi lapsille: kaikki oli niin köykäistä, tuskin maahan kiinnitettyä ja valmiina pois lentämään vähimmästäkin vararikon tai oikun tuulen puuskasta. Oikea kokotti- tai peluri-huvila.

Frans katseli ympärilleen hiukan hämillään. Perällä, kukka-vassien ympäröimälle perrongille, aukenivat salin korkeat ikkunat. Amerikalainen nojatuoli, kokoon pantavia renkkuja ja pöytä, jolla kahvi oli tarjottuna, seisoivat oven luona. Sisältä kuului pianonakkordeja, ja epäselvää laulunhuminaa.

— Kyllä maar' Sidonie hämmästy, sanoi kelpo Risler kävellessään hiljaa hiekalla; hän ei odota minua ennenkuin illalla... Nyt opettelee hän rouva Dobson'in kanssa.

Ja avaistuaan nopeasti oven, huusi hän kynnykseltä, sisään astumatta, suurella äänellä:

— Arvaa, kuka minulla on mukanani.

Rouva Dobson, joka istui yksin pianon ääressä, hypähti ylös, ja salin perältä, vierasmaisten kasvien takaa, jotka seisoivat kopeina kauniilla pöydällä, nousivat kiiruusti Georges ja Sidonie esiin.

— Kuinka minua pelästyttitte... sanoi Sidonie astuessaan Risleriä kohti. Hänen valkoisen peignoir'insa poimukset, joita siniset nauhat risteilivät ikäänkuin pienet taivaan viirut pilvien välistä liehuivat lattialla, ja päästyään hämmeksistään, astui hän, miellyttävän näköisenä ja ikuinen pikku hymy huulillaan, miestänsä suutelemaan ja, tarjoten Franssille otsansa; sanoi:

— Hyvää päivää, veljeni.

Risler jätti heidät kahden kesken ja lähestyi Fromont nuorempaa, joka hänen kummakseen oli siellä:

— Kah, Chorche, sinä olet täällä... Minä luulin sinun olevan Savignyssä.

Niin kyllä, nähkäähän... Minä tulin... Minä ajattelin, että te sunnuntaisin olette Asnières'issa... Minun oli puhuttava eräästä asiasta...

Nopeasti, takertuen sanoihinsa, lähti hän puhelemaan hänelle jostakin tärkeästä tilauksesta. Vaihdettuaan muutamia yhden tekeviä sanoja Franssin kanssa, joka häntä välinpitämättömästi kuunteli, katosi Sidonie. Rouva Dobson jatkoi hiljaisia tremolojaan, jommoisilla teatterissa säestetään kriittisiä kohtia.

Laita oli se että tämäkin oli jotenkin jännittävä. Rislerin hyvä mieli vaan karkoitti kaiken väkinäisyyden. Hän pyysi anteeksi osakkaaltaan, ett'ei ollut kotona ja tahtoi näyttää Franssille talonsa. Salista mentiin talliin, tallista aittoihin, vajoihin ja ansareihin. Kaikki oli uutta, loistavaa ja komeata, mutta liian pientä ja epämurkavaa.

"Mutta, sanoi Risler hiukan ylpeillen, siihen on mennyt paljo rahaa!"

Hän halusi, että ihmeteltäisi Sidonien ostoja mitä tarkimmasti, näytti kaasu- ja vesijohdon joka kerroksessa, täysikuntoiset soittokellot, puutarhakaluston, englantilaisen biljaardin, kylpykoneet, ja

kaikkea näyttäessään lausui hän kiitollisuutensa Fromont nuoremmalle, joka, hänen kauppahuoneensa osakkaana, nimen omaan oli antanut hänelle rikkauden.

Joka kerta kuin Risler vuodatti kiitollisuutensa, väisti Georges Fromont häveten ja räsittäen Franssin omituisia katsetta.

Aamiainen puuttui hilpeyttä.

Rouva Dobson puhui melkein yksin, onnellisena saada kellua keskellä romantillista juonta. Tuntien, tai pikemmin luullen tuntevansa perin pohjin ystävänsä historian, käsittäen Franssin salaisen vihan, vanhan kiihkeän rakastajan vihana, joka näkee toisen sijassaan, ja Georges'in levottomuuden kilpailijan tulon hellittämänä, rohkaisi hän. toista katseella, lohdutti toista hymyllä, ihmetteli Sidonien levollisuutta, ja lykkäsi kaiken ylenkatseensa tuolle inhottavalle Rislerille, röyhkeälle ja julmalle tyrannille. Hänen ponnistuksensa tarkoittivat erittäinkin, ett'ei pöytään pääsisi tuo kauhea hiljaisuus, jota haarukkaiden ja lautasten kalina naurettavasti ja tukalasti säestää.

Oitis aamiaisen loputtua, ilmoitti Fromont nuorempi palaavansa Savignyyn. Risler vanhempi ei uskaltanut pidättää häntä, ajatellessaan, että rakas rouva Chorche viettäisi ihan yksin pyhänsä kotona; ja voimatta sanoa sanaakaan lemmitylleen lähti rakastaja kovassa helteessä mennäkseen jälkeen puolisen junalla, asemalle asti hänen miehensä seuraamana, joka ei millään mokomin tahtonut jättää häntä saattamatta.

Rouva Dobson istui hetken Franssin ja Sidonien kanssa pienessä lehtimajassa, jonka niinikäynnös tahditti punaisilla kukkasilmikoillaan; sitte, nähden vaivaavansa heitä, meni hän saliin, ja, niinkuin vast'ikänsä Georges'in ollessa, kävi hän soittamaan ja laulamaan vienosti, tunteikkaasti. Hiljaisessa puutarhassa oli tuo kuolehtuva soitanto, joka hiipi lehvien läpi, ikäänkuin linnun kuherrusta myrskyn tulossa.

Vihdoin he olivat yksin.

Toukokuun aurinko paahtoi kovasti vielä harvalehtiseen majaan. Sidonie varjosti kädellensä silmiään, katsellessaan rannalla kulkijoita. Frans katseli myöskin ulospäin, mutta toiselle haaralle; ja molemmat, kokien näyttää ihan riippumattomilta toinen toisestaan, kääntyivät samalla kertaa toisiinsa yhtäläistä liikettä ja ajatusta noudattaen.

— Minulla on teille puhumista, sanoi Frans, juuri kuin Sidonie oli au'aista suunsa.

— Minulla kanssa, vastasi hän totisesti; mutta mennään tänne... täällä on parempi olla.

Ja he menivät yhdessä pienen puutarhan perälle rakennettuun paviljongiin.

II.

Selitys.

Todellakin oli aika tuomarin tulla.

Parisin kurimuksessa pyöri pikku vaimo huimasti. Köykäisyytensä pysytteli hänen vielä ylähällä; mutta liiat menot, loistonsa, yhä kasvava soveliaisuuden halveksimisensa, kaikki ennusti hänen kohta kaatuvan kumoon, vetäen perässään miehensä kunnian ja ehkäpä hävittäen myöskin suuren kauppahuoneen rikkauden ja nimen hurjuudellaan.

Keskus, jossa hän eli, riennätti vieläkin hänen lankeemustaan. Parisissa, noissa pikkukauppiasten kaupungin osissa, jotka ovat oikeita maaseutukaupunkeja, kateellisuuteensa ja kielittelemisiinsä nähden, oli hän pakoitettu olemaan varovaisempi; mutta Asnières'issa, keskellä näyttelijäin huviloita, salaisia asumuksia ja kaikenlaisia virkaheitoja, ei häntä enää vaivannut mikään. Häntä ympäröi ilma-piiri, täynnä pahetta, joka hänelle sopi ja jota hän hengitti ilman vastenmielisyyttä. Tanssiaissoitto huvitti häntä iltasin, hänen kävellessä pienessä puutarhassaan.

Kerran, yöllä, naapuritalosta kuulunut pistoolin laukaus, joka koko tienoolla levitti huhun inhosta ja tyhmästä juonesta, saattoi hänen uneksimaan samallaisista seikkailuista. Hänkin olisi tahtonut olla osallisena "jutuissa." Hänellä ei ollut mitäkään rajaa enää puheessaan ja vaatteuksessaan; niinä päivinä, jolloin hän ei ollut kävelemässä Asnières'in rannikolla, lyhyt hame päällä ja keppi kädessä, niinkuin joku

komea nainen Trouvillessa tai Houlgatessa, istui hän kotonaan puettuna peignoir'iinsa, aivan kuin naapurinsa ihan työttömänä, tuskin huolien talostaan, jossa häneltä varastettiin kuin kokotilta, hänen siitä mitäkään tietämättä. Aamut pitkään nähtiin hänen ratsastelevan ulkona, kotona taas hän puheli tuntikaudet neitsyensä kanssa kummallisista naapureistaan.

Vähitellen vaipui hän entiselle tasapinnalleen, jopa alemmaksikin. Rikkaasta, vakavasta porvaristosta, johon hänen naimisensa hänen oli kohottanut, langeta keikahti hän elättinaisten riviin. Matkustelemalla rautatiellä oudosti koristeltujen naisten parissa, joilla oli hiukset silmillä à la chien tai hajallaan selässä à la Geneviève de Brabant, muuttui hän vihdoinkin heidän kaltaiseksi. Kaksi kuukautta oli hän vaaleatukkaisena, Rislerin suureksi ihmeeksi ja hämmästykseksi nukkensa muutoksesta. Georgesia taas nuo hulluudet huvittivat, hän kun niissä luuli näkevänsä aina vaan uusia naisia. Hän se oli oikea mies, talon isäntä.

Sidonieta huvittaakseen oli hän hankkinut hänelle jotakin seuran tapaista, naimattomia veikkojaan, muutamia iloisia kauppamiehiä, vaan tuskin koskaan naisia; naisilla, näet, on liian hyvät silmät. Rouva Dobson vaan oli ainoa nais-ystävä.

Pantiin toimeen suuria päivällisiä, veneretkijä ja ilotulituksia. Päivästä päivään kävi Risler raukan asema yhä hullummaksi, yhä loukkaavammaksi. Kun hän iltasella tuli kotia väsyneenä ja huonoissa vaatteissa, oli hänen heti mentävä huoneesensa, hiukan toalettiansa tekemään.

— Meillä on vieraita päivälliseksi, sanoi hänen vaimonsa; joutukaa.

Ja viimeiseksi kävi hän ruo'alle, tervehdittyään ensin kaikkia vieraita pöydän ympärillä, noita Fromont nuoremman ystäviä, joiden nimet hän tuskin tunsikaan. Omituista, että tehtaant asiat käyteltiin usein tässä pöydässä, johon Georges toi tuttaviaan maksavan isännän levollisessa vakuudessa.

"Asioima-aamiaiset ja päivälliset!" Rislerin silmissä selittivät nuo sanat kaikki: osakkaan alituksen siellä olon, vieraiden valitsemisen ja Sidonien ihmeelliset vaatteukset, hän näet, teki itsensä kauniiksi ja veikisteleväksi kauppahuoneen asioissa. Tuo lemmittynsä virnaileminen saattoi nuoren Fromont'in epätoivoon. Joka hetki päivästä tuli hän odottamatta häntä katsomaan huolissaan, epäluuloisena ja peläten jättää kauan yksin tuon teeskennellyn ja nurjan luonteen.

— Mitäs sinun miehesi toimittaa?... kysyi ukko Gardinois pilkallisesti sisarensa tytöltä... Miks'ei hän käy useimmin minun luonani?

Claire antoi Georges'ille anteeksi, mutta tämä alituinen poissa olo alkoi huolettaa häntä. Nyt hän itki aina saadessaan pienet kirjelijutut tai lennätinsanommat, jotka tulivat joka päivä ruoka-aikaan: "Älä odota minua tänä iltana, kultaseni. Minä en voi tulla Savign'yyn ennenkuin huomenna tahi ylihuomenna yöjunalla."

Hän söi ikävissään vastapäätä tyhjää paikkaa ja, tietämättä olevansa petetty, havaitsi miehensä vieroittuvan hänestä. Kun joku perhejuhla tahi muu tapaus pidatti Georges'in väkisin kotona, oli tämä aina hyvin hajamielinen, eikä sanonut, mikä häntä vaivasi. Koska Clairella ei ollut mitään lähemmin tekemistä Sidonien kanssa, ei hän tietänyt mitäkään, mitä Asnières'issa tapahtui, mutta, kun Georges jälleen lähti pois kiireissään ja hymysuin, kiusasi häntä, hänen yksinään ollessaan, outo epäily ja, niinkuin ne, jotka odottavat suurta murhetta, tunsikaan sydämessään suuren, aukon, paikan valmiin mullistuksia varten.

Hänen miehensä ei ollut vähääkään onnellisempi häntä. Sidonie julmaa näkyi huvittavan kiusata häntä. Hän antoi kaikkien suositella itseään. Siihen aikaan muudan Cazabon, kutsuttu Cazaboniksi, italialainen tenoorilaulaja Toulouse'sta, rouva Dobsonin esittämä, kävi joka päivä heillä laulamassa kiihdyttäviä duettejä. Georges, joka oli hyvin mustasukkainen, juoksi Asnières'sä joka jälkeen puolen päivä, laimin löi kaikki ja alkoi jo pitää Risleriä liian huolimattomana vaimostaan. Georges olisi tahtonut, että hän olisi ollut sokea ainoastaan häneen nähden.

Oi! jospa hän olisi ollut Sidonien mies, niin kyllä hän olisi pitänyt hänen alallaan. Mutta Georges'illa ei ollut mitäkään oikeutta Sidoniesen kuuli hän Sidonielta itseltä. Toisinaan saattoi tuo tyhmissäkin usein herännyt ajatus-oppi hänen ajattelemaan että hänkin, itse pettäessään, ansaitsisi olla petetty. Ikävä se oli ylipäänsä hänen elämänsä. Aikansa vietti hän juoksemalla jalokivikauppiasten ja vaatemyyjien luona löytääkseen Sidonielle lahjoja ja syrpiissiä. Hänen maar' Georges kyllä hyvin tunsikaan! Hän tiesi, että Sidonieta voi huvitella jalokivillä, vaan ei pidättää häntä ja että jos hän kerran alkaa ikävöidä...

Sidonie ei ikävöinyt vielä. Hänellä oli tarpeellinen elantonsa, kaikki hyvä, mitä hän voi saavuttaa. Hänen rakkautensa Georges'iin ei ollut mitäkään hehkuvaa, eikä romantillista. Sidonieta hän oli hänen toinen miehensä, joka oli nuorempi ja rikkaampi entistä. Salatakseen aviorikostaan, tuotti Sidonie vanhempansa Asnières'iin ja majoitti heidät pieneen taloon ihan seudun perälle, ja tuosta turhanpäiväisestä, ehdollisesti sokeasta isästä, sekä hellästä, aina sokaistusta äidistä teki hän itselleen

kunniakeskuuden, jota hän huomasi sitä enemmän tarvitsevansa, mitä enemmän arvossa väheni.

Kaikki oli hyvin sommiteltu tuossa häjyssä päässä, joka kylmäkiskoisesti arvosteli pahetta; ja hän luuli elämänsä jatkuvan aina yhtä rauhallisesti, kun yht'äkkiä saapui Frans Risler.

Nähtyään hänen vaan astuvan sisään, käsitti Sidonie oitis rauhansa olevan vaarassa ja jotakin hyvin tähdellistä tulevan tapahtumaan heidän kesken.

Silmänräpäyksessä oli hänen suunnitelmansa valmis. Se oli nyt vaan pantava toimeen.

Paviljooni, johon he menivät, suuri ympyrän muotoinen suoja, jonka neljät ikkunat antoivat eri näköaloille, oli sisustettu etsoneita varten kuumana kesäaikana, turvapaikaksi auringon säteistä ja hyönteisten hyrinästä. Hyvin matala leveä sohva kiersi pitkin suojaa. Pieni matala pöytä seisoi keskellä, täynnä hujan hajan olevia kuosi lehtiä.

Uudet seinäpaperit, jotka kuvasivat sinertävien ruokojen välissä lenteleviä lintuja, herättivät mieleen todellakin kesä-unelmia, synnyttivät köykäisiä kuvia liitelemään sulkeutuvien silmien eteen. Alas lasketut ikkuna varjostimet, permannolle levitetty peitto ja ulkopuolelta seiniä kiertelevä jasmiini ylläpitivät huoneessa erinomaista vilvakuutta, jonka suloutta lisäsi läheisen joen humina lakkaamatta vyöriä aaltojen loiskinasta sen ahteita vastaan.

Kohta sisääntultuaan, kävi Sidonie istumaan, syrjästen jalallaan pitkiä valkoisia helmojaan, jotka lumisateena laskeutuivat sohvan vierustalle, ja kirkkain silmin, hymysuin, pikku päähyt hiukan kallellaan, jonka oikullista itsepäisyyttä nauhasolmu korvalla lisäsi, odotti hän.

Frans, hyvin vaaleana, jäi seisomaan ja katseli ympärilleen. Sitte, hetken kuluttua:

— Teen teille komplimenttini, sanoi hän; tepä hyvin ymmärrätte mukavuuden.

Ja oitis, ikäänkuin peläten liika kaukaa alkaneensa puhelun, lisäsi hän rutosti:

— Kenelle on kiitos tuleva kaikesta tästä komeudesta?...

Miehellenne vai rakastajallenne?...

Hievahtamatta sohvalta, luottamatta edes silmiään häneen vastasi Sidonie.

— Molemmille.

Frans joutui hiukan ymmälle tuosta pontevuudesta.

— Te siis tunnustatte tuon miehen olevan rakastajanne.

— Sepähän!... hitossa!...

Frans katseli häntä hetken, mitäkään sanomatta. Sidoniekkin, huolimatta tyyneydestään, oli käynyt vaaleaksi, eikä ikuinen pikku hymy enää väreillyt hänen suupielessään.

Silloin sanoi Frans:

— Kuulkaahan, Sidonie. Veljeni nimi, jonka hän vaimolleen on antanut, on minun myös. Koska Risler on niin hullu, niin sokea, että hän antaa teidän pilata sitä, niin on minun asiani sitä puolustaa teidän solvauksianne vastaan... Siis, minä pyydän teitä ilmoittamaan herra Fromont'ille, että hänen on pian haettava toinen lemmitty, ja että hän menköön muualta perikatkoa etsimään... Ell'ei...

— Ell'ei? kysyi Sidonie, joka, hänen puhuessaan, koko ajan oli nypistellyt sormuksiaan.

— Ell'ei, niin ilmoitan veljelleni, mitä täällä tapahtuu, ja oletteko hämmästyvä nähdessänne Rislerin yhtä ankarana, yhtä pelättävänä, kuin hän tavallisesti on leppeä. Ilmi-antoni hänen ehkä tappaa, vaan olkaa varma, että hän tappaa teidän ensin.

Sidonie kohotti hartioitaan:

— Kah! Tappakoon... Mitäs minä siitä?

Sen lausui hän niin pakahtuneen näköisenä ja niin kylmäkiskoisesti, että Franssin ehdottomasti tuli hieman surku tuota kaunista, nuorta, onnellista olentoa, joka puhui kuolemasta noin itsestään välinpitämättömänä.

— Rakastattehan siis häntä kovin? sanoi Frans hiukan jo leppeämmällä äänellä... Rakastattehan siis kovin tuota Fromont'ia, että ennemmin kuolette, kun jätätte hänet?

Ripeästi nousi hän seisoaalleen:

— Minäkö? minäkö rakastaisin tuota hassua, tuota riepua, tuota akkahölmöä miehen vaatteissa?... Kylläpä käskis!... Minä otin hänen, niinkuin minkä muun hyvänsä olisin ottanut...

— Minkätähden?

— Sentähden että niin piti, sentähden että olin hullu, sentähden että sydämessäni oli, ja että siellä on vieläkin rikksellinen rakkaus, jonka tahdon temmata pois maksoi, mitä maksoi.

Sidonie puhui hänelle silmistä silmiin, suu likellä hänen suutaan ja vavisten koko olennossaan.

Rikksellinen rakkaus!... Ketäs hän sitte rakasti?

Frans pelkäsi udella.

Aavistamatta vielä mitään, käsitti hän hänen katseestaan ja huokumisestaan, että hän ilmoittaisi jotakin kauheata.

Mutta hänen tuomarin virkansa velvoitti hänen ottamaan selon kaikesta.

— Kukas se on, jota rakastatte?... kysyi hän.

Toinen vastasi kumealla äänellä:

Tiedättehän hyvin, että se olette te. Sidonie oli hänen veljensä vaimo. Kaksi vuotta oli Frans pitänyt hänen aina vaan kuin sisarenaan. Hänestä veljensä vaimo ei ollut enää mitenkään sama, kuin hänen entinen morsionsa, ja rikostahan olisi ollut hänen kasvojensa yhdestäkin piirteestä pitää häntä sinä, jolle hän muinoin niin usein oli sanonut: "Minä rakastan teitä."

Ja nyt hän, Sidonie, sanoi rakastavansa häntä. Onnetoin tuomari oli kuin maahan kaivettu, huumautunut, eikä osannut vastata sanaakaan. Sidonie, hänen vastassaan, odotti... Päivä oli noita kirkkaita, helteisiä kevätpäiviä, joihin menneet sadehuuhdot ovat jättäneet lienteyttä ja omituista alakuloisuutta. Ilma oli lämmin ja levitteli kovin ensi helteestä vasta puhjenneiden kukkain hajua. Puoli-avonaisista ikkunoista täyttyi huone, jossa he olivat, tuosta hurmaavasta tuoksusta. Ulkoa kuului sunnuntaisoittoa ja etäisiä huutoja rannalta, ja lähempää, puutarhassa, rouva Dobsonin voipuva ja rakkautta huokaava ääni:

Minulle kerrottiin sun naivan;

Siis mua vartoo kuolemaaaa...

— Niin, Frans, minä olen teitä aina rakastanut, sanoi Sidonie. Rakkautta jonka kielsin ennen, koska olin nuori tyttö, ja nuoret työtöhän, näet, eivät aina tiedä mitä tekevät; sitä rakkautta ei mikään ole voinut poistaa minusta, ei mikään sitä vähentää. Kun kuulin, että Désirée, tuo onnetoin, tuo poloinen teitä myöskin rakasti, tahdoin jalomielisessä tarkoituksessa tehdä hänen elämänsä onnelliseksi uhraamalla oman elämäni ja oitis hylkäisin teidät, että menisitte hänen luo. Oi! silloin kun jo olitte kaukana, käsitin tuon uhrauksen olevan yli voimieni. Pikku Désirée raukka! Kovin olen häntä kironnut sydämeni pohjasta. Uskoteko? Siitä ajasta asti en ole tahtonut nähdä häntä, en kohdata häntä. Hänen näkönsä teki minulle liian paljon vaivaa.

— Mutta jos te rakastitte minua, kysyi Frans aivan hiljaa, jos te rakastitte minua, miksi naitte te sitte minun veljeni?

Sidonien katse ei muuttunut.

— Naida Risler, oli päästä lähemmäksi teitä, Minä ajattelin: "Minä en voinut olla hänen vaimonsa. Hyvä, minä rupean, hänen sisareksensa. Ainakin siten minun on sallittu häntä vielä rakastaa, emmekä vietä koko elämäämme vieraina toisillemme... Oi! ne on unelmia kahden kymmenen vuoden i'än ajoilta, ja niiden mitättömyyden kokemus meille kyllä pian näyttää". Minä en ole voinut rakastaa teitä niinkään, Frans; minä en ole voinut unhoittaa teitä myöskään, sen on naimiseni estänyt. Toisen miehen kanssa olisi se ehkä käynyt päinsä, mutta Rislerin kanssa se oli mahdotointa. Hän puhui mulle aina teistä, teidän menestyksestänne, tulevaisuudestanne... Frans sanoi niin, Frans teki näin... Poloinen, hän teitä rakastaa kovin ja sitte, julminta minulle oli se, että veljenne on teidän näköön. Ryhdissäanne, piirteissäanne on ikäänkuin sukunäköä, ja olletikin äänessäanne, sillä usein, hänen minua hyväillessään, suljin silmäni ajatellessani: "Se on hän... Se on Frans..." Nähtyäni että tuo rikksellinen ajatus muuttui rasitukseksi, kiusaukseksi, rupesin sitä karkoittamaan mielestäni. Minä suostuin kuulemaan tuota Georges'ia, joka kauan aikaa minua oli vainonnut, ja muuttamaan elämäni tekemällä sen iloiseksi, pauhaavaksi. Mutta, sen vannon teille, Frans, ett'en tuossa huvin pyörteessä ole koskaan unhoittanut teitä, ja jos kellään oli oikeutta tulla tänne vaatimaan minua tilille käytöksestäni, niin toden totta sitä oli

vähimmin teillä, joka tahtomattanne olette saattaneet minun siksi, mikä olen...

Hän vaikeni...

Frans ei tohtinut katsoa häneen. Hetken ajan piti hän hänen liika kauniina, liika himottavana. Hän oli hänen veljensä vaimo!

Eikä hän uskaltanut puhuakaan. Poloinen tunsu vanhan rakkauden itsevaltaisesti heräävän sydämessään ja tiesi, että nyt joka katse, joka sana, kaikki, mikä hänestä purskui esiin, osoittaisi pelkkää rakkautta.

Ja hän oli hänen veljensä vaimo.

— Voi, meitä onnettomia, onnettomia, kun olemme, sanoi tuomari parka vaipuen alas sohvalle hänen viereensä.

Nuo muutamat sanat jo olivat velttoutta, taipumisen alkua, ikäänkuin sallima, näyttäytyen julmalta, olisi ottanut häneltä voiman puolustaida. Sidonie oli pannut kätensä hänen kädelleen:

— Frans... Frans.

Ja he istuivat siinä vastatusten, ääneti ja hehkuvien mielin rouva Dobsonin laulun viihdyttäminä, joka puuskittain tunki lehvien läpi:

Sun lempes' on mun mielen' vaivan',
Oi! siit' en voi parantuaaaa!

Äkkiä näkyi ovella Rislerin iso vartalo:

— Tänne, Chèbe, tänne. He ovat paviljongissa. Samassa astui kelpo mies sisään appensa ja anoppinsa seuraamana, joita hän oli käynyt hakemassa.

Hetki kului sydämellisiin tervehtimisiin. Olisittepa nähneet miten suojelevan näköisenä herra Chèbe tarkasteli isoa miestä, joka oli päätä ja hartioita häntä pitempi:

— Noh, poikaseni, käykö se mieltänne myöten tuo Suez'in kanava, vai?

Rouva Chèbe, joka piti Fransia yhä hiukan tulevana vävypoikanaan, halaili häntä molemmin käsin, sill'aikaa kuin Risler, kömpelönä, kuin tavallisesti, ilossaan ja riemastuksessaan, puheli useimpien juottovasikkojen teurastuksesta tuhlajapojan palauksen vuoksi, ja karjuvalla äänellä, joka kajahteli kaikissa lähipuutarhoissa, huusi laulun opettajattarelle:

— Rouva Dobson, rouva Dobson... pyydän nöyrästi, tuo laulunne on liian surullista... Hiiteen, tänään osoitteellisuus... Soittakaapa meille ennen jotakin hyvin iloista, jotakin tanssittavaa, että mä pistäisin pienen pyörähdyksen rouva Chèben kanssa...

— Risler, Risler, hulluko te olette? vävyini!...

— No, no, mammaseni... Pitää tok'... hei!... Raskaasti, pitkin käytävää, raahasi hän myötään, automaattilliseen kuusiaskeliseen, oikeaan Vaucansonilaiseen valssiin anoppimuorinsa, joka hengästyen seisattui tuon tuostakin korjatakseen hattunsa launneita leukanauhoja ja shaalinsa, Sidonien häitä varten hankitun shaalin kasikoita.

Hän oli ilosta juovuksissaan. Risler parka.

Fransista tämä oli pitkä, unhoittumaton tuskan päivä. Ajomatka, veneretki, välipala nurmella Ravageus-saarella, ei mitäkään Asnières'in huvitusta säästetty; ja koko ajan sekä päivänpaisteessa maantiellä että aaltojen heijastuksessa, piti hänen nauraa, jutella, kertoa matkastaan, puhua Suezin taipaleesta ja työhankkeista, kuunnella herra Chèben vimmassaan valittavan lapsiaan ja veljensä selityksiä *painimesta*. Kiertävä, Franssiseni, kiertävä ja kaksitoistakulmainen! Sidonie antoi herrojen jutella keskenään ja näkyi olevan syviin mietteisin vajonneena. Silloin tällöin lausui hän sanan tahi hymyili rouva Dobsonille, ja Frans uskaltamatta häntä katsella, seurasi hän sinialusimisen päivänvarjonsa liikkeitä ja hameensa häälymistä...

Kuinka hän oli muuttunut kahdessa vuodessa! Kuinka hän oli tullut kauniiksi...

Sitte seurasi kauheita ajatuksia. Sinä päivänä oli kilpa-ajot Longchampsissa. Vaunuja kulki ihan heidän sivuitse, naisten ohjaamina, joilla oli maalatut kasvot ja kaidat, ahtaat harsot. Liikkumattomina istuimellaan, pitivät he nukun tapaisesti suuren piiskansa hyvin suorana kädessään ja ikäänkuin elottomina tujottivat heidän noetut silmänsä hevosen päähän. Kaikki kääntyivät katselemaan heidän

ryöppyävää ajoaan.

Sidonie oli heidän näköisensä. Hän olisi itse samaten voinut ajaa Georgesin vaunuja; sillä Frans istui niissä. Frans oli juonut Georges'in viiniä. Kaikki tuo ylellisyys, jota perheessä nautittiin tuli Georges'ilta.

Se oli häpeällistä, innoittavaa. Hän olisi tahtonut siitä huutaa veljelleen. Se hänen olisi täytyntä tehdä, tultuaan vaseti sitä varten. Mutta hänellä ei ollut siihen enää uskallusta.

Oi, onnetointa tuomaria... Iltasella, päivällisen jälkeen, kun salin ovet olivat auki ammentaakseen joen viileätä ilmaa, pyysi Risler vaimoansa laulamaan, näyttääkseen Franssille hänen uusia taitojaan.

Nojaten pianoon, vastusteli Sidonie surullisen näköisenä, sillä välin kuin rouva Dobson soitteli alkusäveleitä, ravistellen pitkiä kiharoitaan.

— Enhän minä osaa mitään. Mitäs minä teille laulan?

Hän päätti vihdoin laulaa. Kalpeana vastenmielisenä, ihan toisia ajatellen, alkoi hän, kynttelin liehuvassa valossa ja puutarhan häkkien levittämässä tuoksussa, Louisianassa hyvin tavallisen kreoolilaisen laulan, jonka rouvan Dobson itse oli sovittanut laulua ja pianoa varten:

Pikku neiti Sisi rukkaa.

Lempi, lempi, se se hänen mielen hukkaa.

Ja laulaessaan tuon onnettoman pikku Sisi rukan historiaa, jonka rakkaus oli tehnyt hulluksi, näytti Sidonie itsekkin potevan rakkauden tautia. Millä sydäntä särkevällä tunteella millä haavoitetun kyyhkysen huudolla kertoi hän tuon surumielisen loppusäkeen, joka kuului niin ihanalta seudun lapsimaisella murteella.

Lempi, lempi, se se hänen mielen hukkaa.

Voihan siitä käydä hulluksi hänkin, tuo onnetoin tuomari.

Eipä vaan. Tenhotar oli huonosti valinnut laulunsa. Tuo neiti Sisin nimi yksin oli muuttanut Franssin yht'äkkiä pieneen huoneeseen Maraisissa, hyvin kauas Sidoniesta, ja sääli hänen sydämessään loitsi esiin tuon pikku Désirée Delobellen kuvan, joka häntä kauan oli rakastanut. Yhteentoista vuoteen saakka ei hän ollut kutsuttu muuksi kuin Sirèeksi tai Sisiksi ja hän se oli tuo kreoolilaisen laulun *pikku Sisi raukka*, aina hylätty, aina uskollinen rakastajatar. Vaikka Sidonie nyt olisi mitä laulanut, ei Frans kuullut, eikä nähnyt mitään. Hän istui tuolla tuon suuren nojatuolin vieressä, pienellä matalalla jakkaralla, jolla hän usein oli valvonut odottaessaan isää. Niin, siellä oli hänen pelastuksensa, siellä, eikä muualla. Paettava oli tuon lapsukaisen lemmen turvaan, heittäydyttävä sinne umpisilmin sanoen: "Ota minut... pelasta minut..." Ja ken ties? Désirée rakasti kovin. Ehkä pelastaisi hän hänen, parantaisi hänen rikoksellisen intohimonsa.

— Minnekä menet?... kysyi Risler nähdessään veljensä äkkipikaa nousevan ylös, heti ensimmäisen laulun loputtua.

— Minä lähden pois... Jo on myöhä.

— Mitä? etkö sinä jää tänne yöksi? Huoneesi on valmis.

— Aivan valmis, liitti Sidonie omituisella katseella.

Frans empi kovasti. Hänen, näet, piti välttämättä olla Parisissa muutamien tärkeiden asioiden tähden, joita yhtiö oli antanut hänelle toimitettavaksi. Koetettiin vielä pidättää häntä, vaan hän oli jo etehisessä, kävi puutarhan läpi kuuvalossa, ja, Asnières'in kaikenlaisen hälinän keskitse riensi hän juoksuun asemalle.

Hänen mentyä, lähti Risler huoneesensa. Sidonie ja rouva Dobson viipyivät salin ikkunalla. Soitto läheisestä Casinosta kuului soutajien hoilotuksien sekä säännöllisen ja kumean tamburinin tapaisen tanssipauhun keskeltä.

— Sepä vasta ilonhäiritsijä!... sanoi rouva Dobson.

— Ei hätää! minä hänen masensin, vastasi Sidonie; minun täytyy vaan olla varoillani... Nyt minut pidetään tarkalla silmällä. Hän on mustasukkainen... Minä kirjoitan Cazabonille, ett'ei hän tulisi tänne vähään aikaan; ja sinä, huomeamuna, menet sanomaan Georges'ille, että hän pysyisi kaksi viikkoa Savignyssa.

III.

Pikku neiti Sisi rukka.

Oi; kuinka Désirée oli onnellinen.

Frans kävi joka päivä istumassa hänen jalkojensa juurella, niinkuin ennen muinoin tuolla pienellä matalalla tuolilla, muttei nyt enää puhuakseen Sidoniesta.

Aamusella, heti työhön ruvetessaan, näki Désirée oven hiljaa aukenevan: "Hyvää päivää, neiti Sisi." Frans kutsui häntä nyt aina siten, niinkuin hänen nimensä pienenä tyttinä oli; ja, jospa tietäisitte, kuinka sievästi hän sanoi: "Hyvää päivää, neiti Sisi."

Iltasella odottivat he "isää" yhdessä, ja Désiréen työtä tehdessä, kertoi Frans vavistuttavia kertomuksia matkoiltaan.

— Mikä sinun on? Sinä et ole enää sama kuin ennen, sanoi hänelle rouva Delobelle, hämmästyksissään nähdessään hänen niin iloisena ja etenkin niin hilpeänä. Seikka on se, että sen sijaan kuin hän ennen lakkaamatta istui vajonneena nojatuoliinsa isoäidin tapaisesti, pikku ontuva nousi ylös tuon tuostakin, meni ikkunalle semmoista vauhtia, kuin olisi hänelle siivet kasvaneet, harjoitteli seisomaan hyvin suorana ja kyseli hiljaa äidiltään:

— Näkyykö *se*, kun minä en kävele? Ennen koristi hän ainoasti pienen sievän päänsä, mutta nyt koski hänen mielistelynsä koko hänen henkilöään. Hän oli sangen, sangen koketti nyt, ja sen kaikki kyllä huomasivat. Linnut ja kärpäsetkin olivat silloin aivan omituisen näköiset.

Niin kyllä, Désirée Delobelle oli onnellinen. Muutamia päiviä oli Frans kä'ennyt viemään kaikki yhdessä maalle, ja, koska isä, joka aina oli niin hyvä, niin jalomielinen, suostui antamaan naisilleen yhden päivän virkavapautta, lähtivät kaikki neljä eräänä sunnuntai aamuna matkalle.

Mahdotointa ajatella, kuinka kaunis ilma sinä päivänä oli. Kun Désirée aukasi ikkunansa kello kuusi, kun aurinko aamuhuurussa lämpöisesti paistoi ja hän ajatteli metsiä, ketoja ja vainioita, ja koko tuota ihmeellistä luontoa, jota hän niin pitkään aikaan ei ollut nähnyt, vaan nyt sai nähdä Franssin seuralla, niin kyyneleet tulivat hänen silmiinsä. Kellot soivat, kadulta kuului jo hälinää, köyhätkin puukeutuivat pyhävaatteisinsa ja juhla valkaisi pienten sydenpolttajainkin posket. Pitkään ja herkuitten nautti Désirée tuota harvinaisen päivän kultaista aamukoittoa.

Edellisenä iltana oli Frans tuonut päivän-varjostimen, pienen, norsunluuvartisen varjostimen; huolellisesti, mutta yksinkertaisesti puki hän itsensä, niinkuin tuleekin köyhän, pienen, viallisen, joka tahtoo kulkea huomiota herättämättä. Eikä ole kylliksi sanottu, että hän vaan oli viehättävä, tuo pikku viallinen.

Hyvin säntilleen kello yhdeksän tuli Frans vuokratattaineen hakemaan kutsutuitaan. Neiti Sisi astui aivan yksin, nojaten käsipuihin, veikeästi ja aristelematta. Takana kävi rouva Delobelle katsoen tytärtään; kuuluisa näyttelijä, palttoo käsivarrella, riensi edelle nuoren Rislerin kanssa ovea aukaisemaan.

Oi, hauskaa ajomatkaa, kausista seutua, kaunista jokea, kauniita puita...

Elkää kysykö missä; Désirée ei sitä koskaan tietänyt. Hän vastaa vaan että aurinko loisti sillä seudulla enemmän kuin missään muualla, linnut visertelivät iloisemmin, metsä oli jylhempi; eikä hän valehtelekaan.

Pikkuruisena oli hän toisinaan ollut kauniina päivinä kävelemässä maalla. Mutta sittemmin piti alituinen työ, köyhyys ja viallisille niin suloinen istuva elämä hänen kuni naulattuna vanhaan asuntoon Parisissa, jossa hän eli ja jonka korkeat katot, rautabalkongeilla varustetut ikkunat, tehtaiden torvet, vanhanaikuisien rakennusten mustista seinistä silmään pistävine punaisine tiilineen, olivat hänen aina samallaisena ja riittävänä näköalanaan. Moniin aikoihin ei hän nähnyt muita kukkia kuin kyöräkellokukkansa ikkunallaan, eikä muita puita, kuin akaasioita, jotka kaukaa Fromont'in tehtaalta savun läpi haamoittivat.

Hänen sydämensä paisui ilosta, kun hän pääsi maalle. Huvin ja nuoruuden elvyttämänä ihmetteli hän kaikkia, taputteli kämmeniään, huutaa inahtaen kuni linnun puiput; ja suoran uteliaisuutensa into peitti aivan hänen epävakaisen käyntinsä. Todellakin, sitä ei kovin paljo näkynytkään. Sitä paitse oli Frans aina läsnä, valmiina auttamaan ja tarjoamaan kätensä hänen hypätäkseen ojien yli, ja niin kiihkeänä, katsellen häntä hellin silmin. Tuo ihmeellinen päivä kului kuin uni. Oksien välissä huurun tapaisesti

värjävä sinitaivas, puiden, juurella leviävä varjoisa, salamielinen metsä-näky, jossa kukat suorina, kopeina ylenivät ja kullan-keltaiset jäkälät näyttivät tammien rungosta loistavilta auringon säteiltä, valoisat nurmikot, kaikki, jopa väsymyksen ulkona vietetystä päivästä, ihastutti, hurmoitti hänen.

Illan suussa, kun hän metsän rinteeltä, hämärän tullessa, katseli haaraantuvia, kellertäviä teitä, hopeavyönä kimmeltelevää jokea, ja tuolla edempänä molempien mäkien kätöksessä pilven tapaisia harmaita kattoja, tornin huippuja ja kuvukkoja, joiden hänelle sanottiin olevan Parisin, anasti hän yhdellä katseella muistiinsa koko tuon ihanan, lempeä ja kesä-ilmaa tuoksuavan kukkamaiseman, ikäänkuin ei hän koskaan, koskaan enää näkisi sitä.

Kukkaisvihko, jonka pikku ontuva vei kävelyltään kotia, tuoksui koko viikon hänen huoneessaan. Hyasinttien, orvokkien ja orapihlajain joukkoon yhdistyi paljo pieniä, nimettömiä kukkia, noita kainokaisia, jotka lentosiemenistä kasvavat kaikkialla pitkin maantien vartta.

Katsellessaan noita hentoja, vaaleansinisiä ja heleän punaisia kukkateriä, kaikkia noita ylen hienoja värin läikkeitä, joita kukat ovat keksineet ennenkuin mitkään maalarit, uudisti Désirée kävelynsä viikon kuluessa monta monituista kertaa. Orvokit muistuttivat hänelle pientä mätästä, josta hän ne oli poiminut, etsimällä niitä lehtien alta, sormet Franssin sormien joukossa. Suuret vesikukat olivat talven kirrestä vielä kostean ojan partaalla, ja niitä saavuttaakseen, oli hän nojannut hyvin lujasti Franssin käsivarteen. Kaikki nuo muistot juolahtivat hänen mieleensä, hänen työtä, tehdessään. Silloin kimalteli avonaisesta ikkunasta paistava aurinko kolibrin höyhenille. Kevät, nuoruus, laulut ja tuoksu muuttivat tuon surullisen, viidennen kerroksen työhuoneen muodon, ja totisena sanoi Désirée äidilleen, haistellessaan ystävänsä antamaa kukkaisvihkoa.

— Oletko huomannut, äiti, kuinka kukat tänä vuonna haisevat hyvin?...

Ja Frans alkoi myöskin lumoutua. Vähin erin anasti neiti Sisi hänen sydämensä, josta tämä oli karkoittanut muistonkin Sidoniasta. Totta on, että tuomari parka teki siinä kohden parastaan. Yhtä mittaa istui hän Désiréen luona, ja likistyi häntä kohtaan kuin lapsi. Ei kertaakaan ollut hän tohtinut palata Asnières'iin. Sidonie peloitti häntä vielä liioiksi.

— Käyhän toki meillä... Sidonie pyytää sinua tulemaan, sanoi tuon tuostakin kelpo Risler, kun Frans kävi häntä tehtaalla katsomassa. Mutta Frans piti puoliaan, syytti kaikenlaisia asioita lykätäkseen aina käyntinsä seuraavaksi päiväksi. Se oli helppo tehdä Rislerin kanssa, jolla oli enemmän kuin koskaan puuhaa *painimestaan*, joka silloin jo oli tekeillä.

Joka kerta kuin Frans tuli veljensä luota, odotti häntä ukko Sigismund ja käveli muutamia askeleita ulkona hänen kanssaan, leveä hihainen lystriini mekko yllä, kynä ja kynäveitsi kädessä. Hän teki aina nuorelle miehelle selon tehtaan asioista, jotka jonkun aikaa jo näkyivät käyvän paremmin. Herra Georges tuli säännöllisesti työhön ja meni joka ilta Savignyyn yöksi. Tiliä ei enään tuotu kassaan. Rouvakin näkyi siellä pysyvän rauhallisemmin paikallaan.

Rahastonhoitaja riemuitsi.

— Näetsen, kultaseni, että hyvä oli kun sinulle ilmoitin... Et tarvinnut muuta kuin tulla, niin oli kaikki taas järjestyksessä... Yhden tekevä, lisäsi kunnon ukko tavan mukaan innostuneena, yhden tekevä... *mulla ei ole luottamusta*.

— Elkkää pelätkö, herra Sigismund, minä olen läsnä, sanoi tuomari.

— Ethän vielä lähde, Franssiseni, vai?

— En, en vielä... Minulla on ensin toimitettava suuri asia.

— Ahaa! sitä parempi.

Hänen suuri asiansa oli Désirée Delobellen naiminen. Frans ei ollut siitä vielä puhunut kenellekään, ei edes hänelle itsellekään; mutta neiti Sisi epäili kai jotakin, sillä päivästä päivään kävi hän yhä iloisemmaksi ja sievemmäksi, ikäänkuin hän olisi aavistanut hetken kohta tulevan, jolloin hän tarvitsisi kaiken ilonsa ja kauneutensa.

Eräänä sunnuntaina jälkeen puolisen olivat he yksin työhuoneessa. Rouva Delobelle oli mennyt ulos ylpeänä oikein saada käydä käsitysten suuren miehensä kanssa; ja Franssin oli hän jättänyt pitämään seuraa tyttärelleen. Sinä päivänä oli Frans erittäin huolellisesti puettu, ihan pyhänpäiväiseksi, mutta samalla oli hän omituisen näköinen; katseensa oli kaino ja päättäväinen, hellä ja juhlallinen; ja yksistään hänen tavastaan liikutella pientä matalaa tuolia lähemmä suurta nojatuolia, käsitti suuri nojatuoli, että sille aiottiin uskoa hyvin tärkeä asia, jota se kyllä vähän aavistikin. Puhelu alkoi ensin kaikenlaisista asioista, joita tavan takaa pitkät äänettömyydet keskeyttivät, samoin kuin matkalla

pysähdytään purtoa pitämään joka kyytipaikassa ja levähtämään perille pääsemisen vuoksi.

- Tänään on kaunis ilma.
- Oi, oikein kaunis.
- Kukkakimppumme tuoksuu yhä hyvin.
- Oi, oikein hyvin.

Ja tavallisista asioista puhuessaan olivat heidän äänensä liikutetut tunteista, jotka olivat sanoihin puhkeamaisillaan.

Vieläkin lähenei pieni matala tuoli vieläkin enemmän suurta nojatuolia; ja katsellen toisiaan, käsi kädessä, molemmat lapset mainitsivat hiljaa ja harvaan toisiaan nimeltä:

- Désirée.
- Frans.

Samassa kolkutettiin ovelle.

Hiljainen varova nakutus oli hienosti hansikoitun käden, joka pelkää likaantuvansa pienimmästäkin kosketusta.

— Sisään!... sanoi Désirée hiukan kärsimättömällä äänenväreellä. Sidonie, kauniina ja ystävällisenä, astui sisään. Ohikulkiessaan poikkesi hän tervehtimään pikku Sisiä, jota hän, näet, kauan aikaa oli halunnut nähdä.

Franssin läsnä-olo näkyi häntä kovin hämmästyttävän, ja iloisesti puhellessaan vanhan ystävänsä, Désiréen kanssa, hän tuskin katsoi Franssiin. Kaikenlaisten hyväilyjen, ystävällisten puheiden ja hauskojen tarinoimisten jälkeen menneestä ajasta, tahtoi hän nähdä porrasikkunan ja Risleriläisten asunnon. Häntä huvitti, näet, siten muistella nuoruutensa aikoja.

— Muistatteko, Frans, kun kolibri prinsessa astui huoneeseen, pää-nupukka suorana ja koristettuna pätimeellä lintujen höyhenistä?

Frans ei vastannut mitään. Hänen mielensä oli liiaksi liikutettu voidakseen vastata. Jokin ilmoitti hänelle, että tuo nainen oli tullut ainoastaan hänen tähden, tahtoi omistaa hänen, estää hänen kuulumasta toiselle, ja poloinen huomasi kauhistuen, ett'ei siihen suurta ponnistusta tarvittu. Nähdessään vaan Sidonien astuvan sisään, oli hänen sydämensä jo voitettu.

Désirée taas ei aavistanut niitäkään. Sidonie oli aivan vilpittömän ja ystävällisen näköinen. Ja olivathan hän ja Frans sisaruksia. Rakkaus ei ollut enää mahdollinen heidän välillä.

Kumminkin oli pikku ontuvalla hämärä aavistus onnettomuudestaan, kun Sidonie, pois lähtiessään, kääntyi ovelle välinpitämättömästi, sanoakseen langolleen:

— Niin vainkin, Frans, Risler pyysi minun tuomaan teidät päivälliselle tänä iltana meille... Vaunut ovat täällä, portilla... Sivukulkiessamme otamme hänet tehtaalta.

Sitte, mitä ikänä sievimällä hymyllä:

— Päästät kai hänen meille, eikö niin, Sirée? Ole huoleti, kyllä me hänen takaisin annamme.

Kiittämätöin Frans! Hän uskalsi mennä pois.

Hän meni empimättä, kertaakaan kääntymättä, intohimonsa, ikäänkuin raivoavan meren, valtaamana, eikä sinä päivänä, ei seuraavina, ei koskaan sitte enää, saanut neiti Sisin suuri nojatuoli tietää, mitä hauskaa pienellä matalalla tuolilla oli sanottavaa.

IV.

Odotussali.

"Oi, niin, minä rakastan sinua... rakastan sinua enemmän kuin konsana, ja ikipäiviksi... Mitä varten taistella ja vastustella? Rikoksemme on väkevempi meitä... Muutoin, onko rikosta, että rakastamme toisiamme?... Olimmehan määrättyt toinen toisillemme. Eikös meillä ole oikeutta yhdistyä, vaikka elämä meidät onkin erottanut? Siis, tule. Lähtömme on päätetty... Huomen-iltana, Lyon'in asemalla, kello kymmenen... Otan piljetit ja odotan sinua ... Frans."

Kuukauden oli Sidonie toivonut tuota kirjettä, kuukauden ajan oli hän käyttänyt kaikkea imarteluansa ja kavaluuttansa saadakseen lankonsa intohimoja kirjallisesti puhkeamaan esiin. Vaikea oli hänen siinä onnistuessaan. Helppoa ei ollut houkutella rikokseen moista rehellistä ja nuorta sydäntä, kuin Franssin oli, ja tuossa omituisessa taistelussa, jossa se, joka todellisesti rakasti, soti omaa asiataan vastaan, tunsii Sidonie usein voimainsa pettävän ja melkein vaipui toivottomuuteen. Kun hän ihan jo luuli kukistaneensa vastustajansa, niin tämän rehellisyys yht'äkkiä ryntäsi ilmi, ja hän oli aivan pakenemaisillaan, luiskahtamaisillaan Sidonien käsistä karkuun.

Sepä myös riemastus hänelle, kun hän eräänä aamuna sai tuon kirjeen. Juuri silloin oli rouva Dobson siellä. Hän oli vast'ikään tullut, tuoden tietoja Georgesilta, joka valitti ikävää ja alkoi olla huolissaan langosta, joka oli kiihkeämpi, mustasukkaisempi ja vaativampi, kuin itse Sidonien mies.

— Voi, armasta raukkaa, armasta raukkaa, sanoi senttimenttaalineen amerikkalainen rouva, jospa näkisit, kuinka hän on onnetoin.

Ja ravistaen kiharoitaan, aukaisi hän nuotti käärynsä, otti sieltä esiin kirjeen armaalta raukalta ja kätki sen huolellisesti romanssilehtien väliin, onnellisena ollakseen sekoitettu rakkausjuttuun ja innostuneena salajuoniin, josta hänen kylmät silmänsäkin ja kuiva, vaalea hipiänsä olivat hiukan lievistyneet.

Kummallisinta on, ett'ei nuori ja sievä Dobson, joka hyvin kernaasti tarjoutui tuohon lakkaamattomien rakkauskirjeiden toimittamiseen, ollut itse koskaan kirjoittanut, eikä saanut yhtäkään semmoista omalle osalleen.

Ollen alinomaa matkalla Asnières'in ja Parisin välillä, rakkaussanoma siiven alla, pysyi tuo omituinen kirjekyyhkynen uskollisena lakalleen, eikä kuhertanut muulloin kuin täydestä syystä.

Kun Sidonie näytti hänelle Franssin kirjeen, kysyi rouva Dobson:

— Mitä ai'ot vastata?

— Se on tehty. Minä lupasin.

— Mitä? Lähdetkö tuon hullun kanssa.

Sidonie rupesi nauramaan:

— Enpähän. Minä lupasin vaan siksi, että hän menisi minua odottamaan asemalle. Pitihän minun toki saada kiusata häntä neljänneksen ajan! Hän on minua kylläksi vaivannut koko kuukauden. Ajattelepa, että olen muuttanut koko elämäni tuon herran tähden. Minun on täytynyt sulkea oveni ystäväiltäni, kaikilta, mitä nuorta ja rakastettavaa tunnen, alkaen Georgesista aina sinuun saakka. Sillä, näet, rakkaani, sinä et myöskään ollut hänen mieleensä, hän tahtoi laittaa sinutkin pois, niin kuin kaikki muut.

Sidonie vaan ei puhunut siitä, joka olikin kovin syy hänen vihaansa Franssia vastaan, että tämä oli pelottanut häntä kovin, uhkaamalla sanoa hänen miehelleen. Siitä hetkestä lähtien oli hänen hyvin paha olla, ja hänen elämänsä, kallis, hemmoiteltu elämänsä, näkyi olevan kovassa vaarassa. Noissa valkoverisissä, näöltään kylmäkiskoisissa ihmisissä, niinkuin Risler, on kauhea, tuima viha, jonka seurauksia on mahdotoin arvata, samoin kuin pelottaa käyttää tuota muodoltaan vähäpätöistä hajutointa, räjähtävää ruutia, kun ei tunne sen voimaa. Nimenomaan kauhisti häntä ajatus, että hänen miehensä jonakin päivänä voipi saada tiedon hänen käytöksestään.

Entisestä elämästään, köyhästä elämästään väekkäässä kaupunginosassa, johtui hänelle mieleen muistoja rappiolla olevista perheistä, miesten kostoista hurmea tahroista, häpeällisten aviorikosten tähden. Kuolleet kummitukset vainosivat häntä. Ja kuolo, ikuinen lepo haudan hiljaisuudessa kammotti tuota pientä olentoa, joka hurjasti isosi huvituksia, himosi, riehuvan elämän pauhinaa.

Tuo auvoinen kirje teki lopun hänen ahdistuksestaan. Nyt oli Franssin mahdotoin ilmiäntä hänet, jopa raivossakin pulmastaan, tietäessään, minkälainen ase hänellä oli käsissään; muutoin, jos hän

puhuisi, näyttäisi Sidonie kirjeen, ja kaikki syytökset näyttäisivät Risleristä pelkältä panettelulta. Äläs! herra tuomari, jouduittepa nyt pälkäsen.

Äkkiä valtasi hänen mieletöin ilon vieska.

— Minä virkoan... minä virkoan... sanoi hän rouva Dobsonille. Hän juoksi pitkin puutarhan käytäviä, teki suuria kukkavihkoja saliin, aukaisi auringolle kaikki ikkunat selälleen, antoi määräyksiä keittäjälle, ajajalle ja puutarhurille. Talo oli kaunistettava Georgesin tuloa varten ja, aluksi, valmisti hän suurta päivällistä viikon lopulla. Todellakin, näytti, kuin hän olisi ollut poikessa kuukauden ja palannut ikävältä ja väsyttävältä asiamatkalta, niin kova kiire oli hänellä panemaan ympärillään kaikki liikkeesen ja eloon.

Seuraavana päivänä, iltasella, olivat Sidonie, Risler ja rouva Dobson yhdessä salissa. Sillä välin kuin Risler selaili erästä suurta mekaniikki kirjarämää, säästi rouva Dobson piaanolla Sidonien laulaessa. Yht'äkkiä tämä lakkasi keskellä romanssia ja remahti kovaan nauruun. Kello löi kymmenen. Risler kohotti nopeasti nenänsä:

— Mikä sinua naurattaa?

— Ei mikään... muistui vaan jotakin mieleeni, vastasi Sidonie, osoittaen rouva Dobsonille kelloa silmää iskemällä.

Se oli yhtymykseksi määrätty hetki, ja hän ajatteli rakastajansa tuskaa, häntä odottaessaan.

Kun sanansaattaja oli tuonut tuon kuumeentapaisesti odotetun lupauksen Sidonielta, muuttui Franssin levotoin mieli yht'äkkiä tyyneksi ja rauhalliseksi. Ei ollut enää horjuvaisuutta, eikä taistelua intohimon ja velvollisuuden välillä. Tuota pikaa tunsikin hän keventyneensä, ikäänkuin hänellä ei olisi ollut omaatuntoa rahtuakaan. Suurimmalla levollisuudella teki hän valmistuksiaan, hinasi remettinsä lattialle, tyhjensi piirongit ja kaapit, ja paljo ennen aikaa, jolloin hän oli määrännyt tavaroita noudettaviksi, istui hän arkun päällä keskellä huonettaan, katsellen seinälle naulattua karttaa, harhailevan elämänsä vertauskuvaa, seuraten silmällään teiden suoria viivoja ja merta kuvaavia aaltomaisia juovia.

Ei kertaakaan pistänyt hänelle päähän ajatus, että toisella puolen porraslavaa joku itki ja huokaili hänen tähden. Ei kertaakaan ajatellut hän veljensä toivottomuutta ja hirmuista näytelmää, jonka hän oli jälkeensä jättävä. Hän oli kaukana noista asioista, edellä jo tuolla aseman laiturilla Sidonien kanssa, joka oli puettu mustiin matka- ja pako-vaatteisiin; kohta vielä kauempana, sinisen meren rannalla, jonne seisattuivat vähäksi ajaksi vainustellakseen takaa-ajoja; ja yhä vaan kauempana, tuntemattomassa maassa, josta ei kukaan voinut tiedustella, eikä ottaa kiinni heitä. Toisinaan olivat he istuvinaan rautatievaunuissa, yöllä, aavalla kentällä. Sievä, kelmeä pää lepäsi hänen rinnallaan, huulet hänen huuliensa kohdalla ja syväiset silmät katselivat häntä lamppujen hämärässä valossa, pyörien ja höyryn tuodittaessa.

Ja nyt, veturi, vohku ja karju, järisyttä maa, punasta taivas, sylje tulta ja savua. Sukella tunneliin, kiidä vuorten ja virtojen poikki, lennä, leimua, jylise; mutta vie meidät kanssasi, vie kauas pois asutusta mailmasta, pois sen la'eista, tunteista, ulos elämästä, ulos itsestämmekin!...

Kaksi tuntia ennenkuin kassa avattiin oli Frans jo Lyon'in asemalla, tuolla ikävällä asemalla, joka, ollen aivan Parisin reunalla, näyttää ihan, kun se olisi ensimmäinen pysäkki maalla. Hän kävi istumaan pimeimpään nurkkaan, hievahtamatta, ikäänkuin pyörryksissä. Hänen aivonsa olivat silloin yhtä levottomat ja sekavat, kuin asemakin. Hänen valtasi kaikenlaiset johdottomat ajatukset, himmeät muistot, eriskummalliset yhdistykset, Hänen päässään kulkivat kerran semmoiset kaukaiset matkustukset, että hän pari kolme kertaa arveli, miksi hän oli siellä ja mitä odotti. Mutta noista sekavista ajatuksista ilmestyi Sidonien muisto esiin ja kirkasti ne täydellä valollaan.

Hän oli tulossa.

Ja vaikka yhtymyksen aika ei ollut vielä lähelläkään, katseli hän koneentapaisesti noita ihmisiä jotka kiirehtivät ja huusivat toisiaan, ja etsi, eikö huomaisi komean haamun ilmestyvän yht'äkkiä väen joukosta, väistämillä sen syrjään joka askeleella loistavalla kauneudellaan.

Monta junaa ehti mennä, monta tulla, monta vihellystä, ikäänkuin repäisemällä, kajahtaa katon kaarissa, ja asemalla oli yht'äkkiä autiota ja tyhjää kuni kirkossa arkipäivinä. Kymmenen juna lähestyi. Muita ei enää ollut sitä ennen. Frans nousi ylös.

Nyt se ei ollut enää unta, eikä ajan aavojen, epävarmojen rajojen sisällä harhailevaa hourailua.

Neljännestunnin, viimeistään puolen kuluttua oli Sidonie tuleva.

Silloin alkoi hänessä odotuksen julma tuska olemisen taukoaminen, tuo ruumiin ja hengen omituinen

tila jolloin sydän ei syki, hengitys huohottaa kuin ajatuskin, liikkeet ja lauseet loppuvat kesken ja kaikki odottaa. Runoilijat ovat satoja kertoja kuvanneet rakastajan tuskallista ahdistusta, kun hän kuuntelee vaunujen rytinää autiolla kadulla ja salaisia askeleita portailla.

Mutta odottaa lemmittyään asemalla, odotussalissa on aivan toisin kamalaa, Hämärät lamput, jotka valaisevat tomuisen permannon, suuret akkunat alituinen jalkojen kapse ja ovien jyske, jotka kaikuvat levottomissa korvissa, korkeat, tyhjät seinät, leveät ilmoitukset, matkustuksen, muutoksen, haluttomuuden ja epävakaisuuden tunne, kaikki tuo likistää sydäntä ja lisää ahdistusta.

Frans käveli edestakaisin, piti silmällä kaikkia vaunuja, jotka tulivat ja seisattuivat pitkien kiviastinten eteen. Niiden ovet aukenivat, sulkeutuivat paiskattuina ja ulkoa pimeästä astui kasvoja esiin valoisalle kynnykselle, sekä rauhallisia että huolestuneita, onnellisia, ja kärsiviä, harson peittämiä höyhenhattuja, talonpoikaislakkia ja uneliaita lapsia, joita kädestä talutettiin. Joka uusi ilmiö värisytti häntä. Hän luuli näkevänsä Sidonien, epäilevänä, huntuun verhottuna, hiukan hämillään. Sukkelaan juoksisi hän hänen luo levottaakseen, puolustaakseen häntä.

Kuta enemmän asema täyttyi, sitä vaikeampi oli varalla pito. Vaunuja tuli lakkaamatta. Hänen oli juostava ovesta toiseen. Silloin meni hän ulos, arvellen siellä voivansa nähdä paremmin; hän ei voinut kauemmin kärsiä tukalassa, tukehduttavassa salin ilmassa pakahduttavaa ahdistusta.

Oli lauha ilma syyskuun lopulla. Keveän sumun läpi näyttivät vaunujen lyhdyt hämäriltä ja tummilta viettävän, ison valtatie perältä. Jokaiset tulivat ikäänkuin sanoen: "Tässä olen..." Mutta Sidonie vaan ei niistä koskaan astunut ulos, ja nuo vaunut, joita hän oli nähnyt kaukaa tuleviksi, sydän toivosta paisuneena, niinkuin ne olisi sisältäneet enemmän kuin hänen elämänsä, palasivat hävyttömästi, tyhjinä ja keveinä, Pariisiin takaisin.

Lähtöhetki lähestyi. Hän katsoi kelloa. Oli, jäljellä ainoasti neljännestunti; mutta avottu kassa kutsui häntä. Hän juoksi sinne ja asettui pitkään riviin.

— Kaksi ensimmäisen luokan Marseilleen, sanoi hän. Hänestä tämä jo näytti haltuun ottamiselta.

Tavaroilla kuormitettujen rattaiden ja toisiaan tuuppivan, myöhästyneen väkijoukon lävitse palasi hän tarkastuspaikalleen. Ajurit huusivat: "Karttakaa!" Hän jäi tielle, hevosten jalkoihin, korvat lumossa, silmät suurina tuijottaen. Enää viisi minuuttia. Mahdotointa oli hänen ehtiä ajallaan. Kaikki riensivät sisäsaleihin. Remetit vierivät tavaravaunuun; palttinaan käärityt suuret mytyt, vaskinauloilla varustetut matkalaukut, kauppa-asiamiesten oluksessa riippuvat pienet salkut, kaikenlaiset ja kaiken kokoiset vakat syöksyivät samaa ovea kohti, täristen ja heiluen, yhtä kiireesti kaikki.

Vihdoin hän ilmestyi...

Niin, kas tuossa, hän se on varmaan, tuo nainen mustissa, hoikka, solakka, mukana toinen, pienempi, epäilemättä rouva Dobson. Mutta tarkemmin katsoessa huomasi hän erehdyksensä. Se oli nuori nainen, joka oli hänen näköisensä komea, kuin hänkin, Parisitar, kasvot onnellisina. Nuori mies myöskin tuli häntä tapaamaan. Varmaan vastanaineita, jotka lähtivät matkalle, äiti saattoi heitä, istutti heidät vagongiin. Onnellisina riensivät he Franssin ohitse. Vimman ja kateuden tunteella näki hän heidän kulkevan suuresta ovesta ulos, nojaten toisiinsa, kansan tunkemina ja likistäminä.

Hänestä näytti, kuin he olisivat jotakin häneltä varastaneet ja että he anastavat hänen ja Sidonien paikan junassa...

Kaikki ovat lähdön vimmassa, soitetaan viimeinen kerta, höyry humisten purskuua, myöhästyneet juosta kapsivat, kuuluu ovien paisketta ja omnibusten jyminä. Eikä Sidonie tule. Ja Frans odottaa yhä. Silloin tuntee hän käden olallaan. Jumalan kiitos!

Hän kääntyy. Herra Gardinois'in iso pää, korvakkeilla varustetussa lakissa, on hänen edessään.

— Ell'en erehdy, olette herra Risler. Lähdette kai Marseilleen? Minä lähden myös, vaan en kauas.

Hän selittää Franssille myöhästyneensä Orleans'in junasta ja koettavansa päästä Savignyn Lyon'in rataa myöten; sitte puhuu hän Risler vanhemmasta ja tehtaasta.

— Näköään, asiat siellä ei käy oikein, viimeisinä aikoina... Bonnardelin vararikko koski kipeästi heihinkin... Olkoon meidän nuoret miehet vaan varovaisia... Jos tämmöistä kyytiä ajoivat, niin kumoon sitä mennään, kuin Bonnardelliläisetkin... Mut, anteeksi. Joko kassa suljetaan. Näkemään saakka.

Frans tuskin kuuli, mitä hänelle sanottiin. Veljensä häviö, koko mailman kukistuminen on hänelle yhden tekevä. Hän vartoo vartomistaan...

Ja äkkiä sulkeutuu kassa, ikäänkuin hänen itsepäisen toivonsa viimeiseksi salvaksi. Asema on tyhjä

uudelleen. Häly on siirtynyt, muuttanut tielle; ja äkkinäinen kova, vihellys katoaa yöhön, kajahtaen rakastajalle iroonisena jäähyvästinä.

Kymmenen juna lähti.

Hän koettaa olla tyyni ja järkevä. Silminnähtävästi on Sidonie myöhästynyt Asnières'sista; mutta tietäen, että hänet odotetaan, tulee hän, vaikka millä tunnilla yöllä. Odottakaamme vielä. Sitähän varten tämä sali on tehty.

Onnetoin istuu rahille. Suuret ikkunat teljetään. Kirjakauppias korjaa unenhorroksissa myömäläänsä. Koneentapaisesti katselee hän kirjariviä, tuota rautatien kirjastoa, jonka nimikirjoitukset hän jo osaa ulkoa, oltuaan siellä neljä tuntia.

Siinä on kirjoja, jotka hän on lukenut teltissä, Ismailiassa ja laivalla, Suezista tullessaan, ja noissa halvoissa, tyhjissä romaaneissa on hänestä ikäänkuin meren ja vieraan maan tuoksua. Mutta ennen pitkää sulkeutui kirjamyymälä, eikä hänellä ollut enää sitäkään varaa pettääksensä väsymystään ja kuumettaan. Lelukoju astui myös kohdakkoon kokonaan lauta-aitaukseensa. Vihellys pillit, käsirattaat, ruiskuttimet, lapiot, haravat, huviloissa asuvien Parisilaisten koko työkalusto katoaa silmänräpäyksessä. Myöjä eukko, vanha kivulloinen, surullisen näköinen nainen kääriytyy vanhaan vaippaansa ja menee pois, lämmitin kädessä.

Kaikki nuo ihmiset ovat lopettaneet päivänsä, venytettyään sen viimeiseen hetkeen saakka miehuullisesti ja itsepäisesti, Parisin tavalla, joka ei sammuta lyhtyjään ennenkuin päivän noustessa.

Ajatellessaan tuota myöhään valvomista, juolahti hänelle mieleen hyvin tunnettu huone, jossa lamppu sillä hetkellä valaisi koliibrien ja kiiltomatojen peittämää pöytää, mutta nopeasti läpäisi tuo näky hänen mielessään johdottomain ajatusten sekasorron, jonka odottamisen vimma oli herättänyt.

Äkkiä huomasi hän nääntyvänsä janoon. Aseman ravintola oli vielä auki. Hän menee sinne. Palvelijat nukkuvat penkeillä. Permanto on märkä solkkuvvedestä, jolla lasia on huuhdottu. Hänelle tarjotaan äärettömän hitaasti, sitte, juodessaan, ajattelee hän, että Sidonie ehkä on tullut ja etsii häntä odotussalista hän kavahtaa ylös, ja syöksee ulos kuin hullu, jättäen lasin täyteen ja rahat pöydälle.

Hän ei tule enää.

Frans tuntee sen.

Hänen askeleensa kajahtelevat pitkin aseman siltaa, yksitoikkoisesti, säännöllisesti, kiihdyttäen häntä todistamalla hänen yksinäisyyttään ja vauriotaan.

Mitäs sitte on tapahtunut? Mikä häntä on voinut estää? Onko hän sairastunut, vai lieneekö hänellä jo edeltäpäin tunnon vaivoja rikoksestaan? Niin ollen, olisi hän kai ilmoittanut, laittanut rouva Dobsonin. Tai kuka ties' on Risler nähnyt kirjeen? Sidoniehan on niin hurja ja varomaton.

Ja hänen sillä lailla arveluihin vaipuessaan, kului aika. Mazasin rakennusten harjat, jotka olivat pimentoon vaipuneet, alkoivat jo vaalastaa ja käydä selkeimmiksi. Mitäpä tehdä? Oli mentävä Asnières'iin oitis tiedustelemaan, kuulustelemaan. Hän olisi jo tahtonut olla siellä.

Päätöksen tehtyään, astui hän pikaisin askelin portaita alas. Tiellä tuli hänelle vastaan sotamiehiä, laukut selässä, ja köyhiä, jotka menivät aamujunalle ja olivat ylähällä jo ennen päivän nousua.

Aamupuhteessa näytti Parisi ikävältä ja kolkolta. Lyhdyt heittivät kaduille punertavan valon ja vartijat astuivat kaksin, seisattuen katujen kulmissa ja tarkasti katsellen kulkijoita.

Yhden vartijapaikan luo oli seisattunut väkeä, ryysynkerääjiä ja maalaisämmiä. Epäilemättä oli jonkun yönäytelmän suoritus tapahtuva poliisikomsarjuksen luona... Oi, jos Frans olisi tuntenut tuon näytelmän; mutta hän ei sitä aavistanutkaan, katseli vaan kaukaa kylmäkiskoisesti.

Kaikki nuo törkeydet, tuo koitto, joka kalvaana levisi Parisin yli, lyhdyt, jotka vilkkuivat Seinen rannalla, ikäänkuin kynttelit ruumiinvalvojisissa, ja voipumus unettomasta yöstä, kietoivat hänen syvään suruun.

Tultuaan Asnières'iin, pari kolme tuntia käytyään, heräsi hän kuin unesta.

Aurinko nousi kaikessa kunniaansaan tulehduttaen kedot ja joet. Silta, talot ja laituri, kaikki näyttivät somilta aamun valossa, joka ilmoiti uuden päivän, iloisena, hymyilevänä, yön synkästä sumusta. Kaukaa näki hän veljensä asunnon, joka, heränneenä, näytteli kukkia avatuista ikkunoista. Hän käveli vähän aikaa uskaltamatta mennä sisään.

Yht'äkkiä huutaa hoilotti hänelle joku joen ahteelta:

Kali, herra Frans... Tehän varhain olette noussut tänä päivänä.

Se oli Sidonien renki, joka oli hevosiensa uitossa.

— Eikö mitään uutta taloon kuulu?... kysyi Frans vavisten.

— Ei mitään, herra Frans.

— Onko veljeni kotona?

— Ei, hän oli yötä tehtaalla.

— Eihän kukaan ole sairas?

— Ei, herra Frans, ei minun tietääkseni.

Ja hevoset astuivat veteen rintaa myöten, purskuttaen vaahtoa.

Silloin päätti Frans soittaa kelloa.

Puutarhan käytäviä kaspittiin parasta aikaa. Talossa oli kova hälinä; ja vaikka olikin vielä varhain, kuuli hän Sidonien heleän äänen, niinkuin linnun laulun, otsikon ruusujen keskeltä.

Hän puheli vilkkaasti.

Levottomin mielin astui Frans kuunnellakseen.

— Ei, ei taalesosetta... Siinä jo on tarpeeksi... Vaan sen pitää olla hyvin jäädytetty, ja kello seitsemäksi... Niin, ja alkuro'aksi... mietitäänhän vähän...

Hän oli kovassa keskustelussa emännöitsijänsä kanssa kuuluisasta päivällisestä seuraavaksi päiväksi. Lankonsa äkinäinen ilmestyminen ei häirinnyt häntä ollenkaan.

— Ahaa! hyvää päivää, Frans, sanoi hän rauhallisesti... Heti paikalla olen käskettävänne. Meille tulee huomenna vieraita päivälliseksi, talon tuttavina, suuri asioimispäivällinen... Suvaitsette, kaiketi?

Raittiina, hymyilevänä, valkoreunustuksineen, laahaava peignoiri yllä ja pieni karikkasäpsä päässä, jatkoi hän ruokalistansa osoittelua, hengittäen tuoresta ilmaa, joka nousi niityiltä ja joelta. Hänen tyynillä kasvoillaan ei ollut vähintäkään huolen tai levottomuuden jälkeä. Hänen sileä otsansa, tuo hämmästyttävä katseen sulous, joka kauan aikaa nuorensi hänen näköään, ja puoli-avonaiset, ruusuiset huulensa muodostivat kummallisen vastakohdan rakastajan yöllisen tuskan ja väsymyksen raastamille kasvoille.

Hyvän neljänneksen istui Frans salin nurkassa ja kuuli lueteltavan, tavallisessa järjestyksessään, kaikki porvarillis-päivällisen ruokalajit, aina pienistä lämpöisistä leivoksista, ja Normandilaiseen pallakseen kuuluvista lukemattomista aineksista, Montreuilin persikkoihin ja Fontainebleaun viinimarjoihin saakka.

Vihdoin, kun he olivat yksin ja hän voi puhua:

— Ettekö siis ole saanut kirjettäni?... kysyi hän kumealla äänellä.

— Kyllä, aivan oikein.

Hän nousi korjatakseen kuvastimen edessä muutamia pieniä kutria, jotka olivat takertuneet hänen häilyviin nauhoihinsa, ja jatkoi itseään katsellessaan:

— Kyllä, sainpa hyvinkin kirjeenne... Olinpa siitä ihastuksissanikin... Ja nyt, jos teitä haluttaa antaa veljellenne ilkeät kanteenne, joilla minua uhkasitte, niin näytän helposti toteen, että valheellisesti syytätte minua ainoastaan sentähden, kun minä, niinkuin minun tulikin tehdä, hylkäsin rikksellisen rakkautenne. Pitäkää se teille sanottuna... ja näkemään saakka.

Onnellisena kuin näyttelijätär, joka on lopettanut mahtipontisen katkelmansa, kulki hänen ohitse ja meni ulos salista hymyillen, suupieli kohotettuna, riemuiten ja vihatta.

Eikä Frans häntä tappanut!

V.

Sanomissa.

Tuon katalan päivän aattona, vähän sen jälkeen kuin Frans salaa oli jättänyt huoneensa Braque-kadun varrella, tuli kuuluisa Delobelle kotiinsa, aivan pahoilla mielin, väsyneen ja kylmäkiskoisen näköisenä, niinkuin aina jotakin vastaista tapahtuessa.

— Voi, Herra Jumala, mitä nyt, poloiseni, on tapahtunut?... kysyi kohta äiti Delobelle, jota liioiteltu, teatterillinen osoittelu ei vielä ollut kahdessakymmenessä vuodessa tylsyttänyt.

Ennen vastausta, entinen näyttelijä, joka ei koskaan jättänyt mitäkään sanaa ilman jotakin edelläkäypää, muinoin näyttämöä varten opittua kasvojen liikettä, väänsi alas suunsa iletysten ja vastenluontoisuuden merkiksi, ikäänkuin hän juuri olisi nielaissut jotakin hyvin karvasta.

— Varmaan, sanoi hän, orat Rislerit joko kiittämättömiä, itsekkäitä, tahi sitte hyvin huonosti kasvatettuja ihmisiä. Tiedättekö mitä kuulin portinvartijattarelta, joka pilkallisesti loi minuun karsaan silmäilyn?... No niin, Frans Risler on lähtenyt pois. Hän on äskettäin jättänyt asuntonsa ja ehkä tällä hetkellä Parisinkin, tulematta edes kättäni puristamaan ja kiittämään häntä kohtaan täällä osoitetusta ystävyydestä... Mitäs te siitä pidätte?... Sillä eihän hän sanonut hyvästi teillekään, vai? Ja kuitenkin — siitä ei ole kuukautakaan — istua kökötti hän meillä alinomaa, soimaamatta puhuakseni.

Rouva Delobelle päivitteli ja pahoitteli. Désirée, sitä vastoin, ei sanonut sanaakaan, ei edes liikahtanutkaan. Aina vaan sama jäämuru. Eikä messinkilankakaan seisattunut hänen vikkelissä sormissaan... — Olkaapa sitte ystäviä, jatkoi kuuluisa Delobelle. Mitäs minä olen sitte vielä tehnyt hänelle?

Hän tahtoi luuletella itseään, että koko mailma häntä vihasi ja vainosi. Se, näet, kuului hänen asemaansa elämässä, ristiinnaulitsemiseensa taiteen puolesta.

Lempeästi, melkein äidillisellä helleydellä — sillä aina löytyy äidillisyyttä hemmoittelevassa, anteeksiantavassa rakkaudessa, jonka suuret lapset herättävät — lohdutti rouva Delobelle miestänsä, hyväili häntä, lisäksiipä herkkuruo'an päivälliseksi. Viheliäinen oli todellakin pahoillaan. Franssin lähdettyä, oli ikuinen kestitsijän paikka, joka Rislerillä ennen oli, taas avoin ja näyttelijä muisti herkkuja, jotka häneltä menivät hukkaan.

Ja ajatelkaapa tuon itsekkään, pintapuolisen kiukun rinnalla oli vielä todellinen, kauhea murhe, kuolettava murhe, jota ei sokea äiti edes huomannutkaan... Mutta katsohan toki tytärtäsi, onnetoin vaimo. Katso tuota kuuleata kelmeyttä, noita kyynelettömiä silmiä, jotka loistavat tuijottaen, ikäänkuin olisivat keskittäneet aatoksensa ja katseensa yhteen ainoaan niille vaan näkyvään esineeseen. Aukaisuta tuo pieni, suljettu, kärsivä sielu. Kuulustele lastasi. Saata hänet puhumaan, saata hänet etenkin itkemään, vapautuakseen masentavasta taakasta, ett'eikä kyynel-lähteiden synkistämät silmät tähystäisi avaruudessa tuota hirveätä, tuntematointa esinettä, siihen toivottomasti kiintyen.

Voih!...

Löytyy naisia, joissa äiti kuolettaa aviopuolison. Tässä aviopuoliso oli kuolettanut äidin. Ollen jumalassa, Delobelle'n, papittarena huolimatta muusta kuin tuosta idolistaan, ajatteli hän, että tyttärensäkin oli syntynyt maailmaan pyhittääkseen itsensä vaan samaan palvelukseen ja polvistuakseen samalla alttarilla. Heillä molemmilla ei näet ollut kuin yksi maali elämässä, — tehdä työtä suuren miehen kunnian puolesta, lohduttaa hänen väärin arvosteltua neroaan. Muuta ei ollut olemassakaan. Ei koskaan äiti Delobelle, huomannut Désiréen pikaista punastumista Franssin sisään tullessa, eikä rakastuneen tyttärensä mutkia puhuakseen, oli mikä oli, hänestä ja mainitakseen hänen nimensä tuon tuostakin keskusteluissaan työtä tehdessä, tämä kun jo oli tapahtunut monta vuotta, aina siitä, ajasta saakka kun Frans aamuisin lähti Centraali-kouluun, siihen aikaan kuin he sytyttivät lampunsa päivää alottaakseen. Ei koskaan kysellyt hän noista pitkistä äänettömyyksistä, jolloin luottoisa onnellinen nuoruus sulkeutuu tulevaisuuden haveksimiin; ja jos hän toisinaan, kun Désiréen vaitiolo häntä väsytti, sanoi hänelle: "Mikä sinun on?" niin nuoren tytön vastaus: "Ei mitään", oitis johti äidin hetken hajamieliset ajatukset jälleen hänen lempihuoleensa.

Niinikään tuo nainen, joka käsitti miehensä sydämen ja pienimmänkin rypyn hänen olympilaisella ja arvottomalla otsallaan, ei omannut koskaan mitäkään hellyyden ennettä pientä Sisi rukkua kohtaan, vaikka sen kautta vanhimmatkin, elähtyneimmätkin äidit nuorentuvat niin, että tulevat lastensa hartaimmiksi ystäviksi ja neuvon antajiksi.

Ja siinäpä sellaisten miesten, kuin Delobelle'n, tunnotoin itsekkäisyys onkin hirvein.

Se synnyttää muitakin ympärillään. Tottumus muutamissa perheissä pitää silmämääränä yhtä ainoata olentoa, jättää väkisenkin syrjään ilot ja murheet, jotka sille ovat välinpitämättömät ja hyödyttömät.

Ja kysytään, mitä nuoren, lakastuneen tyttöraukan sydäntä särkevä tuskainen draama kuuluu suuren näyttelijän kunniaan.

Kuitenkin hän kärsi kovin.

Lähes kuukauden, siitä päivästä saakka, kun Sidonie tuli hakemaan Franssia sinisissä vaunuissaan, tiesi Désirée jo, ett'ei häntä enää rakastettu ja tunsikin kilpailijansa nimen. Hän ei ollut heille vihoissaan, hän surkutteli heitä pikemmin. Vaan miksi oli Frans tullut? Minkätähden oli hän kevytmielisesti antanut hänelle valheellisen toivon. Niinkuin onnettomat, vankeuden pimeyteen tuomitut pian totuttavat silmänsä synkeyden varjoihin ja jäsenensä ahtaasen tilaan ja sitte, jos heitä hetkeksi viedään ulos päivän valoon, palatessa vankeus heistä näyttää paljoa synkemmältä; niin hänenkin, tuon lapsi raukan, oli suuri, hänen elämässään yht'äkkiä leimahtanut valo, poistuessaan, yhä kolkkompana palauttanut vankeuteen. Oi, kuinka paljo kyyneleitä hän oli niellyt yksinäisyydessä siitä hetkestä saakka! Kuinka paljo hän oli kertonut murheistaan pienille lintusilleen! Sillä vielä tämän kerrankin ylläpiti hänen työ, hurja, viivytämätöin työ, joka säännöllisyydellään, yksitoikkoisuudellaan, alituisesti samojen huolien, samojen liikkeiden palauttamisella, oli hänen ajatustensa hillitsijänä.

Ja niinkuin hänen sormissaan pienet kuolleet linnut saivat elon nä'ön, niin hänen haaveensakin, toiveensa, jotka samaten olivat kuolleet ja täynnä vielä hienompaa, vielä läpituokevampaa myrkyä kuin se, joka pölynä lenteli hänen työpöytänsä ympärillä, räpytelivät silloin tällöin siipiään tuskan ja ylönousemisen innon ponnistuksella. Frans ei ollut kokonaan häneltä kadonnut. Vaikka hän nyt tuli ainoastaan harvoin häntä katsomaan, niin tiesi Désirée hänen olevan kuitenkin lähellä, kuuli hänen tulevan ja menevän, kävelevän nopeasti porraslavalla, ja toisinaan näki hän oven ra'osta hänen rakkaan vartalonsa ohi vilahtelevan. Hän ei ollut onnellisen näköinen. Ja mitä onnea saattoi hän odottaa? Hän rakasti veljensä vaimoa. Ja ajatellessaan, ett'ei Frans ollut onnellinen, unhoitti tuo hyvä olento melkein oman surunsa, muistaessaan ystävätään.

Että Frans vielä tulisi häntä rakastamaan, sen hän hyvin tiesi olevan mahdollista. Mutta hän ajatteli, että jonakuna päivänä ehkä hän näkisi hänen tulevan sisään kuolehtuvana, masentuneena, istuisi pienelle matalalle tuolille ja, pannen päänsä hänen syliinsä, itkeä nyhkyttäen kertoisi hänelle surunsa ja sanoisi: "Lohduta minua..."

Tuo kurja toivo oli elättänyt häntä jo kolme viikkoa. Niin vähän, näet, hän tarvitsi.

Vaan ei. Sekin häneltä kiellettiin. Frans oli lähtenyt, lähtenyt katsahtamatta häneen, hyvästiäkään sanomatta. Rakastajan petoksen jälkeen ystävän petos. Se on hirveätä...

Isänsä ensimmäisistä sanoista tunsikin hän syöksyvänsä pohjattomaan, jäiseen, synkkään kuiluun huikeasti, tunnottomasti, tietäen, ett'ei hän sieltä koskaan voisi valoon palata. Hän tukehtui. Hän olisi tahtonut vastustella, taistella, huutaa avuksi.

Vaan ketä?

Hän tiesi hyvin, ett'ei äitinsä häntä kuulisi.

Sidonieta?... Oi, hän tunsikin hänen nyt hyvin. Parempi olisi hänen ollut kääntyä pienten kiillohøyhenisten lintustensa puoleen, joiden terävät silmät kylmäkiskoisella ilolla häntä katselivat.

Hirmuisinta oli, että hän oitis käsitti, työnkään tällä kertaa ei häntä pelastavan. Se oli kadottanut hyväntekeväisen ominaisuutensa. Tenhottomilla käsillä ei ollut enää voimaa; väsyneet, hervottomat sormet jäivät lannistuneesta mielestä työttömiksi.

Mikäs hänen olisi voinut ylläpitää tuossa semmoisessa onnettomuudessa?

Jumalako? Vai se, jota kutsutaan taivaaksi?

Se ei hänelle muistunut mieleenkään.

Parisissa, työväen asunnoissa etenkin, ovat talot niin korkeat, kadut liian kapeat, ilma liian sumea, että taivasta huomattaisi. Se katoaa tehtaiden savuun ja kosteista katoista nousevaan huuruun; ja sitte on elämä niin kova useimmille noista ihmisistä, että jos heidän kurjuudessaan joskus johtuukin ajatus Kaitselemukseen, niin tapahtuu se vaan nyrkkiä sille näyttääkseen ja sitä kirotakseen. Senpä tähden tapahtuukin niin paljon itsemurhia Parisissa. Kansa, joka ei osaa rukoilla, on kuolemaan valmis, vaikka koska. Kaikissa sen kärsimyksissä näyttäytyy sille kuolema, kuolema, joka vapauttaa ja lohduttaa.

Sitähän pikku ontuvakin niin tarkkaan katseli.

Päätöksensä oli oitis tehty: oli kuoltava.

Mutta miten?

Liikkumattomana sijallaan, sillä välin kuin inha elämä meni menojaan hänen ympärillään, kuin äitinsä valmisti päivällistä ja suuri mies esitti pitkää monologia ihmiskunnan, kiittämättömyyttä vastaan, harkitsi hän, mikä kuolontapa oli valittava. Olematta melkein koskaan yksin, ei hän voinut ajatella lämmitintä hiilineen, joka sytytetään ovet ja ikkunat tukkeessa. Käymättä koskaan ulkona, ei hän voinut ostaa lääkeyrttien myöjältä myrkkyyäkään, pientä tukkua Valkosta jauhoa, jonka sopii pistää taskun pohjalle neulakotelon ja sormistimen joukkoon. Oli sitä paitse tulikiveä virittimissä, ruostetta vanhoissa vaskirahoissa ja suuri ikkuna, joka antoi kivitetylle kadulle; mutta ajatus, että hänen vanhemmilleen oli hirmuista nähdä hänen omatakeista kuolontuskaa ja väkijoukon keskeltä nostettua, rujostunutta ruumista, sai hänen hylkäämään nuo keinot.

Oli vielä jäljellä virta.

Vesi ainakin viepi toisinaan niin kauas pois, ett'ei kukaan voi löytää ja kuolema jääpi ikuisiksi salaisuudeksi...

Virta!

Hän vapisi sitä ajatellessaan. Vaan ei häntä kauhistuttanut musta, syvä vesi! Vielä vai, Parisin tyttöjä sitä vaan nauravat Heitetään esiliina pään yli silmien peitteeksi, ja loiskis! Mutta sinne oli mentävä ihan yksin ja katu häntä pelotti.

Ja sill'aikaa kuin tyttöraukka edeltäkäsini otti viimeisen vauhdin kuolemaa ja unhotusta kohti, kuin hän katseli kaukaa pohjattomuutta harhailevin silmin, joihin jo nousi itsemurhan hurjuus, virkistyi kuuluisa Delobelle vähitellen, ja puhui jo vähemmin mahtipontisesti; ja, koska päivälliseksi oli kaalia, jota hän hyvin rakasti, lauhtui hän syödessään, muistutteli vanhoja voittoriemujaan, kultaseppeleitä, Alençon'in yleisöä, ja oitis päivällisen syötyään, meni Odéoniin *Misanthrooppia* katsomaan, Robricart'in ensimmäistä näytäntöä, koristettuna ja pinnistettynä, ihan valkoiset kalvoiset käsissä ja taskussa uusi, kiiltävä sadan sousin kappale, jonka hänen vaimonsa oli antanut hänelle hänen herrastellakseen.

— Minä olen oikein tyytyväinen, sanoi äiti Delobelle syömäneuvoja korjatessaan. Isä söi hyvin tänä iltana. Se lohdutti hiukan häntä, mies parkaa, Teaatteri lopullisesti virkistää hänen. Sitä hän kyllä tarvitseekin...

... Niin, se se oli kauheinta, käydä yksin kadulla. Oli odotettava, kunnes kaasu oli sammutettu, astuttava portaita myöten hyvin hiljaa kun äiti oli nukkunut, ja mentävä Parisin läpi, jossa miehet vastaan tullessa katselivat röyhkeästi silmiin, ja kuljettava komeasti valaistujen kahviloiden ohitse. Tuo kammo katua vastaan oli Désirée'ssa ollut lapsuudesta saakka. Ihan pienenä ollessaan, kun hän kerran meni asialle, seurasivat häntä pilkaten katupojat, eikä hän tietänyt mikä oli hirveämpää, hänen epäsäännöllisen käyntinsä ivaaminenko, noiden pienten, hävyttömiä nuttujen nilkutus, vaiko ohitsekulkevien sääli ja laupiaat katseet. Sitte hän pelkäsi vaunuja ja omnibuksia. Virta oli kaukana. Hän väsyisi näet, kovin. Kumminkaan ei ollut siihen muuta neuvoa.

— Minä panen maata, tyttö, entä sinä, vieläkö ai'ot valvoa?

Silmät työssä kiinni, vastasi tyttö valvovansa. Hän tahtoi lopettaa tusinan.

— Hyvää yötä sitte, sanoi äiti Delobelle, jonka heikontunut näkö ei kärsinyt kauemmin valoa. Minä panen isän illallisen lämpiämään. Katso sitä ennenkuin maata panet.

Désirée ei valehdellut. Hän tahtoi lopettaa tusinan, että isällä olisi huomenna se valmiina vietäväksi; ja tosiaankaan nähdessään tuon pienen rauhallisen pään kumarruksissa lampun kelmeässä valossa, ei olisi koskaan voinut kuvitella, mitä katalia ajatuksia siinä mylleröi.

Kas nyt on menossa viimeinen lintunen tusinasta, ihmeellinen pikkuinen lintunen, jonka siivet näyttivät meriveden kastamilta, ihan safiirin vihreiltä.

Huolellisesti, veikeästi, pistää Désirée sen messinki langalle, lentoon pyrähtävän, säikähdetyn linnun somaan asentoon.

Oi! kuinka se lentää kauas, tuo pikkuinen, sininen lintu. Kuinka huimasti se kiittää löyhöttää avaruuteen. Hyvin tuntuu, että se lähtee tällä kertaa pitkälle matkalle, pitkälle, ikuiselle matkalle, josta se ei palaa koskaan enää...

Nyt on työ lopussa, pöydät järjestetty, viimeiset silkkinöyleet tarkalleen kootut ja nuppineulat neulikossaan.

Lampun kiertää hän puoleksi alas, illallisen isälleen jättää hän kuumalle hiilokselle. Ja tuo hirvittävä, katala ilta on näyttävä hänestä yhtä levolliselta, kuin muulloinkin, Talossa on kaikki järjestyksessä ja tavat tarkkaan noudatetut. Hyvin hiljaa aukaisee Désirée kaapin, ottaa sieltä pienen shaalin, kääriytyy siihen, ja lähtee.

Mitä? Eikö katsettakaan äidille, ei mykkää jäähyvästiä, eikä helymistäkään?... Ei, ei mitään. Niinkuin kuoleman kielissä olevat, näki hän hirvittävän selvästi yht'äkkiä minkälaiselle itsekkäälle rakkaudelle hän oli uhrannut lapsuutensa ja nuoruutensa. Hän tuntee varsin hyvin, että suuren miehen lausuma ainoa sana on lohduttava nukkuvaa naista, jolle hän on melkein vihoissaan siitä, ett'ei hän heräjä, vaan antaa hän siten mennä räpäyttämättäkään suljetuita silmäluomia.

Nuorena kuoleminen, vaikka vapaaehtoisestikin, ei tapahdu koskaan ilman yllitystä, ja Désirée raukka lähti, elämästä närkästyksissään kohtaloaan vastaan.

Kas, hän on jo kadulla. Minne menee hän? Kaikki on jo autiota. Nämä kaupungin osat, jotka päivällä ovat niin vireät, asettuvat iltasin varhain. Siellä tehdään liika kovaa työtä, ett'ei uni pian tulisi. Sillä välin kuin Parisin bulevaardeilta, jotka vielä ovat täynnä elämää, kohoaa yli koko kaupungin etäisen tulipalon näköinen punertava heijastus, ovat täällä jo kaikki portit kiinni, luukut suljetut ikkunoissa ja ovissa. Aika ajoin häiritsee hiljaisuutta myöhästynyt palovartijan askeleet, jotka kuuluvat yön pimeästä, tai juopuneen puhelu, jota hänen hoipertelemisensä toisinaan keskeyttää, tahi likeisestä valkamasta tullut tuulen puuska kolisuttelee lyhdyn lasia ja pieksättää vanhaa väkipyörän nuoraa, laantuu kadun kulmassa ja vinkuen katoaa hataran kynnyksen alle.

Désirée astuu sukkelaan, shaaliinsa kierrettyinä, pää pystyssä, silmät kuivina. Tuntematta tietä kulkee hän suoraan, ihan suoraan eteenpäin.

Maraisin synkät, kapeat kadut, joilla pilkoittaa kaukaa kaasunliekki, risteilevät ja kaarielevat niin että, hän kuumeen tapaisesti kulkiessaan, eksyen palaa yhä samalle paikalleen. Aina jotakin asettuu hänen ja virran väliin. Mutta viileä, kostea tuuli puhaltelee häntä kasvoihin. Ja todellakin näyttää kuin vesi pakenisi, varustaisi itsensä aitauksella, ja paksut seinät, korkeat talot varta vasten kävisivät kuoleman eteen, mutta pikku ontuva on rohkea, vanhojen katujen epätasaisella kivityksellä hän vaan astuu astumistaan.

Oletteko koskaan iltasella metsästyksen jälkeen nähneet haavoitetun peltopyyn pakenevan piiloon vakoon? se vaipuu alas, kyykistyy, vetäen veristä siipeään johonkin suojaan voidakseen kuolla rauhassaan. Tuon pienen varjon pieltävä käynti pitkin seinää katuviereusta myöten antaa aivan saman käsityksen. Ja ajatellaanpa, että samaan aikaan, melkein samassa kaupungin osassa, joku myöskin harhailee pitkin katuja, odottaen, tähystäen toivottomana. Oi! jospa voisivat kohdata toisensa. Jospa hän voisi kääntyä tuon levottoman kulkijan puoleen kysyäksään tietä:

— Olkaa hyvä, herra, sanokaa, miten mennään Seinelle?...

Ja herra tuntisi hänen heti.

— Kuinka! Tekö, neiti Sisi? Mitä te teette ulkona tähän aikaan?

— Menen kuolemaan, Frans. Teidän tähden en voi elää enää.

Liikutettuna ottaisi hän silloin ja puristaisi hänen syliinsä ja kantaisi pois sanoen:

— Oi, elä, elä kuole. Minä tarvitsen sinua lohdutuksekseni, avukseni kaikesta pahasta, mitä tuo nainen on minulle tehnyt.

Mutta se on runoilijain haavetta, kohtaus, jota elämä ei osaa keksiä. Liian julma, liian kova on elämä! Ja kun kerran tarvitaan niin vähän hengen pelastukseksi, ei se mitenkään tahdo antaa tuota vähää. Senpä tähden oikeat romaanit ovatkin niin surullisia...

Katuja, yhä katuja vaan, sitte tori ja silta, jonka lyhdyt kuvastavat mustassa vedessä toisen valaistun sillan. Kas siinä on vihdoin virta. Kostean, leudon syksy-illan usmassa näkee hän tuon hänelle tuntemattoman Parisin sekavan suuruuden, jota vieläkin enemmän lisää hänen tietämättömyytensä paikoista. Tässä sitte pitäisikin kuolla.

Hän tuntee olevansa niin pieni, niin eristetty, niin kadonnut tuossa laajassa, valaistussa, autiossa kaupungissa. Hänestä näyttää, kuin hän jo olisi kuollut. Hän lähestyy rantaa; ja, yht'äkkiä seisattaa hänen kulkunsa kukkakasvien ja kaivetun maan haju. Hänen jalkojensa juurella, veteen rajoittuvalla käytävällä on olkiin kääriytyä pensaskasveja ja kukka-astioita valkoisissa paperituuteissaan, kaikki

valmiiksi järjestetty kaupittaviksi huomenna. Viittoihinsa käärittyinä, jalat lämmittimien päällä, makasivat myyjät tuoleillaan, unen ja yön viileyden kangistamina. Kaiken väriset tähtikukat, reseadat, syksyruusut, tuoksuttivat ilmaa, seisoen hämärässä kuun valossa keveine varjoineen ympärillään ja odottaen nukkuvan Parisin oikkuja.

Pikku Désirée rukka! Näytti, kuin koko hänen nuoruutensa, harvat ilon-päivänsä ja petetty rakkautensa olisivat heränneet hänen sydämessään tuon kuljeskelevan puutarhan tuoksusta. Hän astuu hiljaa kukkien keskitse. Toisinaan kahisuttaa tuulen puuska pensaiden lehtiä ja maan päällä olevista kopista, jotka ovat täynnä juurineen temmattuja kasveja leviää kostea multa haju.

Hän muistelee kävelyä maalle Franssin kanssa. Luonnon tuoksu, jota hän silloin hengitti ensimmäisen kerran, puhaltelee hänen kuolonhetkellään. — "Muisto," näkyy se hänelle sanovan, ja hän vastaa itsekseen: "Kyllä, kyllä minä muistan."

Hän muistaa vaan liian hyvin. Tultuaan tuon ikäänkuin juhlaiksi koristetun sataman päähän, seisattuu salainen pikku varjo portaille, joka vie alas rannalle...

Melkein oitis kuuluu huutoa, hälinää pitkin koko rannikkoa. "Pian vene ja keksit." Merimiehiä ja poliisi-palvelijoita kokoontuu ahteelle. Rannalta päästetään vene, lyhty kokassa.

Kukkamyymyjät heräävät, ja yhden heistä haukotellen kysyttyä, mitä on tapahtunut, vastaa hänelle sillan nurkkaan kyyristynyt kahvimuija rauhallisesti:

— Mikä lie nainen hypätä mulahtanut veteen.

Eipä vaan. Virta ei huolinut tuosta lapsesta. Sen oli sääli tuota ihanuutta ja suloa. Alahalla veden partaalla näkyy lyhtyjen valossa musta parvi, joka lähtee liikkeelle. Hän pelastui!... Eräs hiekan vetäjä onki ylös hänen. Poliisimiehet kantavat häntä, merimiehiä ja halon purkajia ympärillä; ja pimeässä kuuluu matala käheä ääni pilkkaavan: "Sepä koko vesilintu, ett'en ollut kiinnikään saada. Niin muljahti sormien välistä, että olisittepa nähneet!... Ei maar muka tahtonut mulle palkintoa antaa..." Vähitellen melu tyyntyi, uteliaat hajosivat, ja mustan parven poistuessa polisihuoneeseen päin, kävivät kukkamyyjät uudestaan makaamaan ja autiolla rannikolla värisytti yötuuli kukkia.

Ah! tyttö rukka, luulit olevan helppoa päästä elämästä, kadota yht'äkkiä. Et tietänyt, että sen sijaan että virta veisi sinun sukkelaan etsimääsi mitättömyyteen, se heittäisikin sinun kaikenlaiseen häpeään ja rauenneen itsemurhan epäkunniaan. Ensin poliisi konttoori, iljettävä polisikonttoori likaisine rahineen, permantoinen, jossa märkä tomu näyttää katuloalta. Siellä oli Désiréen lopetettava yönsä. Hän pantiin maata leirivuoteelle takan eteen, joka hänen hyväksi oli laupiaasti täyteen mätetty halkoja ja jonka epäterveellinen lämpö nöyryytti hänen raskaita, vettä purskuavia vaatteitaan. Missä hän oli, siitä hän ei saanut selkoa. Himmeästi, käsittämättä kuunteli ja katseli pikku ontuva hänen ympärillään samanlaisissa vuoteissa makaavia miehiä, ikävää, tyhjää suojaa ja lukittujen päihtyneiden ulinaa, jotka jyskyttelivät peräovea, hirveästi kiroillen.

Likellä häntä istui repaleinen nainen, hiukset hajallaan kyykkysillään lieden suun edessä, jonka punertava hohde ei muuttanut lainkaan hänen synkeitä, kalpeita kasvojaan. Se oli yön selästä korjattu hullu olento raukka, joka koneen tapaisesti ravisteli päätään ja lakkaamatta kertoeli tajunnottomalla, melkein huulien liikkeestä riippumattomalla äänellä: "Niin, niin, se vasta kurjuutta... Niin, niin, se vasta kurjuutta..." Ja tuo kamala vaikeroinen keskellä makaavien kuorsaamista teki Désiréeen hirveän pahaa. Hän sulki silmänsä, ett'ei enää näkisi noita vimmastuneita kasvoja, jotka pelottivat häntä ikäänkuin hänen oman itselöimänä. Ajoittain aukeni kadun puoleinen ovi, päällikön ääni mainitsi nimiä, ja kaksi poliisimiestä astui ulos, toisten tullessa sisään, jotka heittäytyivät poikittain vuoteelle masentuneina, kuin vuorovahdissa koko yön kannella olleet merimiehet.

Vihdoin koitti päivä sairaita hirvittävine, kovine väreineen. Havahduttuaan yht'äkkiä horroksistaan, kavahti Désirée ylös vuoteellaan, tempasi auki viitan, johon hän oli kääritty ja, huolimatta väsymyksestä ja kuumeesta, koetti nousta seisoalleen hallitakseen itse ja omatahtoisesti itseään. Hän ajatteli vaan yhtä, näet, paetakseen kaikkia noita silmiä, jotka aukenivat hänen ympärillään, ja lähteäkseen tuosta julmasta paikasta, jossa unella oli kovin raskas huokuminen ja kovin rasittavia ruumiin asentoja.

— Laskekaa, hyvät herrat, sanoi hän kokonaan vavisten, laskekaa minut takaisin äidin luo.

Kuinka paatuneet he lienevät olleetkin parisilaisista tapahtumista, käsittivät nuo kunnan ihmiset, että tämä oli jotakin merkillisempää, liikuttavampaa, kuin tavallisesti. Mutta he eivät voineet vielä saattaa häntä hänen äitinsä luo. Ensin oli mentävä komissarjuksen luo. Sitä oli mahdotointa jättää siksensä. Tuotiin rattaat säälistä häntä kohtaan, mutta polisikonttoorista oli lähdettävä ulos, ja ovella oli kansaa katselemassa, kun pikku ontuva oli kulkeva ohi, märät hiukset ohimoihin tarttuneina ja sarkaviitta yllä, joka kuitenkin ei estänyt hänen hampaitaan kalisemasta vilusta. Komissarjuksen luona oli hänen noustava pimeitä ja kosteita portaita, joilla tuli ja meni roiston näköisiä naamoja. Kaksipuolista ovea

aukaisi ja sulki tuon tuostakin törkeät palvelijat, suojat olivat kylmät, huonosti valaistut, raheilla istui kansaa, äänettömänä, kummastuksissaan, torkuksissa, mierolaisia, rosvoja, tyttöjä ja vanhan viheriäisen pöydän ääressä kirjoitteli "komissarjuksen koira," koko isopäinen peto, kuluneessa takissa; tässä se oli.

Désiréen sisään tultua astui hänen vastaansa mies kurottaen kättään, Se oli hänen julma pelastajansa, joka pyysi palkintoaan, viittäkolmatta franciä.

— No, mummuseni, sanoi hän riettaasti nauraen ja kamalalla äänellä, miltäkäs sauna nyt tuntuu?

Ja hän kertoi oikeuden istujalle, millä keinon hän oli hänen onkinut vedestä, että hän oli tarttunut häneen ensin noinikään, sitte näinikään, ja että ilman häntä olisi hän ihan varmaan mennä hujauttanut Rouen'in luo veden pohjalla.

Poloinen oli ihan punainen kuumeesta ja häpeästä ja niin hämillä, että hänestä näytti kuin vesi olisi jättänyt harson hänen silmiensä eteen ja huminaa hänen korviinsa. Vihdoin vietiin hän pienempään suojaan juhlallisen henkilön eteen, jolla oli tähti rinnassa. Se oli itse herra komissarjus, joka parast' aikaa joi kahviaan ja luki sanomalehtiä.

"Ahaa! vai te..." sanoi hän tylyn näköisenä, kastellessaan vehnästä ja luomatta silmiään sanomalehdestä; ja oitis alkoi polisimies, joka oli tuonut Désiréen, lukea esitystään:

"Neljänestä vailla kaksitoista yöllä. Mégisserien satamassa, n:o 17 kohdalla, muudan Delobelle, neljäntoista vanha, kukkientekijä, asuva Braque kadun varrella vanhempainsa luona, on tehnyt itsemurhan yrityksen heittäytymällä Seineen, josta hänen veti ylös terveenä ja vahingoittumattomana herra Parcheminet, hiekanvetäjä, majaileva Butte-Chaumont kadun varrella."

Herra komissarjus syöden ehtimiseen, kuunteli tyynen ja haluttoman näköisenä, niinkuin mies, jota ei mikään enää kummastuta; lopuksi loi hän Delobelleen asian tuntevan ja ankaran katseen, ja antoipa korean varoituksen. Hänen tekonsa, näet, oli hyvin ilkeä. Mikä oli saanut hänen tuohon häijyyntä rikokseen? Minkä tähden tahtoi hän surmata itsensä? Vastatkaapa, Delobelle, miksi?

Mutta Delobelle oli itsepäisesti vaiti. Hänestä olisi ollut rakkautensa tahraamista tunnustaa moisessa paikassa. "En tiedä... En tiedä..." sanoi hän hiljaa ja vavisten.

Suuttuneena, tuskastuessaan, ilmoitti herra komissarjus, että hän oli vietävä vanhempainsa luo, mutta yhdellä ehdolla: että hän lupaisi olla sitä koskaan enää tekemättä.

— Lupaatteko sen, hä?...

— Kyllä, lupaan minä, herra...

— Ette tee sitä koskaan enää?...

— En, ihan varmaan, en koskaan enää... en koskaan enää...

Huolimatta hänen vakuutuksistaan, pudisti poliisikomissarjus päätään, ikäänkuin hän ei olisi uskonut hänen valaansa.

Ja nyt on hän ulkona, tiellä kotiin, suoja-paikkaan; mutta hänen kidutuksensa ei ole vielä lopussa.

Vaunuissa oli poliisimies, joka häntä saattoi, liian kohtelias, liian ystävällinen. Désirée ei ollut sitä käsittävinään, väisti häntä, veti kätensä pois. Kiusausta!... Hirmuisinta oli tulo Braque kadulle, jossa koko talo oli liikkeellä, ja naapurien uteliaisuuden kärsiminen. Aamulla oli todellakin koko kaupungin osa saanut tiedon hänen häviämisestään. Huhu kävi, että hän oli lähtenyt Frans Rislerin kanssa. Aikaiseen oli nähty kuuluisan Delobellen lähtevän ulos, hirvittävän näköisenä, hattu takaperin päässä, rutistunein kalvoisin, joka oli tavattoman huolestumisen merkki; ja piika, tuodessaan ruokavaroja, tapasi äiti raukan puolihulluna juoksemasta huoneesta toiseen, etsien vaikka sanaa lapseltaan, vaikka kuinka pientä jälkeäkin, joka voisi ainakin herättää arveluita.

Onnettoman äidin päässä selveni vihdoin tyttärensä tila viimeisinä päivinä ja hänen vaitiolonsa Franssin lähdöstä. "Elä itke, vaimoni... minä tuon hänen jälleen..." sanoi isä lähtiessään, ja hänen mentyä yhtä paljo tiedustellakseen, kuin vetäytyäkseen tuosta tuskallisesta näytelmästä, käveli vaimo yhtämittaa portailta ikkunalle, ikkunalta portaille. Pienintäkin askeleen kapsetta kuultuaan, aukasi hän oven, sykkivin sydämin, ja juoksi ulos, sitte hänen sisääntullessaan, lisäsi asunnon yksinäisyyttä vieläkin enemmän Désiréen suuri, tyhjä nojatuoli, joka oli puoleksi käännetty ompelupöytä kohti. Tämä sai hänen purskahtamaan itkuun.

Samassa seisattui vaunut portin eteen. Kuului ääniä ja askeleita.

— Rouva Delobelle, tässä on hän!... Tyttärenne on löytynyt.

Todellakin astui Désirée portaita ylös, vaaleana, vaipuneena tuntemattoman käsissä, ilman shaalia, ilman hattua, käärittynä suureen ruskeaan levättiin. Huomattuaan äitinsä hymyili hän hiukan, houkkamielisen näköisenä.

— Elä pelästy... ei se ole mitään... yritteli hän sanomaan vaan voipui sitte portaille. Ei koskaan luullut äiti Delobelle olovanan niin väkevä. Hän otti tyttärensä, kantoi hänen, pani maata, ja kaikki tuo tapahtui siunaaman aikaan, ja hän puhutteli häntä ja suuteli häntä.

— No jo vihdoin viimein löysinkin sinun. Missä sinä nyt olet ollut, siukku rukka? Eikö niin, sano, että tahdoit tappaa itsesi?... Sinulla oli siis kova murhe?... Miksikäs sen salasit minulta?

Nähdessään äitinsä tuossa tilassa, kylpien kyneleissä, vanhettuneen muutamassa tunnissa, tunki Désirée olevansa kauheiden tunnonvaivojen valtaamana. Hän muisti menneensä hyvästiäkään sanomatta ja soimaten häntä sydämessään siitä, ett'ei hän häntä rakastanut.

Ett'ei häntä rakastanut!

— Kuolemasihan olisi tappanut minun, sanoi vaimo parka... Voi, kun minä nousin tänä aamuna, eikä vuoteesi ollut kosketettu, eikä sinua ollut huoneessakaan... Minä kävin kerran ympäri ja lankesin tainnoksiin... Onko sulia lämmin nyt?... Onko hyvä?... Ethän enää tee sitä, ethän tahdo kuolla?

Ja hän tukki hänen peitetään, lämmitti hänen jalkojaan ja viihdytti häntä rinnallaan.

Vuoteessaan leväten, silmät kiinni, näki Désirée itsemurhansa kaikki kohdat, kaikki kamalat seikat, joiden läpi hän oli kulkenut kuolemaan lähtiessään. Kasvavassa kuumeessaan, raskaassa, valtavassa unessaan, rasitti ja vaivasi häntä hurja kulkunsa Parisin kautta. Tuhansia mustia katuja kuvautui hänen silmissään, Seinen virta kunkin päässä.

Tuo kamala virta, jota hän ei yöllä löytänyt, vainosi nyt häntä.

Hänestä näytti kuin hän olisi kokonaan ollut mudan ja lo'an ryvettämä; ja painajaisen ahdistamana, lapsi raukka, tietämättä, kuinka päästä muistojensa kiusauksista, sanoi hiljaa äidilleen:

— Kätke minut... kätke minut... minua hävettää!

VI.

Hän lupasi olla sitä enää tekemättä.

Oi! ei, ei hän tee sitä enää. Herra komissarjus saa olla rauhassa, Ei siitä pelkoa ole, että hän sen tekee uudelleen. Mitenkä hän ensin pääsisi virralle kun hän ei enää voi hievahtaa vuoteeltaankaan? Jos herra komissarjus olisi nähnyt hänen silloin, niin hän ei olisi epäillytkään hänen sanojaan. Epäilemättä näkyy koko hänen olennossaan vielä tahto ja halu kuolla jotka niin katalasti olivat piirretyt hänen kalpeisin kasvoihinsa toissa aamuna; ne ovat vaan lieventyneet maltillisemmat. Muudan Delobelle tietää, että vähän pikkuisen vaan aikaa odotettuaan, hänellä ei ole enää mitään toivottavana.

Lääkärit sanovat hänen kuolevan keuhkokuumeeseen, jonka hän oli saanut märistä vaatteistaan. Mutta lääkärit erehtyvät, se ei ole keuhkokuumetta. Siis rakkautensa on syy hänen kuolemaansa?... Ei. Tuosta kauheasta yöstä lähtien hän ei enää ajattele Franssia, hän ei pidä itseään enään arvollisena rakastamaan ja olemaan rakastettu. Siitä pitäen on toinen pilkku hänen puhtaassa elämässään, ja siitäpä juuri hän kuoleekin.

Kaikki nuo hirveän näytelmän tapaukset ovat tahrana hänen ajatuksissaan: nosto vedestä kaikkien ihmisten läsnä ollessa, sikeä unensa poliisi konttoorissa, rivot laulut, joita hän siellä kuuli, mielipuoli, joka lämmitteli itseään lieden ääressä, kaikki, mihin rikokselliseen, törkeään, ja sydäntä särkevään hän oli koskettanut komissarjuksen portailla, ja sitte toisien ylenkatse, toisien julkeus, hänen pelastajansa pilanlasku, polisipalvelijain hyväily, koko hänen i'äksi hävinnyt naisellinen arkuutensa, nimensä, joka hänen täytyi antaa ja hänen tukala viallisuutensa, joka vainosi häntä kaikkien noiden pitkien kiusauksien kestäessä, ikäänkuin ivana, naurettavaisuuden korvennuksena hänen itsemurhastaan lemmen tähden.

Hän kuolee häpeästä, sanon minä. Öisin houraillee hän yhä lakkaamatta: "Minua hävettää!... Minua hävettää!..." ja levollisempänä aikana painuu hän peitteesensä, vetää sen kasvoilleen ikäänkuin kätkeytyäkseen tai haudatakseen itsensä.

Désiréen vuoteen vieressä, ikkunan valossa, tekee äiti Delobelle työtä, hoitaen tyttärtään. Ajoittain kohottaa hän silmänsä tarkastaakseen tuota mykkää toivottomuutta, selittämätöntä tautia, sitte ryhtyy hän työhönsä jälleen; köyhän suurimpia tuskia on, ett'ei hän voi kärsiä mielikseen. Työtä on tehtävä lakkaamatta, ja vieläpä kun kuolokin lähellä liitelee, on ajateltava välttämättömiä tarpeita, elämän huolia.

Rikas voipi sulkeutua suruunsa, hän voi siinä aikeella, siitä elääkin, eikä tehdä muuta, kuin kärsiä ja itkeä.

Siihen ei köyhillä ole varaa eikä oikeuttakaan. Kotiseudullani, maalla, tunsin vanhan vaimon, joka samana vuonna oli kadottanut tyttärensä ja miehensä, kaksi kauheaa koetusta toistensa perään; mutta hänellä oli pojat kasvatettavana, moisio hoidettavana. Aamunkoitosta oli oltava toimessa, jouduttava kaikkialle, johdettava eri töitä, eri haaroilla matkojen päässä pellolla. Sureva leski sanoi minulle: "Minulla ei ole hetkeäkään aikaa itkeä viikon ajalla; mutta sunnuntaisin, oi, silloin otan kaikki takaisin..." Ja, toden perään, niinä päivinä, kun lapset leikkivät ja olivat kävelemässä ulkona, sulki hän lukon kahteen kertaan ja koko jälkeen puolisen itki ja nyyhkytti hän ja huusi autiossa talossa miestään ja tyttärtään.

Äiti Delobellessä ei ollut pyhääkään. Ajatelkaas, että hän nyt oli yksin työssä, ett'ei hänen sormillaan ollut Désiréen somien sormien ihmeellistä näppäryyttä, että lääkkeet olivat kalliit, ett'eikä hän mistään maailmassa olisi tahtonut kieltää "isältä" hänen kalliita tapojaan. Niinpä, milloin hyvänsä sairas aukasi silmänsä huomasi hän äitinsä joka varhaisen aamun hämärässä tahi yölamppunsa valossa lakkaamatta työskentelevän työskentelemistään.

Kun hänen vuoteensa uutimet olivat suljetut, kuuli hän pientä kuivaa kalinaa saksia pöydälle pantaessa.

Äitinsä väsymys ja alituinen valvominen, joka yhä piti seurata hänen kuumelleen, vaivasi häntä kovin, toisinaan enemmän kuin mikään muu:

— Annahan minulle vähän työtäni, sanoi hän koetellen istua vuotessaan. Se oli ikäänkuin heijastusta päivä päivältä yhä enemmän synkistyvällä taivaalla. Äiti Delobelle, joka siten näki sairaan haluavan palata elämään, asetti hänen niin hyvin kuin suinkin ja veti pöydän lähemmäksi. Mutta neula oli liian raskas, silmät liian heikot ja ikkunaan kuuluvat huudot muistuttivat hänelle, että katu tuo kauhea katu, oli ihan hänen vieressään. Ei, hänellä lopullisesti ei ollut voimia. Oi, jospa hän ensin olisi voinut kuolla ja sitte syntyä uudelleen... Ja nyt hän kuoli luopumalla vähitellen kaikesta. Joka kerta kun äiti pujotteli nöylettä neulan silmään, katseli hän yhä kalpenevaa lastaan kysyen:

— Onko sinun hyvä?

— On, oikein hyvä... vastasi sairas sydäntä särkevällä hymyllä, joka hetkeksi kirkasti hänen tuskallisia kasvojaan ja näytti kaiken niiden hävityksen, niinkuin köyhään majaan pilkistävä auringon säde, sen sijaan, että sitä elähyttäisi; paremmin vaan paljastaa sen kurjuuden ja puutteet. Sitte seurasi pitkä äännettömyys; äiti ei puhunut enää, peläten rupeavansa itkemään, tytär oli kuumeen tainnuttamana ja jo verhottuna näkymättömiin huntuihin, joilla kuolema ympäröi ikäänkuin säälistä niitä, jotka taistelevat viimeisiin voimiensa puolesta, viedäkseen ne hiljaa ja ilman melskettä pois.

Kuuluu Delobelle ei ollut koskaan läsnä. Hän ei ollut muuttanut mitään elämässään virattomana näyttelijänä. Kuitenkin tiesi hän tyttärensä olevan kuolemaisillaan; lääkäri oli sen hänelle ilmoittanut. Se oli hänelle kovakin isku, sillä itse asiassa hän rakasti paljon lastaan; mutta hänen kummallisessa luonteessaan tosimmat, suorimmat tunteet kääntyivät väärälle, luonnottomalle raitille sen la'in mukaan, että jos mitä pannaan ylösalaisin olevalle perustukselle, se ei koskaan näy seisovan suorassa.

Delobelle piti ennen kaikkia kävelemisestä siten suruaan haihduttaakseen. Hän näytteli onnetointia isää pitkin bulevaardia. Hänet tavattiin teattereissa, kahviloissa, silmät punaisina, kalpein kasvoin. Hänen oli mieliksi, kun kysyttiin; "No, ukko parka, kuinka teillä jaksetaan?" Silloin pudisti hän päätään hermoisella liikkeellä, mursi kasvojaan ikäänkuin kyyneleitä pidättääkseen ja mykkänä ja täynnä vihaa heitti kiroavan katseen taivaasen, niinkuin näytellessään *Lasten lääkäriä*, mikä tietysti ei estänyt häntä olemasta huomiota osoittava ja noutelias tyttärtään kohtaan.

Niinikään oli hän tottunut, tyttärensä sairaana ollessa, tuomaan hänelle kukkia kävelyiltään Parisissa: ja hän ei tyytynyt tavallisiin kukkiin, kainoihin orvokkiin, joita saa helpolla joka kadun kulmassa, vaan noina surullisina syksypäivinä tahtoi hän välttämättä ruusuja, neilikoita ja erittäinkin ansareissa kasvaneita valkoisia liljoja, joiden kukat, varsi ja lehdet ovat niin vihertävän valkoiset, kuin luonto

kiireissään olisi kasvattanut ne aivan yhtenäköiseksi.

— Oi, tämä on liikaa... ihan liikaa minä suutun siitä, sanoi pikku potilas useita kertoja, nähdessään hänen riemastuneena astuvan sisään, kukkavihko kädessä; mutta ukko vastasi niin surullisesti: "Annahan... annahan... ", ett'ei tyttö tohtinut vastustella.

Maksu oli sentään suuri, ja äidin oli hyvin vaikea ansaita elatusta kaikille...

Vielä vähän olisi äiti Delobelle sitä valittanut, hän piti sen varsin kauniinakin suuren miehen puolelta.

Tuo rahan ylenkatse, erinomainen huolettomuus ihmetytti häntä kovin, ja enemmän kuin koskaan luotti hän miehensä neroon ja tulevaisuuteen näyttelijänä.

Tälläkin oli keskellä noita tapauksia järkähtämätöin usko. Vähällä olivat hänen silmänsä kuitenkin au'eta todellisuudelle. Vähällä oli pieni polttava käsi, laskeutuessaan hänen juhlallisen, haaveksivan päänsä päälle, karkoittaa siitä kaiken siinä kauan aikaa jo mylleröivän houreen, Kas kuinka se tapahtui:

Eräänä yönä kavahti Désirée ylös unesta hyvin kummallisessa tilassa. Sanottava on, että lääkäri, joka illalla oli tullut häntä katsomaan, oli kovin hämmästynyt nähdessään hänen akka elpyneen ja tyynempänä, kuumeen kadottua. Tietämättä itsekkään tuon odottamattoman toipumisen syytä, oli hän lähtiessään sanonut: "odotetaanhan", uskoen pikaisen muutoksen nuoruuden ytimekkäiden voimien vaikuttamaksi, jotka usein kasvattavat uuden elämän taimen itse kuolemankin oireista. Jospa hän olisi katsahtanut Désiréen pieluksen alle, niin olisi hän sieltä löytänyt Kairosta tulleen kirjeen, joka olikin tuon onnellisen muutoksen salaisuus. Neljä, Franssin allekirjoittamaa sivua, tunnusti koko hänen käyttöksensä armaalle pikku Sisille.

Semmoisesta kirjeestä sairas oli haaveksinutkin. Vaikkapa hän itse olisi sanellut sen, niin kaikki sanat, joiden tuli liikuttaa hänen sydäntään, kaikki arat estelmykset, joiden tuli sitoa hänen haavansa, eivät olisi voineet olla täydellisimmin lausutut. Frans katui, pyysi anteeksi, ja, mitäkään hänelle lupaamatta, saati mitäkään häneltä pyytämättä, kertoi uskolliselle ystävälleen taistelunsa, tunnonvaivansa, kärsimyksensä. Hän oli närkästyksissään Sidonielle, rukoili Désirée'ta kavahtamaan häntä, ja puhui, vanhan rakkauden mahleen selvittämällä ja hirmuisella tunteella, tuosta riettaasta, pintapuolisesta luonteesta, joka niin puhtaasti taisi valehdella, eikä koskaan ollut hairahtunut puhumaan sydämen kieltä, sillä päästä lähtivät tuon Parisinuken sekä sanat että toiminta.

Kovaksi onneksi ei tuo kirje tullut muutamia päiviä myöhemmin. Kaikki sen lohduttavat sanat olivat Désiréeelle nyt kuni nälkään kuolevalle liika myöhään tuodut herkkuruo'at. Hän haistaa, haluaa niitä, vaan ei ole enää voimia maistella. Koko päivän luki sairas kirjettä. Hän otti sen esille kuoresta, pani jälleen rakkaasti kokoon, ja silmät kiinnikin näki hän sen aivan selvän, jopa postimerkin värinkin. Frans oli ajatellut häntä! Se yksistään toi hänelle suloisen levon, johon hän vihdoin nukkui, tuntien ikäänkuin ystävän käsivarren kannattavan hänen heikkoa päätään.

Äkkiä heräsi hän, ja niinkuin sanoimme vast'ikään, tavattomassa tilassa. Häntä vaivasi heikkous, tuska koko ruumiissa, jotakin selittämätöntä. Hänestä näytti, kuin hänen elämänsä olisi riippunut vaan hiuskarvasta, joka oli katkeamaisillaan ja jonka hermainen väräjäminen pani kaikkiin häneen aistiinsa ylenluonnollisen herkkyyden ja tunteellisuuden. Oli yö. Suojassa, jossa hän makasi — hänelle oli annettu hänen vanhempainsa huone, joka oli raittiimpi ja avarampi, kuin hänen sopukkansa — oli hämärä. Yölamppu kierrätteli laipiassa valokehiä, otavan kultaisia, surullisia kuvia, joita unettomuus sairaisa herättää; ja ompelupöydällä valaisi alennettu, varjostimen peittämä lamppu, ainoastaan husin hasin olevat työt ja tuolilleen uinahtaneen äiti Delobellen varjokuvan.

Désiréen päässä, joka tuntui hänessä tavallista keveämmältä, syntyi yht'akkiä kova ajatus ja muistojen selkkaus. Hänen kaukainen elämänsä näkyi lähestyvän häntä. Pienimmätkin te'ot hänen lapsuudestaan, tapaukset, joita hän ei silloin ollut käsittänyt, ikäänkuin unissaan kuullut sanat, esiintyivät hänen mielessään.

Hän hämmästyi pelästymättä. Hän ei tietänyt, että ennen mitättömäksi tekevää kuolemaa, siten usein sattuu hetki outoa kiihtymystä, ikäänkuin koko olento yllyttäisi kykynsä ja voimansa viimeiseen taipumattomaan taisteluun.

Vuoteestaan näki hän äitinsä vieressään, ja isänsä työhuoneessa, jonka ovi oli jätetty auki. Äiti lepäsi nojatuolissa vaipuneena vihdoin kovan väsymyksen valtaan; ja kaikki naarmut ja arvet, joita ikä ja kärsimykset jättävät vanhettuneille kasvoille, näkyivät vaikeilta ja lähtemättömiltä, unen painamina. Päivällä, tahto ja huolet panevat ikäänkuin naamarin kasvojen todellisen osoitteen yli; mutta yöllä se on omansa. Sillä hetkellä, tuon hilpeän vaimon syvät kurtut, punaiset silmäluomet, harmeutuneet hiukset ohimoilla, laihojen, työn rasittamien käsien kouristus, kaikki tuo näkyi Désiréen silmissä. Hän olisi tahtonut olla kylliksi väkevä noustaksensa ylös suutelemaan tuota kaunista levollista otsaa, jota rypyt uurtelivat, sitä himmentämättä.

Vastakohtana hänelle, näkyi ra'olla olevasta ovesta kuuluisa Delobelle lempiasemassaan. Istuen pienelle valkoiselle pöytäliinalle katetun illallisensa ääressä, silmäili hän karahviinia vasten asetettua kirjaista. Suuri mies oli vast'ikään tullut kotia — hänen askeleensa olivatkin herättäneet sairaan — ja mieli vielä levottomana kauniista näytelmästä, illasti hän yksin, mahtavasti, juhlallisesti, pingoitettuna uuteen takkiinsa, pyyhe leuan alla, hiukset pikkuisen kiharoittuina.

Ensimmäisen kerran elämässään huomasi Désirée silmiin koskevan eron noiden molempien välillä. Äitinsä oli riutunut, töin tuskin puettu huonoon mustaan hameeseen, joka hänen teki vieläkin laihemmaksi ja kalpeammaksi, isänsä taas oli onnellisen näköinen, hyvin ruokittu, ilman työtä, vaivoja ja huolia. Tapa katsella kaikkia himmeässä, omituisessa valossa, oli yht'äkkiä hänestä kadonnut. Nyt arvosteli hän vanhempiaan määrätyn matkan päästä, ikäänkuin huomaamattaan heistä poistuneena. Sekin oli vielä kiusa lisää, tuo selvyys viimeisenä hetkenä. Kuinka heidän oli käypä, kun ei häntä ollut enää? Joko tekisi äitinsä liiaksi työtä ja kuolisi siihen; tahi täytyisi vaimoraukan lakata työstä ja tuo itsekäs puoliso, aina vaan kiinni teatterikunniassaan, antaisi heidän vähitellen vaipua suureen kurjuuteen, tuohon mustaan koloon, joka käy sitä laajemmaksi ja syvemmäksi, mitä alemmaksi laskeudutaan.

Kuitenkaan hän ei ollut mikään häjy mies. Sen hän oli näyttänyt useita kertoja. Siinä oli vaan kauhea sokeus, jota ei mikään saanut pois... Entä jos hän koettaisi. Jos hän ennen lähtöään — jokin sanoi hänelle sen tapahtuvan kohta — jos hän ennen lähtöään tempaisi paksun siteen, jota tuo mies parka vapaatahtoisesti ja väkisin piti silmillään.

Kepeä, rakastava käsi vaan, semmoinen kuin hänen, voi koettaa tehdä sitä.

Hänellä yksinään oli oikeus sanoa isälleen: — Ansaitse elatuksesi...
Luovu teatterista. Siis kuin aika kiiruhti, varusti Désirée
Delobelle kaiken rohkeutensa ja kutsui hiljaa: — Isä... isä...

Kuultuaan tyttärensä äänen, juoksi suuri mies heti hänen luo hyvin sukkelaan. Sinä iltana oli näytetty uusi kappale Ambigu'ssa, ja hän oli palannut kotia tulistuneena, sähköitettynä. Valaistus, käsien paukutukset, puhelut käytävissä, kaikki kiihdyttävät yksityisseikat, jotka hänen hourettaan jännittivät, olivat saaneet hänen haaveksimaan enemmän kuin milloinkaan.

Hän astui sisään Désiréen huoneeseen säteilevänä ja pöyhkeänä, lamppu kädessä, hyvin suorana, kameelia napin rei'ässä.

— Hyvää iltaa, Sisi. Sinä et makaakaan?

Ja hänen sanoissaan oli iloinen poljenta, joka kaikui omituisesti surullisessa keskuudessa.

Kädellä teki Désirée hänelle merkin olemaan vaiti, osoittaen makaavaa äitiään.

— Pankaa lamppunne pois... Minulla on teille puhumista.

Hänen mielenliikutuksesta katkonainen äänensä koski ukkoon; ja silmänsä koskivat häneen myöskin, sillä ne olivat paljoa suuremmat, läpätunkevan katseen kirkastamat, jota hän ei ollut niissä koskaan nähnyt.

Hiukan aristellen lähestyi hän tytärtään, kameelia kädessä, tarjotakseen sen hänelle, suu "hiukan supukassa," narisuttaen uusia saappaitaan, mikä hänestä oli hyvin ylimyksellistä. Hänen tilansa oli, näköään, tukala, joka epäilemättä perustui liian suureen vastakohtaan, jonka valaistulle, pauhaavalle teatterille, josta hän vast'ikään oli lähtenyt, muodosti sairaan pieni huone, missä tukahutetut äänet, himmeä valo hälvenivät kuumeiseen ilmaan.

— Mikä sinun on, käpyseni?... Tunnetko olevasi huonompi?

Désiréen pienen kalpean pään nyökytys vastasi, että hän todellakin oli huonona ja tahtoi puhua isänsä kanssa ihan, ihan läheltä. Kun tämä oli tullut hänen päänalaisensa luo, pani Désirée kuumen kätensä suuren miehen käsivarrelle ja kuiskutti hiljaa hänen korvaansa... Hän oli hyvin huono, perin huono. Hän käsitti kyllä, ett'ei hänellä ollut kauan aikaa elettävänä.

— Siis jääte, isä, aivan yksin äidin kanssa... Elkäähän tok' noin vapisko... Tiesittehän kyllä tämän tapahtuvan, vieläpä sen olevan hyvinkin lähellä... Minä tahdoin vaan sanoa... Minun lähdettyä, pelkään, ett'ei äiti jaksa oikein yllä pitää taloa... Katsokaa, kuinka hän on kalpea ja väsynyt.

Näyttelijä katseli pyhää vaimoan, ja oli näköään hyvin hämmästyksissään nähdessään hänen niin huonona. Sitte lohdutti hän itseään itsekkäällä muistutuksella:

— Hän ei ole ollut koskaan oikein vahva... Tuo huomautus ja ääni, millä hän sen lausui, närkästyttivät

Désiréetä, vahvistivat häntä hänen päätöksessään. Hän jatkoi, säälimättä näyttelijän haaveita:

— Mitenkä teidän käy molempien, kuin ei minua enää ole?... Kyllä minä tiedän, teillä on suuria toiveita, mutta ne toteutuvat hyvin hitaasti. Seuraukset, joita jo kauan olette odottaneet, voivat vielä viipyä; ja mitä te tästä pitäen teette?... Nähkääs, isäkulta, minä en tahtoisi suututtaa teitä; mutta minusta, teidän i'ällä, ymmärtäväinen kun olette, teidän olisi helppo... Herra Risler vanhempi ei pyytäisi enempää, minä olen varma...

Hän puhui hitaasti, ponnistuksella, etsien sanoja, pitäen kunkin lauseen jälkeen kauan väliä, toivoen isänsä täyttävän ne liikkeellä tai mieltymyksen osoitteella. Mutta näyttelijä ei käsittänyt. Hän kuunteli, katseli silmät suurena, himmeästi tuntien, että lapsen viattomasta, leppymättömästä omasta tunnosta nousi syytös häntä vastaan; minkälainen, sitä hän ei vielä tietänyt.

— Minä luulen, että tekisitte hyvin, puuttui Désirée jälleen arasti puheeseen, minä luulen, että tekisitte hyvin luopumalla...

— Hä?... mitä?... kuinka?...

Hän pysähtyi nähdessään sanainsa vaikutuksen. Vanhan näyttelijän liikkuvat kasvot olivat yht'äkkiä kurtistuneet kovasta epätoivosta; ja kyyneleet, joita hän ei aikonutkaan olla salaavinaan käden selällä, niinkuin hän teki näyttämöllä, turvottivat hänen luomensa, vuotamatta, semmoinen tuska kuristi hänen kurkkuaan. Poloinen alkoi käsittää... Niinikään, kahdesta ihmettelevästä, jotka olivat olleet hänelle uskollisia, kääntyi toinenkin pois hänen kunniastaan. Tyttärensä ei luottanut enää häneen! Se ei ollut mahdollista. Hän oli väärin käsittänyt, kuullut väärin... Mistä luopumalla tekisi hän hyvin, sano, mistä?... Mutta tuon armoa pyytävän katseen mykästä rukouksesta ei Desireellä ollut rohkeutta lopettaa. Muutoin olivatkin lapsiraukan voimat ja elämä lopussa. Hän sopisi pari kolme kertaa: — Luopumalla... luopumalla... Sitte vaipui pikku pää alas ja hän kuoli uskaltamatta sanoa hänelle, mistä luopumalla hän tekisi hyvin...

Muudan Delobelle on kuollut, herra komissarjus. Sanoinhan minä, ett'ei hän sitä tee enää. Tällä kertaa säästi kuolema häneltä tien ja vaivan; se tuli itse häntä noutamaan. Ja nyt, uskomatoin mies, neljä hyvää, vahvasti naulattua, petäjäistä lautaa takaavat teille lapsen sanat; Hän lupasi olla sitä enää tekemättä; eikä hän tee sitä enää.

Pikku ontuva on kuollut. Se uutinen surullisesta tapahtumasta käy Francs—Bourgeois'in kaupungin osassa. Ei sen tähden että Désirée olisi ollut hyvin tuttu, hän kun näet, ei koskaan käynyt ulkona, vaan näytti ajoittain ikävästä ikkunasta vaaleuttaan ja väsymättömästä työstä sinikehäisiä silmiään. Mutta kuuluisan Delobellen tyttären hautajaisissa oli varmaan oleva paljo näyttelijöitä, ja niihin on Parisi kovin ihastunut. Se katselee mielellään kadulla, keskellä päivää, noita illan epäjumalia, tarkastelemalla heidän kaikesta ylenluonnollisesta vapaita, todellisia kasvojaan. Niinikään sinäkin aamuna, kun pienen, kapean oven luona Braque-kadun varrella kuului vasaran iskuja valkoisia verhoja naulattaessa, anastivat uteliaat kadunvierustan ja pihan.

Se on kyllä oikein, että näyttelijät rakastavat toisiaan tahi että ainakin heitä yhdistää yhteissitoutumus, virkaside, joka kokoo heidät kaikenlaisiin ulkonaisiin juhlatilaisuuksiin, niinkuin tanssijaisiin, laulajaisiin päivällisiin ja hautajaisiin.

Vaikkapa kuuluisa Delobelle ei enää kuulunutkaan teatteriin ja hänen nimensä kokonaan oli kadonnut arvosteluista ja ilmoituksista viisitoista vuotta sitte, ei tarvinnut muuta kuin muutamia rivejä jossakin vähän tunnetussa teatteri lehdessä: *Herra Delobelle, entinen ensimmäinen näyttelijä Metz'in ja Alecon'in teattereissa, on suruksi*, j.n.e... Kokoonnutaan j.n.e... niin kaikista Parisin ja sen ympäristön nurkista saapui joukottain näyttelijöitä tuon kutsumuksen johdosta.

Kuuluisat tahi ei, kaikki he olivat läsnä; ne jotka olivat näytelleet Delobelle'n kanssa maaseudulla, jotka tapasivat hänen teatterikahviloissa, missä hän oli yhtenä niistä aina huomatuista henkilöistä, joiden nimeä tietämättä muistaa keskuudesta, jossa heitä alituisesti näkee ja johon he ikäänkuin näkyvät kuuluvan; sitte oli myös maaseutunäyttelijöitä, jotka olivat käymältä Parisissa, teatterin johtajan pakeilla, hyvää paikkaa hakemassa.

Ja kaikki, mitättömät ja kuuluisat, Parisilaiset ja maakuntalaiset, halusivat vaan nähdä nimensä jossakin sanomalehdessä, jossa kerrottiin hautajaisista. Nuo turhanpäiväiset olennot, näet, himoavat kaikenlaista julkisuutta. He pelkäävät niin kovin, että yleisö heitä unhoittaa, että silloin kuin he eivät näy, heillä on välttämätöin tarvis saattaa itsensä puheen aineeksi ja johdattaa itsensä kaikin tavoin Parisilaisten kovin häilyvään muistoon.

Yhdeksältä, Marais'in — tuon kielevän maakunnan — rahvasto odotti ikkunoissa, ovilla ja kadulla näyttelijäin kulkua. Ammattilaiset tähystelivät tomuisista laseistaan, poroporvarit ikkunaloikoistaan uutimien takaa, emännöitsijät koppa kädessä, oppipojat, mytyt pään päällä.

Vihdoin he tulivat, mikä jalkaisin, mikä ajaen, yksin ja yhdessä, He tunnettiin ajetuista kasvoistaan, sinertävästä leu'asta ja poskista, luonnottomasta nä'östä, joka oli joko liian pöyhkeä tai liian yksinkertainen, teeskennellyistä liikkeistä ja erittäinkin ylellisestä tunteellisuudesta, johon heidät oli totuttanut näyttämöllä välttämätöin liioitteleminen. Miten nuo kunnan ihmiset ilmaisivat mielensä kukin eri tavalla tuossa surullisessa tilaisuudessa, oli tosiaan huvittavaa nähdä. Kukin tulo tuon hautajaistalon pienelle synkeälle pihalle oli ikäänkuin esiintyminen näyttämöllä ja vaihteli kukin näyttelijän viran mukaan. Suuret traagikot, onnettoman näköisinä, silmäkulmat rypyssä, alkoivat, heti tultuaan, hansikkaan kärjellä pusertaa pois silmäpielestä kyyneltä, jota eivät voineet pidättää, sitte huokailivat, katselivat taivasta ja jäivät seisomaan keskelle näyttämöä, se on pihaa, hattu reidellä, hetkutellen hiljaa vasenta jalkaa, joka auttoi heitä hillitsemään surua: "Ole vaiti, sydämeni, ole vaiti." Koomikot, sitä vastoin, "surivat" yksinkertaisesti. He lähestyivät toisiaan, kutsuivat toisiaan "ukko paraksi," lyöden kättä vakuutettuina ja vavisten, posket hermottomasti väristen, alentaen silmä- ja suupieliä, josta heidän osoitteensa kävi halvan ilveen näköiseksi.

Kaikki oli tavoiteltua ja kaikki totista...

Kohta sisään tultuaan erosivat nuo herrat kahteen leiriin. Kuuluisat katselivat halveksivasti tuntemattomia, jotka heidän ylenkatseisin vastasivat tuhansilla säädyttömillä muistutuksilla: "Oletteko huomanneet, kuinka se ja se on vanhentunut ja muuttunut?... Hän ei voi enää kauan pitää virkaansa."

Molempien ryhmien keskellä kuuluisa Delobelle, mustissa vaatteissa, mustissa ylentarkasti puetuissa hansikkaissa, käveli edes takaisin, silmät punaisina, äänettömänä jaellen kädenlyöntejä. Poloinen oli pakahtua kyyneleihin, mutta se ei estänyt häntä käherryttämästä hivuksiaan. Kummallinen luonto! Ei kukaan olisi voinut sanoa, missä hänen todellinen ja tekosurunsa erosivat, siihen määrin olivat ne toisiinsa sekaantuneet... Näyttelijöiden joukossa oli paljon muitakin tuttujamme. Herra Chèbe tavallista mahtavampana ja toimekkaampana hääri maineessa olevien näyttelijöiden ympärillä, sillä välin kun rouva Chèbe piti seuraa äiti raukalle. Sidonie ei voinut tulla; mutta Risler vanhempi oli saapuvilla, melkein yhtä liikuttettuna kuin isäkin, kelpo Risler, ystävä viimeiseen hetkeen saakka, sillä hän oli maksanut kaikki surujuhlan kustannukset. Myöskin olivat ruumisvaunut oivat, verhot olivat hopeahetaleilla, katafalkki koristettu ruusuilla ja valkoisilla orvokeilla. Kurjalla, synkeällä Braquekadulla nuo vaatimattomat menot kynttelineen, kukkineen pyhän veden pirskoittamina muistuttivat lapsiraukan kohtaloa, jonka pienintäkin hymyä aina kyyneleet kostuttivat.

Lähdettiin liikkeelle, käyden, hitaasti, mutkailevia katuja pitkin.

Etupäässä kulki Delobelle, itkeä nyhkyttäen, tuo lasta kantava isä parka, melkein yhtä paljon surren itsestään kuin tyttärensä kuolemaa, ja todellisen surunsa pohjalla säilyttäen ikuisen turhamaisen itsekkäisyytensä, joka lepäsi siinä kuin kivi joen pohjalla, liikkumattomana vyörievien aaltojen alla. Juhlamojen komeus, tuo musta jono, joka pidätti kulullaan liikkeenkin, hunnulla katetut ajoneuvot, Rislerin pienet kuomivaunut, jotka Sidonie oli lähettänyt muodon vuoksi, kaikki tuo imarteli ja kiihdytti häntä. Kerran, voimatta enää olla vaiti, kääntyi hän Robricast'in puoleen, joka kävi hänen rinnallaan:

— Oletko huomannut?

— Mitä niin?

Ja isä parka, silmiä pyyhkiessään, kuiskutti hiukan ylpeänä:

— On kahdet omat vaunut...

Armas Sisi rukka, tuo hyvä ja yksinkertainen olento! Kaikki nuo teennäiset surut, koko tuo juhlallisten itkijäin saatto ei ollut lainkaan häntä varten.

Ylähältä ikkunasta suljettujen varjostimien takaa katseli äiti Delobelle, jota ei oltu voitu siitä estää, tyttönsä lähtöä.

— Hyvästi... hyvästi... sanoi äiti hiljaa, melkein itsekseen, huiskuttaen kättään oudolla tajunnottomalla liikkeellä.

Ja kuinka hiljaa hän lausuikin tuon hyvästin, oli Désirée Delobelle kuuleva sen.

NELJÄS KIRJA.

I.

Tarina pienestä sini-miehestä.

Uskokaa taikka elkää, mutta minä puolestani uskon lujasti pieneen sini-mieheen. En sillä, että olisin hänen koskaan nähnyt; mutta eräs runoilija-ystäväni, johon minulla on täysi luottamus, kertoi minulle olleensa varsin usein yöllä kasvoista kasvoihin tuon kummallisen pikku haltian kanssa, ja nähkääs minkälaisissa asianhaaroissa.

Ystävälläni oli ollut heikkous antaa velkakirja ompelijalleen; ja niinkuin kaikki kuvittelun ihmiset semmoisissa tapauksissa, oli hän, kohta nimikirjoituksensa annettuaan, uskonut päässeensä irti velastaan ja velkakirjan ajatus oli hänen mielestään kadonnut. Sattuipa kerran yöllä, että runoilijamme kavahti unesta, takasta lähtevän, omituisen ryminän herättämänä. Hän arveli ensin, että se oli paleltunut varpunen, joka etsi sammuneen valkean lämpimää höyryä taikkapa viiri, jota kääntyvä tuuli viuhtoeli. Mutta tuokion kuluttua ryminä kävi selvemmäksi, ja hän eroitti varsin hyvin rahapussin kilinän yhdistettynä ikäänkuin vitjojen nitinään. Samalla kertaa kuuli hän pienen äänen, kimakan, kuin veturin kaukaisen vihellyksen ja heleän, kuin kukon laulun, huutavan hänelle katon rajalta: "Maksupäivä! Maksupäivä!"

— Voi, hyvä Jumala... velkakirjani! ajatteli poika raukka muistaessaan äkkiä, että hänen ompelijansa vekseli oli maksettava viikon kuluttua; ja aamuun saakka ei hän muuta tehnyt, kuin viskelihe, etsien unta vuoteensa kaikista nurkista ja löytämättä sieltä muuta, kuin ajatuksen tuohon kirottuun, määräämälle maksettavaan velkakirjaan. Tulevana, sen jälkeisenä, ja kaikkina sitä seuraavina öinä, heräsi hän samaan aikaan ja samalla tapaa, yhä tuo rahojen helinä, vitjojen nitinä ja pieni ääni, joka huusi ilkastellen: "Maksupäivä! Maksupäivä!" Hirveintä oli, että mitä lähemmäksi maksupäivä tuli, sitä kimakkaammaksi ja kamalammaksi kävi ääni, uhaten yhä ryöstöä ja pyyttöä.

Onnetoin runoilija! kylliksi ei ollut päivän vaivat ja juoksut pitkin kaupunkia rahan hankkimista varten, vaan vielä piti tuon hirveän pikku-äänien tulla ryöstämään häneltä unen ja levon. Kenenkäs se sitte oli, tuo haaveenomainen ääni? Mikä pahuuden henki huvitteli itseään kiusaamalla häntä sillä tapaa? Hän tahtoi päästä siitä selville. Eräänä yönä sitte, sen sijaan, että olisi pannut maata, sammutti hän valkean, aukaisi ikkunan ja kävi odottamaan.

Minun ei tarvitse sanoa, että ystäväni, lyyrillinen runoilija kun oli, asui hyvin korkealla, ihan katon rajassa. Tuntikausiin hän ei nähnyt muuta, kuin tuon ihailtavan avaruuden ryhmittyneitä, toinen toistaan kohti kallistuneita kattoja, joiden välissä kadut joka taholle äärettöminä syvänteinä risteilivät ja joita kuuvalossa savutorvet ja lovikkaat seinänpäätyt oikullisesti kirjoivat. Yli nukkuneen ja pimeään Parisin muodosti tämä ikäänkuin toisen kaupungin, kaupungin ilmahisen, joka riippui ja häilyi pimeyden varjojen kuun häikäisevien säteiden keskellä.

Ystäväni odotti, odotti kauan aikaa. Vihdoin, kahden kolmen aikaan aamulla, kun kaikki yön pimeään kohoavat kellontornit lausuiivat toisilleen hetken, juoksi hänen läheltä keveitä askeleita kattotiilien ja vuolukivien yli ja pieni kimeä ääni huuteli savutorveen: "Maksupäivä! Maksupäivä..." Silloin, hiukan kumartuessaan, huomasi runoilijani häijyn pikku peikon, ihmisten kiusaajan, joka viikkoon oli estänyt hänen makaamasta. Tarkalleen hän ei osannut sanoa minulle sen kasvua; — kuu kun, näet, tekee kolttosiaan haaveenomaisilla ko'illa, joita se antaa esineille ja niiden varjoille. Hän huomasi vaan, että tuo omituinen pikku piru oli puettu, kuin Pankin palvelijat, siniseen, hopeanappiseen takkiin, kersantin kaluunat hihan suissa, ja korkeaan hattuun, ja että se kantoi kainalossa nahkasalkkua, joka oli melkein yhtä paksu, kuin hän itse, ja jonka avain, riippuen pitkissä vitjoissa, kamalasti helisi joka askeleella, niin kuin rahapussikin, jota hän pudisteli toisella kädellään. Niinikään näki ystäväni pienen sinimiehen vilahdukselta, kun tämä nopeasti kulki ohitse kuun valossa; sillä se näkyi olevan hyvin kiireissään ja toimessaan, juosta loikkasi katuja pitkin, hyppäsi savutorvesta toiseen hiipien pitkin katon harjoja.

Sillä on monilukuinen yleisö, tuolla perhanan pikku miehellä. Parisissa löytyy paljon kauppiaita, paljon väkeä, joilla on kuukaustiliä, paljon onnettomia, jotka ovat kirjoittaneet ja hyväksyneet velkakirjoja. Kaikille niille laittoi sivumennen sinimies hätä huutonsa Hän huusi tehtaiden päällä, jotka siihen aikaan olivat sammuneet ja mykät, suurien kauppahuoneiden päällä, jotka uinailivat puutarhojensa ylenpalttisessa hiljaisuudessa ja viiden-kuuden kertaisten talojen päällä, joiden epätasaiset, erilaiset

katot yhteenlajittivat köyhien kaupungin osien perällä. "Maksupäivä!... Maksupäivä!..." Toisesta päästä kaupunkia toiseen, kidekirkkaassa ilmassa, joka pakkasesta ja kuutamosta kattojen yli vallitsi, kaikui säälitönnä pieni kirkuva ääni. Kaikkialla, missä se kulki, karkoitti se unen herätti levottomuutta, uuvutti aatokset ja silmät ja ylhäältä alas asti pani Parisin talot tuntemaan pahoinvoinnin, ja unettomuuden värettä.

Ajatelkaa, mitä tahdotte, tästä tarinasta, mutta kaikissa tapauksissa, nähkää, voin vakuuttaa runoilijani kertomuksen tu'eksi, että kerran yöllä, tammikuun lopulla, Fromont nuoremman ja Risler vanhemman kauppahuoneen vanha rahastonhoitaja, Sigismund, kavahti ylös unestaan pienessä asunnossaan Montrougessa, saman kiukkuisen äänen ja vitjojen vitinän herättämänä, jota seurasi katala huuto:

Maksupäivä!

— Totta niinkin, arveli kunnan mies, noustessaan pystyyn vuoteellaan, ylihuomenna on kuun viimeinen päivä... Ja minä uskallan maata!...

Asia koski, todellakin, melkoista summaa; sata tuhatta francs'ia maksettavana kahdesta vekselistä, ja aikaan semmoiseen, jolloin ensi kerran kolmeen kymmeneen vuoteen Fromontin kauppahuoneen kassa oli työpö tyhjä. Kuinka oli meneteltävä? Useita kertoja oli Sigismund koettanut puhua siitä Fromont nuoremmalle; vaan tämä näkyi pakenevan asioiden raskasta vastuunalaisuutta, kulki konttuorien läpi aina hyvin kiireissään ja kuumeentapaisesti, näkemättä tai kuulematta mitään ympärillään. Rahastonhoitajan levottomiin kysymyksiin vastasi hän, hienoja viiksiään pureskellen:

"Hyvä, hyvä, ukko Planus... Elkkä olko huolissanne... Minä toimitan..." Ja tätä sanoessaan näytti hän ajattelevan aivan toista, olevan tuhat penikulmaa poissa siitä, mitä tapahtui. Tehtaalla, jossa hänen yhdistyksensä rouva Rislerin kanssa ei ollut enää kellekään salaisuutena, kävi huhu että Sidonie hänen pettää, tekee hänen sangen onnettomaksi; ja todenperään huolettivatkin hänen lemmittynsä hurjuudet häntä enemmän, kuin rahastonhoitajan murheet. Risleriä taas ei nähty koskaan; hän vietti elämänsä suljettuna yläsiin, jossa hän valvoi koneidensa salaperäistä ja loppumatointa rakennusta.

Tämä isäntien välinpitämättömyys tehtaan asioista ja täydellinen hoidon puute oli vähitellen vienyt kaikki epäkuntoon. Työntekijät ja palvelijat toimittivat kaikki mielensä mukaan, tulivat myöhään askareihinsa, pujahtivat pois aikaiseen, huolimatta vanhasta kellosta, joka niin kauan työtä johdettuaan, nyt näkyi soittavan hätäkelloa ja perikatoa. Asiat vielä kävivät, sillä kulkuun saatu kauppahuone käy yksin vuosikausia, ensimmäisen vauhdin voimasta, mutta mimmoista sekasotkia ja hämmennystä tuon näennäisen vaurauden alla!

Sigismund sen tiesi paremmin, kuin kenkään muu, ja senpä tähden pienen sinimiehen huuto olikin niin rutosti temmannut hänen ylös unesta. Ikäänkuin selvemmin nähdäkseen keskellä tuota tuskallisten aatosten paljoutta, jotka riensivät, liitelivät, pyörivät hänen edessään, oli rahastonhoitaja sytyttänyt kynttelin, ja istuen vuoteellaan, ajatteli hän... Mistä saada nuo sata tuhatta francia? Varmaankin oli enemmänkin velkoja kauppahuoneella. Löytyi vanhoja luetteloita, jotka vetelehtivät ostajien luona, maksun jäännöksiä Prochassonilaisilla ja muilla; mutta masentavaista olisi hänelle mennä keräämään kaikki nuo vanhat tilit. Tuommoistahan ei tapahdu suuremmissa kauppapiireissä; näyttäisi aivan pikkukauppiaan tapaiselta. Ja kuitenkin oli tämä parempi, kuin kieltäytyminen maksamasta velkakirjaa... Oi! ajatus, että pankin palvelija tulisi hänen ristikkonsa eteen, varman ja luottoisan näköisenä, että hän panisi rauhallisesti paperit pöydälle, ja että hänelle Planus, Sigismund Planus olisi pakotettu sanomaan:

— Viekkä takaisin velkakirjanne... Minulla ei ole rahaa suorittaa...

Ei, ei. Se ei ollut mahdollista. Kaikki nöyrytykset olivat voitettavat sen edessä.

— Hyvä, se on päätetty... Minä lähden huomenna liikkeelle, huokaili rahastonhoitaja parka.

Ja hänen näin tuskissaan ja huolissaan ollessa, voimatta ummistaa koko yönä silmiään kuljeskeli pieni sinimies ja pudisteli rahapussiaan ja vitjojaan Beaumarchhaisin bulevardin varrella pienen lakan päällä, jossa Désiréen kuoleman jälkeen asui kuuluisa Delobelle vaimoineen.

"Maksupäivä! Maksupäivä!..."

Oi! pikku ontuva ei ollut pettynyt ennustuksissaan. Hänen pois mentyä ei äiti Delobelle voinut enää kauan valmistaa lintuja ja karpäsiä kuosiksi. Kyyneleet olivat turmelleet hänen silmänsä, ja vanhat kädet vapisivat liian kovin voidakseen uhkeasti asetella koliibria, jotka, huolimatta kaikista hänen ponnistuksistaan, aina näyttivät surkeilta ja viheliäisiltä. Silloin kävi miehuullinen nainen ompeluksiin käsiksi. Hän korjasi karikkoja ja koruompeluksia, joutui vähitellen ompelijattaren asemaan. Hänen yhä vähenevä ansionsa riitti tuskin talouden välttämättömiin tarpeisiin ja Delobellen, jota hänen kauhea

toimensa näytteliänä *in partibus* pakotti alituisiin maksuihin, oli täytynyt ruveta velkoja tekemään. Hän oli velkaa ompelijalleen, suutarilleen, paidan neulojalleen; mutta mikä häntä huoletti enin, olivat nuo mainiot aamiaiset, jotka hän oli nauttinut bulevaardin varrella, teatterin johtaja-aikana.

Lasku nousi kahteen sataan viiteen kymmeneen franciin, jotka olivat maksettavat tammikuun lopussa, ja sillä kertaa ilman niitäkään uudistamisen toivoa; päälle päätteeksi saattoi sinimiehen huuto kauhun väreitä kaikkiin hänen jäseniinsä...

Päivä vaan maksupäivään! Päivä vaan kahden sadan viidenkymmenen francin löytämiseen! Ellei hän niitä löytäisi, myötäisi heiltä kaikki. Myötäisi nuo köyhät huonekalut, jotka olivat samat talouden alkamisesta saakka, riittämättömät, epämukavat, mutta rakkaat muistoista, jotka liittyivät niiden kulunnaisuuksiin ja reunojen vartilla olemiseen. Myötäisi pitkä pöytä, jonka ääressä valmistettiin lintuja ja karpäsiä kuosiksi ja oli syöty kaksikymmentä vuotta; myötäisi Sisin suuri nojatuoli, jota ei voitu katsellakaan ilman kyyneleitä ja joka näytti säilyttäneen jotakin tuosta armaasta, hänen liikkeistään, ryhdistään, ja hänen raukeutensa siinä päivät pitkään haaveksiessa ja työtä tehdessä. Äiti Delobelle kuolisi siitä varmaan nähdessään kaikkien noiden rakkaiden muistojen katoavan...

Tätä ajatellessaan käänteli ja väänteli itseään vuoteellaan, raskaasti huo'aten, onnetoin näyttelijä, jota hänen törkeä itsekkäisyytensä ei kuitenkaan aina suojellut omantunnon vaivoista; ja koko ajan oli hänellä silmissään Désiréen pienet, vaaleat kasvot rukoilevine, helline katseineen, jotka hän käänsi tuskallisesti häntä kohti kuolon hetkenä, pyytäessään hiljaa isäänsä luopumaan... luopumaan... Mistäs hän hänen tahtoi luopumaan? Hän kuoli voimatta sitä sanoa; mutta Delobelle oli yhtä kaikki vähän käsittänyt, ja siitä lähtien oli tuohon säälimättömään luonteeseen astunut levottomuus, epäily, jotka tänä yönä julmasti yhdistyivät hänen rahan huoliinsa...

"Maksupäivä!... Maksupäivä!..."

Tällä kertaa päästi pieni sinimies herra Chèben savutorveen ohimennessään katalan huutonsa.

Sanottava on, että herra Chèbe jonkun aikaa oli lyöttäytynyt melkoisiin yrityksiin, hyvin epämääräiseen, äärettömän epämääräiseen kauppaan "seisoalla," joka häneltä nieli paljo rahaa. Useita kertoja jo oli Rislerin ja Sidonien täytyi maksaa isän velkoja nimenomaan ehdolla, että hän pysyisi olollaan, eikä enää asioihin ryhtyisi; mutta moiset alituiset sukellukset olivat välttämättömät hänen olemiselleen. Joka kerta karaisi hän itseään uudella voimalla, kiihkeimmällä toimeliaisuudella. Kun ei rahaa löytynyt, antoi herra Chèbe nimensä; sitä hän vielä surkeasti väärin käyttikin, tuota nimeään, luottaen aina yrityksen voittoihin täyttääkseen sitoumuksiaan. Pahus vaan, ettei noita voittoja koskaan näkynyt, sillä välin kuin allekirjoitetut velkakirjat, kuljeskeltuaan Parisin päästä päähän, palasivat asuntoonsa hirmuisen säntillisesti, ihan mustina matkalla lisäksi tulleista hieroglyyfeistä.

Niinpä oli nyt tammikuun maksupäivä hänelle hyvin tukala, ja kuullessaan, pienen sini-miehen kulkevan ohi, muisti hän yht'äkkiä, ett'ei hänellä ollut penniäkään maksaa. Tuhat tulimmaista! Hänen täytyi vieläkin nöyrytyä Rislerin edessä, pelätä saavansa kielto, tunnustaa syöneensä sanansa... Mies paran tuskaa, hänen noita asioita ajatellessa, lisäsi yön hiljaisuus, jolloin silmä on joutilas, ajatuksella ei ole mitäkään huviketta ja mieli, ruumiin täydellisesti liikkumattomana ollessa vaakasuorassa asemassa, esteettömästi joutuu pelon ja huolien valtaan. Tuon tuostakin sytytti herra Chèbe lamppunsa, otti sanomalehtensä, koki turhaan lueskella, hyvän rouva Chèben suureksi tuskaksi, joka hiljaa, ähki ja kääntyi seinään päin pois valosta..

Ja sill'aikaa lähti kamala pieni sini-mies, ihastuksissaan häijyydestään ja ilkastellen, kauemmaksi kilistelemään rahapussiaan ja vitjojaan. Kas nyt on hän Vieiller-Haudriettes'in kadun varrella, suuren tehtaan päällä, jossa kaikki ikkunat ovat pimeät, paitsi yhtä, ensimmäisessä kerroksessa, puutarhan perällä.

Vaikka jo onkin myöhä, ei Georges Fromont vielä ole levolla. Istuen valkean ääressä, pää käsissä, sokeasti ja mykkänä vaipuneena parantamattomiin vaurioihinsa, ajatteli hän Sidonieta, tuota hirveätä Sidonieta, joka samalla hetkellä makasi yläkerroksessa. Sidonie sai hänen suorastaan hulluksi, hän petti hänen, se oli varma, petti tuon Toulouselaisen tenoorilaulajan Cazaboni'n tähden, jonka rouva Dobson oli tuonut taloon. Kauan aikaa oli Georges pyytänyt Sidonieta, ett'ei hän ottaisi vastaan tuota miestä; mutta Sidonie ei kuunnellut häntä, ja päivällä vielä, suurten tanssijaisten johdosta, jotka Sidonie aikoi toimittaa, oli hän julistanut suoraan ett'ei mikään estänyt häntä kutsumasta tenoorilaulajaa.

— Mutta hän on rakastajanne! oli Georges huudahtanut vihoissaan, tujoittaen silmillään häneen.

Hän ei sitä ollut kieltänyt; hän ei ollut edes kääntänyt pois katsettaan. Vaan, kylmänä kuin ainakin, pieni häijy hymy huulilla, oli hän osoittanut, ett'ei hän myöntänyt kellekään oikeutta tuomita ja häiritä tekojaan, että hän on vapaa, että hän aikoi pysyä vapaana, eikä sallia hänen enemmän kuin Rislerinkään sortaa ja supistaa hänen valtaansa. Niinikään olivat he viettäneet kokonaisen tunnin

vaunuissa, uutimet alaalla, väittelemällä, kiistelemällä, melkein pä tappeluun valmiina...

Ja tuolle naiselle oli hän sitte uhrannut kaikki, omaisuutensa, kunniansa, jopa tuon viehättävän Clairen, joka makasi lapsen kanssa viereisessä huoneessa, kaiken tuon onnen, joka oli käsin saatavana ja jonka hän oli hylännyt tuon ruojan tähden!... Vast'ikään oli tämä tunnustanut, ett'ei hän häntä enää rakastanut, että hän rakasti toista. Ja hän, veltto, sitte vielä halusi häntä. Mitäkös hän hänelle sitte oli juottanut?

Tuskan kiihoittamana, joka veressään kiehui, oli Georges Fromont noussut nojatuolistaan, astuskeli kuumeentapaisesti huoneessaan, ja hänen askeleensa kaikui äänettömän rakennuksen hiljaisuudessa elävänä unettomuutena... Sidonie taas makasi ylhäällä, makasi tajunnottoman luonteensa etuoikeudella, ja ilman omantunnon vaivoja. Ehkäpä hän vielä ajatteli Cazaboni'ansakin.

Kun tämä ajatus johtui Georges'in mieleen, tuli häneen hullu himo mennä ja herättää Risler, sanoa hänelle kaikki ja kadottaa samalla itsensä Sidonien kanssa. Typeräpä hän oli liiaksi, tuo petetty mies. Kuinka hän ei häntä enemmän vartioinut? Hän oli kylliksi kaunis, varsinkin kylliksi paheellinen, pidettävä silmällä.

Ja hänen siten taistellessa keskellä noita julmia ja hyödyttömiä aatoksia, kaikui pienen sinimiehen hätähuuto yht'äkkiä tuulen puuskassa:

"Maksupäivä!... Maksupäivä!..."

Onnetointa! Vihassaan ei hän sitä ollut enää ajatellutkaan. Ja kuitenkin oli hän jo kauan aikaa nähnyt tammikuun viimeisen päivän lähestyvän. Kuinka monta kertaa, kahden yhtymyksen väliajalla, jolloin hänen ajatuksensa, vapaana tuokion ajan Sidoniesta, palasi asioihin, todellisuuteen, kuinka monta kertaa oli hän arvellut: "Tuo päivä, se on mullistuksen päivä!" Mutta, kuten kaikkia, jotka elävät juopumuksen kuumeessa, niin häntäkin hänen velttoutensa luulotti, että oli myöhäistä niitäkään korjata, ja hän astui sukkelammin, lujemmin, huonoa tietään unhottaakseen, hurmottuakseen.

Nyt ei ollut enää mahdollista hurmottua. Hän näki selvään pulinan, näki sen perin pohjin; ja Sigismund Planuksen kuivat, vakavat kasvot ilmestyivät hänen eteensä veitsen murtamine juonteineen, joiden jäykkyyttä ei ainoakaan osoite lieventänyt, ja hänen kirkkaat Schveitsiläiset silmänsä vainosivat yhä häntä leppymättömin katsein...

Niinpä niin! ei, ei, hänellä ei ollut noita sataa tuhatta francia, eikä hän tietänyt, mistä ne ottaa. Kuusi kuukautta oli hän, tyydyttääksensä jalkavaimonsa turmioon syökseviä haaveita, pelannut kovin, oli kadottanut suuria summia. Päälle päätteeksi erään pankkiirin vararikko, viheliäinen tilikirjoitus... Muuta hänellä ei ollut jäljellä, kuin tehdas, ja mimmoisessa tilassa!

Minne nyt mennä ja mitä tehdä? Se, mikä muutamia tunteja sitte hänestä näytti sekasorrolta, ryöpyltä, jossa ei voinut erottaa mitään selvään ja jonka hämmennys oli hänelle vielä toivona, näytti hänestä nyt kauhistuttavalta selvyydeltä. Tyhjiä kassoja, suljettuja ovia, maksamattomia velkakirjoja, perikato, kas sitä huomasi hän, mihin vaan kääntyi. Ja koska tähän vielä liittyi Sidonien petos, ei onnetoin vimmassaan tietänyt, mihin tarttua tässä kovassa haaksirikossa, ja yht'äkkiä pääsi häneltä tuskanhuuto, nyyhkytys, rukous jonkun Kaitselmuksen puoleen.

— Georges, Georges, minä se olen... Mikä sinun on?

Vaimonsa seiso i hänen edessään, vaimonsa, joka nyt odotteli häntä joka yö, vartoeli tuskallisesti hänen palaustaan klubista, sillä hän yhä vielä uskoi hänen siellä viettävän iltansa. Nähdessään miehensä muuttuvan, käyvän yhä synkemmäksi joka päivä, kuvitteli Claire, että varmaan oli hänelle joku hyvin ikävä raha-asia, epäilemättä häviöitä. Hänelle oli sanottu Georgesin pelaavan kovin, ja huolimatta, välinpitämättömyydestä, jota hän osoitti, oli Claire huolissaan hänestä, olisi tahtonut, että hän olisi ottanut hänen uskotukseen ja antanut hänelle tilaisuuden näyttäytyä jalomielisenä ja hellänä. Tänä yönä oli Claire kuullut hänen astuskelevan hyvin myöhään huoneessaan. Koska pikku tyttänsä yski kovin ja vaati joka hetki hänen hoitoaan, oli hän jakanut huolensa lapsen ja isän kärsimisille; ja hän oli pysynyt siten, teroittaen kuulonsa vähimpäänkin meluun, hellässä ja tuskallisessa valvonnassa, jommoisessa naiset kokoovat kaiken miehuutensa kärsiäkseen moninkertaisen velvollisuuden raskasta taakkaa. Vihdoin oli lapsi nukkunut, ja, kuullessaan isän itkevän, juoksi Claire hänen luo.

Oi, kun Georges näki hänen edessään niin hellänä, niin liikuttuna, niin kauniina, mitä kauheita ja myöhäisiä omantunnon vaivoja hän sai! Niin, hän se on kyllä, tuo oikea kumppani, ystävä. Kuinka oli hän voinut hylätä hänet? Kauan, kauan itki Georges hänen olkapäätään vasten voimatta mitäkään puhua. Ja onnellista oli, ett'ei hän puhunutkaan, sillä hän olisi sanonut kaikki, kaikki. Onnettoman oli tarvis vuodattaa sydämensä, vastustamaton halu syyttää itseään, pyytää anteeksi, vähentää omantunnon vaivojensa kuormaa, joka hänen sydäntään mursersi.

Claire säästi häneltä vaivan lausua sanaakaan: — Olet pelannut, eikö niin? Olet kadottanut... ja paljokin?

Hän teki merkin: niin: sitte, kun hän voi puhua, tunnusti hän tarvitsevansa ylihuomeneksi satatuhatta francia eikä tietävänsä, miten hankkia ne.

Claire ei lausunut soimaustakaan. Hän oli niitä, jotka, onnettomuus vastassaan, ajattelevat vaan sen auttamista ilman vähintäkään syytöstä. Jospa hän sydämensä pohjassa siunasikin tätä vauriota, joka lähensi Georgesin häneen ja oli siteinä heidän molempien niin kauan aikaa erotetun elämänsä välillä. Hän mietti hetkisen. Sitte paljon kipua maksaneen päätöksen ponnistuksella, sanoi hän:

— Ei mitään ole vielä kadotettu. Minä lähden huomenna Savignyn pyytämään nuo rahat isoisältä.

Ei koskaan ollut, Georges uskaltanut puhua hänelle tästä. Se ajatus ei olisi hänelle johtunut mieleenkään. Claire oli niin ylpeä ja ukko Gardinois niin kova! Tämä oli varmaan suuri uhraus, jonka hän hänelle teki, loistava rakkauden todistus, jonka hän antoi. Äkkiä valtasi Georgesin tuommainen sydämen kuumuus, hilpeys, joka seuraa ohimennyttä vaaraa. Claire hänestä näytti ylenluonnolliselta olenolta, jolla oli hyvyyden ja viihdytyksen lahja, samoin kuin toisella, tuolla ylähällä oli hurmauksen ja turmion lahja. Mielellään olisi hän käynyt polvilleen noiden kauniiden kasvojen eteen, joita hänen mustat, uhkeasti yöksi kiinnitetyt hiuksensa ympäröivät suloutta loistavana sädekruununa ja joissa hiukan ankarien piirteiden säännöllisyys sulii ihmeteltäväksi hellyyden osoitteeksi.

— Claire, Claire... oi, kuinka olet hyvä!

Mitäkään vastaamatta vei hän hänen lapsensa kätkyelle.

— Suutele häntä... sanoi hän hiljaa, ja koska he olivat lähellä toisiaan, musliini uutimien suojassa, pää kallistuneena yli tuota pientä huokumista, joka jo oli rauhoittunut, vaan vieläkin hiukan läähötteli olleista taudin pudistuksista, pelkäsi Georges herättävänsä tyttönsä, ja suuteli äitiä innokkaasti.

Kas siinä varmaan ensimmäinen vaikutus laatuuan, jonka koskaan on missään perheessä tehnyt pienen sinimiehen ilmaus. Tavallisesti kaikkialla, missä se kulkee, tuo hirveä pikku peikko, erottaa se kädet ja sydämmet, vieroittaa mielen rakkaimmista tunteista, kiihottaen sitä tuhansilla huolilla, joita se herättää vitjojensa kitinällä ja katalalla huudollaan kattojen päällä:

"Maksupäivä!... Maksupäivä!..."

II.

Havaintoja.

— Ahaa! kas, Sigismund... Kuinka jaksatte, isä Sigismund? Entä asiat?... Käykö teillä hyvin?

Vanha rahastonhoitaja hymyili hyvänsävyisesti, pisteli kättä isännälle, hänen vaimolleen ja veljelleen, ja puhellessaan katseli uteliaana ympärilleen. Tämä tapahtui seinäpaperitehtaalla Sain-Antoinen etukaupungissa vähäisten Prochassonilaisten luona, joiden kilpailu alkoi käydä pelottavaksi. Nämä Fromontin kauppahuoneen entiset palvelijat, jotka olivat ruvenneet omiin asioihin, olivat alkaneet hyvin pienesti ja vähitellen tulleet saamaan itselleen aseman seudulla. Fromont vainaja oli heitä kauan aikaa kannattanut rahalainoilla, ja tämä seikka synnytti molempien huoneiden kesken ystävällisiä suhteita. Tilin jäännös — kymmenen tai viisitoista tuhatta francia — oli jäänyt lopullisesti sovittamatta, sillä tiedettiin, että Prochassonilaisilla rahat olivat hyvissä käsissä.

Todellakin oli mieltä levottavaa nähdä heidän tehtaansa. Savutorvet ravistelivat kopeasti työhtöjään. Kovasta työn pauhusta tuntui, että tehdas oli täydessä toimessa. Rakennukset olivat hyvässä kunnossa, ikkunat kirkkaat, kaikki näytti vilkkaalta, hilpeältä ja säännölliseltä, ja kassanristikon takana istui tarkastavana ja hartaana laskien pitkiä lukuriviään toisen veljen vaimo, yksinkertaisesti puettuna, hiukset silitettyinä ja arvokas katsanto kasvoilla.

Sydämessään ajatteli vanha Sigismund katkerasti erotusta, joka oli muinoin niin äveriään, nyt vaan entisellä maineellaan elävän, Fromontin kauppahuoneen ja yhä kasvavan vaurauden välillä laitoksessa, joka oli hänen silmiensä edessä. Hänen vaaniva katseensa tunki pienempiinkin nurkkiin, etsien virhettä, moitittavaa paikkaa, ja koska hän ei mitäkään löytänyt, kouristi se hänen sydäntään, antoi hänen

hymylleen jotakin epäoikeaa ja levotointa.

Erittäinkin vaivasi häntä se, millä tavoin hän vaatisi isäntänsä rahat, näyttämättä kassan pulaa. Mies parka oli olevinaan käytökseltään vapaan ja huolettoman näköinen, niin että oikein sydämeen koski... Asiat, näet, kävivät hyvin... varsin hyvin... Hän poikkesi pikimältään heille, koska muka tuli siihen kaupungin osaan... Tuo kaikki on luonnollista, eikö niin? Mielelläänhän sitä tapaa vanhoja ystäviä...

Mutta kaikki nämä johdatukset ja mutkat, jotka kävivät yhä laajemmiksi, eivät vieneet häntä sinne, johon hän tahtoi; päinvastoin ne syrjäyttivät hänen ajatuksestaan, ja luullen näkevänsä hämmästyttäviä kuulijoidensa silmissä, hän lopuksi hämmästytti, änkytteli, joutui ymmälle, vihdoinkin viimein otti lakkinsa ja käkesi lähtemään pois. Ovella hänellä äkkiä muistui mieleen:

— Niin vainkin, koska olen täällä.

Ja hän vilkutti hiukan silmänsä, kokien näyttää viekkaalta, vaan näyttikin hyvin surkuteltavalta.

— Koska olen täällä, niin jospa päättäsimme vähän tuon vanhan tilin.

Molemmat veljekset ja nuori vaimo, joka istui konttorissa, katselivat hiukan toisiaan, mitäkään ymmärtämättä:

— Tilit? Mitkä tilit?

Sitte rupesivat kaikki kolme nauramaan yht'aikaa ja sydämen pohjasta, ikäänkuin tuo olisi ollut liika tuimaa pilaa vanhalla rahastonhoitajalla. Hiton ukko Planus, kah!... Hänpä, vanha parka nauroi myöskin! Hän nauroi ilman että häntä naurattikaan nauroi vaan muiden muassa.

Vihdoinkin selitettiin asia. Fromont nuorempi oli itse käynyt puoli vuotta sitte hakemassa rahat, jotka olivat jääneet heidän käsiinsä.

Sigismund tunsu alistuvansa. Kuitenkin oli hänellä kylliksi rohkeutta vastata:

— Niinhän! se on totta, se. Minä olen ihan unhottanut... Kah, toden perään, Sigismund Planus käy vanhaksi... Alaspäin mennään lapsukaiseni, alaspäin mennään...

Ja kelpomies meni matkoihinsa pyyhkien silmiään, joissa vielä helmeili suuret kyneleet tuosta äskeisestä naurunpuuskasta. Hänen takanaan nuoret katselivat toisiaan pyöritellen päätä. He olivat käsittäneet.

Vanhaa rahastonhoitajaa huumasi saamansa isku niin, että hänen, ulos päästyään, täytyi istuutua penkille. Kas senpä tähden ei Georges ottanut rahaa kassasta. Hän toimitti keräyksensä itse. Mitä oli Prochassonilaisilla tapahtunut, oli varmaan tapahtunut myöskin muualla. Siis oli ihan joutavaa antautua uusiin nöyrytyksiin. Niin, mutta maksupäivä, maksupäivä! Se ajatus lisäsi hänelle voimia: Hän pyyhki hiestynyttä otsaansa ja lähti matkalle koettaakseen vielä, erään heidän ostajainsa luona etukaupungissa. Vaan tälläpä kertaa hän ryhtyi varakeinoin, ja kynnykseltä, sisään astumatta, huusi hän rahastonhoitajalle.

— Hyvää päivää ukkoseni... Antakaapa, olkaa hyvä, pikku tieto...

Hän piti ovea ra'ollaan, puistaen kädellään ripaa.

— Mihinkäs aikaan me päätimme viimeisen tilimme? Olen unhottaa kirjoittaa kirjaan.

Oi! siitä oli kauan, hyvin kauan sitte, kun tili oli päätetty.

Fromont nuoremman kuitti oli syyskuulta. Siitä oli viisi kuukautta.

Ovi sulkeutui äkkiä.

Kaksi jo! Näköään olisi kaikkialla samoin.

"Voi, herra Chorche, herra Chorche..." jupisi Sigismund parka, ja hänen jatkaessaan matkustustaan selkää kyyryssä, vapisevin jaloin, kulkivat rouva Fromont nuoremman ajoneuvot aivan hänen läheltä, ohjaten kulkuaan Orleans'in asemalle; mutta Claire ei nähnyt ukko Planusta enemmän, kuin hän, vast'ikänsä kotoa lähtiessään, oli nähnyt herra Chèbenkään pitkää päällystakkia ja kuuluisan Delobellen lakkia, hekin kaksi maksupäivän marttiiraa, jotka kääntyivät kukin kulmastaan Vieilles-Haudriettes'in kadulle, tehdas ja, Rislerin rahakukkaro matkansa määränä. Nuori vaimo oli liika ystävällisissä mietteissä katsoakseen kadulle.

Ajatelkaahan! Se on hirmuista. Mennä pyytämään satatuhatta francia herra Gardinoisilta, mieheltä, joka kehui, ett'ei hän ollut koskaan ottanut eikä antanut lainaksi penniäkään elämässään, joka kertoi

tuon tuostakin, että kerran kun hänen täytyi pyytää neljäkymmentä franchia isältään ostaakseen itselleen housut, hän oli maksanut nuo neljäkymmentä franchia vähittäin takaisin. Kaikkien, jopa lastensakin suhteen, seurasi ukko Gardinois oppiaan raatelevasta kitsaudesta, jota maa, tuo kova ja niille, jotka sitä viljelevät, usein kiittämätöin maa, näyttää tyrkyttäneen kaikkiin talonpoikiin. Suunnattomasta omaisuudesta ei mies, eläessään, mielinnyt mitäkään antaa omaisilleen.

— He saavat omaisuuteni, kunhan kuolen, saneli hän usein.

Seuraten tätä perusajatusta oli hän naittanut tyttärensä, äidin-rouva Fromontin, ilman niitäkään myötäjäisiä, ja myöhemmin hän ei antanut anteeksi vävyllleen, että tämä oli hankkinut varallisuutensa ilman mitäkään apua hänen puoleltaan. Se, näet, oli vielä, yksi tuon sekä turhanpäisen että omanvoiton pyytävän luonteen ominaisuuksia, että hän tahtoi, että jokainen olisi tarvinnut hänen apuaan ja kumartanut hänen rahojensa tähden. Kun Fromontilaiset iloitsivat hänen läsnä ollessaan onnellisesta käänteestä, jonka heidän asiansa alkoivat ottaa, hymyilivät hänen pienet, siniset veitikkamaiset ja viekkaat silmänsä pilkallisesti ja hänen sanoissaan: "perästä kuuluu" asui poljento, joka oikein ihoa karmi. Toisinaan myöskin, iltaisin Savignyssa, kun puisto, kujat, kartanon siniset vuolukatot, tallien punaiset tiilet, lammet ja vesilaitokset kimaltelivat mailleen menevän auringon kultaisessa hohteessa, sanoi tuo kummallinen nousukas, silmäiltyään ympärilleen, kovaan lastensa läsnä ollessa:

— Se minua lohduttaa kerran kuullessani, ett'ei yksikään omaisistani ole kyllin rikas pitämään hovia, jonka ylläpito maksaa viisikymmentä tuhatta franchia vuodessa.

Kuitenkin olisi ukko Gardinois, tuon hellyyden ohessa, jota isoisät, kaikkein kuivimmatkin, löytävät sydämensä pohjalta, kernaasti tahtonut lellitellä tyttärensä tytärtä. Mutta Clairella oli jo pikkuisenakin voittamaton vastatuntoisuus vanhan talonpojan sydämen kovuutta ja kunnianhimoista itsekkäisyyttä kohtaan. Ja sitte, kun rakkaus ei pane siteitä niiden väliin, joita kasvatuksen erilaisuudet eroittavat, kasvaa vastatuntoisuus tuhansissa muodoissa. Clairen naimisiin mennessä Georges'in kanssa, oli ukko sanonut rouva Fromontille:

— Jos tyttäresi tahtoo, saapi hän minulta ruhtinaallisen lahjan: mutta hänen pitää se minulta pyytää. Eikä Claire saanut mitään, kun hän ei tahtonut mitään pyytää.

Sepä nyt rangaistusta, tulla kolmea vuotta myöhemmin, anomaan sataa tuhatta franchia muinain ylenkatsotulta jalomieliseltä antajalta, tulla nöyrytykseen, rinnustelemaan loppumattomia saarnoja, typerää irmailemista vastaan, joka kaikki oli höystetty berrieläisillä piloilla, maalaisilla sanoilla ja puheenparsilla, ylimalkaan todenperäisillä, vaan ahdasmielisten, ja loogillisten ihmisten keksimillä, jotka jokapäiväisen maakielensä tähden loukkaavat, ihan kuin alhaisemman solvaus.

Claire parka! Hänen miehensä, hänen isänsä olivat nöyrytyvät hänen kauttaan. Tunnustettava oli toisen menestymättömyys ja kukistus, joka uhkasi toisen perustamaa kauppahuonetta, josta hän eläessään ylpeillyt oli. Ajatus, että hänen oli puolustettava kaikkia, mitä hän ensin maailmassa rakasti, oli sekä hänen väkensä ja samalla hänen heikkoutensa.

Kello oli yksitoista, kun hän saapui Savignyn. Koska hän ei ollut ilmoittanut kellekään tulostaan, ei hovin vaunuja ollut asemalla ja hänen täytyi kulkea matka jalkaisin.

Kylmä ali ankara, tie kova ja kuiva. Pohjatuuli puhalteli vapaasti hedelmättömillä tasangoilla ja joella, jossa se laantui ilman estettä lehdettömien puiden väliin. Matalan taivaan alla näytti kartano ikäänkuin kehittävän auki pitkiä muuri- ja häkki-riviään, jotka erottivat sen ympäröivistä kedoista. Kattojen vuolukivet olivat yhtä synkät, kuin taivas, jota ne kuvastivat; ja koko tuo uhkea, talven muuttama kesä-asunto, yrmeänä, mykkänä, ilman yhtäkään lehteä puissa tahi kyyhkyläistä katolla, ei näyttäneen säilyttäneen muuta elävää, kuin vesistöjensä kostean väräjämisen ja vaikerruksen isoissa poppeleissa, jotka kumartuivat kohti toisiaan, ravistellen latvoihinsa vatvottuja harakan pesiä.

Kaukaa näytti Clairesta hänen nuoruutensa asunto tyylyltä ja surulliselta. Hänestä tuntui, kuin Savigny olisi katsonut häneen kylmillä, ylimyksellisillä kasvoilla, joita se näytti valtatielle kulkeville, jotka seisattuivat porttien rautaristikkojen taa.

Oi, hirveätä näköä!

Eipä kuitenkaan niinkään hirveä. Sillä Savigny suljetun talon muotoineen näkyi hänelle sanovan: "Mene pois... elä tule sisään..." Ja jos Claire olisi tahtonut sitä kuunnella, olisi hän luopuen aikeestaan puhutella isoisää, palannut hyvin sukkelaan Pariisiin säilyttämään elämänsä lepoa. Mutta hän ei sitä ymmärtänyt, lapsi raiska, ja tuo suuri New-foundlandilainen, joka hänen oli tuntenut, tulla hyppi karisseiden lehtien yli hänen vastaansa ja läähötteli sisään käytävän portilla.

— Hyvää päivää Françoise... missä isoisä on? kysyi nuori vaimo puutarhurittarelta, joka tuli hänelle aukaisemaan, nöyränä, teeskentelevänä, vavisten, kuten kaikki hovin palkolliset tuntiessaan olevansa

isännän katseen alaisina.

Isoisä oli konttorissaan, pienessä sivurakennuksessa, joka ei ollut yhteydessä pääasunnon kanssa ja jossa hän vietti päivänsä kaivelemalla koteloissa, kaapeissa ja suurissa, viheriäselkäisissä kirjoissa virkavaltaisen kiihkolla, jonka hän oli saanut alkuperäisestä tietämättömydestään ja haaveenomaisesta vaikutuksesta, jonka häneen muinoin oli tehnyt hänen syntymäkylänsä kirjurin työhuone.

Nyt oli hän siellä suljettuna vartijansa, jonkinlaisen vakojan, ja palkatun ilmiantajan kanssa, joka ilmoitti hänelle kaikki, mitä seudulla tapahtui ja puhuttiin...

Hän oli isännän suosikki. Nimensä oli Fouinat ja hänen lituskainen, pahanilkinen ja verenhimoinen päänsä muistuttikin näätä (la fouine), josta hänen nimensä johtui.

Nähdessään tyttärensä tyttären, vaaleana ja vapisevana tuskissaan, käsitti ukko, että tekeillä oli jotakin tähdellistä ja tavatointa, ja teki merkin Fouinatille, joka katosi, pujahti raolleen olevasta ovesta, ikäänkuin hän olisi mennyt seinästä sisään.

— Mi sun on, tyttinen?... oothan ihan *mullistunut*, kysyi isoisä, istuessaan kauhean ison työpöytänsä takana.

Mullistunut merkitsi hänen sanakirjassaan levotoin, hurja, nurja, ja sopi täydellisesti Claireen. Hänen pikainen käyntinsä kylmässä ilmassa tasangolla, ponnistuksensa päästä perille antoivat hänen kasvoilleen, jotka olivat vähemmin vakaat, kuin tavallisesti, oudon osoitteen. Ilman että ukko häntä vähääkään kehoitti, tuli hän häntä syleilemään ja istui valkean eteen, jossa halot, kuivan sammaleen ja puiston käytäviltä kerättyjen männyn käpyjen joukossa, paloivat iloisesti räiskien, mahlan kihistessä. Hän ei ottanut edes aikaa karistaakseen härmää, joka helmeili hänen harsollaan, ja lausui oitis, uskollisena päätökselleen, sisään tultuaan, käyntinsä syyn, ennenkuin antaisi itseensä vaikuttaa tuon pelon ja kunnioituksen ilmapiirin, joka ympäröi isoisää, teki hänestä jonkinlaisen hirvittävän jumalan.

Hän tarvitsi rohkeutta, ett'ei joutuisi hämille, keskeyttyisi tuon kirkkaan katseen edessä, joka häntä tähysteli, hänen ensimmäisistä sanoistaan saakka häijyn riemun elähyttämänä, — tuon ankan suun edessä, jonka kiinnitetty pielet näyttivät vasituisen mykkyyden, itsepäisyyden ja kaiken tunteellisuuden kieltämisen sulkemilta. Hän laski yhteen kyytiin loppuun asti, kunnioitettavana, ilman nöyrytmistä, salaten mielenliikutustaan, vahvistaen äänensä puheensa todenperäisyydellä. Tosiaankin, nähdessään heidät toinen toisensa vastassa — ukko, kylmänä, levollisena, loikovana nojatuolissaan, kädet harmaavillaisen mekkonsa taskussa, Claire, tarkastavana pienimpiäkin sanoja, jotka hän lausui, ikäänkuin jokainen niistä olisi voinut hänet tuomita sylliseksi tahi vapauttaa — ei olisi koskaan voinut sanoa, että se oli lapsi isoisänsä edessä, vaan pikemmin kanteenalainen tutkijatuomarin edessä.

Ukko Gardinois'in ajatus oli aivan hänen voittonsa ilon ja ylpeyden vallassa. Kas siinäpä vihdoon ovat voitettut, nuo kopeat Fromontilaiset! Tarvittiinpa vihdoinkin ukko Gardinois'ia. Turhamielisyys, hänen valtava intohimonsa, paisui yli väkistenkin koko hänen käytöksessään. Kun Claire oli lopettanut, otti hän puheen vuoron, alkoi luonnollisesti sanoilla: "minä olin varma siitä... sanoinhan minä sen... tiesinhän minä hyvin, että perästä kuuluu..." ja jatkoi samalla halvalla, loukkaavalla äänellä lopettaakseen ilmoittamalla, että "hänen hyvin tunnettuihin perusaatteihinsa nähden" hän ei lainaisi penniäkään.

Silloin puhui Claire lapsestaan, miehensä nimestä, joka oli samalla hänen isänsäkin nimi, ja vararikosta, joka oli hänet häpäisevä. Ukko pysyi yhtä kylmänä, yhtä leppymättömänä, ja käytti hänen nöyryyttään nöyryyttääkseen häntä vieläkin enemmän; sillä hän oli sitä kelpo maalaisheimoa, joka, kun vihollinen on kaatunut, ei heitä sitä koskaan jättämättä sille naarmuja kasvoihin saappaansa nauloista.

— Kaikki, mitä sinulle voin sanoa, tyttiseni, on, että Savigny on teille avoin... Tulloon miehesi tänne. Minäpä juuri tarvitsenkin kirjurin. Georges saa hoitaa kirjani kahdestatoista sadasta francista vuodessa ja elatuksesta kaikille... Tarjoa tämä hänelle minun puolestani, ja tulkaa...

Claire nousi ylös harmissaan. Hän oli tullut hänen luo tyttärenä ja tämä otti hänen vastaan kerjäläisenä, jumalan kiitos! siihen asti he eivät vielä olleet joutuneet.

— Luuletko? virkkoi herra Gardinois, julmasti vilkuttaen silmiään.

Vavisten astui Claire ovelle päin, mitäkään vastaamatta. Ukko seisatti hänen liikkeellä.

— Ole varoillasi, sinä et tiedä, mitä kiellät... Sinun hyväksesi, kuulehan, esittelen, että miehesi tulisi tänne... Sinä et tiedä, minkälaista elämää hän siellä viettää... Sinä et sitä tiedä, ihan varmaan, muutoin et tulisikaan minulta pyytämään rahaani menemään sinne, minne omasi on mennyt... Niin! Minäpä kyllä tunnen miehesi asiat. Minulla on poliisini Parisissa ja Asnières'sakin, samoin kuin Savignyssa... Minä sen tiedän, mihin hän kuluttaa yönsä ja päivänsä, tuo velikulta; enkä minä tahdo, että rahani menisivät

semmoisiin paikkoihin, joihin hän menee. Se ei ole kyllin siistiä rehellisesti ansaituille rahoille.

Claire aukaisi hämmästyneenä silmänsä suureksi, tuskalla tuntien, että hirvuinen näytelmä sillä hetkellä alkoi hänen elämässään, ilmestyen kanteiden pienestä halvasta portista, Ukko jatkoi ilkkuisasti:

— Sillä on ylpeät maitohampaat, tuolla pikku Sidoniella,

— Sidonie!

— Totta perin, sitä pahempi. Tulin sanoneeksi nimen... Muutoin, olisithan sen kuitenkin joskus saanut tietää... Ihmeellistäkin, että siitä asti... Mutta te naiset, te olette niin turhanpäisiä... Että teitä voi pettää, se on varmaan viimeinen ajatus, joka johtuisi päähänne... Niinpä vain; sillä lailla se on. Sidonie se on, joka häneltä kaikki on haaskannut... miehensä suostumuksella, sitä paitse.

Ja sääliittä kertoi hän nuorelle vaimolle, mistä rahat tulivat Asnières'in huvilaan, hevosiin, vaunuihin, ja kuinka heidän soma pikku pesänsä Gabrielin kadun varrella oli sisustettu. Hän selitti ja määritteli tarkalleen kaikki. Näkyi, että hän, saatuaan uuden tilaisuuden harjoittaa vakoilemiskiihkoaan, oli sitä laajalti käyttänyt hyväkseen; ehkäpä myös oli kaiken tuon pohjalla hämäränä salainen kaiho hänen pikku Chèbeään kohtaan, harmi vanhojen päivien rakkaudesta, joka aina oli jäänyt tunnustamattomaksi.

Claire kuunteli häntä mitäkään sanomatta ja soma uskomattomuuden hymy huulilla. Tämä hymy kiihotti vanhusta, kannusti hänen ilkeyttään... Vai niin! et usko minua... Tahdot vai todistuksia... Ja hän antoi niitä, lisäsi niitä, seuloi ikäänkuin veitsen iskuja hänen sydämeensä. Clairen muka ei tarvinnut muuta, kuin mennä Darchesin, la Paix'in-kadun hohtokivien myöjän luo. Kaksi viikkoa sitte oli Georges ostanut sieltä kolmekymmentä tuhatta francia maksavan timanttikoristuksen. Se oli Sidonien joululahja. Kolme kymmentä tuhatta francia tiamantteihin, vararikkoa tekemäisillään!

Hän olisi voinut puhua koko päivän ilman että Claire olisi häntä keskeyttänyt. Claire tunsi, että vähinkin ponnistus olisi saanut tulvimaan kyneleet, joita hänen silmänsä olivat täynnä, ja hän tahtoi hymyillä sitä vastoin, hymyillä loppuun asti, hän, tuo rakas ja uljas olento. Toisinaan vaan hän katseli tielle päin. Hänen oli kiire lähteä ulos, paeta tuota häijyä ääntä, joka häntä vainosi armahtamatta.

Vihdoin ukko taukosi; hän oli puhunut loppuun, Claire kumarsi ja lähti ovelle päin.

— Menetkö jo pois?... Kuinka olet kiireissäsi... sanoi isoisä seuratessaan häntä ulos.

Itse asiassa oli hän hiukan näpeillään julmuudestaan.

— Etkö tahdo syödä aamiaista minun kanssani?

Hän vastasi *ei* päällään, voimatta lausua yhtään sanaa.

— Odotahan ainakin, että valjastetaan... saatetaan sinut asemalle.

Ei, yhä ei.

Ja hän jatkoi käyntiään, ukko kinterillä.

Suorana, kopeana, kulki hän niinikään pihan poikki, joka oli täynnä lapsuuden muistoja, kertaakaan kääntymättä. Ja yhtä kaikki, kuinka monta iloista naurunkajahdusta, kuinka monta auringon sädettä nuoruuden ajalta oli pysynyt pienimmässäkin hiekanjyvässä tällä pihalla.

Hänen puunsa, lempipenkkinsä olivat yhä samalla paikallaan. Hänellä ei ollut katsettakaan niille, ei fasaaneille, eikä edes suurelle Muisku-koirallekaan, joka häntä seurasi kuuliaasti, odottaen hyväilyä, jota sille ei annettu. Hän oli tullut, kuni talon lapsi ainakin, meni pois outona, hirveät aatokset mielessä, joita vähinkin muisto hänen onnellisesta ja tyyneestä menneestä ajastaan vaan raskautti enemmän.

— Hyvästi, isoisä.

— Hyvästi sitte.

Ja portti sulkeutui rutosti hänen jälkeensä. Ollen kerran yksin, rupesi hän astumaan sukkelaan, sukkelaan, melkein juoksuun. Hän ei astunut, hän pakeni. Yht'äkkiä, tultuaan maatilän muurin päähän, näki hän olevansa tuon pienen viheriäisen portin luona, jossa oli hovin postilaatikko. Vaistonmukaisesti seisattui hän, äkkinäsen muiston herättämänä, jommoinen muisto usein puhkeaa ihmisessä ratkaisevalla hetkellä ja esittää silmissämme erinomaisen selkeästi vähimmätkin elämämme tapaukset, ollen yhteydessä nykyisten onnettomuuksien tahi ilojen kanssa. Oliko se aurinko viistoine, punertavan hohtavine sateineen, joka yht'äkkiä näyttäytyi, valaisten äärettömän tasangon tänä talvisena jälkeen puolen päivänä, samoin kuin elokuulla mailleenmeno-aikaan? Oliko se häntä ympäröivä hiljaisuus, jota

vaan luonnon sointuisat, melkein joka vuoden aikaan yhtäläiset, säveleet keskeyttivät?

Ainakin on, että hän näki itsensä semmoisena, kun hän oli, tällä samalla paikalla, kolme vuotta sitte, päivänä, jolloin hän pani postiin kutsumuskirjeen Sidonielle tulemaan kuukaudeksi hänen luo maalle. Jokin ilmaisi hänelle, että koko hänen onnettomuutensa oli silloin saanut alkunsa. "Oi! jos olisin tietänyt... jos olisin tietänyt..." Ja hän oli vielä tuntevinaan sormiensa päissä satininkaltaisen kirjeen kuoren, joka oli putoamaisillaan laatikkoon.

Silloin, ajatellessaan olleensa suora, toivorikas ja onnellinen lapsi, valtasi hänen inho elämän vääryyttä kohtaan, niin lempeä kun hän olikin. Hän kysyi itseltään; "Minkätähden! Mitä minä olen tehnyt?"

Sitte, yht'äkkiä: "Ei! se ei ole totta. Se ei ole mahdollista... On valehdeltu..." Ja kulkiessaan asemaa kohti, koki poloinen vakuuttaita, saada itselleen varmuutta. Vaan siinä hän ei onnistunut.

Hämärä totuus on kuin varjostettu päivän paiste, joka uuvuttaa silmiä enemmän kuin tulisimmat säteet. Puolisiimeksessä, joka vielä ympäröi vaimoparan onnea, näki hän selvemmin, kuin olisi tahtonutkaan. Nyt hän käsitti, selitti itselleen miehensä elämän yksityiskohdat, hänen poissa olonsa, levottomuuden, tukalan näön muutamina päivinä, ja monet asiat, mitä hän toisinaan kotia tullessaan luetteli matkojensa syyksi, luettelemalla ensin nimiä, ikäänkuin todistukseksi, jota Claire ei koskaan pyytänytään. Kaikista noista arveluista esiintyi hänelle rikoksen silminnähtäväisyys. Kuitenkin hän vielä kieltäytyi sitä uskomasta ja odotti tuloaan Pariisiin päästäkseen epäilystään.

Ei ollut yhtäkään henkeä asemalla, tuolla pienellä yksinäisellä ja ikävännäköisellä asemalla, jossa ei näy ainoatakaan matkustavaista talvella. Siinä istuessaan ja odottaessaan junaa sekä katsellessaan asemapäällikön surkeata puutarhaa ja kietolaiskasvien jäännöksiä pitkin aituutta tienvarrella, tunki Claire hansikkaallaan kuumaa ja kostean puhalluksen. Se oli hänen ystävänsä, Muisku, joka häntä oli seurannut ja joka muistutti hänelle heidän iloisia huvejaan ennen muinoin, huiskuttamalla häntänsä ja alinomaan hyppelemällä, ilolla täynnä nöyryyttä, joka päättyi siihen, että se heitti pitkäksi kauniin valkoisen turkkinsa rouvansa jalkojen juureen, odotussalin kylmälle lattialle. Nämä nöyrät hyväilyt, jotka tulivat häntä etsimään ikäänkuin arkana ja uskollisena myötätuntoisuutena, saivat hänen hyrähtämään nyyhkytyksiin, joita hän kauan aikaa oli pidättänyt. Vaan yht'äkkiä hävetti häntä hänen heikkoutensa. Hän nousi ylös, ajoi pois koiran, ajoi sen pois sääliittä, liikkeellä, äänellä, näyttäen sille kaukana olevan talon, ankarin kasvoin, joita Muisku parka ei hänessä tuntenut. Sitte pyyhki hän nopeasti silmänsä ja kostean kätensä; sillä Pariisiin menevä juna oli tulossa ja hän tiesi tuossa paikassa tarvitsevansa kaiken rohkeutensa.

Clairin ensimmäinen huoli, astuessaan ulos vaunuista, oli viettää itsensä la Paix-kadun hohtokivien myöjän luo, joka — isoisän lausunnon mukaan — oli tehnyt Georgesille tiamanttikoristuksen. Jos tämä oli totta, olisi kaikki muukin totta. Hänen pelkonsa saada kuulla totuus oli niin suuri, että hän tultuaan tuon komean kauppahuoneen eteen, seisattui, uskaltamatta astua sisään. Rohkaistakseen itseään, oli hän hyvin tarkasti katselevinaan samettikoteloille levitettyjä hohtokiviä; ja nähdessään hänen, komeana vaatimattomassa pu'ussaan, kumartuen tuon pienen, houkuttelevan tuikkeen yli, olisi voinut luulla häntä onnelliseksi vaimoksi, joka parasta kättä valitsi jotakin koristetta, pikemmin kuin murheelliseksi ja levottomaksi hengeksi, joka oli sieltä tullut etsimään elämänsä salaisuutta.

Kello oli kolme jälkeen puolen päivän. Talvella, siihen aikaan päivästä on la Paix'in-katu todellakin loistavan näköinen. Lyhyen aamupäivän ja aikaisen ehtoon välillä tekee elämä kiirettä noissa komeissa kaupungin osissa. Siellä sitä ajaa kiidätetään alati, ja lakkaamatta kuuluu pyörien rytinää; katuvieruksilla veikeästi riennetään silkin ja turkisten kahinassa. Talvi on Parisin oikea vuodenaika. Nähdäkseen tuota pahuksen Parisia kauniina, onnellisena, mahtavana, on nähtävä sen elämä matalan, lumen painaman taivaan alla. Luonto on, niin sanoakseni, poissa kuvasta. Ei tuulta, ei aurinkoa. Juuri tarpeeksi valoa, että himmeimmät värit, vähimmät heijastukset saavat ihmeellisen arvon, muistopatsaiden punertavan harmaasta paineesta aina pikihelmiin saakka, jotka kiiltelevät naispukineissa. Teatterit- ja laulajais-ilmoitukset loistavat ikäänkuin lamppupartaan valaisemina. Makasiinit eivät tyhjene. Näyttää, kuin kaikki nuo ihmiset hyörisivät alituisia juhla- ja valmisteita varten. Jos silloin suru sekaantuu tähän pauhuun, näyttää se paljoa hirmuisemmalta. Viisi minuuttia kärsi Claire tuskaa, joka oli kovempi kuin kuolema. Tuolla, Savignyn tiellä, aavojen tasankojen keskellä, hajosi hänen epätoivonsa raittiisen ilmaan ja näkyi ottavan vähemmin sijaa. Täällä se häntä tukehduitti. Äänet, jotka kajahtelivat hänen ympärillään, askeleet, kävelijöiden tajunnotoin hälinä, kaikki lisäsi hänen tuskaansa.

Vihdoin meni hän sisään...

— Kyllä! niin, rouva, aivan oikein... Herra Fromont... Koristus hohtokivistä ja ruusutimanteista. Voimme tehdä teille samallaisen kahdestakymmenestä viidestä tuhannesta francista.

Viidestä tuhannesta francista helpommalla, kuin hänelle.

— Kiitoksia, sanoi Claire... Minä mietin...

Kuvastimesta, joka oli hänen vastassaan, näki hän pelästyen, kehien ympäröimät silmänsä ja kuoleman kalpeat kasvonsa. Hän lähti sukkelaan ulos, pitäen itseään jäykkänä, ett'ei kaatuisi maahan.

Hän ajatteli vaan, kuinka pääsisi pakoon katua ja sen hälinää, ollakseen yksin, ihan yksin, voidakseen vaipua, syöstyä tuohon sydäntä särkevien aatosten ja synkkien seikkojen kuiluun, jotka hänen sielunsa pohjalla mylleröivät. Oi katala ilkiö! Ja häntä silloin viime yönä vielä lohdutteli, halaili!

Yht'äkkiä, tietämättä, kuinka se oli käynyt, näki hän olevansa tehtaan pihalla. Mitä tietä hän oli tullut? Jalkaisinko vai ajaen? Hän ei muistanut enää niitäkään. Hän oli toiminut tajunnottomasti, kuin unessa ikään. Todellisuuden tunne palasi häneen, hirmuisena, polttavana, hänen saapuessaan pienen kartanonsa portaille. Risler oli parast'aikaa kannattamassa vaimolleen kukka-astioita loistavaa juhlaa varten, jonka hän aikoi toimittaa iltasella. Tyynenä, kuin ainakin, johti hän työmiehiä, piteli suuria oksia, jotka olisivat voineet taittua: "Ei niin... menkää sivuttain... varokaa lattiapeittoja..."

Tämä huvin ja juhlan ilmapiiri, joka häntä vast'ikään inhotti, vainosi häntä kodissakin. Sepä oli liikaa ironiaa, vihdoinkin! Hän kiihtyi; ja Rislerin häntä tervehtiessä, suosiollisena ja kunnioittavana, kuin ainakin, asui hänen kasvoillaan kauhea inhon osoite, ja hän astui ohitse niitäkään puhumatta, tai näkemättä hämmästyystä, joka siristi tämän hyviä, suuria silmiä.

Siitä lähtien oli hänen päätöksensä tehty.

Viha, rehellisyyden ja oikeuden viha johti hänen toimintaansa.

Hän kerkesi tuskin astua sisään, suudella lapsen raittiita poskia, ja juoksi äitinsä suojaan.

— Pian, äiti, pukeutukaa... Me lähdemme... Me lähdemme...

Vanha rouva nousi verkalleen nojatuolista, jossa hän istui, uutterasti puhdistellen kellon vitjojaan, pistämällä nuppineulaa jokaiseen renkaasen äärettömällä huolellisuudella. Claire pidatti kärsimättömyyden liikkeen:

— Joutuun, joutuun... Valmistakaa kapineenne.

Hänen äänensä vapisi, ja houruraukan huone näytti hänestä kamalalta, kokonaan loistavan tuolta siisteydeltä, joka oli käynyt hänen raivokseen. Hän oli tuommoisessa katalassa tilassa, jolloin yksi harhaluulo saapi kaikki katoamaan ja näyttää vaan perinpohjin koko inhimillisen kurjuuden. Ollen hullun äidin ja uskottoman miehen ja liian nuoren lapsen keskellä, johtui hänelle yksinäisyytensä tajunta ensi kerran mieleen; mutta se vaan vahvisti hänen päätöksensä.

Hetken kuluttua oli jo koko talo puuhassa tekemällä tuon pikaisen, odottamattoman lähdön valmistuksia. Claire kiiruhti hämmästyneitä palvelioita, puki äitinsä ja lapsensa, joka nauroi keskellä kaikkea tuota hommaa. Hän tahtoi lähteä ennen Georgesin tuloa, että tämä löytäisi kehdon tyhjänä ja talon autiona. Minne menisi hän? Siitä hän ei tietänyt vielä mitään. Kentiesi tädin luo Orleansiin, kentiesi Savignyyn, mihin hyvänsä. Ennen kaikkia piti lähteä, paeta tätä petosten ja valheiden keskuutta.

Tällä hetkellä hän oli huoneessaan täyttämässä remettiä, kokoomassa kapineita. Sydäntä särkevä toimi. Jok'ainoa esine, jota hän käsitteli, herätti hänessä joukon ajatuksia, muistoja. Paljo meidän omaa itseämme löytyy siinä, mitä me käytämme. Välistä hajupussin tuoksu tai karikkokaava sai hänen itkemään. Yht'äkkiä kuului raskaita askeleita salista, jonka ovi oli ra'ollaan; sitte pieni rykäys ikäänkuin ilmoitukseksi, että joku oli tullut. Hän luuli sitä Risleriksi; sillä hänellä yksin oli oikeus tulla noin suoraan. Ajatus, että hän taas seisoi noiden ulkokullattujen kasvojen ja tuon valehtelevan hymyn edessä, inhoitti häntä niin, että hän syöksi sulkemaan ovea.

— Minä en ole kotona ketäkään varten.

Ovi pani vastaan ja Sigismundin iso pää näkyi ra'osta.

— Minä se olen, rouva, sanoi hän hiljaa. Minä tulin rahoja hakemaan.

— Mitä rahoja? kysyi Claire, joka ei enää muistanut, mitä varten hän oli käynyt Savignyssa.

— St... Rahat huomiseksi maksupäiväksi, Herra Georges sanoi minulle lähtiessään, että te kohta antaisitte ne minulle.

— Niin vainkin!... se on totta... Sata tuhatta francia... Ei minulla niitä ole, herra Planus; minulla ei ole

mitään.

— Siis, sanoi rahaston hoitaja oudolla äänellä, ikäänkuin hän olisi puhunut itsekseen, siis tulee vararikko.

Hän kääntyi hitaasti.

Vararikko!

Claire istuutui, kauhistuneena, kadonneena. Muutamisiin tuntiin oli hänen oman onnensa häviö saanut hänen unhottamaan talon häviön; mutta nyt muistui se hänelle mieleen.

Miehensä oli siis hukassa.

Oitis, kotiin tullessaan, oli hän kuuleva vaurionsa ja samalla, että hänen vaimonsa ja lapsensa olivat lähteneet, että hän oli yksin keskellä turmaa. Ihan yksin, hän, tuo vento, heikko olento, joka ei osannut muuta kuin itkeä, valittaa, pudistaa nyrkkiä elämälle, kuni lapsi. Miten oli tuon poloisen käypä? Clairen kävi häntä sääli, huolimatta hänen rikoksestaan.

Sitte heräsi ajatus, että hän ehkä näyttäisi paenneen vararikkoa, kurjuutta. Georges voisi sanoa:

"Jos olisin ollut rikas, olisi hän minulle antanut anteeksi!"

Pitkö hänen jättää hänet tuohon epäilyyn? Ylevän ja ylpeän sielun, kuni Claire, ei tarvinnut enempää muuttaakseen päätöstään. Tuokiossa tunsu hän itsessään kaiken inhon, kaiken metelin rauhoittumisen ja ikäänkuin äkkinäisen valon, joka valaisi hänelle hänen velvollisuutensa. Kun hänelle tultiin sanomaan, että lapsi oli puettu, matkalaukut valmiit, oli hänen uusi päätöksensä jo tehty:

— Se on turhaa, vastasi hän hiljaa... me emme lähdekään.

III.

Maksupäivä!...

Saint-Gervaisin iso tornikello löi yksi yöllä. Oli niin kylmä, että hieno lumi, joka tuiskusi ilmassa, pudotessaan jäätyi, muodostuen kaduilla ihan valkoisiksi ja narskuviksi kulmehdoiksi.

Risler, viittaansa kiedottuna, palasi olutmyömälästä ripeästi astuen autiota Marais'ia. Hän oli tyytyväinen, tuo kelpo Risler. Hän tuli viettämästä molempien uskollisten lainanottajainsa, Chèben ja Delobellen, seurassa ensimmäistä ulkona käyntiään, tuon pitkällisen suljennan loppua, jonka aikana hän oli valvonut painimensa tekoa keksijän kaikkine koettelemisineen, iloineen ja harmineen. Se oli käynyt hitaasti, hyvin hitaasti. Viimeisellä hetkellä oli huomattu vika. Kiinnittäjä-kone ei käynyt hyvin; ja oli pitänyt tehdä uudet piirroset ja laskut. Vihdoin tänä päivänä oli koeteltu uutta konetta. Kaikki onnistui toivon mukaan. Kelpo mies riemuitsi. Hänestä tuntui, kuin hän suorittaisi velan, antamalla Fromontin kauppahuoneelle tulot uudesta keksinnöstä, joka oli vähentävä työn, työmiesten päivät, lisäten voittoa ja tehtaan mainetta. Ja kauniita unelmia oli hänellä, totta perin, kävellessään. Askeleensa kaikuivat ylpeästi, hänen ajatuksensa onnellisen ja lujan ryhdin vahvistamina.

Kuinka paljo toiveita!

Hän voisi Asnières'in huvilan sijaan — jota Sidonie piti hökkelinä — rakentaa jonkun kauniin maatalon kymmenen tahi viidentoista peninkulman päähän Parisista, myöntää Chèbelle suuremman eläkerahan, auttaa useammin Delobellea, jonka onnetoin vaimo tappoi itsensä työllä; sitte voisi hän kutsuttaa Frans kotiin. Sepä se olikin hänen rakkahin halunsa. Lakkaamatta ajatteli hän tuota poika parkaa, epäterveelliseen maahan ajettua, jossa hän oli itsevaltiaan hallinnon mielivallan alainen, joka antoi virkamiehillensä eron ja kutsui heitä melkein kohta takaisin, ilman mitäkään selitystä. Rislerillä oli, näet, aina mielessä Franssin pikainen ja käsittämätön lähtö hänen viimeisellä matkallaan, ja tuo veljensä lyhyt ilmaus, joka, antamatta hänelle aikaa tuskin omistaa hänet, oli elähyttänyt kaikki rakkauden ja yhteisen elämän muistot. Myöskin aikoi hän, kun painin oli käymässä, toimittaa tehtaalla pieni paikka, jossa Frans voisi olla hyödyksi ja valmistaa itselleen turvallisen tulevaisuuden. Kuten ainakin, ei Risler ajatellut muuta, kuin lähimmäistensä onnea. Hänen ainoa itsekäs tyydyttämisenä oli nähdä jokainen iloisena ympärillään.

Kiirehtien saapui hän Vieilles-Haudriettes-kadun kulmaan. Pitkä jono ajoneuvoja oli asettunut talon

eteen, ja niiden lyhtyjien valo, sekä ajajien varjot, jotka olivat käyneet suojaan lumelta soppiin ja sopukkoihin, joita nuo vanhat rakennukset ovat säilyttäneet vastoin katuvierusten suorutta, vilkastuttivat tätä autiota ja hiljaista kaupungin osaa.

"Kah! se on totta, arveli kelpo mies, meillähän on tanssijaiset." Hän muisti että Sidonie oli pannut toimeen soitannollisen ja tanssijais-iltaman, jossa läsnäolemasta Sidonie muutoin oli vapauttanut hänen, "tietäen, että hänellä oli paljo työtä." Keskellä hänen mietteitään ja haaveitaan jalomielisestä rikkaudesta, teki tämä juhla, joka kaikui aina häneen asti, hänen kokonaan iloiseksi ja ylpeäksi. Jonkinlaisella juhlallisuudella sysäsi hän auki raskaan portin, joka oli raollaan vieraiden kulkua varten, ja tuolla, puutarhan perällä, huomasi hän rakennuksen, jonka toinen kerros oli loistavasti valaistu.

Varjoja kulki edestakaisin liehuvien uutimien takana, soittokunta, jonka maseutuneet säveleet tuntuivat luoteelta ja vuokselta, näkyi säestävän noiden salaisten ilmiöiden liikettä. Tanssittiin. Hetkeksi loi Risler katseensa tuohon tanssijaisten varjokuva-näytelmään, ja pienessä salin viereisessä suojassa tunsu hän Sidonien kuvan.

Hän seiso i suorana ylen uhkeassa pu'ussa, kuni kaunis nainen, kuvastimen edessä. Hänen takanaan pienempi varjo, epäilemättä rouva Dobson, korjasi epäjärjestykseen joutunutta hametta, kaulaan kiinnitettyä nauhasolmua, jonka pitkät häilyvät päät laskeutuivat kuohkealle laahukselle. Tuo kaikki näkyi hyvin hämärästi, mutta naisen viehkeys esiintyi noissa tuskin huomattavissa piirteissä, ja Risler viipyi kauan katsellakseen.

Vastakohta ensimmäisessä kerroksessa oli silmiin pistävä. Siellä ei ollut muuta valoa, kuin pieni lamppu syrenivärisessä makuusuo iassa. Risler huomasi tämän ja koska Fromontilaisten pikku tyttö oli ollut sairas muutamia päiviä sitte, kävi hän levottomaksi, muisti rouva Georgesin omituisen katsannon, kun tämä jälkeen puolen päivän kulki nopeasti hänen sivuitse, palaisi takaisin ja meni ukko Akilleksen luo kuulustelemaan.

Hänen huoneensa oli täysi. Ajurit lämmittelivät lieden ääressä, juttelivat ja nauroivat, poltellen piippujaan. Rislerin tullessa tapahtui suuri hiljaisuus, utelias, viekas, tarkasteleva hiljaisuus. Varmaan oli puhuttu hänestä.

— Onkos lapsi vielä sairas Fromontilassa?... kysyi hän.

— Ei lapsi ole sairas. Mutta herra.

— Vai herra Georges on sairas?

— On. Hän sairastui tänä iltana kotiin tultuaan. Minä kävin lääkäriä hakemassa vast'ikään... Hän sanoi, ett'ei se ole mitään, että herra vaan tarvitsee levätä.

Ja kun Risler sulki oven, lisäsi ukko Akilles puolikovaan osaksi pelkäävällä, osaksi rohkealla julkeudella, kuten alamainen, joka samalla tahtoo tulla kuunnelluksi ja tuskin kuulluksi:

— Niin! totta vie, ei sitä niin nyt *kikoteta* ensimmäisessä kerroksessa, kuin toisessa.

Nähkääs, mitä oli tapahtunut:

Fromont nuorempi, iltasella kotia tullessaan, oli tavannut vaimonsa niin pakahtuneen, niin muuttuneen näköisenä, että hän aavisti onnettomuutta. Mutta kahtena vuotena oli hän niin hyvin vakaantunut petöksensä rankaisemattomuudessa, ettei hänelle johtunut kertaakaan mieleen, että vaimonsa olisi voinut saada tiedon hänen käytöksestään. Claire puolestaan, ollakseen häntä rasittamatta, oli niin jalomielinen, ett'ei hän puhunut muusta kuin Savignysta.

— Isoisä ei tahtonut, sanoi hän.

Poloinen, kalpeni hirmuisesti.

— Minä olen hukassa... Minä olen hukassa... kertoi hän pari kolme kertaa, kuin kuumeen houreissa; ja hänen unettomat yönsä, kauhea ja viimeinen kohta, joka hänelle vast'ikään oli ollut Sidonien kanssa estääkseen häntä toimeenpanemasta tätä juhlaa häviön aattona, herra Gardinois'in kielto, kaikki nuo mullistukset, jotka seurasivat toisiaan vuorotellen olivat häntä huolettaneet, yhtyivät todelliseksi hermoretkeksi. Clairen kävi häntä sääli, hän pyysi hänen panemaan maata ja asettui hänen vuoteensa viereen. Hän koetti puhutella Georgesia, rohkaista häntä; mutta hänen äänellään ei ollut enää sitä hellyyden osoitetta, joka levottaa ja vakuuttaa. Hänen liikkeissään, tavassaan, miten hän kohotteli pielusta sairaan pään alle ja valmisti hänelle rauhottavan juoman, asui välinpitämättömyys, omituinen mielenraueus.

— Mutta olenhan saattanut sinut perikatoon! puhui Georges ajoittain, ikäänkuin poistaakseen tuon

kylmäkiskoisuuden, joka häntä vaivasi. Claire teki kauniin, ylenkatseellisen liikkeen... Oi! Jospa Georges ei olisi hänelle muuta tehnyt!

Lopuksi yhtä hyvin hänen hermonsä rauhoittuivat, kuume väheni ja hän nukkui.

Claire jäi hänen luo valvomaan.

"Se on velvollisuuteni," ajatteli hän.

Hänen velvollisuutensa!...

Siinä hän nyt oli vastapäätä, tuota olentoa, jota hän niin sokeasti oli jumaloinut, toivoen pitkää ja onnellista avio-elämää.

Sillä hetkellä alkoivat tanssiaisat käydä vilkkaimmiksi. Laipio täräsi tahdin mukaan, sillä tanssia varten oli rouva Risler otattanut kaikki peitot salin permannolta. Toisinaan myöskin kuului ääntä ikäänkuin puuskittani, sitte tiheitä, kovia käsien taputuksia, josta voi arvata vieraiden paljouden ja huoneiden täyteyden.

Claire mietiskeli. Hän ei menehdyttänyt itseään valituksiin ja hyödyttömiin vaikerruksiin. Hän tiesi elämän olevan taipumattoman ja ett'ei mitkään keinottelut voi hillitä sen välttämättömän juoksun surullista johdonmukaisuutta. Hän ei kysellyt itseltään, kuinka tuo mies oli voinut häntä niin kauan pettää, kuinka hän oli oikun vuoksi voinut hävittää talonsa ilon ja kunnian. Se oli tehty eikä mitkään mietiskelyt voineet poistaa, korjata korjaumatonta. Mutta hänen huolensa koski tulevaisuutta. Uusi elämä kehittyi hänen silmiensä eteen, synkkänä, ankarana, täynnä kieltäytymisiä ja vaivoja; ja omituisella tavalla antoi häviö häneen rohkeutta, ollenkaan häntä pelottamatta. Ajatus välttämättömästä muutosta säästöillä, jotka olivat käytettävät ja työstä, johon Georgesin ja ehkä hänenkin täytyi ryhtyä, pani omituista uutteruutta hänen toivottomuutensa laimeaan tyynyteen. Mikä raskas sielun taakka hänellä oli oleva noista kolmesta lapsesta: äidistään, tytöstään ja miehestään! Vastaavaisuutensa tunne esti häntä liiaksi hetytymästä onnettomuudestaan ja rakkautensa häviöstä; ja sen mukaan kuin hän unhotti itsensä ajatellessaan heikkoja olentoja, jotka hänellä oli suojeltavana, käsitti hän paremmin "uhraus"-sanän arvon, tuon sanän, joka on niin epämääräinen välinpitämättömästi puhuttaessa, vaan niin vakava, kun se käy säännöksi elämässä.

Sitäpä ajattelekin vaimo parka surullisen valvonnan, tuon ase- ja kyynel-valvonnan aikana, jolloin hän varustaihe suureen taisteluun. Sitäpä valaisikin tuo pikku salamielinen lamppu, jonka Risler alahalta oli nähnyt, kuni tanssijaisten loistavista ruunuista pudonneena tähtenä.

Levottomana ukko Akilleksen vastauksesta, aikoi kelpo Risler mennä kotiaan huoneesensa, välttääkseen juhlaa ja vieraita, joista hän huoli vähät.

Tällaisissa tapauksissa kulki hän pieniä palvelusväen portaita myöten, jotka veivät rahastoon. Hän joutui siis työhuoneisiin, joita lumen heijastama kuutamoin valaisi, kuni keskellä päivää, Niissä tuntui vielä päivän työn ilmaa, ummehtunutta lämpöä täynnä talkki- ja vernissa-höyryjä. Kuivatustelineille levitetty paperit muodostivat pitkiä, kajahtelevia käytäviä. Kaikkialla vetelehti leikeitä ja siellä täällä huomiseksi valmiiksi ripustettuja mekkoja. Ei koskaan kulkenut täällä Risler ilman mielihyvää.

Yht'äkkiä huomasi hän, tämän pitkän, aution huonerehdon päässä valoa Planuksen konttoorista. Vanha rahaston hoitaja teki työtä vielä. Kello yksi yöllä, todellakin tavatointa.

Rislerin ensimmäinen liike oli palata takaisin. Todellakin, siitä saakka, kun hän joutui eripuraisuuteen Sigismundin kanssa, siitä saakka kun tämä oli päättänyt näyttää häntä kohtaan äänetöntä kylmyyttä, väitti Risler joutumasta yhteen hänen kanssaan. Hänen loukattu ystävytensä oli yhä poistanut hänet selityksestä; hän piti jonkinlaisena ylpeytenä olla kysymättä Planukselta minkä tähden hän oli vihoissaan. Kuitenkin tunsu Risler tänä iltana sellaista ystävällisyyden ja sydämen vuodattamisen halua, olletikin kun oli niin oiva tilaisuus saada olla kahden kesken vanhan ystävänsä kanssa, ettei hän kokenutkaan häntä välttää, vaan astui uljaasti rahastoon.

Rahastonhoitaja istui siellä liikkumattomana paperilajien ja suurten selailtujen kirjain keskellä, joista muutamia oli luistanut lattiallekin. Isäntänsä sisään tullessa ei hän nostanut silmiäänkään. Hän oli tuntenut Rislerin askeleet. Tämä, hiukan aavistellen, epäröi hetkisen; sitte sysäsi häntä yksi noista salaisista jousista, joita jokaisessa löytyy ja jotka kaikesta huolimatta, vievät hänen kohtalonsa tielle, ja hän astui suoraan kassan ristikolle:

— Sigismund... sanoi hän vakavalla äänellä.

Vanhus nosti päätään ja näytti sorrettuja kasvojaan, joita myöten juoksi kaksi suurta kyyneltä,

ensimmäiset ehkä, joita tuo numeromies i'ässään vuodattanut oli.

— Sinä itket, vanha mies?... Mikä sinun on?

Ja liikuttettuna ojensi kelpo Risler kättä ystävälleen, joka nopeasti veti omansa takaisin. Tämä peräyttämisen liike oli niin vaistomainen, niin rutto, että Rislerin koko mielenliikunto muuttui harmiksi.

Hän suoristihe ankarasti:

— Minä ojennan sinulle kättä, Sigismund Planus, sanoi hän.

— Ja minä en sinulle anna kättä... virkkoi Planus, nousten ylös.

Seurasi kauhea äänettömyys, jonka aikana kuului ylhäältä kumeara soittoa ja töminää, tuota raskasta, outoa töminää tanssin tärisyttämästä lattiasta.

— Miksikä kiellät antamasta minulle kättä? kysyi suoraan Risler, ristikon, johon hän nojasi, vavistessa metallimaisella tärinällä.

Sigismund seiso i hänen vastassaan, molemmat kätet pöydällä, ikäänkuin lausuakseen kohdalleen ja pontevasti, mitä hän aikoi vastata:

— Miksikä?... Siksi, että olette hävittäneet talon, siksi, että kohta, samalta paikalta, jossa te nyt olette, pankista tullaan hakemaan sata tuhatta francia ja että, teidän takia, minulla ei ole penniäkään kassassani... siksi pä juuri!

Risler oli kuin puulla päähän lyöty:

— Minä hävittänyt talon, minä?... minäkö?

— Pahemmin vielä, herra... Olette saattaneet sen häviöön vaimonne kautta; ja olette tahtoneet hyötyä meidän häviöstämme ja teidän epäkunniasianne... Oi! kyllä minä kujeenne näen, kyllä niinkin! Rahat, joita vaimonne on petkuttanut onnettomalta Fromont'ilta, Asnières'in huvila, tiamantit ja muut, kaikki on pantava hänen nimelleen, suojaan onnettomuuksilta; ja te epäilemättä luulette voivanne vetäytyä asioista nyt.

"Oi!... Oi!..." sanoi Risler sammuneella tai pikemmin kuristetulla äänellä, riittämättömällä lausumaan kaikkia hänen ajatuksiaan; ja niin änkyttäessään, veti hän ristikkoa puoleensa niin ankarasti, että siitä repesi palanen. Viimeiseksi hän horjahti, vier i lattialle ja oli siinä liikkumatoinna, äänetöinnä, säilyttäen vaan siinä, mitä hänessä vielä oli elävää, lujan tahdon olla kuolematta, ennenkuin oli puhdistunut. Varmaan oli tämä tahto kovin valtava; sillä sill'aikaa kuin hänen ohimonsa jyskyttelivät, veren vasaroimana, joka sinisti hänen kasvojaan, sill'aikaa kuin hänen korvansa humisivat ja silmänsä verhoittuina näyttivät kääntyneen yhä tuota hirveätä tuntematointa kohti, sanoi poloinen itselleen käsittämättömällä äänellä, äänellä haaksirikkoisten, jotka puhuvat suu täynnä vettä, myrskyävässä tuulessa: "täytyy elää... täytyy elää..."

Kun tajunta häneen palasi, istui hän sohvalla, johon työväki sulloutuu istumaan maksupäivinä. Takkinsa oli lattialla, kaulahuivinsa auki, paidan oli Sigismund halaissut kynäveitsellään. Onneksi oli hän haavoittanut kätensä temmatessaan ristikkoa; verta oli vuotanut runsaasti, ja se seikka pelasti hänen halvauksesta. Avattuaan silmänsä huomasi hän vieressään Sigismundin ja rouva Georgesin, jota rahaston hoitaja oli käynyt hakemassa, pulassaan. Kohta kuin Risler voi puhua, kääntyi hän rouva Georgesin puoleen äänellä:

— Onko totta, rouva Chorche, onko totta, mitä minulle kerrottiin.

Hänellä ei ollut rohkeutta pettää ja käänsi pois silmänsä.

— Siis jatkoi onnetoin, siis talo on hukassa, ja minä...

— Ette, Risler hyvä... Ette te...

— Vaimoni, eikö niin? Oi, se on hirmuista... Vai siten olen siis maksanut teille kiitollisuudenvelkani... Mutta, te, rouva Chorche, te ette ole toki voinut uskoa minua osalliseksi tuohon häväistyukseen?...

— En, ystäväni, en, rauhoittukaa... Minä tiedän teidän olevan rehellisimmän miehen maan päällä.

Risler katseli häntä hetkisen, värisevin huulin, kätet ristissä, sillä tuon suoran luonteen kaikessa mielen ilmaisemisessä oli jotakin lapsellista.

— Oi, rouva Chorche, rouva Chorche... jupisi hän... Kun ajattelen minun saattaneen teidät

perikatoon...

Tuossa kovassa iskussa, joka koski häneen ja erittäinkin oli sattunut hänen sydämeensä, joka oli täynnä rakkautta Sidonieta kohtaan, oli hänen mielestään, pää asia Fromontin huoneen raha-asiain perikato, jonka syy oli hänen sokeutensa vaimoaan kohtaan. Yht'äkkiä nousi hän sukkelaan ylös.

— Siis, sanoi hän, elkäämme heltykö... Tilimme ovat suoritettavat...

Rouva Fromont pelästy.

— Risler, Risler... minne menette?

Hän luuli Rislerin aikovan mennä Georgesin luo. Risler sen käsitti ja hymyili halveksivan ylpeästi: — Olkaa huoleti, rouva... Herra Georges saapi maata rauhassa... Minulla on muuta kiireempää tehtävää kuin kistaa aviomiehen kunniaani. Odottakaa minua täällä... minä tulen takaisin.

Hän hyökkäsi ulos pieniä portaita myöten; ja, uskollisena sanalleen, jäi Claire kahden kesken Planuksen kanssa kovana ja epätietoisena hetkenä, jommoiset hetket tuntuvat vielä pitemmiltä kaikenlaisten arvostelujen tähden, jotka silloin mielessä pyörivät.

Muutaman hetken kuluttua, kuului nopeita askeleita, vaatteiden kahina täytti kapeat ja pimeät portaat. Sidonie näkyi ensiksi, tanssijaispu'ussa, muhkeana ja niin vaaleana, että kaikkialla hänen ulealla ihollaan tuikkivat hohtokivet näkyivät enemmän eläviltä kuin hän, kylvettyinä kylmälle marmoripatsaalle. Hengästyminen tanssista, vapiseminen mielen liikutuksesta ja pikaisesta juoksusta pudistivat koko hänen ruumistaan, ja hänen keveät nauhansa, sepaluksensa, kukkansa, uhkea pukineensa surkastuivat hänen ympärillään traagillisesti Risler seurasi häntä, kantaen lippaita, arkkusia, papereita. Tultuaan kotiinsa oli hän hyökännyt vaimonsa kirjoituspöydän kimppuun, oli ottanut kaikki, mitä siellä oli kallisarvoista, jalokivet, korkopaperit, Asnières'in huvilan kauppakirjan; sitte, huoneen kynnykseltä, kutsui hän hänet tanssijaisista kovalla äänellä:

— Rouva Risler!...

Tämä oli juossut hänen luo hyvin sukkelaan, ilman että tuo äkkinäinen kohtaus ollenkaan oli häirinnyt vieraita, jotka silloin olivat iloisimmillaan. Nähdessään miehensä seisovan hänen kirjoituspöytänsä edessä, jonka laatikot olivat auki, murretut, ylös alaisin lattialla tuhansine kaluineen päivineen, joita ne sisälsivät, käsitti hän, että jotakin hirveätä oli tapahtunut.

— Tulkaa pian, sanoi Risler, minä tiedän kaikki.

Hän tekeytyi viattomaksi ja kopeaksi; mutta Risler tarttui hänen käsivarteensa niin tuimasti, että Franssin sanat muistuvat hänen mieleensä: "Hän siitä kuolee ehkä, mutta teidät hän tappaa ensin..." Koska hän pelkäsi kuolemata, antoi hän viedä itsensä ilman vastarintaa, eikä hänellä ollut rohkeutta valehdellakaan.

— Minne me menemme? kysyi hän matalalla äänellä.

Risler ei vastannut, mitään. Sidoniella ei ollut aikaa muuta, kuin heittää paljaille hartioilleen, itsestään huolta pitävä kun hän aina oli, keveän tyllihuivin; ja Risler veti, tai pikemmin survasi hänet rahaston portaille, joita hän astui samalla kuin Sidonie, aivan hänen kintereissään, peläten saaliinsa karkaavan häneltä.

— Kas tässä, sanoi hän sisään tullessaan...

Me olemme varastaneet, me annamme takaisin...

Ota, Planus, kyllä tästä kaikesta voi rahaa tehdä... Ja hän pani rahaston hoitajan pöydälle kaiken tuon komean saaliinsa, jota hänen kätensä olivat täynnä, naisten koristeita, pieniä veikestelemisen esineitä, karttapaperikäärjä.

Sitte kääntyi hän vaimonsa puoleen:

— Ja nyt hohtokivenne... Pian, joutuun...

Tämä kävi hitaasti toimeen, aukaisi vastentahtoisesti käsiranteiden ja korvarenkaiden jouset, ja erittäinkin komean tiamantti-kaulanauhansa, jossa hänen nimensä alkukirjain, — säihkyvä S, — näytti nukkuvalta käärmeeltä, vankina kultakehässä. Risler, josta tämä kävi liian hitaasti, mursi rutosti hauraat ha'at. Komeat esineet kirkuivat hänen sormissaan, kuin rangaistuina ikään.

— Nyt minun vuoroni, sanoi hän sitte... minun on myöskin kaikki annettava... Tässä lompakkoni... Mitäs mulla vielä on?... mitäs mulla vielä on?...

Hän haki, kaiveli taskuun kuumeen tapaisesti.

— Niin! kelloni... Vitjoneen siinä on tuhannen francia... Sormukseni, vihkimä-sormukseni... Kaikki kassalle, kaikki. Meillä on satatuhatta francia maksettavana tänä aamuna... Päivän tultua on ryhdyttävä toimeen, myömyään, muuttamaan kaikki rahaksi. Tunnen erään, joku haluaa ostaa Asnières'in huvilan. Kauppa on oitis tehtävä.

Hän puhui ja toimi yksin. Sigismund ja rouva Georges katselivat häntä niitäkään sanomatta. Sidonie taas näytti tarmottomalta, tajunnottomalta. Kylmä ilma, joka tuli puutarhasta pienen oven kautta, joka oli raollaan, Rislerin pyörtymisestä saakka, pani hänet värisemään, ja koneen tapaisesti kääri hän ympärilleen vyöhyensä poimut, silmät tuijottaen, hajamielisenä. Kuuliko hän ainakin soiton, joka ajoittain kajahteli, ikäänkuin kamalana ironiiana, tanssivien raskaan jyskeen seuraamana?... Rautainen käsi, joka koski häneen, herätti hänen äkkiä huumauksesta. Risler tarttui hänen olkavarteensa ja vei hänen osakkaansa vaimon eteen:

— Polville, sanoi hän. Rouva Fromont poistui, kielsi. — Ei, ei, Risler, ei niin.

— Täytyy, sanoi leppymätöin Risler... Palautus, parannus... Polville siis, katala!... Ja vastustamattomalla liikkeellä heitti hän Sidonien Clairen, jalkojen juureen, sitte, pitäen häntä yhä käsivarresta kiinni:

— Kertokaa minun jälkeeni sanasta sanaan, mitä minä sanon "Rouva..."

Sidonie, puolikuolleena pelosta, kertoi hiljaa: "Rouva..."

— Koko elämä nöyryyttä, alamaisuutta...

— Koko elämä nöyryyt... Vaan en, min'en voi... sanoi hän nousten ylös petoeläimen vauhdilla, ja irtaantuen Rislerin puristuksesta, juoksi hän ulos tuosta avonaisesta ovesta, joka kiusasi, häntä tämän hirveän kohtauksen alusta, houkutteli häntä yön pimeään ja pa'on vapauteen, juoksi lumituiskuun ja tuuleen, joka pieksi hänen alastomia hartioitaan.

— Ottakaa kiinni, ottakaa kiinni hänet... Risler, Planus, minä pyydän, rukoilen, elkää antako hänen niin ikään mennä...

Planus astui askeleen ovelle päin.

Risler pidätti hänen.

— Minä kiellän sinua hievahtamasta paikaltasi... Pyydän teiltä anteeksi, rouva, mutta meillä on paljoa tärkeimpiä asioita käyteltävinä, kuin tämä. Nyt ei ole enää puhe rouva Risleristä... Meidän on pelastettava Fromontin huoneen kunnia, ainoa, joka on vaarassa, ainoa, joka minulla on huolena tällä hetkellä... Siis, Planus, kassallesi ja tehdään laskut.

Sigismund ojensi hänelle kätensä.

— Sinä olet kelpo mies, Risler. Suo minulle anteeksi, että sinua epäilin.

Risler ei ollut häntä kuulevinaan.

— Sata tuhatta francia maksettavana, niinhän?... Kuinka paljo on jäljellä kassassa?...

Vakavana istui hän ristikon taa, selaili kirjoja, korkopapereja, aukaisi lippaat, arvosteli Planuksen kanssa, jonka isä oli ollut jalokivien myyjä, kaikki nuo tiamantit, joita hän ennen vaimollaan oli ihmetellyt aavistamatta niiden arvoa.

Sill'aikaa katseli Claire, kokonaan vavisten, ikkunasta pientä, lumesta valkeata puutarhaa, jossa Sidonien jäljet jo katosivat satavien lumisinkaleiden alle ikäänkuin todistukseksi, ett'ei hänen salaperäisellä lähdollään ollut enää palaamisen toivoa.

Ja ylähällä tanssittiin vielä. Luultiin emännän puuhailevan illallista, sillä välin kuin hän pakenikin paljain päin, ahdistuen vimman huutoon ja nyyhkytyksiin.

Minne meni hän?...

Hän oli lähtenyt kuin hullu, poikki puutarhan, tehtaan pihan, ja synkkien holvien kautta, joihin hirmuinen, jäinen tuuli tunki sisään. Ukko Akilles ei ollut häntä tuntenut, hän oli nähnyt tänä yönä niin paljo valkoiseen kiedottuja varjoja kulkevan ohitsensa.

Nuoren vaimon ensimmäinen ajatus oli mennä tenoorilaulajan Cazabonin luo, jota hän sittenkään ei ollut tohtinut kutsua tanssijaisiin; mutta tämä asui Montmartressa, ja sinne oli hänen hiukan pitkä matka sellaisessa pu'ussa, kun hänellä oli, ja olisiko hän sitte kotonakaan? Hänen vanhempansa olisivat hänet kyllä ottaneet vastaan, mutta hän luuli kuulevansa rouva Chèben valituksia ja pikku miehen alituisia lavertelemisia. Silloin ajatteli hän Delobelleä, vanhaa Delobelleään. Kaiken loistonsa lankeemuksessa muisti hän sen, joka oli ollut hänen ensimmäinen johdattajansa mailman tielle, joka oli antanut hänelle opetusta tanssissa ja käytöstavassa ja opettanut häntä pitämään itseään kauniina, ennenkuin kukaan hänelle sitä vielä oli sanonut. Jokin kuiskasi hänelle, että tuo arvostaan alennut oli pitävä hänet oikeassa vasten kaikkia muita. Hän nousi vaunuihin, jotka seisoivat portilla ja käski ajamaan Beaumarchaisin bulevaardille näyttelijän luo.

Jonkun aikaa jo oli äiti Delobelle valmistanut olkihattuja vientitavaroiksi: — ikävä ammatti ammatikseen, joka tuotti hänelle tuskin puoli kolmatta francia kahdentoista tunnin työstä.

Ja Delobelle lihoi lihomistaan, mikäli hänen "pyhä vaimonsa" laihtunut laihtumistaan laihtui. Tällä hetkellä oli hän alkamaisillaan höyryävää juustokeitosta, joka oli säilytetty lämpimällä hiiloksella, kun nopeasti kolkutettiin ovelle. Näyttelijä, joka oli vast'ikään nähnyt Beaumarchaisissa erään kamalan näytelmän, veren tahraaman aina sen kuuluisaan ilmoitukseen saakka, säpsähti kolkutuksesta näin sopimattomalla ajalla.

— Kuka siell' on? kysyi hän hiukan hämillään.

— Minä... Sidonie... Aukaiskaa pian.

Hän astui sisään ihan vavisten, ja, heittäen taaksepäin olkavaatteensa, lähestyi liettä, jossa valkea oli sammumaisillaan. Hän puhui oitis, purki vihansa, joka ahdisti häntä jo tunnin ajan, ja hänen kertoessaan kohtauksesta tehtaalla, hillityllä äänellä lähellä makaavan rouva Delobellen tähden, antoi hänen pukunsa loisto tässä niin tyhjässä, köyhässä viidennessä kerroksessa, hänen rutistuneiden koristuksiansa valkoinen hohde keskellä karkeiden hattujen kasoja ja huoneesen hajoiteltuja olkitähteitä — sanalla sanoen, kaikki antoi kuvan näytelmästä, yhdestä noita kauheita elämän mullistuksia, joissa arvot, tunteet, varat ovat rajusti ylös alasin heitetyt.

— Oi, kotia minä en enää mene... Se on päätetty... Vapaa, minä olen vapaa!

— Mutta, kysyi näyttelijä, kukas sen sitte on voinut, ilmiantaa miehellesi?

— Frans. Minä olen varma, että se on Frans. Muita hän ei olisi uskonut... Juuri eilen illalla tuli kirje Egyptistä... Oi! kuinka hän minua kohteli tuon naisen edessä... Pakottaa minua polvilleni... Mutta kyllä minä kostan. Onneksi otin mukaani, ennenkuin lähdin, millä kostaa.

Ja hänen entinen hymynsä kiemuili hänen kalpeissa suupielissään.

Vanha ilveilijä kuunteli kaikkea tätä hyvin hartaasti. Huolimatta säälistään Risler raukkaa, ja Sidonietakin kohtaan, joka hänestä näytti, teatteritapaan, "kauniilta rikokselliselta," ei hän voinut olla katselematta asiaa pelkältä näyttämölliseltä kannalta, ja hän huudahti innoissaan.

— Mikä mainio kohta, yht'hyvin, viidenneksi näytökseksi!...

Sidonie ei häntä kuullut. Vajonneena johonkin häijyyän ajatukseen, josta hän hymyili edeltä käsin, lähensi hän likelle valkeata hienot sukkansa ja kenkensä, jotka olivat läpimärät lumesta.

— Entä mitäs nyt ai'ot tehdä? kysyi Delobelle hetken kuluttua.

— Jäädä tänne aamuun saakka... Levätä hiukan... Sittehän näen...

— Vaan minullapa ei ole tarjota sinulle vuodetta, tyttö parka. Äiti Delobelle makaa...

— Elkää olko huolissanne minusta, Delobelle hyvä... Minä käyn maata tähän nojatuoliin. Minä en, näette, tee vaivaa!

Näyttelijä huo'ahti.

— Niin! tuo nojatuoli... Se oli Sisi raukkamme se. Siinä hän valvoi monta monituista yötä, kun oli kiire työ... Sepähän! Toden perään ovat ne, jotka Manalaan menevät, sentään onnellisimmat.

Hänellä oli aina käsillä joku itsekäs ja lohduttava perusohje. Tuskin oli hän sen muodostanut, kun hän kauhulla huomasi keitöksensä kokonaan jäähtyvän. Sidonie näki hänen liikkeensä.

Vaan tehän olitte rupeamaisillanne illalliselle?... Jatkakaahan.

— Niin, tuhat tulimmaista, minkäs sille saa?... Sepä kuuluu ammattiin, tuohon kovaan elämään, jota meikäläiset viettävät... Näet sen, tyttöseni, niinä pysyn kiinni mielipiteessäni. En ole voinut luopua. Enkä luovu koskaan...

Mitä vielä jäljellä olis Désiréen sielusta tuossa, kurjassa kodissa, jossa hän oli elänyt kaksikymmentä vuotta, niin vapisi se varmaan tuosta kauheasta lauseesta. Hän ei aikonut koskaan luopua!... Delobelle jatkoi:

— Sanokoot, mitä sanovat, näet sen, mutta se on kuitenkin paras ammatti maailmassa. Ollaan vapaita eikä riippuvia kestäen. Kaikki kunnialle ja yleisölle!... Minäpä kyllä tiedän, mitä tekisin sinun sijassasi. Sinä et ollut syntynyt elämään kaikkien noiden poroporvarien joukossa, et perhana vie!... Sinä tarvitsit taiteilijain elämää, menestyksen kuumetta, sattumuksia, mielen liikettä.

Puhuessaan, oli hän käynyt istumaan, solmi pyyhkeensä leuan alle ja valoi itselleen suuren lautasellisen lientä.

—... Lukuun ottamatta, että menestyksesi kauniina naisena eivät haittaisi menestystäsi näyttelijättärenä... Tuota! tiedäpä, sinun tulisi ottaa muutamia tuntia sanelemisessa. Äänelläsi, älylläsi, välikappaleillasi saisit oivan tulevaisuuden.

Ja yht'äkkiä, ikäänkuin vihkiäkseen hänet näyttelytaiteen iloihin:

— Mutta, luullakseni, et ole syönyt illallista?... ne hiukaisevat, näet, nuo mielenliikutukset; istu tuohon ja ota tämä lautanen. Minä olen varma, ett'et ole syönyt juustokeitosta moniin aikoihin.

Hän kaivoi kaapin ylös alaisin löytääkseen hänelle syömäneuvot ja pyyhkeen; ja Sidonie istui vastapäätä häntä, auttaen ja nauraen hiukan toimeen panon vaikeuksille. Nyt oli hän jo vähemmin vaalea. Olipa hänen silmissään kaunis loisto vasta itketyistä kyyneleistä ja iloisuudesta silloin.

Ilveilijätär!

Koko hänen elämänsä onni oli i'äksi kadotettu: kunnia, perhe, varallisuus. Hän oli pois ajettu kodistaan, riistetty puhtaaksi, häväisty. Hän oli kärsinyt kaikki nöyrytykset, kaikki vauriot. Se ei kuitenkaan estänyt häntä illastamasta ihmeellisellä ruokahalulla ja iloisesti pitämästä vastapainoa Delobellen pilanlaskuille tulevasta kutsumuksestaan ja menestyksestään. Hän tunsu itsensä keveäksi, onnelliseksi ja ikäänkuin olevansa matkalla Hurjuuksien maahan, hänen oikeaan kotimaahansa. Miten oli hänen kanssaan vielä käypä? Kuinka monta nousua ja laskua oli vielä oleva hänen uudessa, odottamattomassa ja oikullisessa elämässään? Sitä hän ajatteli nukkuessaan Désiréen suuressa nojatuolissa; mutta myöskin ajatteli hän kostoaan, rakasta kostoaan, joka hänellä siinä oli kädessään ihan valmiina, ja niin varmana, ja niin julmana!

IV.

Fromontin huoneen uusi kauppalpalvelija.

Päivä oli korkealla, kun Fromont nuorempi heräsi. Koko yön, alahalla näytellyn draaman ja ylähällä riemuitsevan juhlan välillä, oli hän maannut kätet nyrkissä miemoksen tapaista unta, kuin pahantekijä mestauksensa aattoyönä tai voitettu sotapäällikkötappion jälkeen, unta semmoista, josta ei toivo koskaan heräävänsä ja jossa kuolema tutaan edeltäkäsikin kaiken havainnon poissaolon tähden.

Kirkas valo tunki huoneesen uutimien läpi luminiestosten heijastamana, jotka peittivät puutarhat ja likeiset katot, johtivat hänen mielensä takaisin todellisuuteen. Hän tunsu värityksen koko onnessaan, ja, jo ennenkuin voi ajatellakaan, tuommoisen epämääräisen surun vaikutuksen, jonka unhoittuneet onnettomuudet jättivät jälkeensä. Tehtaan tunnettu touhu, koneiden raskas huohotus oli täydessä toimessa. Mailma oli siis vielä paikallaan! ja vähitellen heräsi vastaisuuden ajatus hänessä.

— Tänään... arveli hän, tehden ehdottoman liikkeen ulko-oviin päin, ikäänkuin hän olisi tahtonut uudestaan vajota pitkään uneensa.

Tehtaan kello soi, sitte muut lähitienoon kellot, sen jälkeen Angelus.

— Puolipäivä... nyt jo... kauanpa olen maannut!...

Hänellä oli hiukan tunnonvaivoja ja samalla suuri helpotus ajatellessaan, että maksu-aika oli mennyt ohi ilman häntä. Kuinka oli alahalla tehty? Miks'ei oltu hänelle siitä ilmoitettu?

Hän nousi ylös, raotti uutimet ja huomasi Risler vanhemman ja Sigismundin, jotka puhelivat keskenään puutarhassa. He, jotka eivät, olleet pitkiin aikoihin puhutelleet toisiaan. Mitä oli siis tapahtunut?... Valmiina mennäkseen alas, tapasi hän huoneensa ovella Clairen.

— Elä mene ulos, sanoi tämä hänelle.

— Miksi ei?

— Jää tänne... Minä selitän sinulle.

— Mikäs sitte on hätänä?... Onko täällä käyty pankista?

— On kyllä... velkakirjat ovat maksetut.

— Maksetut?

— Risler on saanut rahat... Hän ja Planus ovat olleet hankkimassa aamusta asti... Näköään oli hänen vaimollaan kalliita hohtokiviä... Tiamanttinen kaulanauha yksistään myytiin kahdestakymmenestä tuhannesta francista... Hän möi myöskin Asnières'in huvilan kaluineen päivineen; mutta koska tarvittiin aikaa kauppakirjan tekemiseen, antoivat Planus ja hänen sisarensa edeltäpäin summan...

Claire kääntyi puhuessaan pois päin hänestä. Hän puolestaan kumarsi alas päänsä välttääkseen Clairen katsetta.

— Risler on kunnan mies, jatkoi Claire, ja kun hän sai tietää, keltä hänen vaimonsa oli saanut kaiken loistoisuutensa...

— Kuinka, sanoi Georges säikähtyen Hän tietää?...

— Kaikki... vastasi Claire, alentaen äänensä. — Onnetoin vaaleni, jupisi muutamia sanoja:

— Silloinhan... sinä?

— Oi! minä tiesin kaikki, ennen Risleriä. Eilen tultuani kotia, muistatkos, sanoin sinulle, että siellä, Savignyssa, olin kuullut hirmuisia asioita ja että olisin antanut, kymmenen vuotta elämästäni, ett'en olisi käynyt siellä.

— Claire!...

Hän tunsu itsessään kovan hellyyden, ja astui askeleen lähestyäkseen vaimoaan; mutta tämän kasvot olivat niin kylmät, niin surullisen päättävät, hänen epätoivonsa oli niin selvään kirjoitettu kovaan kylmäkiskoisuuteen koko hänen olennossaan, ett'ei Georges uskaltanut likistää häntä vasten sydäntään, kuten hän tahtoi, vaan kuiskasi hiljaa:

— Anteeksi!... Anteeksi!...

— Mielestäsi olen varmaan hyvin levollinen, sanoi miehuullinen vaimo; se on siksi, että eilen itkin kaikki kyneleeni. Luulet ehkä: häviömme tähden; vaan siinä petyt. Niin kauan kuin ollaan nuoria ja voimakkaita, kuten me olemme, ei semmoiset velttoudet ole sallittuja. Me olemme varustetut kurjuutta vastaan, ja kestämmme ottelun sen kanssa... En, siksi en itkenyt. Vaan itkin hävinnyttä onneamme, itkin sinua, itkin hurjuuden tähden, joka sai sinun hylkäämään ainoan todellisen ystäväsi...

Hän oli kaunis puhuessaan sillä lailla, kauniimpi, kuin Sidonie koskaan oli ollut, hän — puhtaan valon ympäröimänä, joka näkyi ylhäältä lankeavan hänen päälleen heleän, pilvettömän taivaan kirkkautena, kun taas jälkimmäisen näppärät piirteet aina näyttivät saaneen loistonsa, vallattoman, kopean viehätyksensä jonkun pikku-teatterin lamppupartaan teennäisestä valaistuksesta. Mitä muinoin kasvoissa oli ollut hiukan kylmää ja kankeata, sen elävyyttäneet levottomuudet, epäilykset, kaikki rakkauden kidutukset; ja, niinkuin kultaharkoilla ei ole arvonsa, ennen kuin rahan leima siihen on painettu, niin nämä kauniit naisen kasvotkin, murheen kuvasimen merkitsemät, olivat eilisestä saakka säilyttäneet lähtemättömän osoitteen, joka niiden kauneuden täydensi.

Georges katseli häntä ihmetellen. Claire näytti hänestä elävämmältä, enemmän naiselta ja ihmeteltävältä kaiken eron ja esteiden tähden, jotka hän tunsu heidän välillään olevan. Tunnonvaivat, toivottomuus, häpeä, astuivat hänen sydämeensä samalla, kuin tämä uusi rakkaus, ja hän tahtoi ruveta polvilleen hänen eteensä.

— Ei, ei, nouse ylös, sanoi hänelle Claire; jos tietäisit, mitä minulle muistutat, jos tietäisit, mitkä

valheelliset kasvot, täynnä vihaa, olen nähnyt jalkojeni juuressa tänä yönä...

— Oi! minäpä en valehtele... vastasi Georges vavisten... Claire, minä rukoilen, lapsemme nimessä...

Silloin kolkutettiin ovelle:

— Nousehan ylös. Näet sen hyvin, että elämä vaatii meitä... sanoi hän matalalla äänellä katkerasti hymyillen; sitte tiedusteli hän, mitä tahdottiin.

Herra Risler pyysi herraa alas konttoriin.

— Hyvä, vastasi hän, sanokaa, että tullaan. Georges astui askeleen mennäkseen, vaan Claire pysäytti hänet.

— Ei, anna minun mennä. Hän ei saa sinua vielä nähdä.

— Mut yhtä kaikki...

— Niin, minä tahdon sen. Sinä et tiedä, kuinka harmissaan ja vihoissaan tuo poloinen on, jonka olette pettäneet. Olisitpa nähnyt hänen viime yönä puristelevan vaimonsa ranteita...

Tämän lausui hän, katsellen Georgesia silmiin, häntä itseänsäkin hirvittäväällä uteliaisuudella; mutta Georgesin mieli ei muuttunut, ja hän tyytyi vastaamaan:

— Elämäni kuuluu tuolle miehelle.

— Se kuuluu minulle myöskin; ja minä tahdon ett'et mene alas. Isäni talossa on ollut kylliksi häväistystä. Ajattelehan, että koko tehtaan tiedossa on, mitä on tapahtunut. Meitä väijytään, meitä vakoillaan. On tarvittu työnjohtajien koko voima panemaan tänään työ käymään, kääntämään nuo uteliaat katseet askareihinsa.

— Mut minähän näyttäisin kätkeytyvän.

— Ja olisipa niinkin! Semmoiset ne miehet ovat. He eivät peräydy suurimpien rikosten edessä; pettää vaimoan, pettää ystävänsä, mutta ajatus, että voitaisi syyttää heitä pelosta, se koskee heihin enemmän, kuin mikään... Muutoin, kuule. Sidonie on lähtenyt ainaiseksi pois, ja jos täältä lähdet, voin ajatella sinun menevän häntä tapaamaan.

— Hyvä, minä jään, sanoi Georges... Minä teen kaikki, mitä tahdot.

Claire meni alas Planuksen konttoriin.

Nähdessään Risler vanhemman kävelevän edes takaisin, kädet selän takana, yhtä rauhallisena, kuin tavallisesti, ei olisi mitenkään voinut aavistaa, mitä kaikkia oli tapahtunut hänen elämässään eilisestä saakka. Mitä Sigismundiin tulee, niin säteili hän nähdessään tässä kaikessa, että maksu oli tehty määrättyllä ajalla ja yhtiön kunnia pelastettu.

Rouva Fromontin tullessa hymyili Risler surullisesti ja pudisti päätään.

— Ajattelin kyllä, että te tahdoitte tulla hänen sijastaan; mutta teidän kanssa minulla ei ole asioita päätettävänä. Minä tahdon välttämättä nähdä hänet, puhutella häntä. Me olemme suorittaneet maksun tänä aamuna, kovin on mennyt ohitse; vaan meidän on keskusteltava monista seikoista.

— Risler hyvä, minä pyydän, odottakaa vielä vähän aikaa.

— Miksikä, rouva Chorche? hetkeäkään ei ole hukattavana... Oi! minä arvaan, te pelkääte minun joutuvan vihaan... Rauhoittukaa itse... rauhoittakaa hänet... Tiedättehän, mitä teille sanoin: kunnia on, joka on mielestäni ennen omaani, ja se on Fromontin kauppahuoneen. Minä olen sen häväissyt vikani kautta. Ennen kaikkia minun on korjattava paha, jonka olen tehnyt tai jota antanut tehdä.

— Käytöksenne meitä kohtaan on ihmeteltävä, rakas Risler, minä tiedän sen hyvin.

— Oi! rouva... jos te hänen käsittäisitte... se on pyhimys... sanoi Sigismund raukka, joka ei uskaltanut enää puhutella ystävänsä, tahtoi ainakin todistaa hänelle tunnon vaivojaan.

Claire jatkoi:

— Vaan ettekö pelkää itseänne?... Ihmisvoimilla on rajansa... Ehkä nähdessänne sen, joka teille on niin paljo paha tehnyt...

Risler tarttui hänen käsiinsä, katseli häntä silmien pohjaan vakavalla ihmettelemisellä:

— Rakas olento, joka vaan puhuu pahasta, mikä minulle on tehty... Ette siis tiedä, että minä vihaan häntä yhtä paljo petoksestaan teitä kohtaan... Vaan semmoista ei minulla ole olemassakaan tällä hetkellä. Tässä on ainoastaan kaupanharjoittaja, joka tahtoo keskustella osakkaansa kanssa huoneen hyvästä. Tulkoon hän pelkäämättä, ja jos varotte jotakin pikaistumista minun puolestani, niin jääkää meidän kanssamme. Minun ei tarvitse muuta, kuin nähdä entisen isäntäni tyttären muistaakseni sanani ja velvollisuuteni.

— Minä uskon teitä, ystäväni, sanoi Claire, ja hän meni hakemaan miestänsä.

Yhtymyksen ensimmäinen hetki oli kauhea. Georges oli kalpea, liikutettu, nöyrytnyt. Hän olisi sata kertaa ennemmin tahtonut seisoa tuon miehen pistoolin edessä, kahdellakymmenellä askeleella, odottaen tulta, kuin tulla hänen eteensä rankaisemattomana rikksellisena ja olla pakotettu sovittamaan tunteensa porvarilliseen tyynyteen puhellessa kauppaeduista ja asioista.

Risler ei ollut häneen katsovinaan ja jatkoi kävelemistään pitkin askelin, puhellen:

—... Huoneellamme on kestettävänä hirveä taite... Olemme välttäneet vaaran tänään; vaan se ei ollut ainoa maksettava... Tuo kirottu keksintö on minut kauan vieroittanut asioista. Onneksi olen nyt vapaa ja voin käydä niihin käsiksi. Teidän myös on tekeminen samoin. Työ- ja virka-miehet ovat hiukan isäntien esimerkkiä. Ääretöntä huolimattomuutta ja leväperäisyyttä kaikkialla. Tänä aamuna, ensimmäisen kerran kokonaiseen vuoteen, ruvettiin työhön oikealla ajalla. Luotan siihen, että te panette kuntoon kaiken tämän. Minä taas ryhdyn piirustuksiini. Kuvamme ovat vanhettuneet. Uusia tarvitaan uusia koneita varten. Minä toivon paljo painimestani. Kokeet ovat onnistuneet paremmin, kuin luulinkaan. Sillä varmaan voimme korottaa kauppaamme. En ole puhunut teille siitä ennen, sillä tahdoin kummastuttaa teitä; mutta nyt ei ole enää mitään kummastuksia toisillemme tehtävänä. Eikö niin, Georges?

Hänen äänessään oli niin pistelevän ironian osoite, että Claire vapisi, peläten puhkeamista; mutta hän jatkoi samaan tapaan:

— Niin, luulenpa voivani vakuuttaa, että *Rislerin painin* puolen vuoden kuluttua on tuottava oivallisia tuloksia. Mutta puoli vuotta on oleva kova aika. Meidän on supistaminen vaatimuksemme, vähentäminen menoamme, säästäminen, minkä vaan voimme. Meillä on ollut viisi piirustajaa, nyt on oleva vaan kaksi. Minä otan asiakseni, panemalla yötä lisäksi, että muiden poissaolo unohdetaan. Muutoin, tästä kuukaudesta lähtien luovun osastani yhtiössä. Minä nostan vast'edes palkkani työnjohtajana, kuin ennen, eikä muuta mitään.

Fromont nuorempi aikoi sanoa jotakin, vaan hänen vaimonsa pidätti hänen, ja Risler vanhempi jatkoi:

— Nyt en ole enää osakkaanne, Georges. Minä tulen olemaan jälleen apulaisena, josta minun ei olisi pitänyt koskaan luopua... Tästä päivästä on yhtiökirjamme peruutettu. Minä sen tahdon, ymmärrättehän, minä tahdon sen. Me jääme siten toinen toisiamme kohtaan, siihen asti, kuin huone on vapautettu asioista ja minä voin... Mutta mitä minä nyt teen ei koske muihin, kuin minuun... Tätä minulla oli teille sanottavana, Georges. Teidän on toimekkaasti pitäminen huoli tehtaasta, teidät on nähtävä, on tunnettava isännän läsnäoloa, ja uskonpa, että kaikkien onnettomuuksiemme joukossa on vielä parannettaviakin.

Äänettömyyden aikana, joka seurasi, kuului pyörien rytinää pihalla ja kahdet muuttovaunut seisattuivat portaiden eteen.

— Pyydän anteeksi, sanoi Risler, että minun täytyy jättää teidät hetkeksi. Mutta tultiin hakemaan huutokaupalle vietäväksi, mitä minulla ylhäällä on.

— Kuinka! myöttekö huonekalunnekin? kysyi rouva Fromont.

— Tietysti... kaikki... Minä palautan ne kauppahuoneelle. Ne ovat sen.

— Mut se on mahdotointa, sanoi Georges... Min'en voi sitä sallia.

Risler kääntyi vihastuneena.

— Kuinka sanotte? Mitä ette voi sallia? Claire pysäytti hänen rukoilevalla liikkeellä.

— Se on totta... se on totta... jupisi Georges; ja hän lähti ulos välttääkseen kiusausta antaa sydämensä vihdoin tulvata yli.

Toinen kerros, oli autio. Palvelijat, jotka aamuselta olivat pois lähetetyt ja maksetut, olivat jättäneet talon semmoiseen epäjärjestykseen, kun se oli juhlan seuraavana päivänä; ja kyllä siellä olikin sellaisten paikkojen omituinen näkö, joissa vast'ikänsä on tapahtunut joku draama ja jotka ovat ikäänkuin kahden

vaiheella päätyneiden ja tulossa olevien tapahtumien välillä. Auki olevat ovet, nurkkiin läjitetyt lattiapeitot, tarjottimet, täynnä laseja, illallisvalmistukset, katettu ja vielä koskematon pöytä, tomu kaikilla huonekaluilla, punssin, lakastuneiden kukkien ja riisipuuterin sekainen haju, kaikki nuo seikat koskivat Risleriin hänen sisään astuessaan.

Salissa oli kaikki mullin mallin: piano oli auki, sen nuotin kannattimelle oli levitetty bachanaali "Orpheuksesta Manalassa", ja heleät, poimutetut verhot, kaadetut, niin sanoakseni kauhistuneet, istuimet muistuttivat haaksirikkoon joutuneen laivan salongia hirveänä pelästyksen yönä, jolloin yht'äkkiä, keskellä juhlaa laivalla, huudetaan, että törmäys on särkenyt laivan kyljen ja että se vuotaa kaikkialta.

Ruvettiin kantamaan alas huonekaluja.

Risler katseli muuttoa kylmäkiskoisesti, ikäänkuin hän olisi ollut jonkun vieraan luona. Tuo loistaisuus, josta hän ennen oli ollut onnellinen ja ylpeä, vaikuttivat hänessä nyt voittamattoman inhon. Kuitenkin hän, astuessaan vaimonsa huoneeseen, tunsi jonkinlaista epämääräistä mielenliikuntaa.

Se oli iso suoja, verhottu siniseen, valkoisilla karikoilla peitettyyn satiniin nipuilla. Oikea kokottipesä. Siellä virui revittyjä ja rutistuneita tyllisepaluksia, nauhasolmuja ja tekokukkia. Kuvastimen edessä seisovat kynttelit olivat, palaneena loppuun, halaisseet kynttelijalkain torvet; ja vuode silkki karikkoineen rankisineen, suurine nostettuine ja syrjään vedettyine uutimineen, koskemattomana keskellä tuota mullistusta, näytti kuolleen vuoteelta, paraatisijalta, jossa ei kukaan enää tulisi makaamaan.

Rislerin ensimmäinen liike astuessaan sinne, oli hirvittävän vihan liike, halu syöstäytyä kaikkien noiden kalujen päälle, raastaa rikki kaikki, paloitella kaikki, musertaa kaikki. Ei mikään, näet, ole niin yhtä pitävä naisen kanssa, kuin hänen huoneensa. Poissa olevanakin hymyilee hänen kuvansa kuvastimista, jotka sitä ovat heijastaneet. Jotakin hänestä, hänen mielihajuaineistaan jääpi kaikkeen, johon hän koskettaa. Hänen asentonsa näkyvät sohvien pieluksista ja hänen hyörimistään kuvastimien ja toaletin ympärillä voi seurata mattojen kaavojen mukaan. Täällä muistutti Sidonieta etenkin hylly, täynnä lasten kapineita, vähäpätöisiä, pieniä kiinalais-teoksia, mikroskoopillisia viuhkoja, nukkiastioita, kullatuita kenkiä, pieniä paimen-poikia ja tyttöjä vastatusten, vaihdellen kiiltäviä ja kylmiä porssiini katseita. Se oli Sidonien sielu, tuo hylly, ja hänen ajatuksiaan, aina halpoja, vähäisiä, turhanpäiväisiä ja tyhjiä kuvasivat nuo mitättömyydet. Niin todellakin, jos viime yönä, kun Sidonie vielä oli hänen käsissään, Risler vimmassaan olisi musertanut tuon pienen hauraan pään, niin olisi hän siitä nähnyt vierivän esiin, aivojen asemasta, kokonaisen hyllykalujen mailman.

Surullisena ajatteli mies parka näitä asioita vasaroiden jyskeessä ja muuttomiesten hälinässä, kun hänen takanaan kuului pieniä, sipsuttelevia ja arvonsatuntevia askeleita; ja näyttäytyi herra Chèbe, punaisena, hengästyneenä, salamoivana. Hän kohteli, kuin ainakin, vävyään korkealta:

— Mitä tämä on! Mitä kuulen minä? Vai niin! olette siis muuttamassa?

— Minä en muuta, herra Chèbe... vaan myön.

Pikku mies hypähti, kuin kala kiehuvaasta vedestä.

— Myötte? Ja mitä niin?

— Myön kaikki, sanoi Risler kumealla äänellä, katsomattakaan häneen.

— Malttakaahan, vävyseni, malttakaahan hiukan mieltänne. Herra Jumala, en minä sano, että Sidonien käytös... Muutoin, minä en tiedä mitään. En ole koskaan tahtonut mitään tietääkään... Mutta, muistutan teille vaan arvoanne. Likaiset vaatteethan kotona pestään, piru vie! Kuka sitä nyt narriksi rupeaa, niinkuin te olette tehneet aamusta saakka. Näette, kaikki ihmiset ikkunoista katselevat, entä portilla sitte!... Koko kaupunkihan teistä on kertova, hyvä ystävä.

— Sitä parempi. Häväistys on ollut julkinen, parannus on oleva julkinen myöskin.

Tuo näennäinen tyyneys ja välinpitämättömyys kaikista hänen muistutuksistaan sai herra Chèben vimmaan. Hän muutti äkkiä puhetaipansa ja rupesi puhumaan vävyllään vakavalla ja käskevällä äänellä, niinkuin puhutaan lapsille ja hulluille:

— Niin! mutta teillä ei ole oikeutta viedä täältä mitään. Minä panen nimen-omaan vastaan, koko miehen voimallani, kaikella isän vallallani. Luuletko, että minä annan teidän heittää lapseni keppikerjäläiseksi... Eipä vaan!... Eipä niinkään!... Kylliksi hullutuksia tässä jo. Ei mitään talosta enää ulos päse.

Ja herra Chèbe, suljettuaan oven, asettui sen eteen sankarimaisella liikkeellä. Niin, jumal'aut',

tämähän koski hänen etujaan myöskin. Kun lapsensa kerran oli keppikerjäläisenä, kuten hän sanoi, niin ei hänenkään enää ollut rikkaan miehen päiviä vietettävä. Hän oli uljas tuossa asennossaan suuttuneena isänä; mutta ei hän siinä kauan pysynyt. Kaksi kättä, kaksi ruuvipenkkiä, tarttui hänen ranteihinsa, ja hän oli keskellä huonetta, jättäen oven vapaaksi muuttomiehille.

— Chèbe, poikaseni, kuunnelkaa tarkkaan, sanoi Risler kumartuneena häntä kohti... En voi enää hillitä itseäni... Aamusta saakka olen pannut siihen viimeiset voimani; vaan paljoo ei tarvita, että vihani puhkeaa ilmi, ja onnetoin se, jonka yli se lankeaa... Minä voin tappaa kenen hyvänsä... Siis, menkää tiehenne pian...

Näissä sanoissa oli semmoinen voima, ja tapa, jolla vävynsä häntä pudisteli puhuessaan, oli niin kaunopuhelias, että herra Chèbe oitis tuli vakuutetuksi. Hän jupisi anteeksi antamustakin. Varmaan oli Rislerillä oikeus tehdä niin. Kaikki kunnan ihmiset puoltaisivat häntä... Ja hän peräytyi, askelittain ovelle päin. Tultuaan sinne asti, kysyi hän arasti: jatkettaisiko rouva Chèben pientä eläkettä.

— Kyllä, vastasi Risler, mutta sen yli elkää nousko koskaan, sillä nyt asemani ei ole täällä enää sama. Minä en ole kauppahuoneen osakas.

Herra Chèbe siiristi hämmästyneet silmänsä, ja kasvonsa saivat tuommoisen heikkomielisen nä'ön, joka sai monen miehen uskomaan, ett'ei onnettomuus, joka häntä oli kohdannut, — tiedättehän, ihan sama, kuin Orleansin herttuata — ollutkaan vaan hänen oma keksimä kertomuksensa; mutta hän ei uskaltanut tehdä pienintäkään muistutusta. Vävynsä oli suorastaan muuttunut. Oliko se Risler, tämä tiikeri, joka pöyhisti karvojaan pienimmästäkin sanasta, eikä puhunut mistään vähemmästä, kuin murhasta.

Hän puikki pois, sai ryhtinsä vasta portailta päästyään, ja kulki pihan poikki voittajan nä'öllä.

Kun kaikki suojat olivat tyhjennetyt, kävi Risler niiden läpi vielä kerran, sitte otti hän avaimen ja meni Planuksen luo antaakseen sen rouva Georgesille.

— Voitte antaa asunnon vuokralle, sanoi hän, siinä on lisä tuloja tehtaalle.

— Entä te, ystäväni?

— Oi! minä en suuria tarvitse. Rautavuode tuolla ylähällä lakkahuoneessa. Siinä on kylliksi kauppahuoneen palvelijalle. Sillä minä, minä kerron sen teille, tästä lähin en ole enää muuta kuin kauppa-palvelija.

... Hyvä palvelija, näet, valpas ja luotettava, josta teidän ei ole valittaminen, sen minä vannon.

Georges, joka tarkasteli laskuja Planuksen kanssa, tuli niin liikutetuksi kuullessaan tuon poloisen siten puhuvan, että hän tuota pikaa heitti paikkansa. Nyyhkytykset tukehduttivat häntä. Claire oli myöskin hyvin liikutettu, ja lähestyen Fromontin kauppahuoneen uutta palvelijaa, sanoi hän:

— Risler, kiitän teitä isäni nimessä.

— Häntä olen koko ajan ajatellut, vastasi tämä yksinkertaisesti.

Tällä hetkellä astui ukko Akilles sisään, tuoden postia.

Risler otti kirjekasan, aukaisi ne yksittäin rauhallisesti, ja antoi sen mukaan Sigismundille.

— Kas tässä tilaus Lyonista... Miksi ei ole vastattu Saint-Etienneen?

Hän antautui kaikin voimin asioihin, ja siinä oli hänellä ymmärryksen selkeys, joka tuli juuri tuosta ikuisesta mielenjännityksestä kohti lepoa ja unhotusta.

Yht'äkkiä, noiden suurien kirjekuorien joukossa, jotka olivat toiminimellä merkityt ja joiden paperi, kokoonpano tuntui kauppakonttorilta, kiireiseltä lähetykseltä, näki hän yhden pienemmän, huolellisesti suljetun, joka niin kavalasti oli pujahtanut muiden sekaan, ett'ei hän sitä alussa ollut huomannutkaan. Hän tunsu hyvin tuon hienon, harvan, vakavan käsialan. "*Herra Rislerille. — Yksityisesti.*" Se oli Sidonien käsiala. Sen nähdessään tunsu hän samaa itsessään kuin ylähällä hänen huoneessaan.

Koko hänen rakkautensa, koko hänen vihansa petettyinä miehenä nousi hänen sydämeensä suuttumuksen voimalla, joka synnyttää murhaajia. Mitä kirjoitti tämä hänelle? minkä valheen hän oli vielä keksinyt? Hän oli auaista kirjeen, vaan pysähtyi. Hän käsitti, että, jos sen lukisi, olisi hänen uljuutensa lopussa; ja, kumartuen kohti rahaston hoitajaa:

— Sigismund, ukkoseni, sanoi hän hänelle hiljaa, tahdotko tehdä minulle palveluksen?

— Totta kai!... virkkoi kelpo mies innossaan. Hän oli kovin onnellinen kuullessaan ystävänsä puhuttelevan häntä suopealla äänellään.

— Tässä, näet, kirje minulle, jota nyt en tahdo lukea. Olen varma, että se estäisi minua ajattelemasta ja elämästä. Säilytähän sen minulle, ja sitte tämän...

Hän veti taskustaan pienen huolellisesti sidotun kääryn, jonka hän kurotti ristikon läpi.

— Siinä on kaikki, mitä minulla jäljellä menneestä ajasta, mitä minulla on jäljellä tuosta naisesta... Olen päättänyt olla näkemättä häntä tahi mitään, joka muistuttaa häntä, ennenkuin toimeni täällä on päättynyt, jo ihan päättynyt... Minä tarvitsen ajatukseni kokonaan, ymmärräthän... Sinä olet maksava Chèbeläisten korot... Jos *hän* itse jotakin pyytää, niin anna hänelle tarpeelliset... Vaan elä puhu minulle hänestä koskaan... Ja pidä tämä tallella, siksi kuin ne sinulta jälleen pyydän.

Sigismund sulki kirjeen ja kääryn salaiseen laatikkoon pöydässään muiden arvopaperien joukkoon. Oitis rupesi Risler tarkastamaan kirjevaihtoaan; mutta koko ajan näki hän silmissään hienoja kirjaimia, pienen käden piirtämiä, käden jota hän usein ja tulisesti oli puristanut vasten sydäntään.

V.

Café chantant.

Sepä harvinainen ja tunnollinen mies, tuo Fromontin huoneen uusi kauppapalvelija!

Joka päivä oli hänen lamppunsa ensiksi sytytetty ja viimeiseksi sammutettu tehtaan ikkunoissa. Hänelle oli toimitettu yllirakennuksessa pieni huone aivan siihen tapaan, kun hänellä ennen oli ollut Franssin kanssa, oikea luostarikammio, jossa oli rautavuode ja valkoinen puupöytä hänen veljensä kuvan alla. Elämänsä oli yhtä toimekas, säännöllinen ja eristetty, kuin ennen aikaan.

Hän teki työtä lakkaamatta jo oli uudistanut ateriansa vanhassa pienessä maitotalossaan. Mutta, voi! nuoruus, i'äksi kadonnut toivo ovat vieneet viehätyksen kaikilta näiltä muistoilta. Onneksi oli hänellä vielä jäljellä Frans ja rouva Chorche, kaksi ainoata olentoa, joita hän voi ajatella ilman surua. Rouva Chorche oli aina läsnä, piti tarkkaa huolta hänestä, lohdutti häntä ja Frans kirjoitti hänelle usein, puhumatta, näet, koskaan mitään Sidoniasta. Risler ajatteli, että joku oli hänelle ilmoittanut tapahtuneista onnettomuuksista, ja hän karttoi myöskin kirjeessään kaikellaisia viittauksia tuohon aineeseen. "Oi, kunhan voin saada hänet tänne!" Hänen unelmansa, hänen ainoa kunnianhimensä oli: kohottaa tehtaan asiat ja kutsua veljensä.

Sillä välin seurasivat päivät toisiaan hänelle aina yhtäläisinä kaupan toimellisessa pauhussa ja hänen surunsa sydäntä särkevässä yksinäisyydessä. Joka aamu meni hän alas, kulki työhuoneiden läpi, missä syvä kunnioitus, jonka hän herätti, ankarat ja äänettömät kasvonsa olivat palauttaneet hetkeksi häirityn järjestyksen. Alussa oli paljo jaariteltu, ja eri tavoin selitetty Sidonien lähtö. Mitkä sanoivat hänen paenneen rakastajan kanssa, mitkä Rislerin hänen ajaneen pois. Se, joka eksytti kaikki arvelut, oli molempien osakasten asema toisiinsa, nyt yhtä luonnollinen kuin ennenkin. Toisinaan yhtä hyvin, kun he puhelivat kahden kesken konttoorissa, säpsähti Risler yht'äkkiä Hän ajatteli, että nuo silmät, jotka olivat hänen edessään, tuo suu, nuo kasvot olivat valehdelleet hänelle tuhansin muodoin.

Silloin teki hänen mieli hypätä tuon kurjan kimppuun, tarttua hänen kulkkuunsa, kuristaa hänet sääliittä; mutta ajatuksensa rouva Chorchesta pidätti hänen aina. Olisiko hän vähemmin miehuullinen, vähemmin herra itsensä yli, kuin tuo nuori vaimo!?... Ei Claire, ei Fromont, eikä kukaan aavistanut, mitä hänessä liikkui. Tuskin voi hänen käytöksestään arvata jonkinlaista kankeutta, taipumattomuutta, joka ei ollut omaansa hänelle. Nyt vaikutti Risler vanhempi kunnioitusta ja pelkoa työmiehiin; ja ne heistä, joihin ei koskeneet hänen yhdessä yössä harmentuneet hiuksensa, kurtistuneet ja vanhentuneet piirteensä, vapisivat hänen omituisen katseensa edessä, katseen, mustan sinertävän kuin teräs. Aina ennen hyvin hyvä, lempeä työmiehiä kohtaan, oli hän nyt käynyt pelättäväksi pienimmästäkin sääntöjen rikkomisesta. Näytti, kuin hän olisi kostanut jotakin mennyttä velttoutta, jota kohtaan hän syytti itsensä sokeaksi ja rikokselliseksi.

Todellakin ihmeellinen tuo Fromontin huoneen uusi kauppapalvelija.

Kiitos hänen, oli tehtaan kello, huolimatta vanhan ja särkyneen äänensä räminästä, hyvin pian astunut entiseen arvoonsa; ja se, joka johdatti kaikkia, kielsi itseltään pienimmäkin lohdutuksen.

Raitis, kuin oppipoika, antoi hän kolme neljättä osaa palkastaan Planukselle Chèbeläisten eläkerahoiksi, vaan heistä ei hän koskaan tiedustellut. Kuun viimeisenä päivänä kävi pikku mies säännöllisesti noutamassa pienet tulonsa, jäykkänä ja mahtavana Sigismundia kohtaan, kuten palveluksissa olevan koronsaajan tuleekin. Rouva Chèbe oli koettanut päästä vävynsä luo, jota hän surkutteli ja rakasti; mutta hänen shaalinsa ilmestyminen vaan portilla sai Sidonien miehen pakenemaan.

Koko tuo rohkeus, jolla hän varusti itsensä, oli, näet, paljoa enemmän näennäinen, kuin todellinen. Muisto vaimostaan ei jättänyt häntä koskaan. Kuinka oli hänen käynyt? Mitä teki hän? Hän oli melkein vihoissaan Planukselle, ett'ei tämä hänestä puhunut. Kirje, etenkin, kirje, jota hänellä ei ollut rohkeutta au'aista, huoletti häntä. Hän ajatteli sitä alinoma. Oi, jos hän olisi uskaltanut pyytää sitä Sigismundilta.

Kerran oli kiusaus liian kova. Hän oli yksinään alahalla konttorissa. Vanha rahastonhoitaja oli mennyt suurukselle ja vastoin tavallisuutta jättänyt avaimen laatikkoon. Risler ei voinut vastustaa. Hän aukaisi, etsi, nosteli papereita. Kirjettä siellä ei ollut enää. Sigismund oli varmaan lukinnut sen vielä huolellisemmin, kentiesi aavistaen sitä, mitä nyt juuri tapahtui. Toden teolla ei Risler suuttunut tästä vastuksesta, sillä hän tunsu hyvin, että jos hän olisi löytänyt kirjeen, niin hän olisi, kadottanut toimekkaan mielen malttinsa, jonka hän niin suurella vaivalla oli päällensä ottanut.

Koko viikko kului vielä hyvin. Olo kävi laatuun kauppahuoneen tuhansien huolien tähden, vaikka se oli niin väsyttävä, että Risler, yön tultua, vaipui vuoteelleen, kuin tajunnotoin läjä. Mutta sunnuntai oli hänestä pitkä ja tuskallinen. Hiljaisuus pihalla ja autiossa työhuoneessa aukaisi hänen aatoksilleen avaramman alan. Hän koetti tehdä työtä, mutta muiden työn kiihoitus puuttui häneltä. Hän yksin oli työssä tuossa suuressa lepäävässä tehtaassa, jonka huokuminenkin oli lakannut. Loirot olivat kiinni, ikkunat suljetut, tyhjällä pihalla koiransa kanssa leikkivän ukko Akilleen ääni, kaikki puhui hänelle yksinäisyydestä. Ja kaupungin osa teki häneen saman vaikutuksen. Avaroilla kaduilla, joilla kävelijät olivat rauhallisia ja vähälukuisia, soi ehtookello alakuloisesti, ja toisinaan kaiku parisilaisesta touhusta ja ohikulkevista pyöristä, myöhästynyt positiivi, leivosmyöjän kalkkare keskeytti hiljaisuuden, ikäänkuin sitä lisätäkseen vielä.

Risler etsi kukka- ja lehti-kaavoja, ja kun hän sillä välin ohjasi kynäänsä, karkasi hänen ajatuksensa, joka ei löytänyt siinä kylliksi toimialaa, palasi entiseen onneen, unohtumattomiin tapauksiin, kärsi tuskaa ja, jälleen takaisin tullessaan, kysyi onnettomalta unissa kävelijältä, joka yhä istui pöytänsä ääressä: "Mitä olet tehnyt poissa ollessani?" Oi! Hän ei ollut mitään, tehnyt.

Voi, noita pitkiä, ikäviä, hirmuisia sunnuntaita! Ajatelkaa, että tuohon kaikkeen sekaantui hänen sielussaan kansan käsitys joutopäivistä, tuosta hyvästä levosta, jolloin saadaan voimia ja miehuutta. Jos hän olisi mennyt ulos, olisi hän, nähdessään jonkun työmiehen, lapsensa ja vaimonsa 'seuraamana', ruvennut itkemään, mutta hänen suljetuksissa eläminen antoi hänelle muita kärsimyksiä erakon epätoivoa, heidän hirveitä huolia, kun Jumala, jolle itsensä ovat pyhittäneet, ei vastaa heidän uhriinsa. Sillä Rislerin Jumala oli työ, ja koska hän siinä ei enää löytänyt rauhoitusta eikä valoa, ei hän siihen enää uskonut, vaan kirosi sitä.

Usein näinä taistelun hetkinä aukeni piirustussalin ovi hiljaa, ja Claire Fromont näyttäytyi. Miesparan yksin olo noina pitkinä sunnuntain jälkeen puolen päivinä kävi häntä sääliksi, ja hän tuli pikku tyttöineen pitämään Rislerille seuraa, tietäen kokemuksesta mitä puheliaisuutta on lasten suloudessa. Tytti, joka nyt käveli, laskeutui äitinsä sylistä juostaksensa ystävänsä luo. Risler kuuli nuo pienet, nopeat askeleet. Hän tunsu keveään hengityksen takanaan, ja kohta vaikutti se häneen virkistävästi ja levottavasti. Tyttö lasu niin lempeästi pienet pulleat käsivartensa Rislerin kaulan ympäri, nauroi somasti ja ilman syytä ja suuteli häntä kauniilla huulillaan, jotka eivät olleet koskaan valehdelleet. Claire Fromont, seisoen oven takana, hymyili, katsellessaan heitä.

— Risler hyvä, sanoi häh, käykää hiukan puutarhaan... te teette liika paljon työtä. Tulette sairaaksi.

— En, en, rouva... päinvastoin... työ se minut pelastaakin... Se estää minua ajattelemasta...

Sitte pitkän vaitiolon jälkeen, jatkoi hän:

— Näette, Risler hyvä, pitää koetella unhottaa. Risler pudisti päätään.

— Unhottaa... Onko se mahdollista?... asioita löytyy, jotka ovat voimia ylempänä. Anteeksi annetaan, vaan ei unhoteta.

Melkein aina sai hänet lapsi vihdoon viimein puutarhaan. Väkisenkin oli lyötävä palloa tai leikittävä hiekassa hänen kanssaan; mutta kumppalinsa kömpelyys ja välinpitämättömyys koski kohta tyttiin. Silloin oli hän rauhassa, tyytyen kävelemään vakavasti puksipuiden välissä, käsi kädessä ystävänsä kanssa. Hetken kuluttua, ei Risler enää ajatellutkaan hänen läsnäoloaan; mutta, hänen aavistamattakaan, omasi tuo pieni lämmin käsi magneetillisen voiman sulostuttamaan hänen loukattua sieluaan.

Anteeksi annetaan, vaan ei unhoteta!...

Claire parka tiesi siitä myöskin jotakin; sillä hän ei ollut niitäkään unhottanut, huolimatta rohkeudestaan ja käsitteestä, jonka hän oli tehnyt velvollisuudestaan. Hänestä, niinkuin Risleristäkin, oli keskuus, jossa hän eli, alituisena muistutuksena hänen kärsimyksistään. Sääliä aukaisivat esineet, jotka häntä ympäröivät, hänen haavansa, joka oli umpeen kasvamaisillaan. Portailta, puutarhalla, pihalla, kaikilla noilla aviorikoksen äänettömällä todistajilla ja osallisilla oli joina kuina päivinä leppymätöin näkö. Huolenpitokin ja varovaisuus, jota hänen miehensä käytti säästääkseen häneltä tuskallisia muistoja, kiihkonsa olla iltaisin enää ulkona käymättä ja kertoa tekemistään matkustuksista kaupungilla muistuttivat vaan paremmin hänen rikostaan. Clairen teki toisinaan mieli pyytää häntä, sanoa hänelle: "Elä tee liiaksi..." Usko hänessä oli murrettu, ja kauhea kärsimys, kuten papilla, joka epäilee ja kuitenkin tahtoo pysyä uskollisena valalleen, ilmaisi itsensä hänen katkerassa hymyssään, kylmässä lempeydessään, vaan koskaan ei hän valittanut mitään.

Georges oli hyvin onnetoin. Hän rakasti nyt vaimoaan, jonka ylevä luonne oli hänen voittanut. Tässä rakkaudessa oli ihmettelyä, ja miksikä ei sanoa sitä! Clairen murhe oli hänestä veikistelemisen sijasta, jota ei hänen luonteessaan ollut löytynyt, ja joka aina oli ollut hänessä puute hänen miehensä silmissä. Georges oli noita omituisia miehen tyypejä, jotka rakastavat valloituksia. Oikullinen ja kylmä Sidonie oli tuon nurjan sydämen mukainen. Jätettyään hänet hellän jäähyvästin jälkeen, tapasi Georges hänet seuraavana päivänä kylmäkiskoisena, muistamattomana, ja tuo ikuinen tarve palauttaa hänet entiselleen oli hänessä todellisen rakkauden sijassa. Tyyni lempi väsytti häntä, niinkuin merimiehiä purjehdus ilman myrskyä. Tällä kertaa, oli hän ollut vaimoineen hyvin lähellä haaksirikkoa; ja vieläkään ei vaara ollut tykkänään ohi. Hän tiesi, että Claire oli vieroitunut hänestä, oli kokonaan lapsen oma, joka tästä lähin oli ainoa side heidän välillään. Tämä etäisyys teki Clairen hänestä vielä kauniimmaksi, haluttavammaksi; ja häntä jälleen omistaakseen käytti Georges kaikkea houkutusaitoaan. Hän tunsu, kuinka se oli vaikeata ja ett'ei hänellä ollut tekemistä halvan sielun kanssa. Kuitenkaan hän ei ollut epätoivossa. Toisinaan, pohjalla tuon leppeän ja nä'öltään niin järkähtämättömän katseen, joka katseli hänen ponnistuksiaan, näkyi hämärä valo lupaavan hänelle toivoa.

Mitä Sidonieen koskee niin ei hän ajatellut häntä enää. Ja elköön ihmeteltäkö tätä äkkinäistä siveellistä taitetta. Noilla molemmilla pintapuolisilla olennoilla ei ollut mitään, joka olisi syvemmältä voinut sitoa heidät toisiinsa. Georges oli kykenemätöin tuntemaan kestäviä vaikutuksia, ell'ei ne lakkaamatta uudistuneet; Sidonie puolestaan ei voinut herättää niitäkään lujempaa tai ylevämpää. Se oli tuommoista kokotti- ja teikari-rakkautta, turhamielisyyden ja suuttuneen itserakkauden synnyttämää, joka ei herätä uskollisuutta eikä lujuutta, vaan traagillisia seikkailuja, kaksintaisteluja, itsemurhia, joista melkein aina palaa entiselleen ja palaa parannettuna. Kentiesi, Georges, jos hän olisi vielä nähnyt, olisi uudelleen langennut; mutta paon tuuliainen oli vienyt Sidonien liika nopeasti ja liika kauas, että palaus olisi ollut mahdollinen. Kaikin tavoin oli hänelle lohdutus voida elää valehtelematta; ja uusi elämänsä, jota hän vietti työssä ja kieltäymyksessä, onnistuminen kaukaisena tarkoituseränä, ei häntä kyllästyttänyt. Onneksi; sillä kauppahuoneen korottamista varten ei molempien osakasten miehuus ja tahto ollut liikaa.

Se vuoti kaikkialta tuo onnetoin Fromontin kauppahuone. Myöskin ukko Planus vietti vielä hyvin pahoja öitä, maksupäivän painajaisen ja pikku Sinimiehen kamalan ilmestymisen kiusaamana. Mutta säästämällä saatiin aina kaikki maksetuiksi.

Kohta työskenteli tehtaalla neljä Rislerin paininta, lopullisesti kuntoon saatuina. Tämä herätti liikettä seinäpaperikaupassa. Lyon, Caen, Rixheim, teollisuuden suuret keskuksat olivat hyvin huolissaan tuon ihmeellisen "kiertävän ja kaksitoistakulmisen" takia. Sitte eräänä kauniina päivänä tulivat Prochassonilaiset, tarjoten kolme sataa tuhatta francia saadakseen vaan jakaa patentti oikeutta.

— Mitä on tehtävä?... kysyi Fromont nuorempi Risler vanhemmalta.

Tämä kohotti olkapäitään välinpitämättömästi:

— Tehkää, mitä tahdotte... Se ei minuun; kuulu. Minä olen vaan kauppapalvelija.

Lausuttuna kylmästi, ilman vihaa, koski tämä sana Fromontin ajattelemattomaan iloon ja muistutti hänelle aseman tärkeyttä, jonka hän aina oli unhottaa.

Kuitenkin, ollessaan kerran yksin rakkaan rouva Chorchensa kanssa, neuvoi hänelle Risler olla hyväksymättä Prochassonilaisten tarjoumusta.

— Odottakaa... elkää kiirehtikö. Myöhemmin myötte te enemmästä.

Hän ei puhunut, kuin heistä tässä asiassa, joka niin kunniakkaasti koski hänen itseensä. Näkyi, että hän edeltäpäin erotti itsensä heidän tulevaisuudesta.

Sillä välin karttui tilauksia kosolta. Paperin ominaisuus ja teon helppouden tähden alennettu hinta teki kaiken kilpailun mahdolliseksi. Epäilemättä olivat Fromontilaiset saavat äärettömät varat. Tehtaalla oli taas entinen kukoistava näkönsä ja mehiläispesän tapainen kova kihinänsä. Liikkeessä olivat kaikki rakennukset, joita sadat työmiehet täyttivät. Ukko Planus ei nostanut enää nokkaansa pöydästään; pienestä puutarhasta nähtiin hänen istuvan kumarruksissaan suurien kauppakirjojensa ääressä, piirrellen komeihin numeroriveihin *Painimen* tulot.

Risler työskenteli myöskin ilman huvitusta, levähdystä. Palannut vauraus ei muuttanut ollenkaan hänen tapojaan elää suljettuna huoneessaan; ja talon viimeisen kerroksen ikkunasta, sieltä kuuli hän koneidensa uutteran paukkinan. Eikä hän siitä ollut vähemmin synkeä taikka hiljainen Kerran kuitenkin saatiin tehtaalla tietää, että *Painin*, jota yksi kappale oli laitettu Manchesterin suureen näyttelyyn, oli saanut kultamitalin, menestyksensä lopullisen vahvistuksen. Rouva Georges kutsui Rislerin puutarhaan aamiais aikaan, ja tahtoi itse kertoa hänelle tämän uutisen.

Sillä erää lievensi ylpeyden hymy hänen vanhoja synkistyneitä kasvojaan. Keksijän mielihyvä, ylpeys kunniastaan ja etenkin ajatus voivansa oivasti korjata vaimonsa, kauppahuoneelle saattaman vaurion, tuottivat hänelle hetkeksi todellista onnea. Hän puristi Clairen kättä ja jupisi kuin muinoin onnellisina päivinä:

— Minä olen tyytyväinen... Minä olen tyytyväinen...

Vaan mikä ero lauselmassa! Tämä oli sanottu ilman innostusta, ilman toivoa, tyytymyksellä täytetystä työstä, eikä muuta.

Kello soitti työväen kokoon, ja Risler meni rauhallisesti ylös ryhtyäkseen työhönsä, kuin muinakin päivinä.

Hetkisen kuluttua tuli hän takaisin. Yhtä kaikki, oli tämä uutinen häntä enemmän liikuttanut, kuin hän tahtoi sitä näyttääkään. Hän harhaeli puutarhassa, kuljeskeli rahaston ympärillä, surullisesti hymyillen ukko Planukselle ikkunaan.

— Mikä hänen on? ajatteli itsekseen vanha mies... Mitä hän minulta tahtoo.

Vihdoin, iltasella, konttoria suljettaissa, päätti Risler astua rahastoon ja puhutella häntä:

— Planus ukkoseni, minä tahtoisin... Hän epäröi hiukan:

— Minä tahtoisin, että antaisit minulle... kirjeen, tiedäthän, tuon pienen kirjeen ja kääryn.

Sigismund katseli häntä hämmästyen. Yksinkertaisuudessaan oli hän luullut, ett'ei Risler enää ajatellutkaan Sidonieta ja että hän oli hänen kokonaan unhoittanut.

— Kuinka!... sinä tahdot?...

— Noh, kuule, olenhan minä sen hyvin ansainnut. Voinhan nyt niukan ajatella itseänikin. Olenhan kylliksi muita ajatellut.

— Sinä olet oikeassa sanoi Planus. Siis, kas mitä me teemme. Kirje ja kääry ovat kotonani. Montrougeessa. Jos tahdot, menemme yhdessä päivällistä syömään Palais-Royal'iin, muistat, niinkuin ennen vanhaan. Minä nyt kestitsen... Kastelemme mitalisia vanhalla viinillä, jollakin hienolla!.. Sitte mennään kotiini. Saat kapineesi; ja jos on liian myöhä mennäksesi kotia, niin neiti Planus, sisareni, tekee sinulle vuoteen ja makaat meillä... Siellä on hyvä olla... maalla... Huomenaamuna, kello seitsemän, palaamme yhdessä tehtaasen ensimmäisellä omnibuksella... Niin, maamieheni, tee mulle se hyvä. Muuten luulen, että aina olet vihoissasi vanhalle Sigismundillesi...

Risler suostui. Hän ei ajatellut ollenkaan mitalinsa harjakaisia, vaan kuinka sai auaista muutamia hetkiä aikasemmin pienen kirjeen, jota lukemaan hän vihdoin oli voittanut oikeuden.

Oli pukeutuminen. Se oli koko juttu, sillä kuusi kuukautta oli hän käynyt työmekossaan. Ja sepä tapahtuma tehtaalla. Rouva Fromontille ilmoitettiin oitis:

— Rouva, rouva... Nähkää herra Risler menee ulos.

Claire katseli häntä ikkunoistaan; ja tuo surun köyristämä iso vartalo, joka nojasi Sigismundin käsivarteen, teki häneen syvän omituisen liikutuksen, jota hän aina muisti lähin.

Kadulla tervehtivät ihmiset Risleriä mielihyvällä. Tuo "hyvä päivä" yksistään lämmitti hänen sydäntään. Hyväntahtoisuutta hän oikein tarvitsikin! Mutta rattaiden pauhina huumasi häntä hiukan:

— Päättäni pyörryttää...sanoi hän Planukselle.

— Nojaa minuun vanha mies... elä pelkää.

Ja kelpo Planus astui suorana, taluttaessaan ystävätään omituisella ylpeydellä, kuten Etelän talonpoika kantaessaan kylänsä pyhimystä.

Vihdoin saapuivat he Palais-Royaliin.

Puutarha oli täynnä väkeä. Sinne tultiin soitantoa kuulemaan; tomussa ja tuolien kolinassa, koki kukin päästä istumaan. Molemmat ystävät menivät heti ravintolaan välttääkseen tuota hälinää. He asettuivat suureen saliin ensimmäisessä kerroksessa, josta näkyy puiden vihanta, kävelijät ja vesisuihkut keskellä alakuloisia kukkasarkoja. Sigismundista se oli loistoisuuden ihanne, tämä ravintolan sali, kultaa kaikkialla, kuvastimien ympärillä, ruunuissa ja aina seinäpapereihin saakka. Valkoinen pyyhe, pienet Leipäpalat, päivällislista määrättyine hintoineen täytti hänen ilolla.

— Meidän on hyvä olla, eikö niin?... sanoi hän Rislerille.

Sitte ihmetteli hän jokaista tämän puolen kolmatta francin aterian ruokalajia ja täytti väkisen ystävänsä lautasen:

— Syöhän tätä... se on hyvää.

Toinen, huolimatta halustaan tehdä kunniaa pidoille, näytti mietiskelevän ja katselevan yhä ulos ikkunasta.

— Muistatko, Sigismund?... virkkoi hän hetken perästä.

Vanha rahaston hoitaja, aina entisissä muistoissaan Rislerin tulosta tehtaasen, vastasi:

— Totta kai minä sen muistan!... Ensimmäisen kerran, kun söimme yhdessä Palais-Royalissa, oli helmikuussa 46, jona vuonna toimitettiin kaavalaudat tehtaalle.

— Eipä... minä tarkoitan kolme vuotta sitte... Tuolla, vastapäätä, me söimme sinä kuuluisana iltana.

Ja hän osoitti hänelle Vefourin salin ikkunoita, joita mailleen menevä aurinko valaisi, kuni ruunu hääateriassa.

— Kah, se on totta... jupisi Sigismund hiukan hämillään. Mikä onneton aatos oli saanut hänen tuomaan ystävänsä paikkaan, joka muistutti hänelle niin ikäviä asioita.

Risler, joka ei tahtonut tehdä ateriaa surulliseksi, nosti nopeasti lasinsa.

— Siis! terveydeksesi, vanha kumppalini.

Hän koetti kääntää pois puhelun. Mutta hetken kuluttua hän itse saattoi sen jälleen samaan esineeseen, ja hiljaa, ikäänkuin häpeissään, kysyi hän Sigismundilta:

— Oletko häntä nähnyt?

— Vaimoasi?... En, en koskaan.

— Ei... ei mitään.

— Mutta sitte, olet varmaan hänestä kuullut. Mitä hän on tehnyt näiden kuuden kuukauden kuluessa? Asuuko hän vanhempainsa kanssa?

— Ei.

Risler vaaleni.

Hän oli toivonut, että Sidonie palaisi äitinsä luo, ja tekisi työtä, kuin hänkin, unhottaakseen ja sovittaakseen. Hän oli usein ajatellut, että hän sen mukaan, mitä saisi Sidoniesta kuulla, kun hänellä olisi oikeus hänestä puhua, järjestäisi tulevan elämänsä, ja tuommoisessa kaukaisessa, unelman tapaisessa, epätietoisessa tulevaisuudessa oli hän toisinaan elävinään Chèbeläisten kanssa jossakin maan perällä, missä ei mikään muistuttanut entistä häpeää. Se ei ollut mikään ehdotelma, totta se; mutta se oli syvällä hänen mielessään, ikäänkuin toivona ja sinä tarpeena, joka löytyy kaikissa olennoissa onnessa korjautuakseen.

— Onkos hän Parisissa?... kysyi Risler vähän aikaa mietittyään.

— Ei... Hän lähti kolme kuukautta sitte. Eikä tiedetä, minne hän on mennyt.

Sigismund ei lisännyt, että hän oli lähtenyt Cazaboninsa kanssa, jonka nimellä hän nyt kävi, että he kulkivat yhdessä maakunnan kaupungeita, että hänen äitinsä oli epätoivossa, ei nähnyt häntä enää, eikä kuullut hänestä muuta kuin Delobellen kautta. Sigismund ei luullut tarpeelliseksi mainita tästä mitään, ja viimeisen sanansa jälkeen: "Hän lähti," vaikenen hän.

Risler puolestaan ei uskaltanut kysyä mitään enää.

Heidän siinä istuessa vastatusten, jotenkin hämillään pitkästä äänettömyydestä, alkoi sotaväen soitto kaikua puutarhan puiden alla. Soitettiin yhtä noista italialaisista opera-uvertyyreistä, jotka näkyvät tehdyiksi soitoksi taivasalla yleiskävelyjä varten ja joiden monilukuiset säveleet sekaantuvat, nousten ilmoille, pääskysten sirkutukseen ja vesisuihkujen helmiheittoon. Räikeät torvet ylentävät kyllä haalean vienoa suloutta noina kesäpäivien ehtoina, jotka ovat niin uuvuttavat, niin pitkät Parisissa; näkö kuuleekin vaan niitä. Etäinen pyörien tärinä, leikkivien lasten huudot, kävelijöiden askeleet hälvenevät näihin heleihin aaltoihin, uhkuviin, virkistyttyviin, jotka ovat Parisilaisille yhtä tarpeelliset, kuin heidän kävelypaikkojen jokapäiväinen kasteleminen. Ylt'ympärillä väsyneet kukat, tomusta valkeat puut, kasvot, jotka kuumuus tekee vaaleiksi ja uleiksi, suuren kaupungin kaikki surut ja kurjuudet, kummastuneina ja miettiväisinä puutarhojen raheilla, saavat siitä lohduttavaa, elähyttävää mieltä. Ilma liikkuu, uudistuu, noista säveleistä, jotka sen soinnulla täyttävät.

Risler parka tunsu ikäänkuin höllitystä hermoissaan.

— Tekee oikeen hyvää kuulla hiukan soittoa... sanoi hän loistavin silmin; ja hän jatkoi alentaen äänensä.

— Sydämeni on raskas, vanha mies... Jospa tietäisit...

He eivät puhuneet mitään, vaan nojasivat ikkunaan, sillä välin kuin kahvia tarjottiin.

Sitte herkesi soitto, puisto kävi autioksi. Myöhästynyt valo nousi kattoja kohti, lähetti viimeiset säteensä korkeimpiin ikkunoihin, lintujen, pääskysten seuraamina, jotka räystäiltä, jossa he likistyivät vasten toisiaan, sirkuttelivat viimeiset hyvästinsä sammuvalla päivälle.

— Noh... Minne mennään? sanoi Planus ravintolasta lähtiessä.

— Minne tahdot...

Aivan lähellä, Montpensierin kadun varrella, eräässä ensimmäisessä kerroksessa, oli "café chantant", jonne näkyi menevän paljo väkeä.

— Jos menisimme?... kysyi Planus, joka tahtoi mihin hintaan tahansa haihduttaa ystävänsä ikävyyttä... on mainiota.

Risler antoi viedä itsensä; kuuteen kuukauteen ei hän ollut juonut olutta...

Se oli vanha ravintola, muutettu laulajaissaliksi. Kolme suurta suojaa perättäin, joista väliseinät olivat lyödyt alas, kannatti ja erotti kullatut pylväät heleän punaisine ja vaalean sinisine maurilaisine maalauksineen, pienet puolikuut ja käärityt turbaanit koristeina.

Vaikka vielä oli aikaista, olivat kaikki paikat täynnä; ja ikäänkuin tukehdutti jo ennenkuin sisään tulikaan, nähdessään ainoastaan ihmisparvet, jotka istuivat pöytien ääressä, ja perällä, puoleksi kätöksissä pylväsrivin takana, nuo naiset, ladottuina laululavalle, valkoisiksi koristettuina, kaasun häikäisevässä kuumuudessa.

Molempien ystäviemme oli hyvin vaikea saada paikka itselleen, ja vielä sitte pylvään taakse, josta eivät voineet nähdä muuta, kuin puolen lavaa, jolla sillä hetkellä seisoi komea herra mustissa vaatteissa, keltaisissa hansikkaissa, kihherrettynä, maalattuna, voideltuna, ja hän lauloi väräjäväällä äänellä:

Mun kultaharja leijonain,
Jotk' himoatte laumoain
Seis!... Min oon vartijanaaa...

Yleisö — vähäisiä kauppamiehiä rouvineen, tyttärineen — näytti olevan ihastuksissaan, naiset etenkin. Hän oli ihan puoti kuvitelmien ihanne, tuo erämaan komea paimen, joka puhui jalopeuroilleen noin arvokkaasti ja vartioi laumaansa tanssipu'ussa. Ja huolimatta porvarillisesta käytöksestään, kainoista pukineistaan ja halvasta puotihymystään, kurottivat kaikki nämät naiset pieniä nokkia kohden tunteellisuuden onkikoukkua ja vierittelivät raukeita silmiä laulajan puoleen. Koomillista oli nähdä tuon katseen lavallepäin yht'äkkiä muuttuvan, käyvän ylenkatseelliseksi ja julmaksi sattuessaan aviomieheen, puolisoraukkaan, joka parasta kättä joi rauhallisesti olutta tuopistaan vaimonsa vastassa:

'Et sitä sinä kelpaisi olemaan *vartijanaan* leijonain partaa vastaan ja sitte vielä mustissa vaatteissa ja keltaisissa hansikkaissa...

Ja miehen silmä näkyi vastaavan:

— Niin! totta perin, koko velikulta, tuo tuossa.

Jotenkin välinpitämättöminä sellaisesta sankarimaisuudesta, maistelivat Risler ja Sigismund oluttaan, kääntämättä suurta huomiota soittoon, kun, laulun loputtua, käsien taputuksessa, huudoissa, hälinässä, joka sitä seurasi, ukko Planus huudahti:

— Kah! kummallista... näköään... niinpä niin, enhän minä erehdykään... Se on hän, se on Delobelle!

Todellakin huomasi hän kuuluisan näyttelijän tuolla, ensi rivissä lähellä lavaa. Hänen harmeentuva päänsä näkyi kolmen neljättä osan kulman asennossa. Huolimattomasti nojasi hän pylvääsen, hattu kädessä, komea "ensimmäisten näytäntöjen" puku yllä, häikäisevät alusvaatteet, tukka hiukan kiherrettynä, musta takki kameelioineen napinreiässä, kuin tähtenä ikään. Hän katseli aijoittain yleisöä aivan ylpeällä katseella; mutta lavaa kohti kääntyi hän useimmiten, herttaisille silmäyksineen, rohkaisevine pikku hymyineen, salaisine taputuksineen jollekin, jota ukko Planus paikaltaan ei voinut nähdä.

Kuuluisan Delobellen olo kahvila laulajaisissa ei ollut mitäkään tavatointa, sillä hän vietti kaikki illat ulkona, kuitenkin tunsu vanha rahastonhoitaja jonkinlaista levottomuutta huomattessaan samassa katselijarivissä sinisen kapotin ja kaksi terässilmää. Se oli rouva Dobson, tunteikas laulun opettajatar. Piippujen savussa ja väen tungoksessa, tekivät nuo molemmat, lähetysten olevat henkilöt Sigismundiin saman vaikutuksen, kuin kaksi kummitusta, jommoisen pahan unen yhteensattumiset synnyttävät.

Hän pelkäsi ystävänsä tähden, tietämättä oikeastaan miksi; ja oitis tahtoi hän viedä hänen pois:

— Mennään tiehemme, Risler... Täällä kuolee kuumaan.

Juuri kun he nousivat ylös — sillä Rislerille oli saman tekevä jäädä taikka lähteä — rupesi orkesteri, johon kuului piano ja muutamia viuluja, soittamaan kummallista riturnellia. Salissa tapahtui uteliaisuuden liike. Huudettiin: "Hiljaa!... Hiljaa!... Istualle!"

Heidän täytyi istua paikoilleen. Ja Risler alkoikin käydä levottomaksi.

— Minä tunnen tuon laulun, arveli hän. Missäs minä sen olen kuullut?

Taputusten jylinä ja Planuksen huudahdus sai hänen nostamaan silmiään.

— Tule, tule... mennään pois... sanoi rahaston hoitaja, koettaen vetää häntä ulos.

Mutta oli liian myöhää.

Risler oli jo nähnyt vaimonsa astuvan lavan portaalle ja kumartavan yleisölle, tanssijattaren hymyllä. Hän oli valkoisessa vaatteessa, kuin tanssijaisiönä; mutta nyt oli vähemmin rikkautta hänen pukineessaan ja silmään sattuvaa yhtäkaikkisuutta.

Vaate piti tuskin kiinni olkapäistä; hiukset liitelivät vaaleana pilvenä silmillä ja kaulan ympäri kierteli komeine välkyttimieen nauha helmiä, liian suuria ollakseen oikeita. Delobelle oli oikeassa: mustalaiselämää hänen oli tarviskin. Hänen kauneutensa oli saanut jonkimmoisen suruttoman osotteen, joka kuvaeli häntä, teki hänestä paenneen vaimon oikean tyypin, joka on jätetty salliman varaan ja vaipuu askelittain parisilaisen hornan syvyyteen, ilman että mailmassa olisi enää mitään kyllin väkevää saattamaan hänet vapaasen ilmaan ja valoon.

Ja kuinka tyytyväiseltä hän näytti ilveilijä elämässään. Miten reimasti hän astui lavalla! Oi! jos hän olisi voinut nähdä toivotointa ja hirveätä katsetta, joka häneen tuijotti alalta salista, piilosta pylvään takaa, niin eipä hänen hymyssään olisi ollut tuota rivoa tyynyttä, eikä hänen äänensä olisi löytänyt mielisteleviä ja hiukenevia taipumisia kuhertaakseen ainoata laulua, jonka rouva Dobson oli saanut hänen oppimaan:

Pikku neiti Sisi rukkaa,
Lempi, se se hänen
Mielen hukkaa.

Risler oli noussut ylös huolimatta Planuksen ponnistuksista.

— Istualle... istualle... huudettiin hänelle.

Poloinen ei kuullut mitään.

Hän katseli vaimoaan.

Lempi, lempi, se se häneen
Mielen hukkaa,

kertoi Sidonie imarrellen.

Hetken ajatteli Risler, hyppäisikö hän lavalle ja tappaisi kaikki.
Punaisia pyörijä näkyi hänen silmissään ja ikäänkuin raivon sokeutta.

Sitte valtasi hänen yht'äkkiä häpeä ja inho ja hän syöksi ulos kaataen tuolia, pöytiä, kaikkien häväistyjen porvarien suuttumuksen ja kirousten seuraamana.

VI.

Sidonien kosto.

Ei koskaan ollut Sigismund Planus, asuessaan yli kaksikymmentä vuotta Montrougeessa, tullut niin myöhään kotia, edeltäpäin ilmoittamatta sisarelleen. Neiti Planus oli kovassa tuskassa hänkin. Eläen yhtä pitäen sekä mielen että kaiken puolesta veljensä kanssa ja omaten saman sielun häntä ja itseään varten, oli vanha piika useimpina kuukausina tuntenut kajahdusta rahastonhoitajan kaikista huolista, kaikista vastuksista; ja häneen oli vielä jäänyt suuri herkkyyys vavista ja olla liikutettu. Jos Sigismund vallankin myöhästyi ajatteli hän:

— Voi! Herra Jumala... Kun ei vaan olisi jotakin tapahtunut tehtaalla!

Senpä tähden tänä iltana, kun kanakansa oli lentänyt orrelle nukkumaan ja päivällinen oli korjattu kenenkään siihen koskematta, oli neiti Planus käynyt istumaan pieneen matalaan saliin, ja odotti, mieli täynnä ahdistusta.

Vihdoin soitettiin yhdentoista aikaan. Se oli arka ja surullinen kellonsoitto, joka ei mitenkään ollut Sigismundin lujan käteenoton kaltainen.

— Tekö se olette, herra Planus?... kysyi vanha neiti ylhäältä portailta.

Se oli hän; vaan hän ei tullut yksin. Iso kyyryselkäinen vanhus seurasi häntä ja sanoi sisään astuessaan hyvää päivää verkallisella äänellä. Silloin vasta tunsivat neiti Planus Risler vanhemman, jota hän ei ollut nähnyt uuden vuoden käynnistään saakka, se on vähää ennen kaikkia tapahtumia tehtaalla. Hänen oli vaikea pidättää säälön huudahdusta; mutta molempien miesten vakavan äänettömyyden edessä käsitti hän, että oli oltava vaiti.

— Neiti Planus, sisareni, pankaa puhtaat raidit vuoteeseni.
Ystävämme Risler tekee meille kunnian makaamalla meillä tänä yönä.

Vanha piika meni heti kohta valmistamaan huonetta melkein hellällä huolella; sillä tiedetäänhän, että paitsi herra Planus-veljeäni, Risler oli ainoa poikkeus yleisestä hylkäämisestä, johon hän luki kaikki miehet.

Lähtiessään kahvilaulajaisista, oli Sidonien mies alussa ollut tuokion hirvittävässä mielen liikutuksessa. Hän astui käsitysten Planuksen kanssa, hervotoinna koko ruumiiltaan. Nyt ei ollut enää kysymystä mennä hakemaan kirjettä ja kääryä Montrougesta.

— Anna minun olla... mene pois... sanoi hän Sigismundille, minä tarvitsen olla yksinäni.

Mutta tämäpä olisi kyllä kavahtanut heittävästä hänet siten epätoivoonsa. Rislerin huomaamatta, vei hän hänen kauas tehtaalta, ja sydämensä älykkäisyyden puhuessa vanhalle rahaston hoitajalle, mitä hänen oli sanominen ystävälleen, ei hän koko matkalla puhunut hänelle muusta kuin Franssista, hänen pienestä Franssistaan, jota hän kovin rakasti.

"Se, niin, se se oli rakkautta, ja oikeata ja lujaa... Petosta, ei ollut pelättävää semmoisilta sydämmiltä!"

Puhellessaan olivat he jättäneet pauhuisan keski-Parisin. He kävelivät nyt satamia pitkin, kulkivat Jardin des Plantes'in ohi, tulivat sisään Saint-Marceau'n etukaupunkiin. Risler antoi viedä itseään. Planuksen sanat tekivät hänelle kovin hyvää!

Siten saapuivat he lähelle Bièvreä, sillä kohdin määlikkään ympäröimää, joiden suuret kuivatustelineet pienapuineen siinsivät taivaan kantta vasten: sitte Montsouris'in äärettömille tasangoille, aavoille tantereille, polttamille ja hivuttamille tulihengähdyksen, jota Pariisi levittää ympäri jokapäiväisen työnsä, kuni jättiläislohikäärme, jonka savu- ja höyryhenki ei kärsi mitään kasvullisuutta kantomatallaan.

Montsouris'ista Montrougen linnoituksiin on askel vaan. Kerran sinne tultua, ei Planuksen ollut kovin vaikea saada ystävätään luokseen. Hän ajatteli syytäkin, että hänen tyyni kotinsa, rauhallisen ja hartaan veljellisen ystävyuden näkö tuottaisi tuon onnetoman sydämeen ikäänkuin esima'un onnesta, joka odotti häntä hänen veljensä Franssin rinnalla. Ja, todellakin, tuskin olivat he astuneet taloon, kuin pienen talon herttaisuus jo teki vaikutustaan.

— Niin kyllä, sinä olet oikeassa, vanha mies, sanoi Risler astuessaan suurin askelin matalassa salissa, minun ei ole enää ajateltava vaimoani. Hän on kuin kuollut minulta nyt. Minulla ei ole enää mailmassa, kuin pieni Franssini... En tiedä vielä tuotanko hänet tänne, vai menenkö hänen luo, se on vaan varma, että tulemme elämään yhdessä... Minä, joka niin kovin halusin omata pojan. Siinä se nyt löytyi, poikani. Muita en tahdokaan. Kun ajattelen, että kerran tahdoin kuolla... Eihän tok! Hän olisi ollut siitä liian onnellinen tuo rouva tuolla!... Minä tahdon elää, päin vastoin, elää Franssin kanssa ja ainoastaan häntä varten.

— Bravo! sanoi Sigismund, kas semmoisena minä tahdoin nähdä sinut.

Samassa tuli neiti Planus ilmoittamaan, että huone oli valmis.

Risler pyysi anteeksi vaivasta, jonka hän heille saattoi.

— Te asutte täällä niin hyvin, niin onnellisina... Todellakin vahinko tuoda teille suruani.

— Oh! vanha mies, sinä voit tehdä itsellesi samallaisen onnen, sanoi kelpo Sigismund säteillen... Minulla on sisareni, sinulla veljesi. Mitäs meiltä sitte puuttuu?

Risler hymyili epämääräisesti. Hän jo oli näkevinään itsensä Franssin kanssa pienessä rauhallisessa ja kvääkarin tapaisessa talossa, kuin tämä oli.

Todella oli ukko Planuksen ajatus hyvä.

— Lähde makaamaan, sanoi hän riemuitsevan näköisenä. Me tulemme näyttämään sinulle huoneen.

Sigismund Planuksen huone oli suoja alakerroksessa, suuri yksinkertaisesti, mutta siististi sisustettu suoja puuvilla uutimineen ikkunoissa ja rankisessa ynnä pienine nelisnurkkaisine mattoineen tuolien edessä, kiiltävällä permannolla. Äiti-rouva Fromontillakaan ei olisi ollut mitään moittimista sen järjestyksessä ja kunnossa. Laudoille, jotka muodostivat kirjaston, oli muutamia kirjoja rivitetty. *Onkijan käsikirja, Täydellinen emäntä, Barémén korkolaskut*. Se oli talon tieteellinen puoli.

Ukko Planus katseli ympärilleen ylpeästi. Vesilasi oli paikallaan pähkinäpöydällä, partaveitsilipas toaletilla.

— Näet sen, Risler... Kaikki löytyy, mitä tarvitaan... Muutoin jos sinulta jotakin puuttuisi, niin ovat avaimet paikoillaan... et muuta, kuin aukaiset vaan... Ja katso, kuinka kaunis näköala täältä on... Nyt on hiukan pimeä; mutta huomen aamuna, herätessäsi, saat nähdä se on komeata.

Hän aukaisi ikkunan. Alkoi sataa suuria sadepisaroihin ja salamia, viiltäen pimeyttä, valaisivat pitkän, äännettömän juovan penkereitä, jotka levisivät etäällä sananlennätin patsaineen rivittäin tai mustine kasemattiporttineen. Ajoittain, vartijan askeleet vahtipaikalla, pyssyn tai miekan kalske muistuttivat, että oltiin sotaväen läheisyydessä. Tämä se oli Planuksen kehuma näköala, alakuloinen näköala, jos mikään.

— Ja nyt, hyvää yötä... Makaa hyvin. Vaan kun vanha rahastonhoitaja oli pois menemäisillään, kutsui ystävänsä häntä.

— Sigismund?

— Täss'ollaan... sanoi kelpomies, ja odotti.

Risler hiukan punastui ja huulensa liikkivat, kuten sen, joka aikoo puhua; sitte kovalla ponnistuksella hillitsi hän itseään:

— Ei, ei mitään... Hyvää yötä, vanha mies.

Ruokasalissa juttelivat veli ja sisar vielä kauan aikaa hiljaa. Planus kertoi illan hirveän tapahtuman, kohtauksen Sidonien kanssa; ja tietysti siinä kuului: "oi, niitä vaimoja!..." ja "oi! niitä miehiä!"... vihdoinkin oli pantu lukkoon pienen puutarhan portti, meni neiti Planus huoneeseensa ja Sigismund asettui, niin hyvin kuin voi, pieneen viereiseen suojaan.

Keskiyön aikaan kavahti rahastonhoitaja ylös unesta sisarensa herättämänä, joka kutsui häntä puolikovaan, hyvin säikähtyneenä.

— Herra Planus-veljeni?

— Hä?

— Oletteko kuulleet?

— En... Mitä niin?

— Voi, se on hirveätä... Jotakin, ikäänkuin raskas huokaus, mutta niin kova, niin surullinen... Se tuli alahuoneesta.

He kuuntelivat. Ulkona satoi vettä virtana sellaisen lehtien rapinan seuraamana, joka antaa maalle täydellisen osoitteen yksinäisyydestä ja autiudesta.

— Se on tuuli... sanoi Planus.

— Olen varma, ett'ei... Vait!... kuulkaa... Rajuilman melskeessä kuului valitus, ikäänkuin nyyhkytys tuskallisesti lausutusta nimestä.

— Frans!... Frans!... Se oli kamalaa ja haikeata.

Kun Kristus ristillä päästi avaruuteen taivasta kohti toivottoman huutonsa: "Eli, Eli, lamma sabachthani", niin ne, jotka sen kuulivat, varmaan tunsivat samallaista ylenluonnollista pelkoa, kuin se, joka yht'äkkiä valtasi neiti Planuksen.

— Minä pelkään, sopisi hän... jos menisitte katsomaan.

— Ei, ei, jätetään hän. Hän ajattelee veljeään... Mies parka! Tuo ajatus voi hänelle vielä tehdä hyvin hyvää.

Ja vanha rahastonhoitaja nukkui jälleen.

Seuraavana päivänä hän heräsi, kuten ainakin, herätysrummun kuuluessa linnoituksista; sillä pikku talo, kasarmien ympäröimänä, järjesti koko elämänsä sotilasten soittojen mukaan. Sisar, joka jo oli noussut, ruokki kanoja. Nähdessään Sigismundin ylähällä, tuli hän hänen luo hiukan liikutettuna.

— Omituista, sanoi hän, minä en kuule mitäkään Rislerin luota... Yhtä kaikki on ikkuna selkoselällä.

Sigismund, hyvin hämmästynyt, meni kolkuttamaan ystävänsä ovelle:

— Risler!... Risler!

Hän kutsui häntä levottomalla äänellä:

— Risler oletko siellä makaatko, vai?

Ei mitään vastausta. Hän aukaisi oven.

Huone oli kylmä. Tuntui, että avonaisesta ikkunasta kosteus ulkoa oli tulvinut koko yön. Ensimmäisestä silmäyksestä, jonka Planus loi vuoteeseen, ajatteli hän; "Hän ei ole pannut maata..." Todellakin, peite oli koskematon, ja huoneessa levotoin valvominen näkyi vähimmäistekin seikoista, vielä savuavasta lampusta, joka oli jätetty sammuttamatta ja unettomassa kuumeessa tyhjennetyistä karahvista; mutta se, joka pelästytti rahastonhoitajaa, oli, että hän näki piirongin laatikon ihan auki, jonne hän huolellisesti oli tallettanut ystävänsä hänelle uskoman kirjeen ja kääryn.

Kirjettä ei ollut. Au'aistu kääry oli pöydällä ja siinä näkyi Sidonien valokuva, kun hän oli viidentoista vanha. Entinen pikku Chèbe, neiti Le Miren oppilas, hameineen, kaattineen, otsalle hajoitetut vallattomat hiukset ja vielä kömpelön tytön väkinäinen ryhti, ei ollenkaan ollut nykyisen Sidonien näköinen. Ja siitä syystä juuri oli Risler säilyttänyt valokuvan, muistona ei vaimostaan, vaan pikku

"tytistä."

Sigismund joutui hämille:

— Se on minun vikani, ajatteli hän... Minun olisi pitänyt ottaa pois avaimet... Mutta kuka olisi luullut, että hän häntä vielä ajatteli?... Hän oli minulle niin kovin vannonut, ett'ei tuota vaimoa hänelle enää ollut olemassa.

Samassa tuli neiti Planus sortunein kasvoin.

— Herra Risler on lähtenyt... virkkoi hän.

— Lähtenyt?... Eikö puutarhan portti sitte ollut lukossa?

— Hän on mennyt muurin yli... Näkyy jälkiä.

He katselivat toisiaan hämmästyneinä.

Planus ajatteli: "Se on kirje!..."

Näköään oli vaimonsa kirje ilmoittanut Rislerille jotakin tavatointa; ja ett'ei herättäisi isäntäväkeä, oli hän lähtenyt hiljaa ikkunasta, kuin varas. Miksi? Mitä varten.

— Näettehän vielä, sisareni, sanoi Planus parka, lopettaen pukeutumista kiireissään, näette, että, tuo ruosa on hänelle vielä tehnyt kepposen. Ja kun vanha piika koetti vakuuttaa häntä, palasi kelpo mies aina lempilauseesensa:

— *Minulla ei ole luottamusta!*... Sitte, niin pian, kun hän oli valmis, riensi hän ulos.

Yöllisen rankkasateen liioittamassa maassa näkyivät Rislerin jäljet puutarhan portille saakka. Hän oli varmaan lähtenyt ennen päivän nousua, sillä kasvassarat ja kukkaympärykset olivat sieltä täältä syvien jälkien puhkaisemat pitkien harppausten välimatkalla; perämuurissa oli valkoisia viiruja ja ylähällä pieniä lohkeamia. Veli ja sisar menivät tielle. Siellä oli mahdotointa seurata jälkiä. Näkyi kuitenkin, että Risler oli mennyt Orleansin tielle päin.

— Todellakin, uskalsi neiti Planus arvella, kyllä me joutavia itseämme vaivaamme, hän on ehkä palannut ihan yksinkertaisesti tehtaalle...

Sigismund pudisti päätään. Oi, jospa hän olisi sanonut kaikki, mitä ajatteli.

— Siis menkää kotia, sisareni... Minä lähden katsomaan.

Ja vanha "minulla-ei-ole-luottamusta" lähti menemään tuuliaisena, valkoinen harjansa tavallista enemmän pystyssä.

Siihen aikaan oli maantiellä sotamiehiä, yrttikauppioita, talutettavia upsierien hevosia, muonan myöjiä rattaineen, kaikenlaista hälinää ja liikettä, jommoista löytyy aamuisin linnoitusten edustalla. Planus astui suurin askelin keskelle hälinää, kun hän yht'äkkiä seisattui. Vasemmalla, penkereen juurella, pienen neliskulmaisen rakennuksen edessä, jonka tuoreelle savelle mustilla kirjaimilla oli kirjoitettu:

PARISIN KAUPUNKI. SISÄÄN KÄYTÄVÄ KIVILOUHOKSIIN.

huomasi hän joukon kanssa sota- ja tulli-miesten pukuja keskellä kulkijaimien renttumaisia ja tahrattuja mekkoja. Vaistomaisesti astui ukko lähemmäksi. Rautakangilla suljetun kaartavan oven juurella, istui tullimies portailla, puhellen ja laajasti liikutellen käsiään ikäänkuin hän olisi pitänyt esitelmää.

— Hän oli tässä, missä minä nyt, sanoi hän... Hän hirtti itsensä istualleen, vetämällä kaikin voimin nuoraa... näinikään... vuh!... Ja uskottava kyllä on, että hänen ainoa ajatuksensa oli kuolla, sillä hänen taskustaan löydettiin partaveitsi, jota hän olisi käyttänyt siinä tapauksessa, että nuora olisi katkennut.

Joukosta kuului ääni: "Raukka!..." Sitte toinen, vaan vapiseva ja mielen liikituksen tukehduuttama, kysyi arasti:

— Onko ihan varma, että hän on kuollut? Kaikki rupesivat nauramaan, katsellen Planukseen.

— Katsos tuota vanhaa vekkulia, virkkoi tullimies... Sanoinkin minä, että hän oli ihan sininen tänä aamuna, kun me päästimme hänen nuorasta, viedäksemme hänet tarkk'ampujien kasarmiin.

Kasarmi ei ollut kaukana; ja kuitenkin oli Sigismund Planuksen mitä vaikeinta mailmassa päästä

sinne. Kuinka hyvään hän ajattelikin, että itsemurhat eivät olleet harvinaisia Parisissa, etenkin näillä rantamilla ja ett'ei mene päivääkään ilman, että korjataan ruumis näiltä pitkiltä linnoitus riveiltä, ikäänkuin vaarallisen meren rannalta, ei mikään voinut karkoittaa hirveätä tunnetta, joka aamusta saakka ahdisti hänen sydäntään.

— Vai niin! Te tulette hirttänyttä varten, sanoi käskyläispäällikkö kasarmin ovella... niin! Hän on tuolla.

Ruumis oli pantu jonkinlaiseen vajaan pukkien päälle laitetulle pöydälle. Hevosmiehen viitta, joka oli sen yli heitetty, peitti sen kokonaan ja riippui käärepoimuissa, joita ankara kuolema uurtaa kaikkialla ympärillään. Ryhmä upsierejä, muutamia sotamiehiä jokapäiväisissä housuissa katseli kaukaa, puhellen hiljaa, kuin kirkossa: ja korkean ikkunan hulpilolla kirjoitti apulaismajori kuolontodistusta. Hänen puoleen kääntyi Sigismund.

— Minä tahtoisin nähdä hänet, kysyi hän hiljaa. — Saatte.

Hän lähestyi lautoja, epäröi hetken, rohkaisten itseään sitte, paljasti tarponeet kasvot, suuren liikkumattoman ruumiin sateesta läpi märjissä vaatteissaan...

— Hän siis vihdoin tappoi sinun, vanha toverini... jupisi Planus ja vaipui nyhykkyttäen polvilleen.

Upsierit olivat uteliaina tulleet katsomaan kuollutta, joka oli peittämättä.

— Katsokaahan, majori, sanoi yksi heistä... Kätensä on kiinni, ikäänkuin hän puristaisi jotakin.

— Tosiaankin, vastasi majori astuen lähelle... Se tapahtuu toisinaan viimeisissä suonenvedoissa... Muistatteko Solferinossa? Komendantti Bordy piti niinkään kädessään pienen tyttönsä medaljongin. Meidän oli hyvin vaikea saada se irti hänen kädestään.

Niin puhuessaan koetti hän au'aista kouristunutta ja kuollutta käsiraukkaa.

— Kah! sanoi hän, se on kirje, jota hän niin kovasti puristi.

Hän kävi lukemaan sitä; mutta yksi upsierista otti sen ja antoi Sigismundille, joka yhä vielä oli polvillaan:

— Katsokaa, herra. Varmaan viimeinen tahto täytettäväksi.

Sigismund Planus nousi ylös. Koska suoja oli pimeä, meni hän horjuen ikkunalle ja luki kyönelein hämärtävin silmin:

"... Oi, niin, minä rakastan sinua... rakastan sinua enemmän, kuin konsana ja ikipäiviksi... Mitä varten taistella ja vastustella?... Rikoksemme on väkevempi meitä."

Se oli kirje, jonka Frans oli kirjoittanut kälylleen vuosi takaperin ja jonka Sidonie oli lähettänyt miehelleen tuon kohtauksen jälkeisenä päivänä kostaakseen sekä hänelle että hänen veljelleen.

Risler olisi voinut elää vaimonsa petoksen jälkeen, mutta veljensä petos tappoi hänen heti.

Kun Sigismund käsitti asian, oli hän kuin maahan kaivettu... Hän seiso siinä, kirje kädessä, katsellen koneentapaisesti eteensä avonaisesta ikkunasta.

Kello löi kuusi.

Tuolla, Parisin yllä, jonka hälinä kuului, vaikk'ei kaupunkia näkynyt, kohosi raskas, lämmin usma, verkalleen liikkuva, puna- ja musta-reunainen, kuni ruutipilvi tappelukentällä... Vähitellen kellotornit, valkoiset otsikot, kultaiset kuvukot erkanivat huurusta, kirkastuivat heräämisen loistossa. Sitte, tuulen myötä, rupesivat tuhannet tehdastorvet, jotka kohosivat epätasaisten kattoryhmien yli, samalla kertaa puhaltamaan huohottavaa höyryään innokkaasti, kuni lähtöön valmis laiva... Elämä alkoi uudelleen... Kone käymään! Ja sitä pahempi sen, joka tielle jää!... Silloin teki ukko Planus hirveän vihan liikkeen: — Ah! ruoja... ruoja... huusi hän pudistaen nyrkkiään; eikä tiedetty, vaimolleko vai kaupungille hän sen sanoi.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK FROMONT NUOREMPI JA RISLER VANHEMPI:
PARISIN TAPOJA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns

a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase

“Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE

LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any

particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.